Eduardo Galeano

RÜZGÂRIN YÜZYILI

ATEŞ ANILARI 3

Türkçesi
NİHAL YEĞİNOBALI

CAN

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Şefik Basımevinde basıldı ve ciltlendi. (1995)
Dizgi: Gülay Altunkaynak

Eduardo Galeano

RÜZGÂRIN YÜZYILI

ATEŞ ANILARI

3. KİTAP

Türkçesi
NİHAL YEĞİNOBALI

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

Özgün adı
Memoria del fuego
III. El siglo del viento
İngilizce adı
Memory of Fire: III. Century of the Wind

EDUARDO GALEANO'NUN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
BÜTÜN KİTAPLARI

ATEŞ ANILARI

1. YARATILIŞ / *deneme*
2. YÜZLER VE MASKELER / *deneme*
3. RÜZGÂRIN YÜZYILI / *deneme*
ve
KUCAKLAŞMANIN KİTABI / *deneme*

ISBN 975-510-562-X
© Eduardo Galeano / Onk Ajans Ltd. /
Can Yayınları Ltd. Şti. (1990)

İÇİNDEKİLER

Önsöz 19
1900: *San José de Gracia* Hayat Devam Ediyor 21
1900: *West Orange, New Jersey* Edison 21
1900: *Montevideo* Rodó 22
1901: *New York Amerika Budur, Güneyde Hiçbir Şey Yok* 22
1901: Latin Amerika'nın Her Yerinde Geçit Alayları
Yüzyılın Doğumunu Selâmlıyor 23
1901: *Amiens* Verne 23
1902: *Quetzaltenango* Hükümet, Gerçek'in Varolmadığına
Karar Veriyor. 24
1902: *Guatemala City* Estrada Cabrera 25
1902: *Saint Pierre* Yalnızca Hükümlü Kurtuluyor 25
1903: *Panama City* Panama Kanalı 26
1903: *Panama City* Bu Savaşta Ölenler: Bir Çinli, Bir de Merkep 26
1903: *La Paz* Huilka 27
1904: *Rio de Janeiro* Vaksin 27
1905: *Montevideo* Otomobil 28
1905: *Montevideo* Kokuşmuş Şairler 29
1905: *Ilopango* Miguel Bir Haftalık 29
1906: *Paris* Santos Dumont 30
1907: *Sagua la Grande* Lam 30
1907: *Iquique* Birçok Ülkelerin Bayrağı 31
1907: *Rio Batalha* Nimuendaju 32
1908: *Asunción* Barrett 32
1908: *San Andrés de Sotavento* Hükümet Kızılderililerin
Varolmadığına Karar Veriyor 33
1908: *San Andrés de Sotavento* Bir Yaşamlar ve Mülkler
Yöneticisinin Portresi 33
1908: *Guanape* Bir Başka Yaşamlar ve Mülkler
Yöneticisinin Portresi 34
1908: *Mérida, Yucatán* Perde İnerken ve Daha Sonrası 34
1908: *Ciudad Juárez* Aranıyor 35
1908: *Caracas* Castro 36
1908: *Caracas* Taş Bebekler 36
1909: *Paris* Bir Ulusal İktidarsızlık Kuramı 37

1909: *New York* Charlotte 38
1909: *Managua* Amerikalar-Arası İlişkilerin İşleyişi 38
1910: *Amazon Ormanları* İnsan Yiyiciler 39
1910: *Rio de Janeiro* Kara Amiral 39
1910: *Rio de Janeiro* Brezilya'nın En Zengin Avukatının Portresi 40
1910: *Rio de Janeiro* Gerçekle Yasa Pek Seyrek Bir Araya Gelir 41
1910: *Mauricio Kolonisi* Tolstoy 41
1910: *Havana* Sinema 42
1910: *Mexico City* Yüzüncü Yıl Bayramı ve Aşk 42
1910: *Mexico City* Yüzüncü Yıl Bayramı ve Yemek 43
1910: *Mexico City* Yüzüncü Yıl Bayramı ve Sanat 44
1910: *Mexico City* Yüzüncü Yıl Bayramı ve Diktatör 44
1911: *Anenecuilco* Zapata 45
1911: *Mexico City* Madero 46
1911: *Chihuahua Tarlaları* Pancho Villa 46
1911: *Machu Picchu* İnka'ların Son Sığınağı 47
1912: *Quito* Alfaro 47
Ekvador Şarkı Kitabından Hüzünlü Dizeler 48
1912: *Cantón Santa Ana* Manabí, Geleneklerinin Günlemi 49
1912: *Pajeú de Flores* Aile Savaşları 50
1912: *Daiquirí* Karaip'lerde Gündelik Yaşam: Bir İşgâl Harekâtı 50
1912: *Niquinohomo* Orta Amerika'da Gündelik Yaşam:
Bir İşgal Daha 51
1912: *Mexico City* Huerta 51
1913: *Mexico City* On Sekiz Sent'lik İp 52
1913: *Jonacatepec* Sürüler Yok Edilemiyor 53
Zapata ile Şu İkili 53
1913: *Chihuahua Ovası* Meksika'nın Kuzeyinde
Savaş ve Fiesta Kutlanıyor 54
1913: *Culiacán* Kurşunlar 55
1913: *Chihuahua Bayırları* Bu Sabahların Birinde
Ben Kendimi Katlettim 55
1914: *Montevideo* Battle 56
1914: *San Ignacio* Quiroga 56
1914: *Montevideo* Delmira 57
1914: *Ciudad Jiménez* Öfkeli Halkların Günlemcisi 58
1914: *Salt Lake City* Öfkeli Halkların Şarkıcısı 58
1914: *Torreon* Demiryoluyla Yürüyorlar Savaşa 59
1914: *Morelos Bayırları* Kıpırdanıp Savaşmak Zamanıdır 60
1914: *Mexico City* Huerta Tabanları Yağlıyor 60
1915: *Mexico City* Avuçtan Kayan İktidar 61

1915: *Tlaltizapan* Tarım Reformu 62
1915: *El Paso* Azuela 63
1916: *Tlaltizapan* Caranza 63
1916: *Buenos Aires* Isadora 64
1916: *New Orleans* Jazz 64
1916: *Columbus* Latin Amerika, Birleşik Devletleri İstila Ediyor 65
1916: *Leon* Dario 65
1917: *Chihuahua ve Durango Savaş Alanları* Kartallar Tavuklaşıyor 66
1918: *Cordoba* Küflenmiş Bilim Adamları 67
1918: *Cordoba* "Dinmeyen Acılar, Yoksun Olduğumuz Özgürlüklerdir." Diyor Öğrenci Manifestosu 67
1918: *Ilopango* Miguel On Üç Yaşında 68
1918: *Morelos Dağları* Yağmalanmış Toprak, Yaşayan Toprak 68
1918: *Mexico City* Yeni Burjuva Sınıfı Yalan Söyleyerek Doğuyor 69
1919: *Cuautla* Bu Adam Onlara Yaşamanın Yalnızca Acı Çekmekten Korkmak ve Ölmeyi Ummak Olmadığını Öğretmişti 69
Zapata'nın Ölümü İçin Balad 70
1919: *Hollywood* Chaplin 70
1919: *Hollywood* Keaton 71
1919: *Memphis* Binlerce Kişi Gösteriyi İzlemeye Koşuyor 71
1921: *Rio de Janeiro* Pirinç Pudrası 72
1921: *Rio de Janeiro* Pixinguinha 72
1921: *Rio de Janeiro* Brezilya'nın Sosyetik Yazarı 73
1922: *Toronto* Bu Af Haberi 73
1922: *Leavenworth* Her Şeyin Herkese Ait Olduğuna İnanmaktan Vazgeçmedi Diye 74
1922: *Patagonya Savaş alanları* İşçi Avı 74
1923: *Guayas Irmağı* Irmakta Haçlar Yüzüyor 75
1923: *Acapulco* Demokrasi Sürecinde Düzen Güçlerinin İşlevi 75
1923: *Azangaro* Urviola 76
1923: *Callao* Mariátegui 77
1923: *Buenos Aires* Bir İşçi Avcısının Resmidir 77
1923: *Tampico* Traven 78
1923: *Durango Tarlaları* Pançe Villa Bin Bir Gece Masalları'nı Okuyor 78
1923: *Mexico City/Parral* Halk, Meksika Devrimine Bir milyon Can Bağışı Yaptı 79
1924: Mérida, Yucatán Düzen Güçlerinin Demokrasi Sürecindeki İşlevi Konusunda Ek Bilgiler 80
1924: Mexico City Duvarlar Ulusallaşıyor 81

1924: *Mexico City* Diego Rivera 82
1924: *Mexico City* Orozco 82
1924: *Mexico City* Siqueiros 83
Halk, Bir Meksika Duvar Resminin Kahramanıdır,
Diyor Diego Rivera 83
1924: *Regla* Lenin 83
1926: *San Albino* Sandino 84
1926: *Puerto Cabezas* Dünyanın En Beğenilecek Kadınları 84
1926: *Juazeiro do Norte* Peder Cicero 85
1926: *Juazeiro do Norte* Tanrı Mucizesiyle Bir Haydut,
Yüzbaşı Oluyor 85
1926: *New York* Valentino 86
1927: *Chicago* Louie 86
1927: *New York* Bessie 87
1927: *Rapallo* Pound 87
1927: *Charlestown* "Nefis Bir Gün" 88
1927: *Araraquara* Mario de Andrade 88
1927: *Paris* Villa-Lobos 89
1927: *Jalisco Ovalan* Sopalardan Yapılma
Dev Bir Haçın Ardından 89
1927: *San Gabriel de Jalisco* Çocuk Bakıyor 90
1927: *El Chipote* Jaguarlarla Kuşlar Savaşı 90
1928: *San Rafael del Norte* Küçücük, Delibozuk Bir Ordu 91
"Herşey Çok Kardeşçiydi" 92
1928: *Washington* Haberler 93
1928: *Managua* Sömürge Gücünün Profili 94
1928: Mexico City Obregón 95
1928: *Villahermosa* Papaz Yiyici 96
1928: *Güney Santa Maria* Muzlaşma 96
1928: *Aracataca* Lanet 97
1928: *Ciénaga* Kanlı Kıyım 97
1928: *Aracataca* García Márquez 98
1928: *Bogotá* Haberler 98
1929: *Mexico City* Mella 99
1929: *Mexico City* Tina Modotti 99
1929: *Mexico City* Frida 100
1929: *Capela* Lampiao 101
1929: *Atlantic City* Cinayet Tröstü 101
1929: *Chicago* Al Capone 102
Al Capone Komünist Tehlikeye Karşı
Savunma Çağrısında Bulunuyor 103

1929: *New York* Coşkudan Uçmak 103
Otomobil Yapımcısı Henry Ford'un
Kapitalist Manifestosundan 103
1929: *New York* Bunalım 104
1930: *La Paz* Galler Prensinin Vahşiler Arasında Yaşadığı
Dokunaklı Bir Olay 104
1930: *Buenos Aires* Yrigoyen 105
1930: *Paris* Gazeteci Ortiz Echagüe
Düşük Et Fiyatlarını Yorumluyor 106
1930: *Paris* Avellaneda Sığır, Kılıç ve Haç 107
1930: *Castex* İsyancı Goşoların Sonuncusu 108
1930: *Santo Domingo* Kasırga 108
1930: *İlopango* Miguel Yirmi Beş Yaşında 109
1930: *New York* Kriz Sırasında Gündelik Yaşam 109
1930: *Achuapa* Gökkuşağını Ufaltabilmek 110
1931: *Bocay* Borular Ötecek 110
Sandino'dan bir Subayına 'Çiçeklerden Geçilmeyecek...' 111
1931: *Bocay* Santos Lopez 111
1931: *Bocay* Tranquilino 111
1931: *Bocay* Küçük Cabrera 112
1931: *Hanwell* Başarılı 112
1932: *Hollywood* Başarısız 113
1932: *Mexico City* Eisenstein 114
1932: *Sante Fe Yolları* Kuklacı 114
1932: *Izalco* Oy Kullanma Hakkı ve Acıklı Sonuçları 115
1932: *Soyapango* Miguel Yirmi Altı Yaşında 116
1932: *Managua* Sandino İlerlemekte 117
1932: *San Salvador* Miguel Yirmi Yedi Yaşında 117
1933: *Managua* U.S.'in Latin Amerika'daki İlk Yenilgisi 118
1933: *Camp Jordan* Chaco Savaşı 119
Céspedes 119
Roa Bastos 120
1934: *Managua* Korku Filmi İki Oyuncu ve
Birkaç Figüran İçin Senaryo 120
1934: *Managua* Hükümet Cinayetleri Yok Sayıyor 121
1934: *San Salvador* Miguel Yirmi Dokuz Yaşında 122
1935: *Villamontes-Boyuibe Yolu* Doksan Bin Ölümün Ardından 122
1935: *Maracay* Gómez 123
1935: *Buenos Aires* Borges 123
1935: *Buenos Aires* Üç Rezil Yıl 124
1935: *Buenos Aires* Discepolín 124

1935: *Buenos Aires* Evita 125
1935: *Buenos Aires* Alfonsina 126
1935: *Medillín* Gardel 126
1936: *Buenos Aires* Patoruzú 127
1936: *Rio de Janeiro* Olga ile O 127
1936: *Madrid* İspanya Savaşı 128
1936: *San Salvador* Martinez 128
1936: *San Salvador* Miguel Otuz Bir Yaşında 129
1936: *Guatemala City* Ubico 130
1936: *Trujillo City* Trujillo Döneminin Altıncı Yılında 130
Yağmura Karşı İşlem 131
Sözdinlemezliğe Karşı İşlem 132
1937: *Dajabón* Kara Tehlikeye Karşı İşlem 132
1937: *Washington* Haberler 133
1937: *Rio de Janeiro* Kızıl Tehlikeye Karşı Önlem 133
1937: *Carin Vadisi* Kamusallık Suçu 134
1937: *Rio de Janeiro* Monteiro Lobato 135
1937: *Madrid* Hemingway 135
1937: *Mexico City* Bolero 136
1937: *Mexico City* Cantinflas 136
1937: *Mexico City* Cárdenas 136
1938: *Anenecuilco* Zapata'nın Oğlu Nicolás 137
1938: *Mexico City* Petrol Ulusallaştırılıyor 138
1938: *Mexico City* Kartlar Açılıyor 138
1938: *Coyoacán* Trotsky 139
1938: *Hinterland* Cangaceiro'lar 139
1938: *Angico* Cangaceiro Avcıları 140
1939: *Sao Salvador de Bahia* Tanrıların Kadınları 140
Exú 141
María Padilha 142
1939: *Rio de Janeiro* Samba 142
1939: *Rio de Janeiro* Kabadayı 143
1839: *Rio de Janeiro* Cartola 143
1939: *Montserrat* Vallejo 144
1939: *Washington* Roosevelt 144
1939: *Washington* Trujillo Döneminin Dokuzuncu Yılında 145
1939: *Washington* Somoza 145
1939: *New York* Süperman 146
1941: *New York* Bir Kamuoyu Yaratıcısının Portresi 146
1942: *New York* Kızılhaç Kara Kan Kabul Etmiyor 147
1942: *Oxford, Mississippi* Faulkner 148

1942: *Hollywood* Brecht 148
1942: *Hollywood* Güneydeki İyi Komşular 149
1942: *María* Barzola Pampa Üretim Giderlerini Azaltmanın
Latin Amerikanca Bir yöntemi 149
1943: *Sans-Souci* Carpentier 150
1943: *Port-au-Prince* Yalan Söylemeyen Eller 150
1943: *Mount Rouis* Bir Çimdik Tuz 151
1944: *New York* Görmeyi Öğrenmek 151
1945: *Guetemala-El Salvador Sınırı* Miguel Kırk Yaşında 152
1945: *Hiroşima ve Nagasaki* Ateşten 153
1945: *Princeton* Einstein 153
1945: *Buenos Aires* Perón 154
1945: *Tucumán Tarlaları* Şeytan Çömezi 155
Minik Bir Meleğe Ağıt 155
1945: *Tucumán Tarlaları* Yupanqui 156
1946: *La Paz* Roska 156
1946: *La Paz* Villaroel 157
1946: *Hollywood* Carmen Miranda 158
1948: *Bogotá* Öncesinde 158
1948: *Bogotá* Gaitán 159
1948: *Bogotá* Bogotazo 160
1948: *Bogotá* Alevler 160
1948: *Bogotá* Küller 161
1948: *Upar Vadisi* Vallenato 162
1948: *Wroclaw* Picasso 163
1948: *Şili'de Bir yerde* Neruda 163
1948: *San José de Costa Rica* Figueres 164
1949: *Washington* Çin Devrimi 164
1949: *Havana* Radyo Tiyatrosu 165
1950: *Rio de Janeiro* Obdulio 166
1950: *Hollywood* Rita 166
1950: *Hollywood* Marilyn 167
1951: *Mexico City* Buñuel 167
1952: *San Fernando Tepesi* Ölümcül Hasta 168
1952: *La Paz* El Illimani 168
1952: *La Paz* Halkın Davulu 169
Bolivya Madenlerinden Bir Kadın,
El Yapımı Bomba Reçetesi Veriyor 170
1952: *Cochabamba* Alay ve Öfke Haykırışları 170
Cochabambalı Kızılderili Kadınların İsa Peygambere
Söylediği Açık Saçık Şarkılar 171

1952: *Buenos Aires* Arjantin Halkı Onsuz Üşüyor 171
1952: *Açık Denizlerde* Aranıyor, Serseri Şarlo 172
1952: *Londra* Saygıdeğer Bir Hortlak 173
1953: *Washington* Haberler 173
1953: *Washington* Cadı Avı 174
1953: *Washington* Bir Cadı Avcısının Portresi 175
1953: *Seattle* Robeson 175
1953: *Santiago de Cuba* Fidel 176
1953: *Santiago de Cuba* Sanık Savcılaşarak Haykırıyor:
"Tarih Beni Haklı Çıkaracaktır" 176
1953: *Boston* United Fruit 177
1953: *Guatemala City* Arbenz 178
1953: *San Salvador* Diktatör Aranıyor 178
1954: *Washington* Karar Makinesinin Parça Parça Dökümü 179
1954: *Boston* Yalan Makinesinin Parça Parça Dökümü 180
1954: *Guatemala City* Guatemala'nın Yeniden Fethi 181
1954: *Mazatenango* Miguel Kırk Dokuz Yaşında 182
1954: *Guatemala City* Haberler 183
1954: *Rio de Janeiro* Getulio 183
1955: *Medellín* Nostalji 184
1955: *Asunción* Tiryakilik Sancıları 185
1955: *Guatemala City* Guatemala'nın Yeniden Fethedilişinden
Bir Yıl Sonra 185
1956: *Buenos Aires* Hükümet. Peronizmin Varolmadığına
Karar Veriyor 186
1956: *León* Somoza'nın Oğlu 186
1956: *Santo Domingo* Trujillo Döneminin Yirmi Altıncı Yılında 187
1956: *Havana* Haberler 188
1956: *Sierra Maestra'nın Eteklerinde* On İki Zırdeli 189
1957: *Benidorm* Hileli Kartlar 189
1957: *Managua* Colombia'nın Kutlu Yumurtası 190
1957: *Sucre* Ermiş Lucío 191
1957: *Sinú* Irmağı Kıyılarında Ermiş Domingo Vidal 191
1957: *Pino del Agua* Crucito 192
1957: *El Uvero* Almeida 193
1957: *Santiago de Cuba* Bir İmparatorluk Elçisinin Portresi 193
1957: *El Hombrito* Che 194
Sierra Maestra'nın Yaşlı Campesina'sı
Koca Chana Anımsıyor 195
1958: *Stockholm* Pelé 195
1958: *Stockholm* Garrincha 196

1958: *Sierra Maestra* Devrim. Durdurulamaz Bir Kırkayaktır 196
1958: *Yaguajay* Camilo 197
1959: *Havana* Küba, Batista'sız Uyanıyor 198
Rumba 198
1959: *Havana* Karaipli Bir Kazanova'nın Portresi 198
1959: *Havana* Ancak Başlamak Hakkını Kazandık 199
1960: *Brasília* Bir Kent Ya Da Hiçliğin Ortasında Bir Sanrı 200
1960: *Rio de Janeiro* Niemeyer 200
1960: *Rio de Janeiro* Guimaraes Rosa 201
1960: *Artemisa* yüz binlerle pala 201
1961: *Santa Domingo* Trujillo Döneminin Otuz Birinci Yılında 202
1961: *Santo Domingo* Merhum'Ussimo 202
1961: *Domuzlar Körfezi* Rüzgâra Karşı 203
1961: *Playa Girón* Latin Amerika'daki İkinci U.S. Yenilgisi 204
1961: *Havana* Geçmişin Portresi 204
1961: *Washington* Küba'yı Kim İşgal Etti? U.S. Senatosunda
Bir Konuşma 205
1961: *Havana* María de la Cruz 206
1961: *Punta del Este* Helâ Diplomasisi 207
1961: *Escuinapa* Masalcı 207
1961: *Sao Salvador de Bahia* Amado 208
1962: *Cosalá* Bir artı Bir, Eder Bir 209
1962: *Villa de Jesús María* Bir Artı Bir, Eder Tüm 209
1963: *Bayamo* Kasırga Flora 210
1963: *Havana* Herkesin On Parmağında On Hüner 210
1963: *Havana* Bürokratın Portresi 211
1963: *Havana* Bola de Nieve 212
1963: *Río Coco* Omuzlarında Sandino'nun Hayır Duasını Taşıyor 212
1963: *San Salvador* Miguel Elli Sekiz Yaşında 213
1963: *Dallas* Hükümet Gerçeğin Varolmadığına Karar Veriyor 214
1963: *Santo Domingo* Latin Amerikan Örf ve Adetlerinin
Bir Günlemi 214
1964: *Panama* Yirmi Üç Çocuk Kurşunlanarak
Delik Deşik Ediliyor 215
1964: *Rio de Janeiro* "Kara Bulutlar Var" 216
1964: *Juiz de Fora* Brezilya'nın Yeniden Fethi 217
1964: *La Paz* Utanmasız ve Onursuz 218
1964: *Potosí'nin Kuzeyinde* Yırtıcı Bir Hınçla 218
Şapkalar 219
1965: *San Juan, Puerto Rico* Bosch 219
1965: *Santo Domingo* Caamaño 220

1965: *Santo Domingo* İşgal 221
1965: *Santo Domingo* Yüz Otuz İki Gece 222
1965: *Havana* Bu Devrim Çoğaltıcısı 222
Che Guevara Ana-Babasına Veda Ediyor 223
1966: *Patiocemento* "Biliyoruz ki Açlık Öldürür" 223
1967: *Llallagua* San Juan Yortusu 223
1967: *Catavi* Devrisi Gün 224
1967: *Catavi* Domitia 225
Domitia'nın Sorguya Çekilmesi 225
1967: *Catavi* Taşın İçindeki Tanrı 226
1967: *Nancahuazú* Irmağının Kıyılarında
On Yedi Kişi Ölüme Yürüyor 227
1967: *Yuro Irmağının Yatağı* Che Düşüyor 227
1967: *Higueras* Çanlar Onun İçin Çalıyor 228
1967: *La Paz* Bir Süpermaçonun Portresi 228
1967: *Estoril* Sosyete Manzaraları 229
1967: *Houston* Ali 229
1968: *Memphis* Tehlikeli Bir Adamın Portresi 230
1968: *San José, California* Chicano'lar 231
1968: *San Juan, Puerto Rico* Albizu 231
1968: *Mexico City* Öğrenciler 232
"Çok, Pek Çok Kan Vardı." Diyor Bir Öğrenci Annesi 232
1968: *Mexico City* Revueltas 233
1968: *Yaqui Irmağının Kıyılarında* Meksika Devrimi
Ortada Yok Artık 233
1968: *Mexico City* Rulfo 234
1969: *Lima* Arguedas 234
1969: *Dinginlik Denizi* Dünyanın Keşfi 235
1969: *Bogotá* Sokak Çocukları 235
1969: *Herhangi Bir Kent* Birisi 236
1969: *Rio de Janeiro* Teneke Mahallelerden Kovuluş 237
1969: *Baixo Grande* Çöpten Bir Şato 237
1969: *Arque Geçidi* Havacı Barrientos'un Son Gösterisi 238
1969: *San Salvador ve Tegucigalpa* İki Fırtınalı Futbol Maçı 238
1969: *San Salvador ve Tegucigalpa* Futbol Savaşı 239
1969: *Port-au-Prince* Bir Yasa, Haiti'de Kırmızı Sözcük
Yazanları Mahkûm Ediyor 240
1970: *Montevideo* Bir İşkence Eğitmeninin Portresi 240
1970: *Managua* Rugama 241
1970: *Santiago de Chile* Seçimlerden Sonra Manzaralar 241
1971: *Santiago de Chile* Donald Duck 242

1971: *Santiago de Chile* "Fidel'e Ateş Edin!" 242
1972: *Managua* Nikaragua, Ltd. 243
1972: *Managua* Somoza'nın Öbür Oğlu 244
Tachito Somoza'nın Hikmet İncisi 245
1972: *Santiago de Chile* Şili Doğmaya Çalışıyor 245
1972: *Santiago de Chile* Çokuluslu Bir Şirketin Portresi 245
1973: *Santiago de Chile* Tuzak 246
1973: *Santiago de Chile* Allende 246
1973: *Santiago de Chile* Büyük Yollar Açılacak, Diyor
Salvador Allende Son Bildirisinde 247
1973: *Santiago de Chile* Şili'nin Yeniden Fethedilişi 247
1973: *Santiago de Chile* Allende'nin Evi 248
1973: *Santiago de Chile* Neruda'nın Evi 249
1973: *Miami* Kutsal Tüketicilik, Komünizm Ejderhasına Karşı 249
1973: *Recife* Rezilliğe Övgü 250
1974: *Brasília* Brezilya'nın Yeniden Fethedilişinden On Yıl Sonra 250
1974: *Rio de Janeiro* Chico 251
1974: *Guatemala City* Guatemala'nın Yeniden Fethedilmesinden
Yirmi Yıl Sonra 251
1974: *Guatemala Ormanları* Quetzal 252
1974: *İxcán* Guatemala'da Bir Siyasal Eğitim Dersi 252
1974: *Yoro* Yağmur 253
1975: *San Salvador* Miguel Yetmiş Yaşında 253
1975: *San Salvador* Roque 254
1975: *Amazon Irmağı* Tropik Peyzaj 255
1975: *Amazon Irmağı* Bu, Bütün Irmakların Babasıdır 255
1975: *Ribeiao Bonito* Hak Yerini Buluyor 256
1975: *Huayanay* Hak Gene Yerini Buluyor 257
1975: *Cuzco* Condori Zamanı Ekmekle Ölçüyor 257
1975: *Lima* Velasco 258
1975: *Lima* Huamanga Sunakları 258
San Balas'ın Mola'ları 259
Balsas Irmağının Batik Resimleri 259
Santiago'nun Arpillera'ları 260
Ocumicho'nun Küçük Cinleri 260
Özel Mülkiyet ve Yaratım Hakkı Üstüne 261
1975: *Cabimas* Vargas 261
1975: *Salta* Değişimin Mutlu Renkleri 262
1975: *Buenos Aires* Evita ve Marx'ın Çocuklarına Karşı 263
1976: *Madrid* Onetti 263
1976: *San José* Sözcükleri Elinden Alınmış Bir Ülke 263

Uruguaylı Siyasal Tutuklu Mauricio Rosencof
Kendi Düşüncesini Açıklıyor 264
1976: *Özgürlük* Yasak Kuşlar 265
1976: *Montevideo* İşkencenin Yetmiş Beş Yöntemi 265
1976: *Montevideo* Yeni Resmi Ders Kitapları Uruguaylı Öğrencilere
'İnsan İtaat Etmelidir' Kuralını Öğretiyor 266
1976: *Montevideo* Kafatası Avcıları 266
1976: *La Perla* Üçüncü Dünya Savaşı 267
1976: *Buenos Aires* Seçenek 268
1976: *La Plata* Yıkıntılara Eğilmiş Bir Kadın 268
1976: *Zinica Ormanı* Carlos 269
1977: *Managua* Tomás 270
1977: *Solentiname Takımadaları* Cardenal 270
Omar Cabezas, Nikaragua'da Bir Gerillanın Ölümüne
Yas Tutan Dağı Anlatıyor 271
1977: *Brasília* Makas 272
1977: *Buenos Aires* Walsh 272
1977: *Río Cuarto* Walsh'ın Başkaca Yazarların Yakılan Kitapları
Yok Sayılıyor 272
1977: *Buenos Aires* Plaza De Mayo Anaları 273
1977: *Buenos Aires* Alicia Moreau 274
1977: *Buenos Aires* Bir Krupiyenin Portresi 274
1977: *Caracas* Gereksiz İnsanların Gidişi 275
María Lionza 276
José Gregorio 276
1977: *Graceland* Elvis 277
1978: *San Salvador* Romero 277
1978: *La Paz* Beş Kadın 278
1978: *Managua* 'Domuz Ahırı' 279
Tachito Somoza'nın Fikir İncisi 279
1978: *Panama City* Torrijos 280
1979: *Madrid* Çağrısız Konuklar. Tanrının Sessiz Sedasız Sindirimini
Engelliyor 280
1979: *New York* Bankacı Rockefeller, Diktatör Videla'yı Kutluyor 281
1979. *Siuna* Bir Nikaragua İşçisinin Portresi 282
1979: *Bütün Nikaragua'da* Toprak Bel Veriyor 282
1979: *Nikaragua'nın Her Köşesinde* Toparlanın Ey Ahali, ... 283
Tachito Somoza'nın Günlüğünden 283
1979: *Managua* 'Turizm Özendirilmeli' 283
1979: *Managua* Somoza'nın Torunu 284
1979: *Granada* Komutanlar 284

1979: *Nikaragua'nın Her Köşesinde* Doğuş 285
1979: *Paris* Darcy 285
1979: *Santiago de Chile* İnatçı İnanç 286
1979: *Chajul* Guatemala'da Başka Türlü Bir Siyasal Eğitim 286
Mayalar Dünyaya Gelen Her Çocuğu Toprağa Ekerler 287
1980: *La Paz* Kokoraksi 287
1980: *Santa Ana de Yacuma* Çağımızda Bir İşadamının Portresi 288
Beyaz Tanrıça 289
1980: *Santa Marta* Marihuana 289
1980: *Santa Marta* Ermiş Agatón 290
1980: *Guatemala City* Haberler 290
1980: *Uspantán* Rigoberta 291
1980: *San Salvador* Sunu 292
1980: *Montevideo* Hayır Diyen Bir Halk 292
1980: *Nikaragua'nın Her Yerinde* Yola Çıkmış 293
1980: *Asunción* Stroessner 293
1980: *Nikaragua, Baştan Başa* Keşifler 294
1980: *New York* Özgürlük Heykeli Çiçek Çopuruna Dönmüş 294
1980. *New York* Lennon 295
1981: *Surahammar* Sürgün 295
1981: *Celica Kantonu* 'Talihsizlik, İnsan Hatası,
Kötü Hava Koşulları' 296
1982: *Güney Georgia Adaları* Bir Yiğidin Portresi 297
1982: *Malvinas Adaları* Malvinas Savaşı 297
1982: *La Mancha Yollarında* Bay Dünyagezgini 298
1982: *Stockholm* Romancı García Márquez
Nobel Ödülünü Alıyor ve Bizim Yüz Yıllık Yalnızlığa
Yazgılı Ülkelerimizden Söz Ediyor 298
1983: *Ermiş George* Grenada Adasını Yeniden Fethediyor 299
1983: *La Bermuda* Marianela 299
1983: *Santiago de Chile* Şili'nin Yeniden Fethedilişinden
On Yıl Sonra 300
1983: *Cabildo ile Petorca Arasında Bir Uçurum* Televizyon 301
1983: *Buenos Aires* Dedektif Nineler 302
1983: *Lima* Tamara İki Kez Uçuyor 302
1983: *Buenos Aires* Çöller Deniz, Topraklar Hava Olsa Ne Olurdu?.. 303
1983: *Dilekçeler Yaylası* Meksika Hayâl Tiyatrosu 303
1983: *Tuma Irmağı* Gerçekleşme 304
1983: *Managua* Kafa Tutmak 305
1983: *Mérida* Tanrıyı Ayakları Üstünde Durduran İnsanlardır 305
1983: *Managua* Haberler 306
1984: *Vatikan* Kutsal Engizisyon Dairesi 306

1984: *Londra* Altın ve Günlük 307
Yoksul Ülkeler İçin Altı Bölümlük Döner Senfoni 307
1984: *Washington* 1984 308
1984: *Washington* Hepimiz Rehineyiz 308
1984: *Sao Paulo* Brezilya'nın Yeniden Fethedilişinden Yirmi Yıl Sonra 309
1984: *Guatemala City* Guatemala'nın Yeniden Fethedilişinden Otuz Yıl Sonra 309
1984: *Rio de Janeiro* Latin Amerika'da Kolektif Bellek Teklemeleri .. 310
1984: *Mexico City* Unutmaya Karşı Önlem 311
1984: *Mexico City* Yaşayanların Dirilişi 311
1984: *Estell* İnanmak 312
1984: *Havana* Miguel Yetmiş Dokuz Yaşında 312
1984: *Paris* Yankılar, Sesi Aramaya Çıkıyor 313
1984: *Punta Santa Elena* Ölümsüz Kucaklaşma 313
1984: *Violeta Parra Mahallesi* Çalınmış İsim 314
1984: *Tepic* Bulunmuş İsim 314
1984: *Bluefields* Uçmak 315
1986: *Montevideo* Bir Mektup 315
Kaynakça 317

ÖNSÖZ

Bu kitap, *Ateş Anıları* üçlemesinin son kitabıdır. Bu kitap bir antoloji değil, kesin belgelemelere dayanmakla birlikte, tam bir özgürlük içinde gelişen bir yazınsal yaratıcılık ürünüdür. Yazar, kitabının hangi yazınsal türe ait olduğunu bilmemektedir... belki bütün türlere aittir bu kitap, belki de hiçbirine. Yazar, burada Amerika'nın, her şeyden önce Latin Amerika'nın tarihini dile getiriyor; okurun, anlatılan olayları, okuduğu sırada yeniden oluyorlarmış gibi algılamasını sağlayacak bir yöntem geliştirmeyi amaçlamış.

Her bölümün başında, sözü edilen olayın geçtiği yer ve yıl belirtilmiş; belirli bir yer ve zamana mal edilemeyecek olaylar dışında, elbet. Sondaki rakamlar yazarın bilgi ve danışım için başvurduğu yapıtları belirliyor. Bölüm sonunda rakam olmayışı, yazarın bu konuda yazılı bir kaynağa başvurmayıp hammaddesini dergilerde bulduğu ya da ilgili kişilerle tanıklardan dinlediği genel bilgilerden derlediği anlamına gelmektedir. Başvurulan kaynaklar kitabın sonunda sıralanmış, alıntılar italik harflerle belirlenmiştir.

Bu kitap

Küçük Pire Mariana'ya adanmıştır.

Ve kendimizi tırnaklarımızla söküp kopardık rüzgârdan

Juan Rulfo

1900: *San José de Gracia*
Hayat Devam Ediyor

Kimileri tuttu, sayısız kuşakların birikimini son bir eğlence âleminde harcayıp tüketti. Birçokları, sövecek durumda olmadıkları kişilere sövdüler, öpmemeleri gereken kişileri öptüler. Kimse günah çıkartmadan gitmek istemiyordu. Köy papazı gebe kadınlarla lohusalara öncelik tanıyordu. Bu fedakâr din adamı günah çıkartma bölmesinde üç gün üç gece dayandıktan sonra günah bolluğundan tıksırarak bayıldı.

Yüzyılın en son gününde, saat geceyarısına geldiğinde bütün San José de Gracia'lılar arınmış olarak ölmeye hazırdılar. Dünyanın yaratılmasından bu yana Tanrının çok gazabı birikmişti ve artık son patlamanın zamanı geldiğinden kimsenin kuşkusu yoktu. Soluklar kesilmiş, gözler yumulu, dişler sıkılı, köylüler zamanın bitmek üzere olduğuna derinden inanarak, saatin on iki kez art arda vuruşunu dinlediler. Ama zaman bitmemişti. Yirminci yüzyıl hayli zamandır aramızda, hâlâ da hiçbir şey olmamış gibi yol almayı sürdürüyor. San José de Gracia'lılar gene aynı Orta Meksika dağları arasında, aynı evlerde oturmaktalar: Cennet Bağına ulaşmayı ummuş olan inançlıların düş kırıklığı ve (kıyaslayacak olursanız) bu küçük köyün hiç de kötü bir yer olmadığına karar veren günahkârların sevinci arasında. (200)

1900: *West Orange, New Jersey*
Edison

Onun icatları yoluyla bu yeni yüzyıl, ışık ve müziğe kavuşuyor.

Gündelik yaşam, Thomas Alva Edison'un damgasını taşıyor. Onun elektrik lâmbası geceye ışık saçıyor ve onun fonografı dünyanın seslerini saklayıp dört bir yana yayıyor, bir daha hiç yitip git-

memecesine. Bell'in icadına onun eklediği mikrofon sayesinde insanlar telefonla konuşuyorlar ve gene onun Lumiere kardeşlerin ürününe kondurduğu projeksiyen aygıtı sayesinde resimler hareket kazanıyor.

Patent ofisindekiler onun geldiğini görünce saçlarını yolmaya başlıyorlar. İnsan yetilerinin bu yorulmaz çoğaltıcısı, çok eskiden, trenlerde gazete satarken günün birinde bu gazeteleri satmakla kalmayıp üretebileceğine de karar vererek kolları sıvadığı o uzak günden bu yana, yeni yeni şeyler bulgulamaya bir an bile ara vermemiş. (99, 148)

1900: *Montevideo*
Rodó

Efendi, bu konuşan yontu, bildirisini Amerika Gençliğine yöneltiyor.

José Enrique Rodô, yabanıl Caliban'a, yalnızca karın doyurmak isteyen bu hayvana karşı saf ruh olan elle tutulmaz Ariel'in tarafını tutuyor. Yeni doğmakta olan yüzyıl adsız kimselerin çağıdır. İnsanlar demokrasi ve sendika istiyorlar ve Rodó bu barbarlar yığınının, gün gelip, üstün varlıkların yaşadığı Ruhlar Ülkesinin doruklarına tırmanabilecekleri konusunda gençlerin kulağını büküyor. Tanrıların gözdesi olan entelektüel, bu ulu, ölümsüz adam, kültürde özel mülkiyeti savunmak için savaşım veriyor.

Rodó, yontulmamışlığa ve yararcılık felsefesine dayanan Kuzey Amerika uygarlığına da veryansın etmekten geri kalmıyor. Bunun karşıtı olarak da pratik mantığa, bedensel emeğe, teknolojiye ve buna benzer düzeysizliklere burun kıvıran İspanyol aristokrasisinin geleneklerini örnek gösteriyor. (273, 360, 386)

1901: *New York*
Amerika Budur, Güneyde Hiçbir Şey Yok

Andrew Carnegie çelik tekelini 250 milyon karşılığında General Electric'in patronu John Pierpont Morgan'a satıyor ve Morgan, United States Steel Corporation – Birleşik Devletler Çelik

Anonim Şirketini kuruyor. Bir tüketim heyecanı, gökdelenlerin tepesinden aşağı yağan paraların verdiği baş dönmesi. Amerika tekellerin malıdır, tekeller de bir avuç adamın. Gene de her tanrının yılı, fabrika düdüklerinin büyüsüne kapılmış sayısız işçi yığınları Avrupa'dan buraya akın ediyor. Gemi güvertelerinde uyurken, New York rıhtımlarına ayak basar basmaz milyoner olmak düşleri kuruyorlar. Bu endüstri çağının El Dorado'su Birleşik Devletlerdir. Birleşik Devletler de Amerika.

Güneyde uzanan öteki Amerika henüz kendi adını söylemeyi becerememiştir. Yeni yayımlanmış olan bir inceleme, bu Aşağı-Amerika'daki bütün ülkelerin Birleşik Devletlerle, İngiltere, Fransa ve Almanya'yla ticaret anlaşmaları imzalamış olduğunu oysa kendi komşularının hiçbiriyle aralarında herhangi bir anlaşma bulunmadığını gösteriyor. Latin Amerika, birbirinden ayrı kalmak üzere programlanmış ve birbirlerini sevmemek üzere yetiştirilmiş bir zekâ-özürlü ülkeler takımadasıdır. (113, 289)

1901: *Latin Amerika'nın Her Yerinde*
Geçit Alayları Yüzyılın Doğumunu Selâmlıyor

Rio Grande'nin güneyindeki köy ve kentlerde İsa Peygamber, içtiği kanlarla semizleşmiş, ölüm halinde bir canavar, mezarlıklara yürüyor ve peşi sıra ellerinde meşaleler, dudaklarında ilahilerle kalabalıklar geliyor: Hiçbir hekimin ya da şifacının gideremeyeceği yetmiş iki illete bulanmış, gene de hiçbir peygamber ya da falcının öngöremeyeceği bir yazgıyı hak eden, örselenmiş, partal bir halk.

1901: *Amiens*
Verne

Yirmi yıl önce Alberto Santos Dumont, Jules Verne'i okumuştu. Jules Verne'i okurken evini, Brezilya'yı, dünyayı bırakıp kaçmış ve sonunda tümden havada yaşamaya karar vermişti, bulutan buluta uçarak.

Şimdilerde Santos Dumont rüzgâra ve yerçekim kurallarına

kafa tutuyor. Bu Brezilyalı havacı, rüzgâra kapılıp yönünü şaşırmayacak, açıkdenizlerin, Rusya steplerinin ya da Kuzey Kutbunun üstünde kaybolmayacak bir hava gemisi üretiyor. Motoru, pervanesi ve dümeni olan bu balonla Santos Dumont havaya yükselip Eyfel Kulesinin çevresinde döndükten sonra, alkış tutan bir kalabalığın karşısında, cepheden esen rüzgâra karşın, önceden kararlaştırılmış olan noktada yere iniyor.

Sonra, ona uçmayı öğreten adamın elini sıkmak için Amiens'e gidiyor.

Sallanan koltuğuna gömülmüş olduğu yerden Jules Verne o kocaman, kaba, beyaz sakalını sıvazlıyor. Ona, 'Kaptanım,' diye seslenen ve gözlerini kırpıştırmadan bakan bu beyefendi kılıklı çocuğa kanı kaynamıştır. (144, 424)

1902: *Quetzaltenango*
Hükümet, Gerçek'in Varolmadığına Karar Veriyor

Quetzaltenango'nun ana meydanında çalman davul ve trampetler halka çağrı çıkarmakta, ama insanların duyabildiği tek şey vargücüyle patlamakta olan Santa Maria yanardağının gümbürtüsüdür.

Kent çığırtkanı avazı çıktığınca bağırarak baştaki hükümetin bildirisini okuyor. Guatemala'nın bu yöresinde yüzü aşkın yerleşim birimi, sonu gelmeyen kül yağmurlarıyla lav ve çamur sellerinin altında mahvolmaktadır, gene de çığırtkan kendini elinden geldiğince koruyarak görevini yerine getiriyor. Santa Maria yanardağı onun ayağının altındaki yeri sarsıp kafasına taşlar yağdırıyor. Öğle saatinde ortalığa zifir gibi bir gece egemendir. Bu karanlıkta yanardağın alev kusmuğu dışmda hiçbir şey görünmüyor. Çığırtkan, sallantılı bir fenerin ışığında umarsızcasına haykırarak bildiriyi okuyor.

Başkan Manuel Estrada Cabrera'nın imzasını taşıyan bildiri, Santa Maria yanardağının sakin olduğunu, zelzele merkezinin buradan çok uzakta, Meksika'da bir yerlere düştüğünü ve durum normal olduğuna göre, düzen düşmanlarınca yayılan çirkin yalanlara karşın Tanrıça Minerva şöleninin bugün kentte her zamanki

gibi kutlanmaması için hiçbir neden bulunmadığını ileri sürüyor.
(28)

1902: *Guatemala City*
Estrada Cabrera

Quetzaltenango kentinde Manuel Estrada Cabrera uzun yıllardan beri, 'Gerçek'in yalçın kayası üstünde kurulu görkemli Adalet tapmağının kutsal rahipliğini' yürütmektedir. Sayın hocamız taşrayı soyup soğana çevirdikten sonra başkente gelmiş ve elinde tabanca, Guatemala Başkanlığı'nın üstüne yürüyerek, politik mesleğini mutlu doruğa ulaştırmıştır.

O günden sonra ülkenin her köşesinde işkence sehpalarının, kırbaç ve darağaçlarının kullanımını yeniden yerleştirmiştir. Artık Kızılderililer büyük çiftliklerin kahvesini bedavaya topluyor ve yapı ustaları hiç karşılıksız hapisane ve kışla inşa ediyorlar.

Hemen hemen her gün Başkan Estrada Cabrera, asla açılmayacak olan yeni bir okulun temelini atıyor. Kendi kendine, *Halkın Eğitimcisi* ve *Okullu Gençlerin Koruyucusu* sanlarını yakıştırmış, bu yüzden her yıl, us ve bilgi tanrıçası Minerva onuruna muazzam bir şölen vererek kendi şanını kutluyor. Yunanistan'daki özgün Partenon'un bir kopyası olan sarayında ozanlar lirlerinin tellerine dokunarak, Yeni Dünyanın Atina'sı Guatemala'da bir Perikles yaşadığını duyuruyorlar. (28)

1902: *Saint Pierre*
Yalnızca Hükümlü Kurtuluyor

Martinique Adasında da bir yanardağ patlıyor. Pelée Dağı dünyayı ortadan yararcasına, kocaman bir kızıl duman püskürtüyor. Duman göğü kaplıyor, sonra için için ışıyarak yeryüzüne çöküyor ve Saint Pierre kenti göz açıp kapayana dek yerle bir oluyor. Otuz dört binlik nüfusunun hepsi telef oluyor, bir tek kişi dışında.

Hayatta kalan bu kişi kentin tek hükümlüsü Ludger Sylbaris'tir. Hapisanenin duvarları hiç yıkılmayacak gibi yapılmıştı da!
(188)

1903: *Panama City*

Panama Kanalı

Conquistador'lar, okyanusların arasındaki geçidi kafalarına sardırmışlardı. Bu geçidi harıl harıl aradılar ve sonunda buldular ama çok güneyde, ıssız, buzlu Tierra del Fuego dolaylarında. Derken birileri Orta Amerika'nın o incecik belini kesmeyi önerince, Kral II. Philip anında karşı çıktı: kanal açmayı, cezası ölüm olan bir suç sayarak yasakladı, çünkü 'Tanrının birleştirdiğini hiçbir kul ayırmasın'dı.

Üç yüzyıl sonra Okyanuslararası Evrensel Kanal Şirketi adında bir Fransız İşletmesi Panama'da çalışmaya başladı, ama otuz üç kilometrelik kazıdan sonra gümbür gümbür iflas ederek çöktü.

Şimdi Birleşik Devletler, kanalı tamamlamaya, sonra da elinde tutmaya karar vermiş. Ancak bir pürüz var: Colombia bu işe razı değil, oysa Panama, Colombia'nın bir eyaletidir. Washington'da Senatör Hanna, 'karşımızdaki yaratığın doğası nedeniyle' bir süre beklenilmesini salık veriyor. Gelgelelim Başkan Teddy Roosevelt sabrın erdemine inanmamaktadır. Deniz Piyadelerini Panama'ya gönderiyor. Ve böylece Birleşik Devletlerin ve de onun savaş gemilerinin yüzü suyu hürmetine, eyalet bağımsız bir devlet olup çıkıyor. (240, 423)

1903: *Panama City*

Bu Savaşta Ölenler: Bir Çinli, Bir de Merkep

Bir Colombia gambotunun salvosuyla düşüyorlar. Yası tutulacak başkaca talihsizlik olmuyor. Yeni Panama Başkanı Manuel Amador, halkın bir kürsü üstünde taşıdığı koltuğuyla, Birleşik Devletler'in bayrakları arasında geçit alayına katılıyor. Yol boyunca, meslektaşı Roosevelt için, viva'lar yağdırıyor.

İki hafta sonra Beyaz Saray'ın Mavi Salonunda imzalanan bir antlaşma, yarısı bitmiş kanalla bin dört yüz kilometrekareyi aşkın Panama toprağını sonsuza değin Birleşik Devletlere bağışlıyor.

Yeni doğmuş cumhuriyeti temsil eden kişi ise Philippe Bunau-Varilla'dır, ticaret sihirbazı, politika cambazı ve Fransa vatandaşı.
(240, 423)

1903: *La Paz*
Huilka

Bolivya'da liberaller, tutucularla yürüttükleri savaşımı kazandılar. Daha doğru belirtmek gerekirse savaşı onlar adına Pablo Zárate Huilka'nın Kızılderili ordusu kazandı. Burma bıyıklı generallerin övünerek benimsedikleri kahramanlıkları Kızılderililer gösterdi.

Liberallerin önderi Albay José Manuel Pando, Huilka'nın askerlerini serflikten kurtaracağına ve topraklarını onlara geri vereceğine söz vermişti. Huilka da bir çatışmadan öbürüne, köylerden geçerken çalıntı topraklara Kızılderililer adına el koymuş ve pantolon giyen kimi görse gırtlağını kesmişti.

Tutucularm yenilgisi üzerine Albay Pando kendini general ve başkan ilan ediyor ve üstüne basa basa; 'Kızılderililer düzeysiz yaratıklardır. Ortadan kaldırılmaları suç sayılmaz,' buyuruyor.

Sonra da bu işe soyunuyor. Çok sayıda Kızılderili vuruluyor. Dünün feda edilmez müttefiki Huilka'yı da General Pando tekrar tekrar öldürüyor, kurşunla, kılıçla, iple. Gene de yağmurlu gecelerde Huilka hükümet sarayının kapısında başkanın yolunu bekliyor ve gözünü dikip bakıyor ona, ta ki başkan başını öte yana çevirinceye değin.
(110, 475)

1904: *Rio de Janeiro*
Vaksin

Farelerle sivrisineklerin kırıma uğratılması sayesinde veba ve sarıhummanın beli kırılmıştır. Oswaldo Cruz şimdi de çiçek hastalığına karşı seferberlik ilan ediyor.

Hekimler hastalardan kan alıp şifacılar salgını korkutmak için tezek yakadursun, binlerce Brezilyalı çiçekten ölmekte. Kamu sağlığından sorumlu olan Oswaldo Cruz aşılanmayı zorunlu kılıyor.

Rui Barbosa, dilinden bal damlayan bu güvercin göğüslü konuşmacı, sıfat çiçekleriyle süslediği hukuksal silâhlarla aşı kampanyasına saldırıyor. Bireylerin, canları isterse hastalığa yakalanmaya hakları olduğunu, özgürlük adına savunuyor. Tümceleri alkış sağanaklarıyla, gümbürtülü övgü haykırışlarıyla kesiliyor.

Politikacılar aşının karşısındalar. 'Ulema' da öyle. Basın hakeza. Bütün gazetelerde Oswaldo'yu yerden yere çarpan hırçın başyazılar, acımasız karikatürler çıkıyor. Oswaldo hakarete ve taş yağmuruna tutulmak korkusuyla sokakta yüzünü gösteremez oluyor.

Ülkenin tümü aşılanmaya karşı cephe alıyor. Dört bir yandan, 'Kahrolsun aşı!' bağırışları yükseliyor. Askeri okul öğrencileri silâhlarını kuşanıp aşıya karşı ayaklanıyorlar ve bu arada başkanı devirmelerine ramak kalıyor. (158, 272, 378, 425)

1905: *Montevideo*
Otomobil

Bu höyküren canavar, Montevideo'da ilk kurbanının canını alıyor. Kent içindeki bir sokağı geçmek isteyen masum bir yaya düşüp eziliyor.

Bu sokaklara ulaşan otomobillerin sayısı henüz az, ama yoldan geçerlerken yaşlı kadınlar istavroz çıkarıyor. İnsanlar canlarını kurtarmak için kapı aralıklarına koşuyor.

Kısa bir süre öncesine kadar bu otomobilsiz kentin sokaklarında kendini atlı tramvay sanan bir adam dolaşırdı. Yokuş yukarı sarınca gözle görünmeyen kırbacını şaklatır, yokuş aşağı inerken elindeki düşsel gemleri çekerdi. Yol kavşaklarında da atları kadar düşsel bir boru çalardı, her durakta inip binen müşterileri kadar düşsel, onlara sattığı biletler kadar, onlardan aldığı mangırlar kadar düşsel. Bu insan-tramvay günün birinde bir daha hiç sokaklardan geçmemecesine yitip gittiği zaman kent bu canayakın delinin yokluğunu derinden hissettiğini anladı. (413)

1905: *Montevideo*
Kokuşmuş Şairler

Roberto de las Carreras balkona çıkıyor. Göğsüne bir demet gül ve için için tutuşan bir sone bastırılmıştır; aşağıda onu beklemekte olan ise güzeller güzeli bir cariye değil, kötü niyetli bir beyefendidir. Bu adam beş el ateş ediyor. Kurşunlardan ikisi hedefi buluyor. Roberto gözlerini yumuyor ve içinden 'Bu gece Tanrıların sofrasında olacağım,' diye geçiriyor.

O gece Tanrıların sofrasında değil de hastanede, hemşirelerin arasında yemek yiyor. Birkaç gün sonra da bu yakışıklı Şeytan'ın, Montevideo'daki bütün evli ve nişanlı kadınları baştan çıkarmaya yemini olan şairimizin, ölecek yerde Sarandi Sokağında seyrana çıkmış olduğu görülüyor. İki kurşun deliğiyle bezeli kırmızı yeleği şık mı şık. Son kitabı, *Cenaze Tacı*'nın kapağında da bir kan damlası var.

Byron'la Afrodit'in oğlu olan bir başka şair de, şiirlerini yazıp okuduğu pis tavan arasına *Panoramalar Kulesi* adını veren Julio Herrera y Reissig'dir. Bu iki şair bir metafor hırsızlığı yüzünden çoktandır çatışma durumundalar, ama *Monte-idioto* dedikleri bu kentin ikiyüzlü geriliğine karşı aynı savaşımı sürdürüyorlar. Bu kent afrodizyak konusunda üzüm şarabıyla karıştırılmış yumurta sarısından öteye geçememişti, edebiyat konusunda ise... hiç konuşmayalım daha iyi. (284, 389)

1905: *Ilopango*
Miguel Bir Haftalık

Kocasızcasına gebe olan Senyorita Santos Marmol, onursuzluğunun sorumlusu olan adamın adını vermeyi reddediyor. Annesi Dona Tomasa onu döverek sokağa atıyor. Yoksul ama beyaz derili bir adamın dul eşi olan Dona Tomasa kapkara kuşkular beslemektedir.

Kapı dışarı edilen Senyorita doğum yaptıktan sonra çocuğunu kucağına alıp geliyor: "Sana oğlan torununu getirdim, büyükannesi."

Dona Tomasa bebeyi görünce –mosmor bir örümcek, kalın dudaklı bir Vahşi, insanda acımadan çok öfke uyandıran, küçücük, çirkin bir şey– korkunç bir çığlık kopanyor ve kapıyı pattadanak kızının yüzüne çarpıyor.

Senyorita Santos kapı eşiğine yığılıp kalıyor. Baygın yatan annesinin altında kalan bebe ölmüş müdür ne? Ama komşular çekip aldıklarında ezik bebe sıtma görmemiş bir yaygara koparıyor.

Ve Miguel Marmol'un bir haftalıkken ikinci kez dünyaya gelmesi işte böyle gerçekleşiyor. (126)

1906: *Paris*
Santos Dumont

Hava gemisini üretmesinden beş yıl sonra Brezilyalı Santos Dumont uçağı icat ediyor.

Santos Dumont bu beş yılı hangarlarda geçirmiştir, günün yirmi dört saatinde son hızla ortaya çıkıp ortadan kalkan, demir ve bambudan yapılma dev boyutlu Birşeyleri kurup sökerek. Geceleyin bu Şeyler martı kanatları ve balık galsamalarıyla donanmış olarak yatıyor, sabaha tayyareböceklerine ya da yabanördeklerine dönüşmüş olarak kalkıyorlar. Santos Dumont bu Şeylere binerek ona inatla asılan yerden göğe uçmak istiyor; bu uğurda çarpışmalar, düşüp yere çakılmalar yaşıyor; başından yangınlar, kuyruk çevrintileri, batma olayları geçiyor. Santos bunları salt inadı sayesinde atlatıyor. Yılmadan çalışıyor, çabahyor ve en sonunda bu Şeylerden birini, ta göklere yükselen bir uçağa ya da sihirli halıya dönüştürüyor.

Bütün dünya bu muazzam başarının kahramanını tanımak istiyor. Havaların kralı, rüzgârlarm efendisi, bir otuz boylarmda, fısıldar gibi konuşan, sinek sıklet bir adam. (144, 424)

1907: *Sagua la Grande*
Lam

Sabahın ilk sıcağının basmasıyla oğlan çocuğu uyanıyor ve her şeyi görüyor. Dünya sırtüstü yatmış, fırıldak gibi dönmekte ve

bu girdabın içinde telaşlı bir yarasa kendi gölgesini kovalayarak halkalanmaktadır. Yarasa gölgeye kanadıyla vura vura yaklaştıkça kara gölge duvara doğru geriliyor.

Çocuk kafasını kollarıyla kapayarak yataktan fırlıyor ve kocaman bir aynaya çarpıyor. Aynada hiçbir şey görmüyor ya da bir başkasını görüyor belki. Arkasına dönünce dolabın içinde Çinli babasıyla kara derili büyükbabasının, kellesi uçmuş giysilerini ayırmalıyor.

Sabahın içinde bir yerde boş bir yaprak kâğıt onun yolunu beklemekte. Ama bu Kübalı çocuk, adına Wilfredo Lam denilen bu fırtına, tepesindeki sanrılar dünyasında çılgınca fır dönüp duran yitik gölgesinin resmini çizmeyi hâlâ bilemiyor, çünkü korku ifritini kovmanın o kendine özgü, göz kamaştırıcı yöntemini henüz keşfetmemiş. (319)

1907: *Iquique*
Birçok Ülkelerin Bayrağı

Kuzey Şili'nin çakıllı çölünde yürüyen grevci nitrat işçiler alayının başında dalgalanıyor. Binleri bulan kadın ve çocuklarıyla binlerce işçi marşlar ve sloganlar söyleyerek Iquique Limanına yürüyor. İşçiler limam işgal ettikleri zaman İçişleri Bakanı vur emri veriyor. İşçiler yılmayıp dayanmaya karar veriyorlar. Tek bir taş bile atmayacaklardır.

Grevin lideri José Briggs bir Kuzey Amerikalının oğludur, gene de U.S. Konsolosundan korunma istemeyi reddediyor. Peru Konsolosu Perulu işçileri kurtarmaya çalışıyorsa da işçiler Şilili yoldaşlarını yüzüstü bırakmaya yanaşmıyorlar. Bolivya Konsolosu Bolivyalı işçilerin aklım çelmeye çalışıyor, ama onlar da, 'Şilililerle yaşayıp Şilililerle ölürüz,' diyorlar.

General Roberta Silva Renard'm makinelileri silâhsız işçileri biçiyor ve yere cesetlerden bir halı döşüyor. İçişleri Bakanı kıyımı haklı çıkarmak için, 'en kutsal şeylerin' adını ortaya koyuyor ki bunlar, önem sırasıyla şunlardır: 'mülk, kamu asayişi ve hayat.'
(64, 326)

1907: *Rio Batalha*
Nimuendaju

Curt Unkel doğuştan Kızılderili değildi de sonradan oldu ya da olduğunu keşfetti. Yıllar önce Almanya'dan çıkıp Brezilya'ya gitmiş ve Brezilya'nın en derinlerinde kendi soyunu bulmuştu. Şimdi, cenneti arayan hacılar misali vahşi ormanları dolaşan Guaraní Kızılderilileriyle birlikte yaşıyor. Onların ekmeğini bölüşüyor, ekmek bölüşmenin mutluluğunu paylaşıyor.

Kızılderililerin okudukları ezgiler göklere yükseliyor. Gecenin en karanlık saatinde gizli bir tören yapılmakta. Curt Unkel'in alt dudağında delikler açılıyor ve kendisine Nimuendajú adı veriliyor: Kendi evini yaratan. (316, 374, 411)

1908: *Asunción*
Barrett

Belki de bir zamanlar, yüzyıllar ya da çağlar önce Paraguay'da yaşamış ama unutmuştu. Şurası kesin ki Rafael Barrett dört yıl önce, merak nedeni ya da bir rastlantıyla buraya ulaştığında, kendini beklemekte olan yere nihayet gelmiş gibi bir duyguya kapılmıştı. Tanrının unuttuğu bu ıssız köşe onun yeriydi.

O gün bugündür bir yandan sokak köşelerinde sabun kasalarının üstüne çıkıp ahaliye söylevler verirken bir yandan da gerçekleri açıklayan, suçları yüze vuran yazılar yayımlıyor. Buna karşılık hükümet de onu kovuyor. Süngüler genç anarşisti sınıra itiyor ve 'yabancı uyruklu bir kışkırtıcı' sıfatıyla smırdışı ediyor.

Paraguaylıların en Paraguaylısı, bu toprağın öz fidanı, bu hamurun has mayası olan Barrett, İspanyol bir anayla İngiliz bir babadan Asturis'de dünyaya gelmiş, Paris'te eğitim görmüştü.

Onun en ağır suçu, bir tabuya bağışlanmaz biçimde dil uzatmak, yani *mate* çayı üreten büyük çiftliklerdeki kölelik geleneğini lanetlemek olmuştur.

Kırk yıl önce Paraguay'ı ortadan kaldırmak için verilen savaş sona erdiğinde, zafer kazanan ülkeler, uygarlık ve özgürlük adına, savaştan sağ çıkanların ve onların çocuklarının köle yapılmasını ya-

sallaştırdılar. O gün bugündür Arjantinli ve Brezilyalı toprak sahipleri, Paraguaylı ırgatlarının hesabını kafa sayısıyla tutarlar, ineklerini sayar gibi. (37)

1908: *San Andrés de Sotavento*
Hükümet Kızılderililerin Var Olmadığına Karar Veriyor

Vali General Miguel Marino Torralvo, Kolombiya sahilinde çalışan petrol şirketleriyle ilgili kararnameyi çıkartıyor. Noterin ve üç tanığın huzurunda 'Kızılderililerin varolmadığını' resmen bildiriyor. Üç yıl önce Bogota'da, Ulusal Kongrenin onayıyla çıkan 1905/55 no.lu yasa, San Andrés de Sotavento'da ve toprağından ansızın petrol fışkıran başka Kızılderili yerleşim yerlerinde Kızılderililerin var olmadığını karara bağlamıştı. Şimdi valinin yaptığı, yasayı uygulamaktan ibarettir. Kızılderililer var olsalardı yasadışı sayılacaklardı. Böylece bu insanların yeri ya mezarlık ya da sürgün olarak belirleniyor. (160)

1908: *San Andrés de Sotavento*
Bir Yaşamlar ve Mülkler Yöneticisinin Portresi

General Miguel Marino Torralvo, Kızılderililerle kadınları topuğunun altında ezen bu toprak – obur vali, Kolombiya'nın kıyı yörelerini at sırtından yönetiyor. Kırbacının sapıyla yüzlere ve kapılara vurup kaderleri biçimlendiriyor. Yoluna çıkanlar onun elini öpüyorlar. Tiril tiril lekesiz beyazlar giyinmiş, yollarda atını eşkin sürerken peşi sıra her zaman, merkebe binmiş genç bir uşak geliyor. Bu uşak generalin kaynamış suyunu, brendisini, tıraş takımını ve yem yaptığı kızların adını yazdığı defteri taşıyor.

Atının her adımıyla Generalin zenginliği artıyor. İşe tek bir sığır çiftliğiyle başlamıştı. Şimdi altı çiftliği var. İlerleme ve çağdaşlığa inanan ama bunu geleneklerin dışlanması pahasına gerçekleştirmenin karşısında olan general, topraklarının sınırını belirlemek için dikenli tel, halkının haklarının sınırını belirlemek için de kam-

çı kullanıyor. (160)

1908: *Guanape*
Bir Başka Yaşamlar ve Mülkler Yöneticisinin Portresi

Buyuruyor: "Söyleyin ona, kefenini atının terkisinde taşısın."

Borcu olan mısır sepetlerini getirmekte geciken, kızını ya da tarlasını teslim etmek konusunda sorun çıkaran serfleri, görevlerini ihmâl ettikleri için, beş kurşunla cezalandırıyor.

"Aceleye getirmeyin," diye buyruk veriyor infazcılarına, "Ancak en son kurşun can almalı."

Venezuela'daki Guanape Vadisinin mutlak efendisi Deogracias Itriago'nun hışmından kendi ailesi bile kurtulamıyor. Bir gece bir akrabası, baloya giderken caka satmak için onun en iyi atını ödünç alıyor. Ertesi sabah Don Deogracias onu dört kazığa bağlatıyor ve bir başkasının atıyla dansa gidip caka satmak huyundan vazgeçirmek için ayak tabanlarıyla kaba etlerinin derisini bir *cassava* rendesiyle yüzdürüyor.

Nihayet boş bulunduğu bir anda, kendisinin ölüme mahkûm ettiği birkaç köylü tarafından öldürüldüğü zaman, ailesi dokuz gece, ölülere özgü *novena* duaları okuyor ve Guanape ahalisi dokuz gün dokuz gece çılgınlar gibi bayram ediyor. Kimse eğlenceye doymuyor, çalgıcılar da yürüttükleri müzik maratonunun karşılığında para istemiyorlar. (410)

1908: *Mérida, Yucatán*
Perde İnerken ve Daha Sonrası

Tren daha şimdiden gözden yitmekte, Meksika Başkanı da öyle. Porfiria Díaz, Yucatán'daki uçsuz bucaksız *henequén* çiftliklerini gözden geçirmiş ve son derece olumlu izlenimler edinmişti.

"Çok güzel bir manzara," demişti, International Harvester Şirketi için ucuz iplik üreten milyonlarca hektarın ve binlerce Kızılderilinin sahipleriyle ve piskoposla yemek yediği sırada. "Burada insan dört bir yanda mutluluk havası soluyor."

Lokomotifin dumanı daha dağılmadan, boyalı kartondan yapılma o zarif pencereli evler bir el çarpışıyla yıkılıyor. Çiçek çelenkleriyle flamalar süprüntü olup çıkıyor, toparlanıp yakılıyor ve rüzgâr, yollara kurulmuş çiçek taklarını bir üfleyişte çökertiyor. Yıldırım ziyaret sona erer ermez Méridalı tüccarlar, dikiş makinelerini, Kuzey Amerika yapımı mobilyaları ve kölelerin gösteri boyunca giydikleri yepyeni giysileri geri alıyorlar.

Bu köleler, son zamanlara kadar o küçük, konuşan haçın ülkesinde özgür yaşamış olan Maya yerlileri ve kuzeydeki ovalardan dörder yüz peso'ya satın alınan Yaqui Kızılderilileridir. Taştan yapılma müstahkem kulelerde yığın yığın yatıyorlar ve ıslak kırbaçların tuttuğu tempoya uyarak çalışıyorlar. İçlerinden biri huysuzlanırsa nöbetçiler onu kulaklarına kadar toprağa gömüp atları üstüne salıyorlar. (40, 44, 245, 251)

1908: *Ciudad Juárez*
Aranıyor

Birkaç yıl önce, Porfirio Díaz'ın istemi üzerine Kuzey Amerikan Atlı Polisleri burada sınırı geçerek Sonora'daki grevci bakır işçilerinin eylemini bastırmışlardı. Daha sonraları, Veracruz tekstil fabrikalarındaki grev de tutuklama ve ölümlerle sonuçlanmıştı. Bununla birlikte bu yıl Coahuila'da, Chihuahua'da, Yucatán'da gene grevler patlak verdi.

Asayişi bozan grev eylemi suçtur. Grev yapan suç işlemiş olur. İşçi sınıfının kışkırtıcıları olan Flores Magón kardeşler de suçluların baştan tutmasıdırlar. Suratları, Ciudad Juárez tren istasyonunun duvarlarına yapışmış duruyor, sınırın iki yanındaki bütün tren istasyonlarının duvarlarında olduğu gibi, Furlong Dedektiflik Ajansı onların her birisi için kırkar bin dolar ödül vaat ediyor.

Flores Magón kardeşler yıllardır, ölümsüz başkan Porfirio Diáz'ın egemenliğine nanik yapmaktalar. Yayımladıkları gazete ve broşürlerle halkın Díaz'a duyduğu saygının kaybolmasına neden oldular. Bir kez saygı ortadan kalkınca insanlar korkularını da yitirmeye başlıyorlar. (40, 44, 245)

1908: *Caracas*
Castro

Yalnızca işaret parmağıyla tokalaşıyor, çünkü öbür dört parmağına kimse lâyık değildir. Cipriano Castro, Venezuela'da hüküm sürüyor; tacı, sarkık püsküllü bir bere. Tekdüze trampet vuruşları, gök gürültüsü gibi alkışlar ve eğilen omuzların hışırtısı onun, zorbaları ve saray soytarılarıyla birlikte geldiğini haber veriyor. Tıpkı Bolívar gibi Castro da kısa boylu, çevik, dansa ve kadınlara meraklıdır. Ölümsüzlüğe poz verirken Bolívar'ı oynar, ama Bolívar birkaç savaşı kaybetmişti, oysa Castro, *Semper Victorious* asla yenilmedi.

Zindanları tıklım dolu. Ona *Modern Zamanların En Büyük Adamı* diyen, savaşta ve yönetimde sağ kolu olan Juan Vicente Gómez dışında kimseye güveni yok. Castro'nun en güvenmediği kişiler de, cüzamı ve deliliği, kaynamış leş kargası suyuyla tedavi eden yerel hekimlerdir. Kendisi ise hastalıklarını bilgili Alman hekimlere emanet etmeye karar verir.

La Guaira Limanından Avrupa'ya hareket eder. Gemi daha anca demir almıştır ki Gómez iktidara el koyar.

1908: *Caracas*
Taşbebekler

Bütün Venezuelalı erkekler, karşılarındaki kadınlar için birer Cipriano Castro'durlar.

İyi yetişmiş bir senyorita babasıyla erkek kardeşlerine hizmet eder –ilerde kocasına hizmet edeceği gibi– ve izin almadan ne konuşur ne de herhangi bir şey yapar. Paralıysa ya da iyi bir aileden geliyorsa sabahları kilisedeki erken ayine gider, sonra da zamanını, siyah derili hizmetçilere –aşçılar, orta hizmetçileri, süt nineleri, dadılar, çamaşırcı kadınlar– buyruklar vermeyi öğrenmekle ve dikiş nakış yapmakla geçirir. Arada arkadaşlarını ağırlar, hatta şok edici bir romanı salık vererek, 'Görseniz, nasıl ağladım!' diye fısıldayacak kadar ileri gider.

Haftada iki kez, akşamüzeri, yetişkin bir akraba kadının kes-

kin bakışları altında bir kanepede oturur ve nişanlısının anlattıklarını dinleyerek –ona bakmadan, yaklaşmasına izin vermeden– birkaç saat geçirir. Her gece yatmadan önce *Ave Maria*'larını okur ve ay ışığında cildini, yağmur suyunda ıslatılmış yasemin yapraklarıyla ovar.

Nişanlısı onu bırakırsa genç kız 'yenge' olur ve sonsuza değin günlerini ölülerle ermiş heykellerini ve yeni doğmuş bebeleri giydirmeye, nişanlı çiftlere göz kulak olmaya, hasta bakıp din dersi vermeye, gecelerini de yalnız yatağında, vefasız sevgilisi için ah çekerek geçirmeye yazgılanır. (117)

1909: Paris
Bir Ulusal İktidarsızlık Kuramı

Bolivyalı Alcides Arguedas, teneke kralı Simón Patiño'nun verdiği bursla Paris'e gidiyor ve *Hasta İnsanlar* adında yeni bir kitap yayımlıyor. Teneke Kralı, yazar Arguedası Bolivya halkının yalnızca rahatsız değil ölümcül hasta olduğunu açıklasın diye beslemektedir.

Bir süre önce Gabriel René Moreno adındaki bir başka Bolivyalı düşünür, yerlilerle mestizo'ların beyinlerinin 'hücresel bakımdan yetersiz' olduğunu ve beyaz adam beyninden beş-yedi, hatta on *ons* daha hafif çektiğini bulgulamıştı. Şimdi de Arguedas, mestizoların, atalarının en kötü özelliklerini kapmış olduklarını ileri sürüyor: Bolivyalılar işte bu yüzden yıkanmayı ve okuyup yazmayı öğrenmek istememekte, yalnızca içki içmeyi bilmektedirler. İki yüzlü, bencil, tembel, kısacası hepten düzeysizdirler. Yani çektikleri bin bir dert kendi yaradılışlarından kaynaklanmaktadır, efendilerinin doymaz oburluğundan değil. İşte size biyolojinin hüküm giydirerek zoolojiye indirgediği bir halk! Onun yazgısı öküzün hayvansal yazgısıdır. Kendi tarihini yaratamadığından ancak kaderini gerçekleştirebilir. Ve bu kader, bu umarsız felâket, yıldızlarla değil kanla yazılmıştır. (29, 473)

1909: *New York*

Charlotte

Kadının biri bir sabah erkeğe dönüşmüş olarak uyanırsa ne olur? Aile kurumu, erkek çocuklara buyurmayı, kız çocuklara da boyun eğmeyi öğreten bir yetiştirme kampı olmayaydı ne olurdu? Küçük çocuklar için gündüz bakım evleri olaydı, erkekler de mutfak ve ev işlerini eşleriyle paylaşsalardı ne olurdu? Masumluk, yerini vakara bırakaydı, duyguyla akıl kol kola gezeydi ne olurdu? Din adamlarıyla gazeteler doğruyu söyleyeydi ne olurdu? Ve kimse kimsenin mahı olmayaydı?

Charlotte Perkins Gilman böyle zırvalar sayıklayıp duruyor işte, basın da ona '*anormal bir anne*' diye saldırıyor. Ama bu, Charlotte'un gönlünde taht kurup içini kemiren hayalleri daha da alevlendiriyor. Onu arada çökerten bunlar oluyor işte, kendi içindeki bu düşmanlar. Charlotte düşüyor ve gene kalkıyor, gene düşüp gene kalkıyor; hep ileriye gitme güdüsü onu hiç bırakmıyor. Bu inatçı yolcu Birleşik Devletlerin dört bir yanında dolaşarak tersyüz olmuş bir dünyayı anlatmayı sürdürüyor. (195, 196)

1909: *Managua*

Amerikalılar – Arası İlişkilerin İşleyişi

Philander Knox avukattır ve Rosario ve Light Madencilik Şirketinin hissedarlarından biridir. Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletlerinin Dışişleri Bakanıdır. Nikaragua Başkam José Santos Zelaya bu şirkete gereken saygıyı göstermiyor: Rosario ve Light Madencilik'in vergi vermesini istiyor! Başkan kiliseyi de yeterince saymıyor. Manastırların mallarına el koyduğundan, buralara vergi ve ürün bağışını yasakladığından ve kutsal evlilik bağını bir boşanma yasasıyla kirlettiğinden bu yana Mübarek Meryem Ana onu günahkâr ilan etmiştir. Bu yüzden Dışişleri Bakanı Knox, Başkan Zelaya'yı devirmek için üç beş deniz piyadesi gönderip onun yerine Rosario ve Light Madencilik Şirketinin muhasebecisini geçirdiğinde Kilise alkış tutuyor. (10, 56)

1910: *Amazon Ormanları*

İnsan Yiyiciler

Kauçuk fiyatları bir gecede çöküyor ve Amazon'da zengin olma düşleri boşa çıkıyor. Dünya pazarı elinin tersiyle bir vurunca, Belem do Para'lar, Manao'lar, Iquito'lar, vahşi ormanlardaki kauçuk ağaçlarının gölgesinde yatan bütün 'uyuyan güzeller' uyanıyor. Yarınların Ülkesi denilen bu yer, özsuyunu emmiş olan tüccarların bırakıp gitmesiyle Masallar Ülkesine, Dünlerin Diyarına dönüyor. Büyük kauçuk sermayesi Amazon'dan kaçıyor, daha ucuz fiyatla daha iyi kauçuk çıkaran Asya çiftliklerine yöneliyor.

Amazon'da yamyamsı bir dönem yaşanmıştır. İşçi arayarak ırmak boylarında dolaşan köle avcılarına Kızılderililer, 'İnsan Yiyici,' derlerdi. O kalabalık köylerden şimdi arta kalan yalnızca yıkıntılardır. İnsan Yiyiciler Kızılderilileri sıkıca bağlayarak kauçuk çiftliklerine yollamışlardı. Öbür mallarla birlikte gemilerin ambarlarında taşıdılar onları, satış komisyonlarını ve navlun ücretlerini belirtmek için yollu yolunca düzenlenmiş faturalar çıkartarak.

(92, 119, 462)

1910: *Rio de Janeiro*

Kara Amiral

Gemide sessizlik emri. Bir subay hükmü okuyor. Davullar şiddetle çalınırken bir tayfa, disiplinsizlik yaptığı için sopadan geçiriliyor. Dizüstü güverte parmaklığına bağlanmış olarak cezasına bütün gemi mürettebatının gözleri önünde boyun eğiyor. Değneğin son darbeleri –iki yüz kırk sekiz, iki yüz kırk dokuz, iki yüz elli– lime lime bir bedene iniyor, kanlar içinde baygın ya da ölü.

Sonra isyan patlak veriyor. Guanara Körfezinin sularında tayfalar başkaldırıyor, üç subay bıçaklanarak öldürülüyor. Savaş gemilerine kırmızı bayrak çekiliyor. Müfrezenin yeni komutanı sıradan bir tayfadır. Kara Amiral Joao Candido, sancak gemisinin güvertesinde yüzünü rüzgâra verip duruyor ve isyancı paryalar onu selâmlıyor.

Şafakta iki yüz pare top gümbürtüsü Rio de Janeiro'yu uyan-

dırıyor. Kara Amiral bir uyarı duyuruyor: kent onun insafına kalmıştır. Brezilya filosunun geleneği olan sopa cezası kaldırılıp genel af ilan edilmezse Rio bombardıman edilecek, taş taş üstünde bırakılmayacaktır. Savaş gemilerindeki topların ağzı Rio'nun en önemli binalarına dönüktür.

"Yanıt istiyoruz, hem de derhal."

Kent, panik içinde, boyun eğiyor. Hükümet filoda değnek cezasının kaldırıldığını ve isyancıların bağışlandığını bildiriyor. Joao Candido boynundaki kırmızı mendili çıkararak kılıcını teslim ediyor. Amiral kendini yeniden tayfaya dönüştürüyor (303)

1910: *Rio de Janeiro*
Brezilya'nın En Zengin Avukatının Portresi

Altı yıl önce kendisi çiçek aşısına, özgürlük adına karşı çıkmıştı. Bireyin derisinin de aynen vicdanı gibi dokunulmazlığı vardır, diyordu Rui Barbosa. Devletin düşünce ve bedeni zorlamaya hakkı yoktur, kamu sağlığı ve temizliği adına bile olsa. Şimdi de Rui Barbosa, tayfaların başkaldırısının 'şiddetiyle vahşetini en sert biçimde kınıyor.' Bu ünlü hukukçu ve kalburüstü yasa uzmanı, değnek cezasına karşı olmakla birlikte değnekten geçenlerin kullandığı yöntemi suç sayıyor. Tayfaların haklı istemlerini uygar biçimde, 'anayasal yollardan, geçerli hukuk kurallarının çerçevesi içindeki yolları kullanarak' ortaya vurmadıklarını belirtiyor.

Rui Barbosa hukuka inanmakta ve bu inancı, Roma İmparatorluğundaki ve İngiltere'deki liberallerden yaptığı süslü alıntılara dayandırmaktadır. Gelgelelim Rui Barbosa gerçeklere inanmamaktadır. Ancak ay sonunda Işık ve Enerji Şirketinden, Brezilya'da Tanrıdan bile güçlü olan bu yabancı kuruluşun avukatı sıfatıyla maaşını alırken bu muhteremin bir parça gerçekçilik gösterdiğini görüyoruz. (272, 303)

1910: *Rio de Janeiro*
Gerçekle Yasa Pek Seyrek Bir Araya Gelir

Yasal olarak özgür sayılan köleler ülkesinde, karşılaştıkları zaman da el sıkışmazlar. Denizcilerin isyanını sona erdiren yasaların mürekkebi kurumadan subaylar değnek cezasını geri getiriyor ve daha geçen gün bağışlanmış olan isyancıları öldürüyorlar. Tayfaların birçoğu açıkdenizde vuruluyor, birçokları Umutsuz Ada denilen Kobra Adasının katakomblarına diri diri gömülüyor. Burada susuzluktan yakınanların üstüne kireçli su atılıyor.

Kara Amiral sonunda tımarhaneye düşüyor. (303)

1910: *Mauricio Kolonisi*
Tolstoy

Yoksul ve Yahudi olduğu için sürgüne yollanan İsaac Zimmerman sonunda kendini Arjantin'de buluyor. İlk kez gördüğü mate bardağını mürekkep hokkası, kamışı da kalem sanıyor ve kalem elini yakıyor. Zimmerman evini bu pampalara kuruyor, kendisi gibi Dinyester Irmağının vadilerinden sürülmüş olan öbür göçmenlerin kulübelerinin yakınına. Burada çocuklar ve ürünler yetiştiriyorlar.

İsaac'la karısının çok az şeyleri var, ama ellerindekileri özenle kullanıyorlar. Birkaç sebze kasası masa yerine geçiyor, ama masa örtüsü her zaman buz gibi beyaz ve kolalı duruyor ve üzerine konan çiçeklerin rengini, elmaların hoş kokusunu emiyor.

Bir akşam çocuklar Isaac'ı bu masa başında, başı elleri arasında yığılmış buluyorlar. Mum ışığında yüzünün gözyaşlarıyla ışıldadığını görüyorlar. Isaac onlara üzüntüsünün nedenini açıklıyor. Bir rastlantı sonucu, ta oralarda, dünyanın öbür ucunda Tolstoy'un öldüğünü öğrenmiştir. Isaac çocuklarına bu yaşlı köylü dostunun kim olduğunu ve yaşadığı çağı nasıl bir görkemle tanımlayıp yaklaşan yeni çağı nasıl önceden gördüğünü de anlatıyor. (155)

1910: *Havana*
Sinema

Fenerci, merdiveni omzuna vurmuş, yoldan geçiyor. İnsanlar Havana Sokaklarında tökezlemeden yürüyebilsinler diye, o uzun değneğiyle fenerlerin fitillerini tutuşturuyor.

Ulak, bisikletle gidip geliyor. Koltuğunun altındaki film rulolarını bir sinemadan öbürüne taşıyor. İnsanlar tökezlemeden başka dünyalarda ve başka zamanlarda dolaşabilsinler ve yıldızlara binerek güzel kızlarla gökyüzünde uçabilsinler diye.

Kentte çağdaş yaşamın en büyük mucizesine adanmış iki salon var. İkisi de seyirciye aynı filmleri sunuyor. Ulak filmi getirmekte gecikirse piyanocu seyircileri valsler ve dans havalarıyla oyalıyor ya da teşrifatçı, *Don Juan Tenorio*'dan bölümler okuyor. Ama seyirci tırnaklarını kemirerek, o gözlerinin altı seksten gölgelenmiş *'femme fatale'* gelse de karanlıkta göz kamaştırsa ya da zırh kuşanmış şövalyeler atlarını sisler içindeki şatoya doğru yürek durduran bir hızla sürseler diye bekliyor.

Sinema, insanları sirklerden yoksun bırakıyor. İnsanlar artık burma bıyıklı aslan terbiyecisini ve o iri sağrılı atının üstünde payetlerle şıkırdayan dilber Geraldine'i görebilmek için kuyruğa girmiyorlar. Kuklacılar da Havana'dan ayrılarak deniz kıyılarında ve köylerde dolaşıyorlar; tef şıngırtılarıyla dans eden hüzünlü ayıların, tabure üstünde kalça kıvıran keçilerin, damalı kostüm giymiş, bir deri bir kemik cambazların yanı sıra fal açan Çingeneler de kente uğramaz oluyorlar. Hepsi kenti terk ediyor, çünkü insanlar onlara artık hayranlıktan değil de acıdıkları için para atmaktadır.

Sinema ile kimse boy ölçüşemiyor. Sinema, Lourdes'un şifalı sularından daha büyük mucizeler yaratmakta. Mide üşütmelerini iyileştirmeye Seylan tarçını kullanılıyor, nezlelere maydanoz, başka her derde karşı da, sinema. (292)

1910: *Mexico City*
Yüzüncü Yıl Bayramı ve Aşk

Meksika'nın yüzüncü özgürlük yıl dönümü kutlanırken baş-

kentin bütün genelevlerinde duvarlara Başkan Porfirio Díaz'ın resimleri asılıyor.

Mexico City'de her on genç kadından ikisi fahişelik yapmakta. Asayiş ve Düzen, Düzen ve Kalkınma: Bu kalabalık mesleğin uygulanması yasalarla düzenleniyor. Don Porfirio'nun kendisi tarafından kaleme alınan genelev yasası, cinsellik ticaretinin uygunsuz yerlerde, yani okul ve kiliselerin yakınında yürütülmesini yasaklıyor. Bu yasa toplumsal sınıfların birbirine karışmasını da yasaklamakta. 'Genelevde yalnızca müşterilerin ait olduğu sınıftan kadınlar bulunacaktır.' Bir yandan da temizlikle ilgili bir sürü kısıtlama ve ceza getiriyor, hatta 'mama'ların, sermayelerin 'dikkat çekecek gruplar halinde sokağa çıkmalarını önlemelerini' zorunlu kılıyor. Kadınlar sokağa teker teker çıkabiliyorlar. Yatak, hastane ve hapisane arasında yaşamaya mahkûm olan fahişeler hiç değilse arada sokağa çıkıp gezinme hakkına sahipler. Bu yönden durumları Kızılderililerden iyidir. Hemen hemen saf kan Miztec Kızılderilisi olan Başkanın buyruğuyla, Kızılderililerin kentin anacaddelerinde dolaşıp plazalarda oturmaları yasaklanmıştır. (300)

1910: *Mexico City*
Yüzüncü Yıl Bayramı ve Yemek

Ulusal Sarayın salonlarında yüzüncü yıl bayramı, Fransız '*haute cuisine*'iyle donatılmış bir şölenle kutlanıyor. Kırk başaşçıyla altmış yardımcısının, ünlü Sylvain Dumont'un yönetiminde hazırladıkları yemeklerin servisini üç yüz garson yapıyor.

Şık Meksikalılar Fransızca yemek yiyorlar. '*Crêpe*'i, Meksika doğumlu fakir akrabası mısır *tortilla*'sına, '*oeufs en cocotte*'u alçak gönüllü *rançero*'ya yeğ tutuyorlar. '*Béchamel*' sosunu *guacomole*'den, domates ve çili biberli avokado ezmesi olan o nefis ama yazık ki pek 'yerli' yemekten üstün görüyorlar. Yabancı biberlerle Meksika çilileri arasında seçim yapmak durumunda kalınca kibar baylar çiliye sırt çeviriyor, ama sonradan kimseye görünmeksizin mutfağa giderek gizlice çili tıkıyorlar, toz halinde ya da bütün, salata ya da yemek olarak, dolma biçiminde ya da sade, kabuklu ya da çıplak. (318)

1910: *Mexico City*
Yüzüncü Yıl Bayramı ve Sanat

Meksika kendi ulusal bayramını Madrid'den getirtilmiş İspanyol sanat yapıtlarından oluşma büyük bir sergiyle kutluyor. Bu İspanyol ressamlarına lâyık oldukları ayrıcalığı sağlamak için Başkan Don Porfirio kentin göbeğinde özel bir pavyon yaptırtıyor.

Meksika'da postanenin kurulmasında kullanılan taşlar bile, önemli sayılan her şey gibi Avrupa'dan getirtiliyor; İtalya'dan Fransa'dan, İspanya'dan, İngiltere'den inşaat malzemeleri ve mimarlar geliyor. Mimar ithal etmeye para yetmediği zaman da yerli mimarlar tıpkı Roma, Paris, Madrid ve Londra'dakilere benzer yapılar yapıyorlar. Bu arada Meksikalı ressamlar vecde gelmiş Meryem Ana, tombul Küpidon tabloları üretiyor ve yüksek sosyete hanımefendilerinin yarım yüz yıl önceki Avrupa tarzında portrelerini çiziyorlar. Yontucular da mermer ve bronzdan yontu ve anıtlarına, *Malgrét Tout, Désespior, Après l'Orgie* gibi adlar veriyorlar.

Resmi sanatın sınırları ötesinde, bu sanatın yıldızlarının çok uzağında, dâhi oymacı José Guadalupe Posada, ülkesini ve çağını çırılçıplak soymaktadır. Hiçbir eleştirmen onu ciddiye almıyor. Gerçi iki genç ressam çocukluklarından bu yana onun peşini bırakmamışlardır ama Posada'nın öğrencisi de yok sayılır. Ancak José Clemente Orozco ve Diego Rivera hemen her gün küçük atelyeye gelip onun çalışmasına bakıyor ve kaleminin levhalar üzerinden geçmesiyle yere düşen metal kırpıntılarını, bir kutsal ayin seyredercesine derin bir saygı ve hayranlıkla izliyorlar. (44, 47)

1910: *Mexico City*
Yüzüncü Yıl Bayramı ve Diktatör

Yüzüncü yıl kutlamalarının doruğunda Don Porfirio bir tımarhanenin açılışını yapıyor. Kısa bir süre sonra da yeni bir hapisanenin temelini atıyor.

Don Porfirio, göbeğinden o sorguçlu kafasına kadar madalyalarla kaplıdır. Bu sorguçlar silindir şapkalardan ve krallık miğferle-

rinden oluşma bir sisin üzerinde dalgalanıyor. Saraylılar, bu frak ceket ve getr giymiş, yakalarına çiçek takmış, muşmula antikalar, son zamanların en moda valsi, '*Bin Yaşa Mutsuzluğum*'un melodisiyle dans ediyorlar. Ulusal Saray'm görkemli balo salonundaki otuz bin elektrikli yıldızın altında, yüz elli çalgıcıdan kurulu bir orkestra çalıyor.

Kutlamalar bütün bir ay sürüyor. Kendi kendini sekiz kez yeniden iktidara getirmiş olan Don Porfirio bu baloların birinden yararlanarak yakında dokuzuncu kez başkan olacağını muştuluyor, bir yandan da Morgan, Guggenheim, Rockefeller ve Hearst'e doksan dokuz yıllık bakır, petrol ve toprak işletme hakları dağıtıyor. Bu sağır, katı diktatör otuz yıldan beri Birleşik Devletlerin tropiklerdeki en büyük gölgesini yönetmekte.

Bu gecelerden birinde, bu ulusal işret âleminin doruğunda, Halley'in kuyrukluyıldızı ortaya çıkıyor. Ülke panik içinde kalıyor. Basın, kuyrukluyıldızın kuyruğunu Meksika'ya batıracağını ve her şeyi ateşe vereceğini duyuruyor. (40, 44, 391)

1911: *Anenecuilco*
Zapata

Eyer üstünde doğmuştu, binici ve at terbiyecisi. Dağları, bayırları at sırtında dolaşıyor, toprağın derin uykusunu bozmamaya özen göstererek. Emiliano Zapata sessizliklerin adamıdır, suskun kalarak konuşan bir adam.

Doğum yeri olan bir tepenin yamacına serpiştirilmiş, küçük balçık kulübelerden oluşma Anenecuilco köyünün campesino'ları Zapata'yı kendilerine önder seçmişler, İspanyol valilerin gününden bu yana saklanan bütün resmi kâğıtları ona emanet etmişler. Bu kâğıt tomarı, çok eskilerden beri buraya kök salmış olan bu toplumun kendi toprağında işgalci olmadığını kanıtlıyor.

Meksika'nın Morelos bölgesindeki bütün yerleşim birimleri gibi Anenecuilco'nun da gırtlağı sıkılmakta. Bir şekerkamışı denizinin ortasında kalan mısır adaları giderek azalıyor. Özgür Kızılderili köylülerin köle sürüsü olmayı reddettikleri için ölmeye yazgılanan Tequesquitengo köyünden geriye yalnızca kilise kulesinin haçı

kalmış. Uçsuz bucaksız, büyük çiftlikler, toprağı, suyu, ağaçları yuta yuta yayılmakta. Köylülere ölülerini gömecek yer bile bırakmıyorlar.

"Ekim yapmak istiyorlarsa saksı kullansınlar."

Yağmayı silâhlı haydutlar ve dolandırıcılar gerçekleştirirken, köy yutucularının kendileri bahçelerinde konserler düzenleyip kısrak ve cins köpek yetiştiriyorlar.

Zapata, tutsaklaşan köylülerin önderi, krallık döneminden kalma tapuları Anenecuilco kilisesinin zemininin altına gömüyor ve kendini mücadeleye adıyor. Zapata'nın, doğru dürüst silâhlanmış olmasalar da kılıkları düzgün, atları güzel olan askerleri çoğalarak ilerliyor. (468)

1911: *Mexico City*
Madero

Bu arada kuzeylilerin hepsi Francesco Madero'nun arkasından ayaklanıyorlar. Otuz kesintisiz yıl iktidarda kaldıktan sonra Porfirio Díaz birkaç ayda çöküveriyor.

Yeni başkan Madero, liberal anayasanın has bir oğludur. Meksika'yı hukuksal reformla kurtarmayı tasarlıyor. Zapata ise tarımsal reformlar istiyor. Campesino'ların şamatasını dinleyen yeni milletvekilleri onların yakınmalarını incelemeye söz veriyorlar (44, 194)

1911: *Chihuahua Tarlaları*
Pancho Villa

Madero'yu başkanlığa taşıyan bütün kuzeyli köylü önderlerin en sevileni ve en seveceni Pancho Villa'dır.

Pancho evlenmeyi seviyor ve durmadan evleniyor. Tabanca kafaya dayanınca hangi papaz duraksayabilir, hangi kız direnir? Pancho, marimba müziğinde *tapatío* dansını yapmayı ve vuruşmayı da seviyor. Kurşunlar onun sombrerosundan yağmur damlaları gibi kayıp gidiyor.

Pancho Villa kendini erken yaşta çöllere vurdu. "Benim için savaş doğduğum gün başlamıştı." Ablasının öcünü aldığında he-

nüz çocuk denecek yaştaydı. O günden bu yana aldığı canların birincisi patronunun canıydı, bu da ona at hırsızı olmaktan başka seçenek bırakmadı.

Dünyaya Doroteo Arango olarak gelmişti. Pancho Villa ise bambaşka biriydi, bir çete *compañero*'su, bir dost, hem de dostların en hası. Kır Muhafızları gerçek Pancho Villa'yı öldürdüklerinde Doroteo Arango onun adını aldı. Arkadaşı yaşamayı sürdürebilsin diye ölüme ve unutkanlığa karşı çıkarak kendine Pancho Villa demeye başladı. (206)

1911: *Machu Picchu*
İnka'ların Son Sığınağı

yok olmuş değil, yalnızca uyuyor. Urubamba Irmağı yüzyıllardan beridir köpürüp gürleyerek o keskin soluğunu bu yönde üflemiş ve bu kutsal taşların üstüne, uykuları bozulmasın diye, sık, vahşi ormanlardan bir yorgan örtmüş. İnka'ların bu son kalesi, Peru Kızılderililerin en son barınağı, böylece gizli kalmış.

Hiçbir haritada görünmeyen kar dağlarının arasında Kuzey Amerikalı arkeolog Hiram Bingham bir rastlantıyla Machu Picchu'yu buluyor. Bir yerli çocuk onu elinden tutup uçurumlardan aşırarak bulutlar ve yeşilliklerle peçelenmiş duran bu yüce tahta götürüyor. Orada Bingham bitkilerin altında hâlâ canlı duran beyaz taşları buluyor ve onları uyandırarak dünyanın gözleri önüne seriyor. (53, 453)

1912: *Quito*
Alfaro

Tepeden tırnağa siyahlar giyinmiş, uzun boylu bir kadın lanetler okuyarak Başkan Quito'nun cesedine hançerini saplıyor. Sonra bir değneğin ucunda yalazlanan bir sancak sallıyor: başkanın gömleği olan kanlı paçavra.

Kadının arkasında Kutsal Ana Kilisesinin intikamcıları yürümekte, çıplak cesedi, ayaklarına ip bağlayarak yerde sürüklüyorlar. Pencerelerden çiçek yağmurları yağıyor. Ermişleri yiyen,

İsa'nın kanını içen çalçene acuzeler, *"Bin yaşasın dinimiz!"* diye bağrışıyorlar. Taş döşeli yollarda köpeklerin yalayıp silemeyecekleri, yağmurun akıtıp arıtamayacağı kanlar akıyor. Kesip doğramalar yangınla son buluyor. Koca bir meydan ateşi yakılıyor ve yaşlı Alfaro'dan arta kalanlar buraya atılıyor. Sonra aristokrat toprak sahiplerinin kiraladığı silâhşörlerle eşkıyalar, başkanın külleri üstünde tepiniyorlar.

Eloy Alfaro, Ekvador ülkesinin büyük bir bölümünün sahibi olan kilisenin topraklarına el koymaya cüret etmiş, elde ettiği kira bedellerini de okul ve hastane yapmakta kullanmıştı. Tanrıyı seven ama Papayı tanımayan bu başkan boşanmayı yasallaştırmış, borç yüzünden yatan Kızılderilileri hapisten çıkarmıştı. Ülkede cübbelilerin bu denli diş biledigi, frak ceketlilerin böylesine korktuğu başka kimse yoktu.

Gece oluyor, Quito'da hava yanık et kokmakta. Her Pazar gecesi olduğu gibi askeri bando gene Grand Plaza sahnesinde valsler ve *pasillo*'lar çalıyor. (12, 24, 265, 332)

Ekvador Şarkı Kitabından Hüzünlü Dizeler

Yakına gelme sakın,
Geri dur ya da çek git
Mikrobum bulaşıcı
Efkâr çekiyorum ben.

Yalnızım, ta doğuştan
Boynu bükülmüş anam
Hâlâ yapayalnızım
Rüzgârda yaprak gibi

Güzel boyalı evler
Nedir ki kör olana?
Sokak netsin balkonu
Göremedikten sonra (294)

1912: *Cantón Santa Ana*
Manabí Geleneklerinin Günlemi

Eloy Alfaro, Ekvador'un kıyı bölgesinde, Manabí eyaletinde dünyaya gelmişti. Bu küstahlık ve şiddet dolu, sıcak bölgede, onun son zamanlarda şimşek ve fırtınalara karşın, zorlayarak çıkarttığı boşanma yasasına zerrece aldırış eden yoktu. Bu yörede kırtasiyeciliğin yumağına dolanmaktansa dul kalmak yeğdir. İki kişinin yatıp uyuduğu yatakta kimi zaman tek kişi uyanır. Manabí'liler çabuk parlayan öfkeleri, sıcak yürekleri ve meteliksizlikleriyle ünlüdürler.

Martín Vera az bulunur Manabí'lilerdendi. Bıçağı bunca zaman kınında kalmaktan paslanmıştı. Komşuları Rosados'ların domuzu bahçesine girip *monioc* bitkilerini yediği zaman Martín onlarla konuşmaya gitti ve onlardan hayvanı kapalı tutmalarını kibarca rica etti. İkinci seferinde Martín, Rosados'ların domuz ahırının yıkık duvarlarını bedava onarmayı önerdi. Ama üçüncü kez domuzu kendi bahçesinde görünce, tüfeğiyle vurdu. Şişko hayvan düşüp öldü. Rosado'lar domuzu alıp götürdüler ve gömdüler.

Vera'larla Rosado'lar birbirleriyle konuşmayı kestiler. Üç beş gün sonra domuz celladı, katır sırtında Calvo tepelerinden geçerken bir kurşunla devrildi, tek üzengiden sarkıp kaldı. Katır, Martín Vera'yı evine kadar götürdü ama çok geç, artık ailenin kadınları ne kadar dua etseler, onun eceliyle ölmesine olanak kalmamıştı.

Rosado'lar firar ettiler. Martín'in çocukları onları Colima dolaylarındaki boş bir manastırda kıstırdıkları zaman binanın çevresini ateşe verdiler. Sayıları otuzu bulan Rosado'lar ölümlerden ölüm beğenmek durumunda kaldılar. Kimileri yangında can vererek kömür oldu, kimileri de kurşunlarla süzgeç gibi delik deşik edildiler.

Bu olaylar geçen yıl geçti. Şimdi vahşi orman iki ailenin de bahçelerini yutmuş, ortada issızlıktan başka hiçbir şey bırakmamış. (226)

1912: *Pajeú de Flores*
Aile Savaşları

Brezilya'nın kuzeydoğu çöllerinde yaşayan seçkin kişilere miras olarak toprak ve kin kalır. Susuzluktan can çekişen hüzünlü topraklar ve kuşaktan kuşağa, öçten öce, sonsuza değin yaşatılan kinler. Ceará dolaylarında Cunha soyuyla Pataca soyu arasında bitmeyen bir savaş vardır; Montese'lerle Faitosa'lar da karşılıklı kıyımlarını sürdürmektedirler. Paraíba yöresinde birbirlerini temizleyenlerse Dantase'lerle Nóbregase'lerdir. Pajeú Irmak bölgesindeki Pernambuco'da dünyaya gelen her Pereira, ana-babasından ve vaftiz ailesinden, kendi özel Carvalho'sunu bulup öldürme buyruğu alır ve her bir Carvalho, kendi Pereira'sını ortadan kaldırmaya hazır durumda doğar.

Bugün, Lampiao diye anılan Virgulino da Silva Pereira bir Carvalho'ya ilk kurşunu sıkıyor. Daha çocuk yaşta olmasına karşın kaçınılmaz olarak yasadışına kayıp bir *cangaceiro* oluyor. Tek hastanesi mezarlık olan bu yörede ölüm ucuzdur. Lampiao zengin çocuğu olaydı adam öldürmek zorunda kalmaz, bunu kendi adına başkalarına yaptırtırdı. (343)

1912: *Daiquirí*
Karaipler'de Gündelik Yaşam: Bir İşgal Harekâtı

Birleşik Devletlerin her istediği anda Küba'ya girebilmek için kullandığı anahtar, Connecticut Senatörü Platt'ın kişisel ürünü olan Platt Ek Yasasıdır. Küba Anayasasının bir parçası olan Ek Yasa, Birleşik Devletlere bu ülkeyi işgal edip yerleşmek ve seçilen Başkanın uygun olup olmadığına karar vermek yetkisi veriyor.

Şu sıradaki Küba Başkanı Mario García Menocal –ki aynı zamanda Küba-Amerika Şeker Şirketinin de başkanıdır– huzursuzluğu yatıştırmak için Platt Ek Yasasını harekete geçirerek Deniz Piyadelerini ülkeye çağırıyor. Çok fazla sayıda kara derili başkaldırmıştır, hiçbirinin de özel mülkiyete yeterince saygısı yoktur. İki savaş gemisi yanaşıyor ve Deniz Piyadeleri Daiquirí kıyısına çıkartma yapıyor; kara derililerin öfkesiyle yüz yüze olan *İspanyol*,

Amerikan ve *Küba Bakır* şirketlerinin demiriyle bakırını ve Guantánamo ve Batı Demiryolları üzerindeki şeker fabrikalarını korumak amacıyla. (208, 241)

1912: *Niquinohomo*
Orta Amerika'da Gündelik Yaşam: Bir İşgal Daha

Nikaragua, Birleşik Devletler'e 'manevi zararlara' karşı muazzam bir tazminat ödüyor. Bu manevi zararlara devrik Başkan Zelaya'nın Kuzey Amerikan şirketlerine vergi biçmek gibi ağır bir suç işlemesi neden olmuştu.

Nikaragua'nın yeterli geliri olmadığından, tazminat için gereken parayı U.S. bankacıları ödünç veriyor ve Nikaragua garanti gösterecek durumda da olmadığı için, U.S. Dışişleri Bakanı Alexander Knox, Deniz Piyadelerini yeniden yollayarak Küba'nın gümrüklerine, ulusal bankalarına ve demiryollarına el koyuyor.

Direnişin başında Benjamin Zeladón var. Vatanseverlerin önderi taze yüzlü, ürkek bakışlı bir genç. Zeladón'u, paranın yüzüne tükürdüğü için rüşvetle satın alamayan işgalciler komplo kurarak düşürüyorlar.

Adı anılmaz bir köyün sıradan bir köylüsü olan Augusto César Sandino, Zeladón'un, sarhoş bir Deniz Piyadesinin atının eğerine elleriyle ayaklarından bağlanmış cesedinin tozlar arasından sürüklenerek götürüldüğünü görüyor. (10, 56)

1912: *Mexico City*
Huerta

Kötücül bir cesedi andırıyor. Yüzünde canlı duran tek şey siyah gözlüğüdür.

Porfirio Díaz'ın emektar koruması olan Victorino Huerta, diktatörlüğün yıkıldığı gün demokrasi saflarına geçti. Şimdi Başkan Madero'nun sağ kolu durumunda, kendini ihtilâlci avına adamıştır. Kuzeyde Pancho Villa'yı, güneyde Zapata'nın yardımcısı Gildardo Magaña'yı ele geçiriyor ve ikisinin de kurşuna dizilmesi-

ni buyuruyor. İnfaz bölüğünün parmakları tetiklerini okşadığı sırada başkanın çıkardığı af haberi töreni yarıda kesiyor. Villa, "Ölüm bana geliyordu, ama randevuya geç kaldı," diye mırıldanıyor.

Son anda ölümden kurtulan ikili kendilerini Tlatelolco hapisanesinde, aynı hücrede buluyorlar. Günleri, ayları çene çalarak geçiriyorlar. Magaña, Zapata'dan konuşuyor, Zapata'nın tarım reformu planlarından ve buna kulak tıkayan Madero'dan; Madero'nun campesino'ları da, toprak sahiplerini de küstürmemek kaygısıyla nasıl 'iki ata birden bindiğinden'.

Hücreye küçük bir kara tahtayla birkaç kitap getiriliyor. Pancho Villa insanları okuyabilir de kitapları sökemez. Magaña ona okumayı öğretiyor ve ikisi el ele, sözcükleri ve kılıç hamlelerini birbirine dizerek, *Üç Silâhşörler*'in dünyasına giriyorlar. Sonra, *Don Quixote de la Mancha* ile birlikte eski İspanya'nın eğri büğrü yollarına sapıyorlar. Pancho Villa, çöllerin bu yağız savaşçısı, kitap sayfalarını bir âşığın elleriyle okşuyor.

"Bu kitap..." diyor Magaña ona, "biliyor musun? Bir hapisane kuşu yazmış bunu, bizlerden biri." (194, 206)

1913: *Mexico City*
On Sekiz Sent'lik İp

Başkan Madero şimdiye değin dokunmamış olduğu petrol şirketlerine vergi koyuyor, ufacık bir vergi ama U.S. Büyükelçisi Henry Lane Wilson hemen işgâl tehdidinde bulunuyor. Büyükelçi çok sayıda savaş gemisinin Meksika limanlarına doğru yol almakta olduğunu söylüyor. Bir yandan da General Huerta'nın isyancıları Ulusal Sarayı topa tutmaktadır.

U.S. Büyükelçiliğinin sigara salonunda Meksika'nın geleceği konuşuluyor. 'Kaçmaya teşebbüs ederken vurmak' yasasının yeniden canlandırılmasına karar veriliyor. Böylece Madero'yu otomobile bindiriyorlar, kent dışına çıkmasını buyuruyorlar ve kent dışına çıkmaya çalışırken kurşunlarla delik deşik ediyorlar.

Yeni başkan General Huerta, Jokey Kulübünde bir şölene katılıyor. Orada başkan, Emiliano Zapata, Pancho Villa ve düzenin başkaca düşmanları için en iyi çare olarak *on sekiz sent'lik bir ip*

düşündüğünü topluluğa bildiriyor. (194, 246)

1913: *Jonacatepec*
Sürüler Yok Edilemiyor

Huerta'nın isyancı Kızılderilileri topluca katletmekte usta ve deneyimli olan subayları güney ellerini temizlemeyi öneriyorlar, köyleri yakıp campesino'ları buldukları yerde öldürerek. Karşılarına çıkan herkes ya ölüyor ya da tutsak alınıyor. Çünkü ülkenin güneyinde Zapata'dan yana olmayan kim var?

Zapata'nın askerleri aç, hasta ve partal, gelgelelim topraksızların önderi ne istediğini iyi biliyor, halkı da onun sözlerine inanıyor ve bu inancı yıkmaya ne yangın ne de hile yetiyor. Başkent gazeteleri, 'Zapata'nın sürüleri toptan imha edildi,' diye yazadursun, Zapata trenleri havaya uçuruyor, garnizonları basıp yerle bir ediyor, köyleri basıp kentlere saldırıyor, aşılmaz dağları aşıp geçilmez uçurumlardan geçerek istediği yana gidiyor ve yaptıkları sıradan işlermişçesine savaşıp sevişiyor.

Zapata canının istediği yerde, canının istediği kadınla yatıyor, ama bütün kadınların arasında en çok, o *'tek olan ikili*'yi yeğliyor. (468)

Zapata ile Şu İkili

İkiz kardeştik biz. İkimize de vaftiz olduğumuz günün onuruna Luz ve doğduğumuz günün onuruna Gregoria adını vermişlerdi. Ona Luz, bana Gregoria derlerdi. İşte böyle, Zapata'nın erleri geldiğinde bizi buldular, evin içinde iki genç kız, derken önderleri kızkardeşimi kandırarak alıp götürmeye kalkıştı.

"Bana bak, benimle gelsene."

Derken, tam 15 Eylül'de gelip onu götürdü.

Sonra, bu sürekli göçebe hayatı içinde kızkardeşim Huautla'da öldü, şey hastalığından... ne diyorlar adına?... Ermiş Vitus, Ermiş Vitus hastalığından öldü.

Zapata Reis üç gün üç gece yanımızda kaldı, ne yiyor ne içiyordu. Kızkardeşim için mumları daha yeni yakmıştık ki... vay bana,

vaylar bana, Zapata bana zorla sahip oldu. Sen bana aitsin, çünkü kızkardeşinle sen, birsiniz, diyordu.

1913: *Chihuahua Ovası*
Meksika'nın Kuzeyinde Savaş ve Fiesta Kutlanıyor

Horozlar, canları istedikçe ötüyorlar. Bu diyar tutuşmuş, çıldırmış. Herkes isyan halinde.

"*Kadın davran, savaşa gidiyoruz.*"

"*İyi de ben neden gidiyorum?*"

"*Savaşta açlıktan ölmeyim mi istiyorsun? Tortilla'larımı kim yapacak oralarda?*"

Silâhlı köylülerin peşi sıra sürü sürü leş kargası dağdan ovadan aşıyor. Yaşamın hiç değeri yoksa ölümün değeri nedir ki? İnsanlar kendi kendilerini zar gibi atıyorlar dağdağanın içine, öç ya da ölüm buluyorlar; karınlarını doyurmaya ya da üstlerini örtmeye toprak.

"Pancho Villa geliyor!" diye köylüler bayram ediyor.

Çiftlik kâhyaları, "Pancho Villa geliyor!" diye bağırarak istavroz çıkarıyorlar.

"Nerde, nerde bu adam?" diye soruyor General Huerta.

"Kuzeyde, güneyde, doğuda, batıda, aynı zamanda hiçbir yerde," diye Chihuahua garnizonunun komutanları karşılık veriyorlar.

Düşmanla karşılaşınca ilk hücuma geçen, silâhların dumanlı ağızlarına ilk atılan her zaman Pancho Villa oluyor. Çatışma kızışınca Pancho kişner gibi gülmekle yetiniyor. Yüreği, sudan çıkmış balık misali çırpınmaktadır.

Subayları, "Generalimizin bir şeyciği yok, yalnızca biraz heyecanlı," diye açıklama yapıyorlar.

Gerçekten de öyle. Cepheden iyi haberlerle dörtnala gelen habercinin karnını tek bir kurşunla, sırf eğlence olsun diye deştiği görülmüştür (206, 260)

1913: *Culiacán*
Kurşunlar

Kimi kurşunların hâyâl gücüne sahip olduğunun Martín Luiz Guzmán farkına varıyor, insan bedenini üzerek gönül eğlendiren kurşunlar bulunduğunun. Guzmán, insan öfkesini yansıtan ciddi kurşunlar da bilmiştir ya, insan acısıyla eğlenen bu kurşunlar başkadır.

İyi yürekli kötü bir nişancı olduğu için bu genç romancıyı, Pancho Villa'nın hastanelerinden birinin başına getiriyorlar. Yaralılar toz toprak arasında yığılıyor, diş sıkmaktan başka çareleri olmaksızın, sıkacak dişleri kalmışsa yani.

Tıklım tıkış koğuşları gezerken Guzmán bu kaprisli kurşunların akıl almaz marifetlerini izliyor: bedeni canlı bırakırken göz yuvasını boşaltmayı beceren, kulağın bir parçasını boyna, boynun bir parçasını ayağa yapıştırabilen kurşunlar. Karşıdaki askeri öldürmesi buyurulmuşken onu bir daha asla oturmamaya ya da ağzıyla yemek yememeye mahkkûm eden kurşunların hain kıvancı da Guzmán'ın gözünden kaçmıyor. (216)

1913: *Chihuahua Bayırları*
Bu Sabahların Birinde Ben Kendimi Katlettim

Tozlu bir Meksika yolunda. Bu olay üzerimde derin bir iz bıraktı.

İşlediğim ilk suç değildi bu. Yetmiş bir yıl önce Ohio'da dünyaya gelip Ambrose Bierce adını almamdan bu yana, ana-babamın, çeşitli akraba ve meslektaşların yaşamını zehir etmişimdir. Bu dokunaklı olaylar benim yaşamımın üzerine kan sıçratmıştır, ya da hikâyelerimin ki bence hepsi bir; yaşadığım yaşamla yazdığım yaşam arasındaki ayrımı saptamak, insan adaletini, edebiyat eleştirilerini ve Tanrının bu dünyadaki iradesini temsil eden jokerlerin işidir.

Hayatıma son vermek için Pancho Villa'nın askerleri arasına karıştım ve bugünlerde Meksika göklerinde vınlayarak uçuşan sayısız serseri kurşundan birini seçtim. Bu yöntem, kendimi asmaktan

daha pratik, zehirden daha ucuz, tetiği kendi elimle çekmekten daha kolay ve hastalıkla ihtiyarlığı beklemekten daha onurlu geldi bana.

1914: *Montevideo*
Battle

Ermişlere leke süren yazılar yazıyor ve öteki dünyada mülk satan şirkete saldıran konuşmalar yapıyor. Uruguay'ın Başkanlığına getirildiğinde Tanrının ve Kutsal Kitabın üzerine yemin etmekten başka seçeneği yoktu, ama yeminden hemen sonra bunların hiçbirine inanmadığını açıkladı.

José Battle y Ordoñez, dünyasal ve göksel yetkelere kafa tutarak başkanlık yapıyor. Kilise ona Cehennemde güzel bir köşe ayırmış; buradaki ateşi de ulusallaştırdığı ya da sendikaları ve sekiz saatlik çalışma gününü kabul etmeye zorladığı şirketler besleyecek. Şeytan da onun, erkek üstünlüğüne inananlara karşı işlediği suçların öcünü alacak.

Battle, kadınların boşanma davası açmalarını onaylayan bir yasayı kabul ettiğinde düşmanları, "*Ahlâk düşkünlüğünü yasallaştırıyor!*" diyorlar.

"*Aileyi yıkıyor!*" diyorlar, Battle'ın bu kez, nikâh dışı çocukları miras kapsamına alması üzerine.

Battle, kadınlar için üniversite kurduğu zaman bu insanlar, "*Dişi beyninin düzeyi düşüktür,*" diyorlar ama o, Uruguay demokrasisinin tek ayakla yürümek zorunda kalmaması ve kadınların ömür boyu, baba elinden koca eline geçen birer çocuk olmaktan kurtulmaları için yakında oy kullanmaya başlamaları gerekeceğini ileri sürüyor. (35, 271)

1914: *San Ignacio*
Quiroga

Gönüllü bir sürgün olarak yaşadığı Paraná Irmağı orman bölgesinden Horacio Quiroga, Battle'ın devrimlerini ve '*soylu şeylere olan ateşli inancını*' alkışlıyor.

Gelgelelim Quiroga, Uruguay'dan gerçekten uzaktadır. Ülke-

den yıllar önce ayrılmıştır, ölümün gölgesinden kaçmak için. En iyi arkadaşını savunmaya çalışırken öldürmesinden bu yana Quiroga'nın yaşamını bir lanet karartmıştır. Ama belki de başlangıçtan beri lanetliydi o, kimbilir?

Vahşi ormanda, Cizvit misyonunun harabelerinin hemen berisinde Quiroga, palmiye ağaçları ve börtü böcekle sarılı olarak yaşıyor. Dolambaçsız öyküler yazıyor, tıpkı ormanda satırıyla açtığı yollar gibi. Sözcükleri de, tıpkı toprağı, keresteyi, demiri işlerkenki doğal sevgiyle işliyor.

Quiroga aradığı şeyi buralardan uzakta asla bulamaz. Burada buluyor, evet, ama ancak ara sıra. Irmak kıyısında kendi ellerinin yapmış olduğu bu evde Quiroga ölümün çağrısından daha güçlü sesler duymanın mutluluğunu tadıyor; ender ve uçucu yaşam duyumları ki yitip gitmezden önce güneş kadar kesin ve yadsınmazdırlar. (20, 357, 358, 390)

1914: *Montevideo*
Delmira

Bu kira odasında Delmira'nın, eskiden kocası olan adamla randevusu vardı. Ona sahip olmak, yanında kalmak isteyen bu adam onunla sevişti, onu öldürdü, sonra da kendi canına kıydı.

Uruguay gazeteleri, yatağın yanında yatan cesedin resmini basıyorlar. Delmira, iki kurşunla yere serilmiş, yazdığı şiirler kadar çıplak, çırılçıplak, allara bürünmüş.

'Gecenin daha içlerine girelim, haydi...'

Delmira Agustini kendinden geçmişçesine şiir yazardı. Aşkın hummasına hiç utanmasız şarkılar söyler, bu yüzden de erkeklerde alkışladıkları şeyleri kadınlarda cezalandıran kişilerce suçlanırdı; çünkü el değmemişlik kadının boynunun borcudur; arzu ise tıpkı akıl gibi, bir erkek ayrıcalığı. Uruguay'da yasalar insanların önünde gidiyor; insanlar hâlâ bu ruhu bedenden ayrı tutmakta, biri melek, biri şeytanmış gibi. Delmira'nın ölüsü önünde gözyaşları akıtılıyor, ulusal edebiyatın bu yeri doldurulmaz yitimi üstüne laflar ediliyor, gelgelelim yaşlılar gizliden gizliye derin bir soluk almaktadırlar; kadın öldü artık, böylesi daha iyi.

Ama Delmira öldü mü gerçekten? Dünyanın bütün gecelerin-

de için için tutuşan bütün âşıklar, onun sesinin gölgesi ve bedeninin yankısı olmayacaklar mı? Dünya gecelerinde âşıklar Delmira için ufak bir yer ayırmayacaklar mı, o dizginsiz sesi gene şakıyabilsin, ışıklı ayakları dans edebilsin diye? (49, 426)

1914: *Ciudad Jiménez*
Öfkeli Halkların Günlemcisi

Hayretten hayrete, harikadan harikaya, John Reed, Kuzey Meksika yollarını dolaşmakta. Pancho Villa'yı arıyor ve her adımda buluyor.

Devrim günlemcisi Reed, nerede akşam olursa orada yatıp uyuyor. Kimse onun bir şeyini çalmıyor, dans müziği dışında hiçbir şey için ondan para almıyor. Tortillasını ya da atının eyerini onunla paylaşacak birileri her zaman bulunuyor.

"Memleket neresi?"

"New York."

"New York hakkında hiç bilgim yok, gene de kalıbımı basarım, oranın sokaklarında dolaşan sığır sürüleri bizim Jiménez'dekiler kadar besili değildir."

Kadının biri başında testi taşıyor. Bir başkası çömelmiş, bebesini emziriyor. Bir üçüncüsü diz çökmüş, darı öğütüyor. Rengi atmış serape'lere bürünmüş erkekler halka çevirip oturmuşlar, bir şeyler için sigara tüttürüyorlar.

"Baksana, Juanito, sizin memleketliler Meksikalıları neden sevmez?"

Buraya yanlışlıkla gelmişe benzeyen bu zayıf, gözlüklü, sarışın adama herkesin sormak istediği bir şeyler var.

"*Baksana, Juanito, İngilizce,* mula *nasıl denir?*"

"*Yere batasıca katır inatlı katır...*" (368)

1914: *Salt Lake City*
Öfkeli Halkların Şarkıcısı

Onu lanetliyorlar, Tanrıyı alaya alan, işçilerin gözünü açan, paraya söven kızıl baladlar okuyor diye. Giydiği hüküm, onun bir

proleter gezgin şarkıcı ya da daha kötüsü, iş hayatını bozguna uğratmak isteyen yabancı uyruklu biri olduğunu belirtmiyor. Hüküm, saldırı ve cinayetten dem vuruyor. Ortada kanıt yok, tanıklar her seferinde ifade değiştiriyor, savunma avukatları iddia makamı gibi davranıyorlar. Ne var ki yargıçların ve Salt Lake City'de kararları verenlerin gözünde bu ayrıntıların hiçbir önemi yok. Joe Hill, infaz taburu için yüreğinin üstüne kartondan bir yuvarlak iğnelenmiş olarak bir sandalyeye oturtulacak.

Joe Hill, İsveç'ten gelmişti. U.S.'de oradan oraya gezdi. Kentlerde tükürük hokkaları boşaltıp duvarlar inşa etti. Tarlalarda buğday desteleyip meyve topladı; madenlerden bakır çıkartıp rıhtımlarda çuval taşıdı; köprü altlarında, kümeslerde yattı; ne zaman, nerede olursa olsun şarkı söyledi, şarkı söylemeyi hiç bırakmadı. Şimdi, oradaki toplumsal huzuru da bozmak için Mars'a gitmek üzere ya, yoldaşlarına şarkı söyleyerek veda ediyor (167)

1914: *Torreón*
Demiryoluyla Yürüyorlar Savaşa

Üzerinde büyük, yaldız harflerle adı yazılı olan kırmızı vagonda General Pancho Villa, John Reed'i kabul ediyor. İç donuyla kabul ediyor konuğunu, kahve boşaltırken uzun bir an süzüyor. Bu *gringo*'nun gerçeği hak ettiğine karar vermiş olsa gerek ki konuşmaya başlıyor.

"Çikolata politikacılar ellerini kirletmeden kazanmak peşindeler. Bu parfüm kokan..."

Sonra konuğunu cephe gerisindeki hastaneyi görmeye götürüyor: ameliyathanesi ve doktorlarıyla bir tren. General, Amerikalı gazeteciye, cepheye şeker, mısır, kahve, tütün götüren trenleri gösteriyor. Sonra ona vatan hainlerinin kurşuna dizildiği platformu da gösteriyor.

Demiryolları, Porfirio Díaz'ın eseriydi, onun barış ve düzeninin anahtarı, ırmakları ve yolları olmayan bir ülkenin gelişmesinin ana anahtarı. Bu yollar, silâhlı insanlar değil ucuz hammaddeler, uslu işçiler ve başkaldıranlar için cellatlar taşımak amacıyla yapılmıştı. Oysa General Villa treni savaşmak için kullanıyor. Camar-

go'da bir lokomotifi son hızla raylara salıvererek bir tren dolusu askeri eziyor. General Villa'nın adamları masum görünümlü kömür vagonlarına sinerek Ciudad Juárez'e giriyor ve birkaç el ateş ettikten sonra, gerekli olduğu için değil de eğlence olsun diye kenti ele geçiriyorlar. *Villista*'lar cepheye trenle varıyorlar. Çıplak kuzey yamaçlarını tırmanırken lokomotif soluk soluğa kalıyor. Kapkara bir duman sorgucunun ardında asker ve at yüklü vagonlar gıcırdayarak sarsılıyor. Vagon damlarında tüfekler, sombrerolar, sobalar var. Askerler *mañanita* ezgileri söyleyip havaya ateş ededursun, çocuklar ağlıyor ve kadınlar yemek yapıyor, en son yağmadan kaptıkları gelinlikler ve saten ayakkabılarla gezen ve *soldaderas* diye anılan kadınlar. (246, 368)

1914: *Morelos Bayırları*
Kıpırdanıp Savaşmak Zamamdır

Tüfek patlamalarıyla haykırılar çığ sesleri gibi yankılar yapıyor. Zapata'nın ordusu –'hacienda'lar yıkılsın, köyler kurulsun'– Mexico City'nin yolunu açıyor.

Zapata, Reisin yakınında General Genovevo de la O, yüzü posbıyıklı bir güneş, düşünceler içinde tüfeğini temizlerken, anarşist Otilio Montaño, sosyalist Antonio Díaz Soto y Gama ile bir manifestonun tartışmasına dalmış.

Zapata'nın subay ve danışmanları arasında bir tek kadın var. Rütbesini savaşta kazanmış olan Albay Rosa Bobadilla bir süvari bölüğüne komuta ediyor ve askerlerinin tek bir damla tequilla içmesini bile yasaklıyor. Askerler ona itaat ediyorlar, anlaşılmaz bir şey, çünkü bu adamlar aslında kadınların ancak dünyayı süslemeye ve mısır, çili ve fasulye – ya da Tanrının insan yesin diye yarattığı başka ne varsa– pişirmeye yaradığına inanmışlardır. (296, 468)

1914: *Mexico City*
Huerta Tabanları Yağlıyor

Porfirio Díaz'ı da Meksika'dan alıp götürmüş olan aynı gemiyle.

Çaputlar, dantellere karşı yaptıkları savaşı kazanmaktalar. Bir *campesino* seli başkenti basmak üzeredir. '*Morelos Attilası*', Zapata ve '*çiğ et yiyip kemik kemiren orangotan*' Pancho Villa kuzey ve güneyden bastırarak haksızlıkların öcünü alıyorlar. Noel' den hemen önce başkent gazetelerinin siyah bantlı çıkan baş sayfaları, bu eşkıyaların, genç kızlarla kapı kilitlerinin ırzına geçen bu barbarların kente gelişinin yasını tutuyor.

Fırtınalı yıllar. Kimin kim olduğunu kimse bilmez olmuş. Başkent korkudan titriyor, geçmişin özlemiyle iç geçiriyor. Daha düne kadar dünyanın merkezi olan bu yerde, büyük evlerinin içinde efendiler yaşardı, uşakları, piyanoları, kollu şamdanlarıyla, Carrera mermerinden banyolarıyla; etraflarında da çepeçevre serfler bulunurdu, *barrio*'ların yoksulları: *pulque* içkisinden sersemlemiş, çöplere batmış, kazandıkları ücret ve bahşişlerle arada biraz sulandırılmış sütü, bir fincan *frijol* kahvesini, bir dilim eşek etini bile zor alabilen kullar. (194, 246)

1915: *Mexico City*
Avuçtan Kayan İktidar

Kapıda ürkek bir tıkırtı, istemekle istememek arası. Yarı aralanan bir kapı. Açık bir baş, kocaman bir sombreroyu sımsıkı tutmuş eller, Tanrı aşkına biraz su ve tortilla diye yakarmakta. Zapata'nın askerleri, beyaz pantolon giymiş, fişekliklerini göğüslerine çaprazlamasına takmış Kızılderililer, onlardan korkan ve tiksinen kentin sokaklarında dolanıyorlar. İçeri buyurun, diyen olmuyor. Çok geçmeden Kızılderililer, Villa'nın tıpkı kendileri gibi bu kente yabancı, şaşkınlaşmış, körleşmiş askerleriyle karşılaşıyorlar.

Mermer merdivenlerde yerli sandaletlerinin yumuşak pıtırtısı, hışır hışır, halıya basmanın keyfinden ürken ayaklar, cilalı parke döşemelerin aynasında kendi yüzlerine hayretle bakan gözler: Zapata'nın ve Villa'nın askerleri Ulusal Saraya, özür dilercesine giriyorlar. Panço Villa, Porfirio Díaz'ın tahtı olan yaldızlı koltuğa, 'bakalım nasıl' diye oturuyor, yanıbaşında da Zapata, bol işlemeli giysiler giyinmiş; orada var olmaksızın bulunuyormuş gibi bir ifadeyle gazetecilerin sorularına alçak sesle yanıt veriyor.

Köylü generaller savaşı kazanmışlar ya, bu utkuyla ne yapa-

caklarını bilemiyorlar. "*Bu ev bize göre pek büyük.*"

Yetke, okumuş insanlara göre bir şeydir, ancak kültürlü kişilerce, politikanın ince sanatını anlayanlarca, yani '*kuştüyü yastıklarda yatanlarca*' çözümlenebilecek, göz korkutan bir gizem.

Gece olunca Zapata kendi memleketine giden tren yolunun hemen yakınındaki, ucuz, bakımsız bir otele, Villa da bir askeri trene gidiyor. Birkaç gün sonra generaller Mexico City'ye veda ediyorlar.

Büyük çiftliklerin ırgatları, köylerdeki Kızılderililer, ülkenin paryaları, iktidar merkezini bulmuş ve bir an için işgal etmişlerdir, ayaklarının ucuna basarcasına, bir ziyaret yaparmışçasına, bu uzay gezisini bir an önce sona erdirmeye can atarak. Utkunun debdebesine yabancı olan bu kişiler, sonunda gene kendi evlerine, yollarını şaşırmadan dolaşabilecekleri yerlere dönüyorlar.

Huerta'nın yerine geçen, ezilmiş ordusunu U.S. yardımıyla ayağa kaldırmaya başlayan General Venustiano Carranza için bundan daha güzel haber düşünülemez. (47, 194, 246, 260)

1915: *Tlaltizapán*
Tarım Reformu

Zapata karargâhını, Tlaltizapán köyündeki eski bir değirmende kuruyor. Burada, kendi doğup büyüdüğü yerlerde, yan sakallı beyefendilerle süslü püslü hanımların, göz kamaştıran, ikiyüzlü kentin çok uzağında, Morelos isyancıları büyük malikâneleri dağıtıyor, içki ve şeker fabrikalarını tek '*centavo*' ödemeden ulusallaştırıyor ve yüzyıllardan beri çalınagelmiş olan toprakları köylere geri veriyorlar. Yeniden özgür köyler ortaya çıkıyor, Kızılderili geleneklerinin bilinci ve belleği yeniden canlanıyor ve onlarla birlikte yerel demokrasiler kuruluyor. Buralarda kararları bürokratlarla generaller değil, açık forumlarda toplanan halk veriyor. Toprak satıp kiralamak yasaklanmıştır. Açgözlülük, mal canlılığı yasak.

Köy meydanlarında, defne dallarının gölgesinde konuşulanlar horoz dövüşleriyle, atlar ve yağmurlarla sınırlı değil. Silâhlanmış toplumların birleşmesinden oluşan Zapata ordusu, yeniden kazanılan topraklara kanat germiş durumda; köylüler silâhlarını yağlıyor

ve eski Mauser ve .30-.30 mermileriyle dolduruyorlar.

Tarım reformunda yardımcı olmak için Morelos'a, ellerinde fotoğraf sehpaları ve daha başka, tuhaf aletlerle genç teknisyenler geliyor. Cuernavaca'nın bu çiçeği burnunda mühendislerini köylüler çiçek yağmuruna tutarak karşılarken köpekler, kuzeyden at sırtında doludizgin gelerek Pançó Villa'nın yenilmekte olduğuna dair kara haber getiren ulaklara havlıyor. (468)

1915: *El Paso*
Azuela

Pançó Villa ordusunun Texas'ta sürgün yaşayan bir doktoru, Meksika devrimine anlamsız bir patlama gözüyle bakıyor. Mariano Azuela'nın *Ezilenler* adındaki romanına göre bu devrim, kızartma yağı ve barut kokan bir ülkede, kimi neden vurduklarını bilmeden silâha sarılan ve çalacak birşeyler ve yere çökertecek kadınlar arayarak hayvanlar gibi sağa sola saldıran ayyaş ihtiyarların işidir. (33)

1916: *Tlaltizapán*
Caranza

Dağlarda Villa'nın atlılarının mahmuz şıkırtdarı hâlâ duyuluyor, ama ortada bir ordu yok artık. Dikenli tellerle savunulan siperlerden makineli tüfekler dört uzun çatışma boyunca, Villa'nın inatla intihar saldırılarına kalkan yiğit atlılarını ortadan silmişler.

Villa'ya ve Zapata'ya karşın başkan olan Caranza, güneydeki savaşı başlatıyor. "*Toprağı bölüştürmek işi delilik,*" diyor. Çıkardığı kararnamelerden biri, Zapata'nın köylülere dağıttığı toprakların, eski sahiplerine geri verilmesini buyuruyor; bir başkası ise Zapatista olan ya da Zapatista'ya benzeyen herkesin kurşunlanacağına söz veriyor.

Hükümet güçleri ellerinde tüfekler ve meşalelerle çevreye kurşun yağdırıp kundak vererek, Morelos'un güvermiş tarlalarına saldırıyor, Tlaltizapán'da beş yüz, başka yerlerde daha çok sayıda insan öldürüyorlar. Tutsak aldıkları ise, Yucatán'daki büyük *hene-*

quén çiftliklerine köle olarak satılıyor, tıpkı Porfirio Díaz'ın zamanındaki gibi. Ürünler, sürüler, savaşın tüm ganimetleri de başkent pazarlarına götürülüyor.

Zapata dağlarda direniyor. Yağmur mevsimi yaklaşırken savaşa ara verip ekin işine girişiyorlar, ama sonradan devrim gene, akıl almaz bir inatla sürüyor. (246, 260, 468)

1916: *Buenos Aires*
Isadora

Yalınayak, çıplak, Arjantin bayrağına şöyle bir bürünmüş olarak Isadora Duncan, Buenos Aires'teki bir öğrenci kahvesinde, ulusal marşın ezgisiyle dans ediyor ve ertesi sabah bundan bütün dünyanın haberi oluyor. Empresaryo, kontratı bozuyor, seçkin aileler Colón Tiyatrosundaki rezervasyonlarını iptal ediyorlar ve basın, Arjantin'e gelip ulusal simgeleri aşağılamış olan bu rezil Kuzey Amerikalının ülkeden derhal atılmasını istiyor.

Isadora buna akıl erdiremiyor. Yalnızca kırmızı bir şala bürünmüş olarak *Marseilles* marşı eşliğinde dans ettiği zaman Fransızlardan hiç itiraz yükselmemişti. İnsan bir duygunun, bir düşüncenin dansını yapabilirse bir ulusal marşın dansını neden yapmasın ki?

Serbestlik hoşa gitmiyor demek! Gözleri parıl parıl yanan bu kadın, okul, evlilik, klasik dans gibi, rüzgârı kafese kapayan her şeyin düşmanı olduğunu açıkça ilan etmiştir. Salt dans etmenin kıvancı için dans ediyor; istediği dansı, istediği zaman, istediği biçimde yapıyor ve bedeninden doğan müziğin karşısında orkestraların dili tutuluyor. (145)

1916: *New Orleans*
Jazz

Müziklerin en serbesti, izin istemeksizin kanat açan caz, kölelerden kaynaklanıyor. Onun dedeleriyle nineleri, Birleşik Devletlerin güneyindeki efendilerinin çiftliklerinde şarkı söyleyerek çalışan kara derililerdi. Analarıyla babaları da kara New Orleans ge-

nelevlerinin çalgıcılarıdır. Genelev bandoları, sokaktaki dalaşmaların ulaşamadığı balkonlarda, gece boyu hiç durmaksızın çalıyorlar. Bu yeni müzik onların doğaçlamalarından ürüyor.
Kısa boylu, çekingen bir çocuk, gazete, süt ve kömür dağıtmaktan aldığı paraları biriktirerek on dolara bir trompet edinmiş. Trompetini üflüyor ve müzik uzayıp giderek sabahı selâmlıyor. Louis Armstrong da tıpkı caz gibi köle torunudur ve gene caz gibi genelevde dünyaya gelmiştir. (105)

1916: *Colombus*
Latin Amerika, Birleşik Devletleri İstila Ediyor

Yağmur, yerden göğe doğru yağıyor. Tavuk tilkiyi ısırırken tavşan avcıyı vuruyor. Tarihte ilk ve tek kez olarak Meksika askerleri, Birleşik Devletleri istila ediyor.

Pançó Villa, elindeki partal ordu kalıntısıyla (sayısız binlerden arta kalan beş yüz asker) sınırı geçiyor ve "*Viva Mexico!*" diye bağırarak, Texas'taki Colombus kentini kurşun yağmuruna tutuyor. (206, 260)

1916: *León*
Darío

Nikaragua'da, bu işgal altındaki küçük düşmüş ülkede, Rubén Darío ölüyor.

Doktor, karaciğerini ölümcül biçimde delerek öldürüyor onu. Cenazeci, berber, makyajcı ve terzi de naaşına işkence ediyorlar.

Ona zorla görkemli bir cenaze töreni dayatılıyor. León kentinde sıcak şubat havası günlük ve misk kokuları içinde. Balıkçıl tüyleri ve zambaklarla bezenmiş en seçkin senyoritalar, Minerva Bakireleri ve Canephora'lar rolünde, cenaze alayının geçtiği yola çiçek serpiyorlar.

Darío'nun mumlar ve hayranlarla çevrili naaşına, gündüzleri bir eski Yunan tüniği giydirip defne dalından taç takılıyor; geceleri ise resmi, siyah bir frak takımıyla siyah eldiven yeğleniyor. Bütün bir hafta boyunca, gece gündüz, gündüz gece, hiç durmadan,

Darío'nun tepesinde yavan şiirler okunuyor; ona, *Ölümsüz Kuğu, İspanyol Lirinin Mesihi, Metafor'un Samson*'u gibi sanlar yakıştıran demeçler veriliyor.

Toplar gümbürdüyor. Söylemi barış olan bu şaire Savaş Bakanlığının verdiği nişanla Hükümet, işkenceye katkıda bulunmuş oluyor. Piskoposlar asalarını sallıyor, kilise kulelerinde çanlar çalınıyor. Bu ceza infazının son ânında, yaşarken yasal boşanmadan ve laik eğitimden yana olan şair, dine dönmüş olarak, *Kilisenin En Gözde Bir Evladı* sıfatıyla toprağa veriliyor. (129, 229, 454)

1917: *Chihuahua ve Durango Savaş Alanları*
Kartallar Tavuklaşıyor

Panço Villa'ya, Kuzey Amerika'daki Columbus kentine küstahça saldırmasının bedelini ödetmek için bol donanımlı on bin askerlik bir ceza alayı Meksika'ya giriyor.

General John Pershing, "O katili tutup buraya kafes içinde getireceğiz," diyor ve top gürlemeleri bu sözleri yankılıyor.

Kuzey Meksika'nın kuraklıktan kavrulmuş genişliklerinde General Pershing, taşında, "*Panço Villa burada yatıyor,*" yazan bir çok mezar buluyor, ama hiçbirinin içinde Panço Villa yok. General buralarda yılanlar, kertenkeleler, dilsiz kayalar ve dövüldükleri, korkutuldukları ya da dünyalar kadar altın vaat edildikleri zaman yanlış bilgi veren campesino'lar buluyor.

Bir süre sonra –bir yıla yakın– General Pershing, U.S.'ya dönüyor. O çakıllı çölde toz yutmaktan, taşlanmaktan ve her küçük köyde yalan duymaktan bıkıp usanmış olan askerlerini geri getiriyor. Burnu sürtülmüş alayın başını iki genç teğmen çekmektedir. İkisi de Meksika'da ateşle sınanmışlar. West Point Askeri Akademisinden yeni mezun olan Dwight Eisenhower için bu, askersel şan yolunda talihsiz bir başlangıçtır. George Patton ise, '*bu cahil ve yarı vahşi ülke*'yi geride bırakırken yere tükürüyor.

Bir tepenin doruğundan onları izleyen Panço Villa, "*Kartal gibi geldiler, ıslanmış tavuk gibi gidiyorlar,*" diye görüş belirtiyor.

(206, 260)

1918: *Córdoba*
Küflenmiş Bilim Adamları

Arjantin'deki Córdoba Üniversitesinde, birkaç yıl önceki gibi, beyaz ırktan geldiklerini kanıtlayamayanlar diplomadan yoksun bırakılmıyorlar artık, ama Hukuk Felsefesi kursunda hâlâ '*Hizmetkârlara Karşı Görevlerimiz*' diye bir ders okutuluyor ve tıp öğrencileri hâlâ tek bir hastaya bakmadan mezun oluyorlar.

Öğretim üyeleri, bu saygıdeğer hayaletler, yüzyıllar öncesinin Avrupa'sını öykünüyorlar: beyefendiler ve sofu hanımefendilerle, sömürgen geçmişin ürpertici güzelliğiyle dolu bir yitik dünya. Papağanlık yetenekleriyle maymunluk erdemleri bu okulda şeritler ve püsküllerle ödüllendiriliyor.

Córdoba Üniversitesinin gına getirmiş öğrencileri nefret ve öfkeyle patlıyorlar. Bu ruh zindancılarına karşı eylem başlatarak Latin Amerika'nın her yanındaki öğrenci ve işçileri, kendi öz kültürleri için savaşmaya çağırıyorlar. Meksika'dan Şili'ye kadar her köşeden müthiş yankılar yükseliyor. (164)

1918: *Córdoba*
"Dinmeyen Acılar, Yoksun Olduğumuz Özgürlüklerdir," Diyor Öğrenci Manifestosu

... *"Her şeyi kendi adıyla çağırmaya kararlıyız. Córdoba artık kendi kendini kurtarmaya başladı. Bugünden başlayarak ülkemizin bir ayıbını eksiltip bir özgürlüğünü fazlalaştıracağız. Dinmeyen acılar, yoksun olduğumuz özgürlüklerimizdir. Yanılmadığımıza inanıyoruz; gönüllerden yankılanan sesler söylüyor bunu bize. Bir devrimin eteklerinden tutmuşuz, bir Amerikan saatini yaşamaktayız..."*

Üniversiteler şimdiye değin vasat zihinlerin kilise dışındaki sığınağı, cahillerin ekmek kapısı, sakatların bel bağladığı hastane ve -daha da kötüsü- her türlü baskı ve vurdumduymazlığın öğretecek öğretmen bulduğu bir yer olagelmiştir. Bu yüzden üniversiteler bunak durağanlığın acıklı görüntüsünü sergileyen kokuşmuş toplumların bir aynası halindedir. Öyle ki bu dilsiz ve içine kapa-

nık kurumların kapısını çalan Bilim, sessizce geçer gider ya da sakatlanıp çarpılarak bürokrasinin hizmetine girer... (164)

1918: *Ilopango*
Miguel On Üç Yaşında

Ilopango kışlasına varıyor, gözlerini çukurlara batıran bir tutkunun güdümünde.

Kışlada Miguel yiyecek karşılığında el ulaklığı yapıp subayların çizmelerini boyamaya başlıyor. Hindistancevizlerini palanın tek vuruşuyla, insan kellesiymişçesine ikiye ayırmasını ve mermi ziyan etmeden karabina ateşlemesini çarçabuk öğreniyor. Böylece asker oluyor.

Kışlada bir yıl yaşadıktan sonra mutsuz çocuk pes ediyor. Onu hiç nedensiz dövüp duran sarhoş subaylara onca zaman dayandıktan sonra kaçıyor. O gece, onun kaçtığı gece, Ilopango zelzelesinin gecesidir. Miguel bunu ta uzaklardan duyuyor.

Zelzele o gün akşama kadar ve de ertesi gün, El Salvador'u, sıcak yürekli insanların bu küçük ülkesini beşik gibi sallıyor ve sonunda, iki küçük sarsıntı arasında gerçek zelzele oluyor, her şeyi yıkıp yerle bir eden süper-zelzele. Kışlada taş taş üstünde kalmıyor, subaylarla askerlerin hepsi ölüyor. Ama Miguel hayatta kalıyor.

Miguel Mármol'un on üç yaşında üçüncü kez dünyaya gelişi işte böyle oluyor. (126)

1918: *Morelos Dağları*
Yağmalanmış Toprak, Yaşayan Toprak

Domuzlar, sığırlar, kümes hayvanları... onlar da mı Zapatista? Ya güğümler, tavalar, tencereler, onlara ne demeli? Kaç yıldır sürmekte olan bu inatçı köylü savaşında hükümet birlikleri Morelos'daki nüfusun yarısını ortadan kaldırmış, her şeyi yağmalamışlar. Tarlalarda ancak taşlar ve kavruk saplar kalmış, bir ev yıkıntısı, saban süren bir kadın. Erkeklerin ölmemiş, sürgün edilmemiş

olanları dağa çıkmış.

Savaş gene de sürüyor. Gizli dağ kovuklarında mısırlar yeşerip, Zapata'nın gözlerinden şimşekler çaktıkça da sürecek

(468)

1918: *Mexico City*
Yeni Burjuva Sınıfı Yalan Söyleyerek Doğuyor

"*Toprak için dövüşüyoruz biz,*" diyor Zapata. "*Karnımızı doyurmayan hayaller için değil... Seçim yapılsa da yapılmasa da, acı kabuğu halk geveliyor.*"

Başkan Carranza bir yandan campesino'ların topraklarını alıp köylerini yerle bir ederken bir yandan da toprak reformundan konuşuyor. Üzerlerinde devlet terörü estirdiği yoksullara, zenginler için oy kullanma hakkını tanıyor ve kör cahillere basın özgürlüğü sunuyor.

Meksika'nın yeni burjuva sınıfı, savaş ve yağmanın bu gözü doymaz çocuğu, alkış tutup övgüler düzdükleri Devrim'i, işlemeli sofra örtülerinin üzerinde, gümüş çatal bıçaklarla gövdeye indiriyorlar. (468)

1919: *Cuautla*
Bu Adam Onlara Yaşamanın Yalnızca Acı Çekmekten Korkmak ve Ölmeyi Ummak Olmadığını Öğretmişti

Hile ile yapılması gerekiyordu bunun. Bir hükümet görevlisi dostluk numarasıyla onu tuzağa çekiyor. Bin atlı beklemekte, bin tüfek onu atından aşağı deviriyor.

Sonradan onu Cuautla'ya taşıyıp yüz yukarı sergiliyorlar.

Dört bir yandan gelen campesino'lar günler günü sessizce onun önünden geçiyorlar. Yaklaşırken sombrerolarını çıkarıp naaşa dikkatle bakarak başlarını iki yana sallıyorlar. Söylenene kimse inanmıyor. Ya bir et beni eksik, ya bir yara izi fazla; bu kostüm onun değil; sayısız kurşun yaralarından şişmiş yüz herkesin olabilir.

Campesino'lar ağır mırıltılarla konuşuyorlar, sözcükleri mısır

soyarcasına kat kat açarak:

"Bir *compadre* ile birlikte Arabistan'a gitmiş, diyorlar."

"Palavra, Zapata korkup teslim olmaz."

"Quilamula sırtlarında görmüşler onu."

"Geceleri Cerro Prieto'daki bir mağarada kalıyor, biliyorum."

"Dün gece atı ırmakta su içiyordu."

Morelos campesino'ları Emiliano Zapata'nın ölüp onları yapayalnız bırakmak hainliğini yapacağına şimdi bile inanmıyorlar, hiçbir zaman da inanmayacaklar. (468)

Zapata'mn Ölümü İçin Balad

Gökte cin gibi gezen
Küçük akşam yıldızı,
Varlıklıları ezen
Zapata'yı gördün mü

Morelos kırlarının
Küçük çiçeği, sen de,
Zapata'yı soranlara
O cennete gitti, de.

Şırıltılı minik dere,
Karanfil ne dedi sana?
Dedi ki o ölmemiş,
Geliyormuş bizden yana. (293)

1919: *Hollywood*
Chaplin

Başlangıçta çaputlar vardı.

Keystone stüdyolarının eski giysileri arasından Charles Chaplin, çöp tenekesinde eşelenir gibi en işe yaramayacak olanları seçti –aşırı büyük, aşırı küçük, fazla çirkin– ve bir araya getirdi. İyice bol, uzun bir pantolon, bir cüce ceketi, melon şapka, eski püs-

kü, kocaman ayakkabılar. Chaplin buna takma bir bıyıkla bir de baston ekledi. Sonra bu çöpe atılmış paçavralar yığını ayağa kalktı, yaradanını gülünç bir bel kırışıyla selâmladı ve ördek adımlarıyla yürümeye başladı. Birkaç adım gidince bir ağaçla çarpıştı ve şapkasını kaldırarak ağaçtan özür diledi.

Ve böylece, sokakların çocuğu, toplumdışı ve şair Şarlo dünyaya geldi. (121, 383)

1919: *Hollywood*
Keaton

Hiç gülmeyen adam kahkahalar yaratıyor.

Chaplin gibi Keaton da bir Hollywood sihirbazıdır. Keaton'ın toplumdışı kahramanı –hasır şapka, taş kesilmiş surat, esnek kedi bedeni– Şarlo'ya hiç benzemez, gene de tıpkı Şarlo gibi polisler, zorbalar ve makinelerle savaş durumundadır. Her zaman tepkisiz, dışardan buz gibi, içersi yanık, bu adam büyük bir vakarla duvar üstlerinde, havada, denizin dibinde gezer.

İzleyiciler Keaton'ı Şarlo kadar tutmuyorlar. Keaton'ın filmleri eğlenceli, ama biraz fazla gizemli, fazla hüzünlü. (128, 382)

1919: *Memphis*
Binlerce Kişi Gösteriyi İzlemeye Koşuyor

Bunlardan birçoğu da kucağı çocuklu kadınlar. Bu aile seyirliğinin doruk noktasını, bir kazığa bağlanmış olan Ell Persons'un gazyağıyla vaftiz edilmesi ve ilk alevlerle birlikte ulumaya başlaması oluşturuyor.

Kısa sayılabilecek bir süre sonra seyirciler düzenli biçimde dağılırken bu gösterilerin kısalığından yakınıyorlar. Korları karıştırıp hatıralık bir kemik parçası arayanlar da var.

Ell Persons bu yıl U.S.'ın güneyinde cinayet ve ırza geçme suçu yüzünden, yani beyaz bir kadına gözlerinde belki de istekli bir parıltıyla bakmak ya da, '*Evet, hanımefendi,*' diyeceği yerde, '*Evet,*' demek ya da konuşurken şapkasını çıkarmamak suçundan diri diri yakılan ve asılan yetmiş yedi siyahiden biridir.

Linç edilen bu '*zenci parçaları*'nın arasında asker üniforması giyip kuzey Meksika çöllerinde Pançe Villa'nın peşine düşmüş olanlar var. Kimileri de dünya savaşında dövüşmekten yeni dönmüş. (51, 113, 242)

1921: *Rio de Janeiro*
Pirinç Pudrası

Başkan Epitácio Pessoa, Brezilya futbolunun yöneticilerine bir tavsiyede bulunuyor. Ulusal saygınlığa leke sürmemek için, yaklaşan Güney Amerika futbol şampiyonluk maçına hiçbir kara derili oyuncu yollanmamasını öneriyor.

Şu var ki Brezilya geçen yıl şampiyonluğu melez oyuncu Artur Friedenreich sayesinde kazanmıştı. Maçı kazandıran golü atan Artur'un çamurlu çizmeleri hâlâ bir kuyumcu vitrininde durmaktadır. Bir Almanla siyahiden dünyaya gelen Artur, Brezilya'nın en iyi futbol oyuncusudur. Sahaya her zaman en son çıkıyor. Giyinme odasında saçının kıvırcığını –maç sırasında, topa kafa vurduğu zaman bile, tek tel yerinden oynamasın diye– düzletmesi en azından yarım saat alıyor.

Futbol, kilisedeki pazar ayinini izleyen bu şık eğlence, beyazlara göredir.

Taraftarlar, Fluminense kulübünün melez oyuncusu Carlos Alberto'ya, "*Pirinç pudrası! Pirinç pudrası!*" diye bağırıyorlar. Carlos Alberto yüzünü pirinç pudrasıyla beyazlatıyor da! (279)

1921: *Rio de Janeiro*
Pixinguinha

Baton'ların çok yakında Paris sahnelerinde boy göstereceği bildiriliyor ve Brezilya basınında kızgınlık tırmanıyor. Avrupalılar ne düşünecek şimdi? Brezilya'yı bir Afrika sömürgesi falan mı sanacaklar? Baton'ların repertuarında ne opera aryası var ne de vals, yalnızca *maxixe*'ler, *Lundú*'lar, *Cortajaca*'lar, *Caterete*'ler, *Modinha*'lar ve yeni ortaya çıkmış olan *Samba*'lar. Baton'lar, siyah müzik yapan bir siyahlar topluluğudur. Basında çıkan yazılar hükümete, bu rezilli-

ği engellemesi için baskı yapıyor. Dışişleri Bakanlığı hemen, Baton'ların resmi bir sıfat taşımadıklarını açıklıyor.

Topluluktaki kara derililerden biri olan Pixinguinha, Brezilya'nın en iyi müzikçisidir. Kendisi bunu bilmiyor, bununla ilgilenmiyor da. Onun tek derdi flütünde hınzır bir kıvançla, kuş cıvıltılarından çalınma sesler arayıp bulmaktır. (75)

1921: *Rio de Janeiro*
Brezilya'nın Sosyetik Yazarı

bir spor kulübündeki yüzme havuzunu açıyor. Coelho Neto'nun, havuzun üstünlüklerini öven konuşması gözleri yaşartarak alkış topluyor. Coelho Neto, denizin, gök ve yeryüzünün güçlerine seslenerek, "Bu, öylesine büyük bir olaydır ki tam değerlendirebilmemiz için Zamanın Sisleri arasından Geleceğe uzanmamız gerekir," buyuruyor.

Moda olmayan yazarlardan Lima Barreto ise, "Zenginler için bonbon şekeri!" diye burun kıvırıyor. Hem melez hem de isyancı olduğu için lanetlenen Lima, kendini lanetleyenleri lanetleyerek köşebucak bir hastanede can veriyor.

Lima Barreto, Süs kültürünün edebiyatını öykünen yazarların özentilerini alaya almıştır. Onlar, kara derilileri, yoksulları, işçileri olmayan mutlu bir Brezilya'nın görkemini dile getirirler: en özgün buluşları halka daha çok vergi bindirmek olan uzman ekonomistlerle dolu bir Brezilya; görevleri gelecek yılın geçit resmi için yeni üniformalar tasarlamak olan iki yüz altmış iki generali barındıran bir Brezilya. (36)

1922: *Toronto*
Bu Af Haberi

erken ölüme yazgılı binlerce kişiyi kurtarıyor. Bir kral ya da başkan kararı olmayan bu müjde, daha bir hafta önce cebinde yedi sent'le iş aramakta olan Kanadalı bir doktordan kaynaklanmıştır.

Uykularını dağıtan bir olasılığın peşinde, birçok deneme ve yanılmalardan sonra Fred Banting, pankreasın salgıladığı insülinin

kandaki şeker düzeyini alçalttığını bulguluyor ve böylelikle şeker hastalığının çıkardığı sayısız erken ölüm fermanını ertelemeyi başarıyor. (54)

1922: *Leavenworth*
Her Şeyin Herkese Ait Olduğuna İnanmaktan Vazgeçmedi Diye

Flores Magón kardeşlerin en tehlikelisi olan Ricardo, başlatmak için çok çaba harcadığı devrimin sahnesinden uzaklardadır. Meksika'mn kaderi savaş alanlarmda belirlenirken Ricardo bir kuzey Amerika hapisanesinde prangaya vurulmuş, taş kırmaktaydı.

Özel mülkiyet karşıtı bir manifestoyu imzaladığı için bir U.S. mahkemesi onu yirmi yıl ağır hapse mahkûm etmişti. Birçok kereler kendisine af olasılığı sunuldu, ancak bağışlanmayı kendisi istemeliydi. Ricardo bunu asla istemedi.

"Öldüğümde dostlarım mezar taşıma, 'Burda hayalcinin biri yatıyor,' düşmanlarım da, 'Burada çılgının biri yatıyor,' diye yazabilirler, ama hiç kimse, 'Burada korkağın ve döneğin biri yatıyor,' diye yazamayacak."

Vatanının çok uzağındaki hücresinde onu boğuyorlar. Tıbbi raporda, 'kalp yetmezliği' deniyor. (44, 391)

1922: *Patagonya Savaş Alanları*
İşçi Avı

Üç yıl önce Arjantin Yurtseverler Birliğinin genç aristokratları Buenos Aires'in yoksul barrio'larında ava çıktılar. Safari parlak geçti. Zengin çocukları bir hafta süreyle işçi ve Yahudi öldürdüler; ruhsatları yoktu, ama kimse hapse atılmadı.

Şimdi, güneyin soğuktan donmuş topraklarında işçileri hedef tahtası olarak kullanan, ordudur. Teğmen Héctor Benigno Varela komutasındaki Onuncu Süvari Birliğinin erleri Patagonya'nın büyük malikânelerini dolaşarak grevdeki işçileri vuruyorlar. Yurtseverler Birliğinin ateşli üyeleri onlara katılmış. Hiç kimse yargılanmadan öldürülmüyor. Her yargı duruşması bir sigara içiminden

daha kısa sürüyor.

Malikâne sahipleriyle subaylar yargıçlık yapıyor. Hükümlüler kendi kazdıkları toplu mezarlara yığınlar halinde gömülüyorlar.

Başkan Hipólito Yrigoyen anarşistlerle kızılları bu yöntemle temizlemeyi genelde onaylamamakla birlikte canileri durdurmak yolunda parmağını bile kıpırdatmıyor. (38, 365)

1923: *Guayas Irmağı*
Irmakta Haçlar Yüzüyor

Dağ çiçekleriyle taçlanmış yüzlerce haç, minik gemilerden oluşma çiçekli bir donanma gibi suların ve anıların dalgalarında yüzüyor. Her haç öldürülmüş bir işçinin simgesidir. Ahali bu haçları, ırmak dibinde yatan işçiler rahat uyusun diye bırakmış suya.

Olay bir yıl önce geçti, epey bir saat işçilerin elinde kalan Guayaquil'de. Açlıklarını yemekten bıkıp usanan işçiler Ekvador tarihindeki ilk genel grevi başlatmışlardı; hükümet görevlileri bile sendikaların izni olmadan dolaşamıyorlardı. Kadınlar –çamaşırcılar, tütün işçileri, aşçılar, bohçacı kadınlar– Rosa Luxemburg Komisyonunu kurmuşlardı; en dik kafalı olanlar onlardı.

"Halk yığınları bugün gülerek kalktılar, yarın ağlayarak yatacaklar," dedi Carlos Arroyo, Milletvekilleri Odasının başkanı. Cumhurbaşkanı José Luis Tamayo da General Enrique Barriga'ya, durumu 'her ne pahasına olursa olsun' çözümlemesi için emir verdi.

İlk ateş açıldığında birçok işçi, ayak altında kalan bir karınca yuvasındaki karıncalar misali dağılarak kaçmaya yeltendi. İlk vurulan onlar oldu.

Karınları süngülerle deşilerek Guayas Irmağına atılan işçilerin sayısını kimse bilmiyor. (192, 332, 472)

1923: *Acapulco*
Demokrasi Sürecinde Düzen Güçlerinin İşlevi

Tom Mix filmi sona erer ermez Juan Escudero, Acapulco'nun tek sinemasının perdesi önüne geçip kan emici tüccarları la-

netleyen ateşli bir konuşma yaparak seyircileri şaşkınlığa uğratıyor. Üniformalılar Escudero'nun üstüne atılana kadar Acapulco İşçi Partisi doğmuştur bile, alkışlarla vaftiz edilerek.

Göz açıp kapayana dek İşçi Partisi büyüyüp seçimleri kazanmış ve siyah-kırmızı bayrağını belediye sarayına asmıştır. Juan Escudero –boyu uzun, yan sakalları gür, sakalı sivri– kentin yeni belediye başkanıdır. Sosyalist başkan göz açıp kapayana dek belediye sarayını kooperatiflerle sendikaların üssüne dönüştürüyor, bir okuryazarlık seferberliği başlatıyor ve Tanrının ve federal hükümetin unuttuğu bu pis Meksika limanının havasını, suyunu, toprağını, kirini ellerinden tutan üç büyük şirkete meydan okuyor. Bunun üzerine her şeyin sahibi olan çevreler, halk yanlışını düzeltebilsin diye yeni seçimlere gidiyorlar, ne var ki Acapulco İşçi Partisi seçimi gene kazanıyor. Eh, artık orduyu çağırmaktan başka çıkar yol kalmamıştır, nitekim ordu durumu şıp diye normalleştiriyor. Askerler belediye sarayına kundak sokadursun seçimden zaferle çıkmış olan Juan Escudero kolundan ve alnından iki kurşunla vuruluyor: acı çekmesin diye yakından açılmış iki el ateş.

Gel gör ki Escudero ölmüyor ve seçim kazanmayı sürdürüyor. Doğru dürüst konuşamayacak kadar sakatlanmış olmakla birlikte demeçlerini, konuşmasını anlayan sonra da kürsülerden halka okuyan bir gence yazdırarak, tekerlekli sandalyesinden milletvekilliği için yeni bir kampanya başlatıp gene zafer kazanıyor.

Acapulco'nun sahipleri, devriyelerin bu kez adam gibi ateş etmelerini sağlamak için otuz bin peso ödemeye karar veriyorlar. Bu harcamalar şirketin hesap defterlerine geçiyorsa da amaçları belirtilmiyor. Ve en sonunda Juan Escudero vuruluyor, adamakıllı kurşunlanıp yüzde yüz kesin bir ölümle can verdiğini söyleyebiliriz. Sağolasınız baylar. (441)

1923: *Azángaro*
Urviola

Ailesi onun bilim adamı olmasını istiyordu. O tuttu, Kızılderili oldu, çifte kamburuyla cüceliğinin laneti yetmezmiş gibi! Ezekiel Urviola, Kızılderili reis Túpac Amaru'nun izinden gitmeye ant

içerek Puno'daki hukuk mesleğini bıraktı. O gün bugündür Quecha dilini konuşup ayağına yerli sandaleti giyiyor, koka yaprağı çiğneyerek QUENA flütü çalıyor. Gece gündüz demeden oradan oraya gidip gelerek Peru dağlarında, ağaçlar ve katırlardan efendileri olan Kızılderililer arasında isyanlar başlatıyor.

Polis, Kambur Urviola'yı ele geçirme hayalleri kuruyor, toprak sahipleri buna ant içiyorlar, ne var ki bizim bastıbacak dağlarda, doruklardan aşan bir kartala dönüşüyor. (370)

1923: *Callao*
Mariátegui

Avrupa'da geçirdiği birkaç yılın sonunda bir gemi José Carlos Mariátegui'yi Peru'ya geri getiriyor. Buradan ayrıldığında Mariátegui, atlar üstüne yazılar yazan Lima'lı bir bohem gece kuşuydu, her şeyi derinden duyan, ama pek anlamayan bir mistik ozan. Avrupa'dayken Amerika'yı keşfetmişti. Marxizmi ve Mariátegui'yi bulmuş ve böylece yakından göremediği Peru'yu ta uzaklardan görmeyi öğrenmişti.

Mariátegui, Marxizmi, tıpkı çiçek aşısı ve görecelik kuramı gibi uygarlık ve ilerlemenin tartışma kaldırmaz bir simgesi olarak görüyor, gelgelelim Peru'yu Perulaştırmak için işe önce Marxizm'i Perulaştırmakla başlamak gerekiyor. Çünkü Marxizm bir 'amentü' ya da bir ana planın uygulaması değil, bu ülkenin yüreğine inebilmenin anahtarıdır. Ve bu ülkenin yüreğinin ipuçları da, kısır özel mülkiyet sistemiyle topraklarından olmuş, gene de çalışma ve yaşama yöntemlerinin sosyalizmini teslim etmemiş olan Kızılderili toplumlarındadır. (321, 277, 355)

1923: *Buenos Aires*
Bir İşçi Avcısının Resmidir

Ateşli silâh kataloglarını pornografiymişlercesine, ağzının suyu akarak inceliyor. Onun gözünde Arjantin ordusunun üniforması, en pürüzsüz insan cildi kadar güzeldir. Kurduğu tuzaklara yaka-

lanan tilkilerin derilerini diri diri yüzmeyi çok sever ya, kaçışan işçileri nişan tahtası olarak kullanmayı daha da sever, hele işçiler kızılsa, hele hele başka ülkeden gelme kızıl işçilerse.

Jorge Ernesto Pérez Temperley, Yarbay Varela'nın ordusuna gönüllü yazılmış ve geçen yıl, atış alanına giren grevci işçileri ortadan kaldırma eğlencesine katılmak üzere Patagonya'ya yürümüştü. Daha sonra Alman anarşist Kurt Wilckens'in attığı bomba Varela'yı havaya uçurunca bu işçi avcısı, komutanının öcünü almaya ant içmişti.

Nitekim ahyor da. Hücresinde uyuyan Wilckens'in göğsüne, Arjantin Vatanseverler Birliğinin adına bir mavzer kurşunu sıkıyor, sonra hemen görevini yerine getirmiş bir asker pozu takınarak, elde tabanca, bir hatıra fotoğrafı çektiriyor. (38)

1923: *Tampico*
Traven

Bir hayalet gemi, batmaya yazgılı köhne bir tekne, Mexico Körfezinin açıklarına geliyor. Mürettebatı olan adsız, yurtsuz serseriler arasında Almanya'da bastırılan devrimden sağ kurtulmuş biri var.

Rosa Luxemburg'un yoldaşı, bu açlık ve polis kaçkını adam, ilk romanını Tampico'da yazıyor ve B. Traven adıyla imzalıyor. Hangi yüzün, hangi sesin, hangi gölgenin ona ait olduğunu kimse bilmeden, o bu adla ün kazanacaktır. Hiçbir bürokrasi tarafından etkilenmemek için Traven bir sır olmayı seçmiştir. Nikâh ve miras sözleşmelerinin sevgiden ve ölümden önemli sayıldığı bir dünyayla daha iyi dalga geçebilmek için. (398)

1923: *Durango Tarlaları*
Panço Villa Bin Bir Gece Masallarını Okuyor

Mum ışığında sözcükleri yüksek sesle sökerek, çünkü ona en güzel rüyaları veren, bu kitaptır; ertesi sabah erkenden uyanıyor ve eski savaş arkadaşlarıyla birlikte inekleri otlamaya çıkarıyor.

Villa, hâlâ kuzey Meksika kırlarının en sevilen kişisidir, bu da hükümet çevrelerinin hiç hoşuna gitmiyor. Villa'nın adamlarının Canutillo hacienda'sını kooperatife dönüştürmelerinin bugün üçüncü yıldönümü, şimdi bir hastaneyle okulları var ve dünyalar dolusu insan, yıldönümünü kutlamaya gelmiş.

Villa'nın en sevdiği corrido'ları dinlediği sırada Granada'h Don Fernando, John Reed'in Moskova'da ölmüş olduğunu haber veriyor.

Pançe Villa eğlentiye ara verilmesini buyuruyor. Sinekler bile kanat çırpmayı kesiyor sanki.

"Koca Juan ölmüş ha? Eski dostum Juan?"

"Ta kendisi."

Villa bu haberi inanmakla inanmamak arasındadır.

Don Fernando, "Gazetede gördüm," diyor, kendini temize çıkarırcasına. "Orada toprağa verilmiş, devrim kahramanlarının yanına."

Kimse nefes almıyor. Sessizliği kimse bozmuyor. Don Fernando, "Tifüsmüş nedeni, kurşun değil," diye mırıldanıyor.

Villa başını eğiyor. "Koca Juan ölmüş ha?"

Sonra, "Koca Juan öldü demek," diye ekliyor.

Sessiz kalıyor. Bir süre gözünü uzaklara dikip daldıktan sonra, "Ben 'sosyalizm' sözcüğünü duymamıştım bile, o açıklayıncaya kadar," diyor.

Birden ayağa kalkıyor, kollarını açarak suskun gitarcılara çatıyor: "Müzik nerede? Müziğe ne oldu? Çalsanıza!" (206)

1923: *Mexico City/Parral*
Halk, Meksika Devrimine Bir Milyon Can Bağışı Yaptı

on yıl süren savaş boyunca, sonunda asker liderler en iyi topraklarla en kazançlı iş kollarına el koyabilsinler diye. Bu devrim subayları yetke ve şanlarını Kızılderili soyguncusu yüksek bürokratlarla paylaşıyorlar, kiralık siyaset adamlarıyla; Obregön'a, 'Meksika'nın Lenin'i' diyen parlak sosyete konuşmacılarıyla.

Ulusal barışmaya giden bu yolda hiçbir sorun yoktur ki bir

kamu işletmesinin ihalesiyle, bir toprak bağışıyla ya da ağzı açılmış keselerden akan kayırmalarla çözülemesin. Başkan Alvarez Obregón kendi yönetimini, çok geçmeden Meksika'da klasikleşecek olan bir deyişle savunuyor: "Elli bin peso'luk bir salvoya karşı koyabilecek general yoktur."

Ne var ki Obregón, General Villa'yı yanlış tanımıştır.

Onu yola getirmenin hiçbir yolu yoktur, vurup öldürmek dışında.

Villa sabahın erkeninde otomobille Parral'a geliyor. Uzaktan görünür görünmez birileri kırmızı bir mendille işaret veriyor. On iki adam da bu işarete, tetiklerini çekerek karşılık veriyor.

Parral onun en sevdiği kentti. "Öyle severim ki şu Parral'ı, öyle çok severim ki..."

Parral'ın kadın ve çocukları işgalci gringoları taşlarla kovdukları gün, Panço'nun içindeki küheylanlar dizginden boşanmış ve dudaklarından müthiş bir sevinç haykırısı kopmuştu: "Ölümüne seviyorum şu Parral'ı!" (206, 246, 260)

1924: *Mérida, Yucatán*
Düzen Güçlerinin Demokrasi Sürecindeki İşlevi Konusunda Ek Bilgiler

Obregón'un peso püskürten toplarına tıpkı Panço Villa gibi ilgisiz kalan Felipe Carrillo Puerto, rutubetli bir Ocak sabahında infaz müfrezesinin karşısındadır.

"Günah çıkartmak için papaz ister misin?"

"Ben Katolik değilim."

"Noter falan ister misin?"

"Bırakacak mirasım yok ki!"

Carrillo Puerto, Yucatán'da İşçi Partisini kurmazdan önce Morelos'da, Zapata'nın ordusunda albaydı. Burada konuşmalarını Maya diliyle yapar, Marx'ın Jacinto Canek ve Cecilio Chi ile kardeş olduğunu söyler ve 'komüniter' geleneğin mirasçısı olan sosyalizmin, Kızılderililerin şanlı geçmişine, geleceğe uzanan bir boyut eklediğini anlatırdı.

Düne kadar, Yucatán'ın sosyalist hükümetinin başındaydı. Sa-

yısız sahteciliklerle özel çıkarlar, Sosyalistleri seçimlerde kolay bir zafer kazanmaktan, sonra da verdikleri sözleri yerine getirmekten alıkoyamamıştı. Büyük malikânelerin dokunulmazlığına, köle düzenine ve çeşitli tekel imparatorluklarına karşı işledikleri günahlar, henequén üreten çiftçilerin yanı sıra Uluslararası Harvester Şirketinin de gazabını çekmişti. Başpiskopos, laik eğitim, serbest aşk ve kızıl vaftiz törenleri – bu törenlerde, kırmızı çiçeklerden bir döşek üstünde vaftiz edilen bebelere adları verilirken sosyalist bir devrimci olarak uzun bir ömür sürmeleri için de dileklerde bulunuluyordu – konusunda konuşurken fenalıklar geçiriyordu. Doğrusu ne yapılabilirdi bu rezalete son vermek üzere orduyu çağırmaktan başka?

Felipe Carrillo Puerto'nun kurşuna dizilmesi, Juan Escudero'nun Acapulco'da başına gelenlerin bir yinelenmesidir. Aşağılanmışların hükümeti Yucatán'da iki yıl sürmüş. Aşağılanmışlar, toplumu aklın silâhlarıyla yönetiyorlar. Aşağılayanların ise hükümeti yok ama akıllı silâhları var. Ve Meksika'nın her yerinde olduğu gibi burada da kader, elinde ölüm kâğıdını tutuyor. (330)

1924: *Mexico City*
Duvarlar Ulusallaşıyor

Sehpada resim yapmak dört duvar arasına kapanmaya çağrı çıkarır. Oysa duvar resmi kendini, gelip geçen kalabalıklara sunar. İnsanların okuma yazması olmayabilir, ama gözleri var ya. Bu yüzden Rivera, Orozco ve Siqueiros, Meksika duvarlarına saldırıyorlar. Yeni, değişik resimler yapıyorlar. Nemli badana üstünde gerçekten ulusal olan bir sanat türü doğuyor. Meksika devriminin ve doğumlar ve cenazelerle dolu geçen şu günlerin çocuğu.

Meksika 'muralizm'i, kendi kendini yadsımaya alıştırılmış bir ülkenin cüceleşmiş, iğdiş edilmiş sanatına var gücüyle tosluyor. Ansızın natürmortlar ve peyzajlar baş döndüren bir canlılıkla duvarlardan fışkırıyor ve yeryüzünün sefilleri, kullanılacak, küçümsenecek, acınacak birer nesne olmaktan çıkıp sanata ve tarihe konu oluyorlar.

Duvar ressamlarının üzerine şikâyetler yağarken bir damla övgü duyulmuyor. Ama onlar, merdivenlerinin üzerinde gene de

çalışmalarını sürdürüyorlar. Rivera'nın –gözlerle göbek kurbağamsı, dişler balık dişi– çalışma günü, kesintisiz on altı saattir. Rivera belinde tabanca taşıyor.

"Eleştirmenleri hizada tutmak için," diyesidir. (80, 387)

1924: *Mexico City*
Diego Rivera

Yucatán kurtarıcısı Felipe Carrillo Puerta'yı, göğsünde bir kurşun yarasıyla gene de kendi ölümünden habersiz olarak hayata döndürüyor; Zapata'yı, halkını ayağa kaldırırken gösteriyor; halkı, Meksika'nın bütün halklarını da, emekte, savaşta ve fiestada birleşmiş olarak çiziyor, Eğitim Bakanlığı'nın bin altı yüz feet karelik duvarında. Rivera bir yandan dünyayı renklere boyarken bir yandan da yalanlar söyleyerek zevkleniyor. Kulak veren herkese kendi göbeği kadar, yaratma tutkusu kadar, kadınları yalayıp yutan doymazlığı kadar anıtsal yalanlar atıyor.

Avrupa'dan döneli anca üç yıl olmuş. Orada, Paris'te, Rivera, 'izm'lerden usanmış öncü bir ressamdı. Tam yıldızının sönmeye başlamasıyla salt can sıkıntısından resim yapar duruma geldiği sırada Meksika'ya döndü ve ülkesinin ışıkları yüzüne çarparak gözlerini yeniden tutuşturdu. (82)

1924: *Mexico City*
Orozco

Diego Rivera dolgunlaştıkça José Clemente Orozco keskinleşiyor. Rivera tensel duyguları resimleştiriyor; mısır etinden bedenler, şehvet meyveleri. Orozco ise umarsızlıkların resmini yapıyor; bir deri bir kemik kalmış bedenler, yaralarından kanlar akan bir *maguey*. Rivera'da mutluluk olan, Orozco'da trajedidir. Rivera'da şefkat ve ışıklı bir dinginlik var; Orozco'da ise sertlik, çırpınma ve kasılmalar. Orozco'nun Meksika Devrimi de, Rivera'nınki gibi haşmetlidir, ama Rivera'nın bize umudu söylediği yerde Orozco, 'Kutsal ateşi tanrılardan kim çalarsa çalsın kendi insan kardeşle-

rinden esirgeyecektir,' der gibidir. (83, 323)

1924: *Mexico City*
Siqueiros

Suratsız, içine kapanık, duyguları fırtınalı: İşte Orozco. Göz kamaştırıcı, patırtıcı, dışavurumları fırtınalı: bu da Davit Alfaro Siqueiros. Orozco'nun resim yapması bir yalnız-başınalık töreni gibidir. Siqueiros içinse resim yapmak dövüşken bir dayanışma eylemidir. "Bizimkinin dışında hiçbir yol yok," der Siqueiros. Hasta saydığı Avrupa kültürüne kendi kanlı canlı yaşam gücüyle karşı koyar. Orozco kuşkular içindedir, yaptığı şeye pek inancı yoktur. Siqueiros ise kendi atak yurtseverliğinin, ilerlemiş bir aşağılık duygusu çeken ülkesi için hiç de kötü bir ilaç olmadığından emin, sağına soluna bakmadan kendi yolunda gider. (27)

Halk, Bir Meksika Duvar Resminin Kahramanıdır, Diyor Diego Rivera

"Meksika resminin gerçek yeniliği, Orozco ve Siqueiros'la birlikte başlattığımız anlamda, halkı duvar resimlerinin kahramanı yapmaktı. O zamana kadar duvar resimlerinin kahramanları tanrılar, melekler, melaikeler, ermişler, savaş kahramanları, krallar, imparatorlar, kilise adamları ve büyük askerlerle siyaset adamları olagelmişti; halk deseniz, trajedinin yıldız kişilerinin çevresindeki koro rolünde görünürdü..." (79)

1924: *Regla*
Lenin

Küba'daki Regla kentinin belediye başkanı ahaliyi toplantıya çağırıyor. Komşu Havana kentinden, Lenin'in Sovyetler Birliğinde öldüğü haberi gelmiştir. Belediye başkanı yas ilan ediyor. Yas bildirisinde şöyle deniliyor: "Adı geçen Lenin, bölgemizdeki proleterler-

le entelektüel çevreler arasında haklı bir sevgi kazanmıştı. Bu yüzden önümüzdeki pazar günü saat 17.00'de bölgemiz sakinleri iki dakikalık sessiz saygı ve anma duruşunda bulunacak ve bu sürede sokaktaki insanlar ve taşıtlar hiçbir surette hareket etmeyeceklerdir."

Pazar akşamüzeri saat tam beşte Regla belediye başkanı, Fortin tepesine tırmanıyor. Şiddetli sağanak yağışına karşın bini aşkın insan iki dakikalık saygı ve anma duruşunda bulunmak üzere ona katılıyor. Daha sonra belediye başkanı tepeye bir zeytin ağacı dikiyor, ta uzaklarda, karların arasına kızıl bayraklar dikmiş olan adamın anısına. (215)

1926: *San Albino*
Sandino

Kısa boylu, sopa gibi zayıf bir adam. Rastgele esen bir rüzgâr onu üfürüp götürebilir, ayakları Nikaragua toprağına böylesine sımsıkı basıyor olmasa.

Bu ülkede, kendi ülkesinde Augusto César Sandino başı dik duruyor, çünkü uyumak için uzanıp yattığında başının altındaki toprak onun kulağına hüznünü ve sevgisini fısıldıyor.

Sandino, işgal edilip ırzına geçilmiş ülkesinin sırlarını San Albino'lulara anlatıyor ve, "Onu hangimiz benim kadar seviyor?" diye soruyor.

San Albino'lu yirmi dokuz ınaden işçisi öne çıkıyor.

Bunlar, Nikaragua'nın özgürlük ordusunun ilk neferleridir. Okuma yazmaları yoktur; günde on beş saat uğraşarak bir Kuzey Amerikan şirketi hesabına yerden altın çıkarırlar ve geceleri bir barakada üst üste yığılmış yatarlar. Şimdi işte bu madeni dinamitle havaya uçurup Sandino'nun peşinden dağlara çıkıyorlar.

Sandino küçük, beyaz bir eşeğe binmiştir. (118, 361)

1926: *Puerto Cabezas*
Dünyanın En Beğenilecek Kadınları

Puerto Cabezas'ın orospularıdır. Yaptıkları yastık sohbetleri yoluyla, U.S. Deniz Piyadelerinin suyun altına kırk tüfekle yedi bin

mermi gömdükleri yeri tam olarak öğrenmişler. Yabancı işgal kuvvetlerine başkaldırarak hayatlarını tehlikeye atan bu kadınlar sayesinde Sandino ile adamları ilk silâhlarıyla ilk mühimmatlarını meşale ışığında denizden çıkarıyorlar. (361)

1926: *Juazeiro do Norte*
Peder Cicero

Bir zamanlar Juazeiro, adı anılmaz bir köyceğizdi: sanki Tanrının boşluğa tükürüverdiği dört kulübe. Derken günlerden bir gün Tanrı parmağını bu süprüntü yığınına doğru uzatarak buranın bir Kutsal Kent olmasına karar verdi. O zamandan beri hasta ve sakatlar buraya binlerle akın ediyor. Ermişlik ve mucizenin bütün yolları buraya çıkıyor. Brezilya'nın dört bir yanından gelen partal hacılar, uzun sıralar oluşturan paçavra yığınları ve kesik kollarla bacaklar, Juazeiro'yu kuzeydoğunun içerlek bölgelerinin en zengin kenti yapmış. Unutulmuşların anıtı, yitiklerin Çobanyıldızı olan, imanları tazeleyen bu yeni Kudüs'te, kendi halindeki Salgadinho çayı, Ürdün Irmağı olarak anılıyor. Kan sızdıran haçlarını havaya kaldırmış sallayan sofu kadınların arasında Peder Cicero, İsa Peygamberin yola çıkmış gelmekte olduğunu bildiriyor.

Peder Cicero Romao Baptista, toprakların ve ruhların efendisidir. Çölde gemileri batanların kurtarıcısı, tımarhaneliklerle canilerin şifacısı, kısır kadınlara çocuk, çatlamış topraklara yağmur, körlere ışık, yoksullara da yediği ekmekten birkaç kırıntı veriyor. (133)

1926: *Juazeiro do Norte*
Tanrı Mucizesiyle Bir Haydut, Yüzbaşı Oluyor

Lampiao'nun savaşçıları kurşun sıkarken şarkı söylüyorlar. Çalınan çanlar, havai fişekler, onların Juazeiro kentine gelişlerini kutluyor. Bu *cangaceiro*'lar, meşin giysileri üzerinde zengin bir madalya çeşidi ve eksiksiz bir donanım sergiliyorlar.

Peder Cicero, heykelinin dibinde Peder Cicero, çete reisini kutsuyor. Herkes çok iyi bilir ki haydut Lampiao, Peder Cicero'

nun sureti bulunan evlere asla dokunmaz ve bu mucize yaratan ermişin müritlerini de öldürmez.

Peder Cicero, Brezilya Hükümeti adına Lampiao'ya yüzbaşı rütbesi veriyor –her bir omuzda üç mavi şerit– ve çete üyelerinin ellerindeki eski tüfekleri el değmemiş Mauser'lerle değiştiriyor. Buna karşılık olarak Yüzbaşı Lampiao da Luis Carlos Prestes'in komutasındaki isyancıları tepelemeye söz veriyor. Bu isyançılar Brezilya'nın dört bir yanını gezerek demokrasi düşüncesini ve daha başka şeytanca düşünceleri yaymaktalar. Ne var ki Lampiao kentten ayrılır ayrılmaz Prestes Kolu'nu unutup gene eski yaşam biçimine dönüyor. (120, 133, 263)

1926: *New York*
Valentino

Dün gece bir İtalyan barında Valentino bir 'pasta' şöleninin kurbanı olarak yığılıp kaldı ve öldü.

Beş kıtada milyonlarca kadın dul kaldı. Dünyanın tüm kentlerindeki tüm insanlar için bir tapınak olan sinemanın beyazperdeli sunağındaki bu kedi gibi çevik ve zarif Latin Amerikalıya kadınlar tapıyordu. Onunla birlikte çöl rüzgârlarına kapılarak vahalara gidiyor, onunla birlikte sonu acı biten boğa güreşlerine katılıyor, gizemli saraylara giriyor, yerleri aynalı salonlarda dans ediyor, İtalyan prenslerinin, Şeyhin Oğlunun yatak odalarmda soyunuyorlardı. Onun gözlerinin baygın çeliğiyle yüreklerinden vurulup kolları arasında ezilerek kendilerinden geçiyor ve yumuşacık, ipek yataklara seriliyorlardı.

O bunun farkında bile değildi. Öpüşürken bile sigara içen, tek bakışıyla karşısmdakini yakıp yıkan ve binlerce aşk mektubu alan bu Hollywood tanrısı, gerçekte yalnız yatar ve rüyalarında yalnızca annesini görürdü. (443)

1927: *Chicago*
Louie

Bu kadın New Orleans'ın Perdido Sokağında yaşıyordu,

umarsızlar sokağı; ölenlerin göğsüne, komşular biraz bozukluk atsın da cenaze kaldırılabilsin diye fincan tabağı koydukları yer. Öldüğü zaman oğlu Louis ona özenli bir cenaze töreni düzenlemekten kıvanç duyuyor; annesinin yaşarken, beyaz ve milyoner olmak hayalinin uzantısı olarak düşlemiş olabileceği türden lüks bir tören.

Yalnızca sofra artıkları ve müzikle beslenerek büyüyen Louis Armstrong, New Orleans'tan, bagaj olarak yalnızca trompeti, yoldaş olarak da balıklı bir sandviçle Chicago'ya kaçmıştı. Aradan birkaç yıl geçti. Louie şişmanlamaya başlamış; kendi kendinin öcünü almak için yiyor. Şimdi Güneye dönse, siyahlara yasak olan, yoksulların da ulaşamadığı birçok yer ona kapılarını açar herhalde. Herhalde o şimdi kentin her sokağında rahatça yürüyebilir. Çünkü caz kralıdır ve bunu hiç kimse yadsıyamaz. Trompeti fısıldıyor, inildiyor, ağlıyor, feryat ediyor, yaralı bir hayvan gibi uluyor ve hayatın gülünçlüğünü muazzam bir coşku ve güçle kutlayarak kahkahalar koparıyor (105)

1927: *New York*
Bessie

Bu kadın çektiği acıları muhteşem bir sesle şarkıya döküyor ve onu dinleyen hiç kimse, duymamış ve duygulanmamış numarası yapamıyor: Bessie Smith, alabildiğine şişman, alabildiğine siyah, Yaradılışın hırsızlarına lanetler yağdırıyor. Söylediği blues'lar sefil kenar mahallelerin zavallı ayyaş kara kadınlarının ilahileridir. Bu blues'lar, dünyayı aşağılayan beyazlarla süpermenlerin ve zenginlerin ergeç tahtlarından indirileceklerini duyuruyor. (165)

1927: *Rapallo*
Pound

Ezra Pound, Amerika'dan ayrılalı yirmi yıl olmuş. Şairlerin oğlu, şairlerin babası Pound, şimdi İtalyan güneşi altında yeni imgeler arıyor. Altamira bizonlarına lâyık düzenlemeler, balıklardan bile eski tanrılarla konuşulabilecek sözler.

Bu arada yanlış dostlar ediniyor. (261, 349, 437)

1927: *Charlestown*
"Nefis Bir Gün"

diyor Massachusetts Eyaletinin valisi.

Ağustostaki bu pazartesi gününün geceyarısında, iki İtalyan işçisi Charlestown hapisanesinin ölüm koğuşundaki elektrik sandalyesine oturacaklar. Ayakkabıcı Nicola Sacco ve balıkçı Bartolomeo Vanzetti işlemedikleri suçlar yüzünden idam edilecekler.

Sacco ile Vanzetti'nin yaşamları, Packard marka otomobiller satarak kırk milyon dolar yapmış olan bir işadamının elindedir. Alvan Tufts Fuller, Massachusetts valisi, kocaman, oymalı bir çalışma masasının ardındaki ufak tefek bir adam, her yönden yükselen homurtulu protestolara boyun eğmeyi reddediyor. Mahkemenin doğruluğuna, kanıtların geçerliliğine yürekten inanıyor. Aynı zamanda bu ülkeyi mahvetmeye gelen bütün yere batası anarşistlerle pis yabancıların ölmeyi hak ettiklerine de inanıyor. (162, 445)

1927: *Araraquara*
Marío de Andrade

resmi kültürde 'yağcı', ağdalı ve tumturaklı olan her şeye kafa tutuyor. Kendisi bir sözcükler yaratıcısıdır, müziği ölesiye kıskanan gene de Brezilya'nın her şeyini görüp söylemeyi başaran, aynı zamanda Brezilya'nın tadına da varabilen –Brezilya, bu lezzetli ve acılı kavrulmuş fıstık– sözcükler.

Tatillerde Andrade, sırf eğlenmek için Macunaíma diye birinin –kişiliği olmayan bir kahraman– söyleyip yaptıklarını, bir papağanın altın gagasından duyduğu gibi kaleme alır. Papağana göre Macunaíma balta girmemiş ormanların göbeğinde dünyaya gelen çirkin bir kara adammış ve altı yaşına kadar salt tembelliği yüzünden hiç konuşmamış, çünkü işi gücü karıncaların kafasını kesmek, kardeşlerinin yüzüne tükürmek ve dişi akrabalarını mıncıklamakmış. Macunaíma'nın çılgın serüvenleri Brezilya'daki tüm zamanları ve tüm uzamları kapsayarak ermişleri giysisiz, kuklaları

kafasız bırakır.

Macunaíma, yazarından daha sahicidir. Bütün etten kemikten Brezilyalılar gibi Mário de Andrade hayal ürünüdür. (23)

1927: *Paris*
Villa-Lobos

O kocaman yaprak sigarasının ardından bir duman bulutu yükseliyor. Bu bulutla sarmalanmış olarak Hector Villa-Lobos, sevdalı ve mutlu, ıslıkla başıboş bir ezgi çalıyor.

Brezilya'da karşısında olan eleştirmenler onun 'saralı çalgıcılarca bir parayonaklar kitlesine çalınsın diye müzik yaptığını' söylüyorlar, ama Fransa'da Villa-Lobos ayakta alkışlanıyor. Paris basını onun gözü kara armonilerini, güçlü ulusal kimliğini yürekten alkışlıyor. Maestro'nun yaşamıyla ilgili yazılar yayımlanıyor. Bunlardan biri Villa-Lobos'un bir gün Amazon ormanlarında, kucağındaki gramafonda Bach çalarak dolaşırken yamyam Kızılderililerce nasıl bir ızgaraya bağlanıp diri diri közleneyazdığını anlatıyor.

Paris'teki konserleri arasında, onuruna verilen partilerin birinde bir hanımefendi Villa-Lobos'a, hiç çiğ insan eti yiyip yemediğini ve etin lezzetini nasıl bulduğunu soruyor. (280)

1927: *Jalisco Ovaları*
Sopalardan Yapılma Dev Bir Haçın Ardından

Jalisco'da ve Meksika'nın başka yerlerinde din şehidi olarak şan bulmak için ayaklanan Cristero'lar akın ediyor. Cristero'lar, Kralın diken yerine mücevherle taçlandırdığı bir İsa için ve Meksika'daki son ayrıcalıkların da elinden alınmasını içine sindirememiş olan Papa için, 'Viva!'diye bağırıyorlar.

Bu zavallı campesino'lar kendilerine toprak sözü verecek bir devrim olsun diye dört gözle beklemekteydiler. Şimdi, yaşarken ölmeye yazgılanmış, onlara cennet sözü veren bir kilise için ölmeye başlıyorlar. (297)

1927: *San Gabriel de Jalisco*
Çocuk Bakıyor

Anne çocuğun gözlerini örtüyor, çocuk dedesinin ayaklarından asılmış sallandığını görmesin diye. Sonra annenin elleri, çocuğun babasının eşkıya kurşunuyla delik deşik olmuş ölüsünü görmesini de önlüyor, amcasının orada, telgraf direklerinin birinde, rüzgârla dönüp duruşunu görmesini de.

Şimdi anne de ölmüş ya da belki, kimbilir, çocuğun gözlerini örtmekten usanmıştır yalnızca. Juan Rulfo yamaçların üzerinde yılan gibi uzanan taş duvara oturmuş, doğduğu yerin haşin topraklarını çıplak gözle süzüyor. Dumanların içinden sıyrılan atlılar görüyor –federal polis ya da Cristro, hiç fark etmez– ve geride, uzakta bir yangın. Sıra sıra asılmış duran cesetler görüyor, leş kargalarının boşalttığı paçavra giysilerden ibaret kalmış. Karalar giymiş bir kadınlar alayı görüyor.

Juan Rulfo, dokuz yaşında bir çocuk, kendine benzeyen hayaletlerle kuşatılmış.

Canlı hiçbir şey yok artık buralarda: tek ses, çöl tilkilerinin ulumasıdır, tek hava Jalisco ovalarından nefes nefes yükselen kapkara rüzgâr ve geride kalanlar yalnızca canlıymış numarası yapan ölülerdir. (48, 400)

1927: *El Chipote*
Jaguarlarla Kuşlar Savaşı

On beş yıl önce U.S. Deniz Piyadeleri Nikaragua'ya çıkartma yaptılar, bir süre için, *'U.S. yurttaşlarının canlarıyla mallarını korumak amacıyla,'* sonra da gitmeyi unuttular. Şimdi karşılarında bu kuzey dağları dikeliyor. Buralarda köyler seyrek, gene de köylüler eğer Sandino'nun askeri değilse casusu ya da habercisidir. San Albino madeninin dinamitlenmesinden ve Muy Muy'daki ilk çatışmadan bu yana özgürlük güçleri büyüdükçe büyüyor.

Honduras'ın tüm ordusu sınırda, Sandino'lara ırmak yoluyla silâh ulaşmasını önlemek için konuşlandırılmış, ne var ki gerillalar

bunu hiç umursamadan, ölmüş düşmanların tüfeklerini kuşanıyor ve içlerine girip gizlendikleri ağaç gövdelerini oyarak kurşun yapıyorlar. Kelle uçurmak için pala kıtlığı da yok, ne de düşmanı kaçırtmak için kırık cam, çivi, vida ve dinamit doldurulmuş sardalye kutularından el bombası kıtlığı.

U.S. uçakları rasgele bomba yağdırarak köyleri yerle bir ediyorlar. Deniz Piyadeleri de ormanlarda kol geziyorlar, uçurumlarla yüksek tepeler arasında, yağmurdan boğulup tozdan soluksuz kalarak, ne bulurlarsa yakıp öldürüyorlar. Minik maymunlar bile ellerine geçeni onlara atıyorlar.

Sandino'ya af önerisi ve başkaldırdığı her gün için on dolar sunuluyor. Yüzbaşı Hatfield onun teslim olacağını dokundurmakta.

Sandino'nun üssü olan, sislere bürünmüş gizemli El Chipote tepesinden yanıt geliyor: "Ben kendimi satmam, teslim de olmam." Mektubun son tümcesi de şöyle: "Sizi güzel bir demek çiçekle şahane bir tabuta kapatmak isteyen saygılı kulunuz," ve sonra Sandino'nun imzası.

Sandino'nun askerleri jaguar gibi ısırıp kuş gibi daldan dala uçuyorlar. En beklenmedik anda tek bir jaguar sıçrayışıyla saldırıyor, sonra düşman daha tepki göstermeye bile fırsat bulamamışken cepheden vuruyor ve kanat harıltıları içinde gözden yitiyorlar. (118, 361)

1928: *San Rafael del Norte*
Küçücük, Delibozuk Bir Ordu

Deniz Piyadelerinin topçu ateşiyle zaten kuşatılmış, zor durumdaki El Chipote'ye dört Corsair uçağı bomba yağdırıyor. Günler ve gecelerdir bütün yöre gümbürdeyip sarsılmaktadır, en sonunda işgalciler süngü takarak tüfekle pıtır pıtır olan taş siperlerin üzerine yürüyorlar. Bu kahramanca saldırı siperlerdekilere ne ölü verdiriyor ne de yaralı, çünkü saldırganlar siperlerde yalnızca samandan askerlerle sopadan tüfekler buluyorlar.

U.S. gazeteleri derhal *'zafer'* i haber veriyor, Deniz Piyadelerinin, geniş kenarlı şapkalar giyip siyah-kırmızı boyun mendili takmış bir bez bebekler alayını tepelemiş olduğuna değinmek gereği

duymadan. Ama Sandino'nun da düşenler arasında olduğunu belirtmekten geri kalmıyorlar.

Irak San Rafael del Norte köyünde Sandino, adamlarının kamp ateşi çevresinde söylediği şarkıları dinlemektedir. Burada kendi ölüm haberini alıyor.

"Tanrımız ve dağlarımız bizimle birliktedir. Zaten kim ne derse desin, ölüm kısa bir ıstırap saniyesinden başka nedir ki?"

Şu son aylarda Nikaragua'ya Kuzey Amerika'dan takviye gücü olarak otuz altı savaş gemisi ve altı bin asker gelmiş. Ama bunlar büyüklü küçüklü yetmiş beş çatışmanın hepsini kaybetmişler; avları avuçlarının içinden kayıp kaçmış, bunun nasıl olduğunu kimse bilemiyor.

Sandino'nun hırpalanmış savaşçılarına, bu cüret ve şaşırtmaca ustalarına, "*Küçücük, delibozuk bir ordu,*" diyor Şilili şair Gabriela Mistral. (118, 361, 419)

"Her Şey Çok Kardeşçeydi"

JUAN PABLO RAMİREZ: Samandan bebekler yapıp oraya koyduk. Sombrero takmış sopalar diktik tuzak yemi olarak. Çok eğlendik... Berikiler tam bir hafta bunlara ateş edip bomba yağdırdılar; gülmekten altıma ediyordum!

ALFONSO ALEXANDER: İşgalciler fil, bizler yılandık sanki. Onlar hantallıktı, biz kıpırdaklık.

PEDRO ANTONIO ARAUZ: Yanki'ler acıklı ölümlerle öldüler, nankörler. Bizim memleketin dağlarında işler nasıl yapılır, haberleri yoktu ki!

SINFOROSO GONZALES ZELADON: Campesino'lar yardım ettiler bize, bizimle birlikte çalıştılar, bizleri anladılar.

COSME CASTRO ANDINO: Para falan almıyorduk. Bir köye gittiğimizde köylüler bize yemek verirse paylaşıyorduk. Her şey çok kardeşçeydi. (236)

1928: *Washington*
Haberler

Washington'da yapılan iç burkucu bir törenle Deniz Piyadelerinden on subay Sandino'ya karşı yapılan savaşta gösterdikleri, *'üstün hizmet ve olağanüstü kahramanlık'* için, *'Yararlılık Haçı'* nişanını alıyorlar.

The Washington Post ve öbür gazeteler, Deniz Piyadelerinin boğazını kesen *'eşkıya çetesi'*nin cinayetlerine sayfalar ayırıyorlar. Aynı zamanda Meksika'dan yeni geldiği ve Meksika Başkanı Calles'in Sovyet diplomatlarını kullanarak Sandino'ya Bolşevik silâhları ve Bolşevik propagandası gönderdiğini ispatladığı söylenen –ve şaşırtıcı sayıda imla yanlışı içeren– belgeler yayımlıyorlar. Resmi Dışişleri çevreleri Başkan Calles'in Meksika'daki U.S. petrol şirketlerinin vergilerini yükselttiği zaman komünist eğilimlerini dışa vurmaya başladığını ve Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişki kurduğunda bu eğilimleri kesin olarak kanıtladığını belirtiyorlar.

U.S. hükümeti, 'Rus ve Meksika ordularının Sovyetler'i Nikaragua'ya taşımasına izin vermeyeceği' konusunda uyarıda bulunuyor. Resmi Dışişleri sözcülerine göre Meksika, 'Bolşevizm ihraç etmekte'dir. Sovyet yayılmacılığının Orta Amerika'da, Nikaragua' dan sonraki hedefi Panama Kanalı olacaktır.

Senatör Shortridge, 'Amerikan vatandaşlarının en azından Eski Roma vatandaşları kadar korunmaya lâyık olduklarını' ileri sürerken Senatör Bingham, "üzerimize düşen *dünyanın polisi* işlevini üstlenmek zorundayız," diyor. Senatör Bingham on altı yıl önce Peru'daki Machu Pinchu kalıntılarını bulmuş olan bu saygıdeğer arkeolog, eski Kızılderili yapıtlarına duyduğu hayranlığı hiçbir zaman gizlememiştir.

Karşıt görüş olarak Senatör Borah, ülkesinin Orta Amerika'nın jandarması gibi davranma hakkını yadsıyor; Senatör Wheeler ise, hükümetin gerçekten eşkıyayla savaşmak istiyorsa, Deniz Piyadelerini Nikaragua'ya değil Chicago'ya göndermesini öneriyor. *Nation* dergisi de U.S. Başkanının Sandino'ya eşkıya demesinin, İngiltere Kralı George III'ün George Washington'a hırsız demesiyle bir olduğu görüşünü savunuyor. (39, 419)

1928: *Managua*
Sömürge Gücünün Profili

Kuzey Amerikalı çocukların okuduğu coğrafya kitaplarındaki haritalar Nikaragua'yı, 'U.S. Amerika'nın Mandası Altındadır' diyen bir alt yazı ile öğretiyorlar.

United States, Nikaragua'nın kendi kendini yönetemediğine karar verdiğinde ülkenin Atlantik kıyı bölgesinde kırk kamu okulu vardı. Şimdi altı okul var. Manda yönetimi tek bir demiryolu döşemiş, tek bir otoyol açmış, bir üniversite kurmuş değil. Bir yandan da işgal altındaki ülke her an daha çok borçlanarak kendi tutsaklığının bedelini kendi ödüyor ve bu arada işgalciler işgal eylemini sürdürüyor... işgal giderlerinin ödenmesini sağlama bağlamak için.

Nikaragua'nın gümrükler idareleri Kuzey Amerika'daki alacaklı bankaların elinde; bunlar Clifford D.Ham'i, vergiler ve gümrükler genel denetleyiciliğine getiriyorlar. Ham aynı zamanda United Press haber ajansının Nikaragua temsilcisidir. Vergiler ve gümrükler genel denetleyici yardımcısı Irving Lindbergh de Associated Press haber ajansının temsilcisi. Böylece Ham ile Lindbergh, Nikaragua'da gümrüklerle vergileri gasp etmekle kalmıyor, haberleri de gasp ediyorlar. Uluslararası kamuoyunu, 'eli kanlı eşkıya ve Bolşevik ajanı Sandino'nun' kötülükleri konusunda bilgilendiren, onlardır. Nikaragua ordusunun –Ulusal Muhafızlar– başında şimdi bir Kuzey Amerikalı albay var, Nikaragua polisinin başında da Kuzey Amerikalı bir yüzbaşı.

Ulusal Seçim Junta'sını Kuzey Amerikalı General Frank McCoy yönetiyor. Seçim sandıklarının başında dört yüz otuz iki Deniz Piyadesi ve on iki U.S. uçağı denetim yapıyor. Nikaraguahlar oy kullanıyor, Kuzey Amerikalılar seçiyor. Yeni Başkan daha doğru dürüst seçilmeden Deniz Piyadelerinin ülkede kalacağını bildiriyor.

Bu unutulmaz sivil fiestayı işgal kuvvetleri komutanı General Logan Feland düzenlemiştir. Salt kas ve kaş olan General Feland bacaklarını masanın altında çaprazlıyor. Sandino'nun lafı açılınca esneyerek, "*Kuş günün birinde düşecek elbet,*" diyor. (39, 419)

1928: *Mexico City*
Obregón

Meksika'nın Yaqui hacienda'sında köpekler uluyordu.
"Susturun şunları!" diye buyurdu General Alvaro Obregón.
Gelgelelim köpekler daha çok ulumaya başladılar.
General, "Yemek verin şunlara!" diye buyurdu.
Ama köpekler yemeğe bakmayıp şamatayı sürdürdüler.
"Taze et atın önlerine!"
Taze etle de sonuç alınamadı. Köpeklere dayak atıldığı zaman bile curcuna susturulamadı.

Obregón, "Ben biliyorum onların ne istediğini," dedi, duruma boyun eğerek.

Bu olay 17 Mayıs'ta geçti. 9 Temmuz'da, Culiacán'da Obregón, gölgeli bir sundurmada tamarind'li bir içki yudumlarken, katedral çanları çalmaya başladı ve hafif çakırkeyif olan şair Chuy Andrade, "Bu çanlar senin için çalıyor dostum," dedi.

Hemen ertesi gün, Escuinapa'da Obregón kendine karidesli tamale'lerle bir şölen çektikten sonra trene binerken yakın dostu Elisa Beaven onun kolunu tuttu ve o boğuk sesiyle, "Gitme," diye yalvardı. "Seni öldürecekler."

Ama Obregón gene de trene bindi, başkente gitti. Ne olsa o kendini kollayıp ayakta kalmayı, kurşunların eşekarıları gibi vızıldadığı günlerde öğrenmişti. Katillerin katiliydi o, fatihlerin fatihi: Panço Villa'nın uçurduğu eli dışında hiçbir şey yitirmeden bunca güç, ün ve para kazanmıştı, şimdi de günlerinin sayılı olduğunu bildiği için gerileyip kaçacak değildi elbet. O da fütursuzcasına ileriye gitti, kaygısız ama hüzünlü. Sahip olduğu tek masumluğu, kendi ölümüne boş vermenin mutluluğunu yitirmişti ne olsa.

Bugün, 17 Temmuz 1928, Náinari'de köpeklerin ulumasından iki ay sonra, Kralımız İsa tarikatının bir fanatiği, yeniden Başkan seçilmiş olan Alvaro Obregón'u, Mexico City'deki bir restorantta öldürdü. (4)

1928: *Villahermosa*

Papaz Yiyici

Bir ultra-Katoliğin kurşunlarıyla yere serilen Obregón'un ölüsü daha soğumadan, Meksika'nın Tabasco eyaletinin Valisi Manuel Garrido öç emri çıkarıyor. Katedralin taş taş üstünde kalmamacasına yıkılmasını buyuruyor, çanların bronzlarından da sevgili ölünün heykelini döktürüyor.

Garrido, Katolik dininin işçileri bir korku kafesine kapayıp cehennem tehdidi ile dehşet saldığına inanmaktadır. Özgürlüğün Tabasco'ya gelebilmesi için, diyor Garrido, dinin gitmesi gerek. Ve böyle diyerek dini kapı dışarı tekmeliyor; ermişlerin kellelerini uçurup kiliseleri yıkıyor, mezarlıktaki haçları söküp atıyor, papazları evlenmeye zorluyor ve ermişlerin adını taşıyan bütün yerlerin adını değiştiriyor. Eyalet merkezi San Juan Bautista, Villahermosa olup çıkıyor. Garrido resmi bir törenle damızlık bir boğaya 'Piskopos', bir eşeğe de, 'papa' adını takıyor. (283)

1928: *Güney Santa Marta*

Muzlaşma

United Fruit Company – Birleşik Meyve Şirketinin sarı treni ilk geldiğinde Colombia'nın bu kıyısında bir avuç ücra köyden başka bir şey yoktu. Irmakla mezarlık arasında dar bir toz kuşağı, iki siesta arasında bir esneme. Tren öksürüp duman tıksırarak bataklıkları geçip vahşi ormanların içine dalmış ve sonunda parıl parıl açık bir havada buraya çıkmış, düdüğünü öttürerek, muzlaşma çağının geldiğini ilan etmişti.

Yöre uyandığı zaman kocaman bir çiftliğe dönüşmüş olduğunu gördü. Ciénaga, Aracataca ve Fundación, telgrafa ve postaneye kavuştu, bilardo salonları ve genelevlerle bezenmiş yeni sokaklara. Binlerle akın eden campesino'lar atlarını parmaklıklara bağlayıp işe girişti̇ler.

Bu işçiler yıllar yılı günde bir dolardan az bir ücret karşılığında yerdeki kök ve çalıları bıçaklarıyla sökerek söz dinler ve ucuz olduklarını kanıtladılar; pis barakalarda yaşayıp verem ve sıtma-

dan ölmeyi sineye çektiler.

Derken, günlerden bir gün bir sendika kurdular. (186, 464)

1928: *Aracataca*
Lanet

Ter, uyuşukluk, hınç. Muzlar ağaç dallarında çürüyor, öküzler boş arabaların önünde yatmış uyuyor. Tek bir muz hevengi bile yüklenmemiş trenler, raylar üzerinde cansız duruyor. Santa Marta rıhtımlarında demir atmış yedi gemi beklemektedir: meyvesiz kalmış ambarlarında vantilatörlerin harıltıları durmuş.

Dört yüz grevci parmaklıklar ardında, ama grev amansızcasına sürüp gidiyor.

Aracataca'da Birleşik Meyve Şirketi, bölgenin Sivil ve Askeri Komutanı onuruna bir yemek veriyor. General Carlos Cartés Vargas, 'silâhlı hainler' dediği işçilere ve onların 'Bolşevik kışkırtıcıları'na sövdükten sonra ertesi gün düzen güçlerinin önünde Ciénaga'ya yürüyüp işi bitireceğini bildiriyor. (93, 464)

1928: *Ciénaga*
Kanlı Kıyım

Ciénaga kıyılarında bayrakların kabarmış dalgaları. Belleri kamalı erkekler, elleri tencereli kadınlar ve çocuklar burada, kamp ateşlerinin başında bekleşmekte. Şirket bu gece grevi sona erdiren bir anlaşma imzalamaya söz vermiş.

Ama Birleşik Meyve'nin yöneticisi yerine General Cortes Vargas boy gösteriyor. Anlaşma yerine bir ültimatom okuyor direnişçilere.

Kimse kıpırdamıyor. İhtar borusu üç kez ötüyor. Sonra, bir anda, makinelilerle tüfekler boşalmaya başlayınca dünya patlıyor, gök gürültüsünden daha gürültülü bir gümbürtüyle. Kent meydanına ölülerden bir halı seriliyor.

Askerler gece sabaha kadar, ölüleri denize atmak, sonra da yerleri süpürüp yıkamakla uğraşıyorlar. Sabahleyin ortalık terte-

miz.

"Macondo'da hiçbir şey olmadı, olmuyor ve hiçbir zaman da olmayacak." (93, 464)

1928: *Aracataca*
Garciá Márquez

Yaralı olan, saklanan grevcilerin izlenip avlanmasına başlanmıştır. İşçiler yürüyen trenlerin pencerelerinden açılan ateşlerle, tavşanmışçasına vuruluyor, istasyonlarda balıkmışçasına toparlamyorlar. Aracataca'da, tek bir gecede yüz yirmi işçi yakalanıyor. Askerler papazı uyandırıp mezarlık anahtarını alıyorlar. Don-gömlek titreyerek durduğu yerden papaz, silâh seslerinin başlamasına kulak veriyor.

Yakınlarda bir yerde küçük bir oğlan çocuğu yatağında avazı çıktığınca ağlamaktadır.

Yıllar geçecek ve bu çocuk dünyaya, çevresindeki şeylerin adlarını bile anımsamayacak kadar derin bir unutkanlığa gömülmüş bir yörenin gizlerini açıklayacaktır. İşçilerin kent meydanında kurşunlanmalarını açıklayan belgeler ele geçirecektir: Koca Ana'nın, insan yaşamlarıyla büyük çiftliklerin ve yağmış ve yağacak tüm yağmurların sahibi olduğunu; Güzeller Güzeli Remedios'un iki yağmur arasında cennete giderken yolda gökten kopartılmış, aşağıdaki bir kümese düşmekte olan küçük bir meleğin yanmdan geçtiğini gösteren belgeler. (187, 464)

1928: *Bogotá*
Haberler

Basın, muz kuşağında geçen son olaylar konusunda haberler yayınlıyor. Resmi kaynaklara göre grevcilerin taşkınlıkları yüzünden toplam kırk büyük çiftlik yakılmış, otuz beş millik telgraf hattı mahvolmuş, orduya saldırmaya kalkışan sekiz işçi ölmüştür.

Cumhurbaşkanı, grevcileri vatan hainliği ve hırsızlıkla suçluyor. "Zehirli hançerleriyle anayurdumuzun şefkatli yüreğini deştiler," buyuruyor. Başkan çıkardığı bir yasayla General Cortés Vargas'ı Ulusal Polis Komutanlığına atıyor ve son olaylarda katkısı

bulunan başka subayları da terfi ettirip ödüllendiriyor.

Genç liberal hukukçu Jorge Eliécer Gaitón çarpıcı bir konuşma yaparak resmi raporları yalanlıyor. Colombia Ordusunu, yabancı bir şirketin buyruğuna uyup kıyım yapmakla suçluyor. Toplukıyımı yöneten Birleşik Meyve Şirketinin işçiye parayla değil kuponlarla ödediği ücreti, bu kıyımdan sonra daha da azalttığını bildiriyor. Bu genç, liberal hukukçu, şirketin Colombia Devletince bağışlanan, vergiden muaf tutulmuş toprakları sömürmekte olduğunu da vurguluyor. (174, 464)

1929: *Mexico City*
Mella

Küba diktatörü Gerardo Machado onun öldürülmesini buyuruyor. Antonio Mella, Meksika'daki yabancı uyruklu öğrencilerden biridir; oradan oraya koşuşturarak yazılar yayımlamaktadır: ırkçılık ve sömürgeciliğin gizli yüzü konusunda, kısıtlı bir okur kitlesine seslenen yazılar. Diktatör onu, en tehlikeli düşmanı olarak görmekle yanılmamaktadır. Ateşli konuşmalarıyla Havanalı öğrencileri sarstığından bu yana Mella mimlenmiş bir adamdır. Mella ülkeyi yöneten diktatörlüğü lanetleyip Havana Üniversitesinin zavallılığını alaya almış, bu kurumu sömürge manastırlarının düşünce yapısına sahip bir profesyoneller fabrikasına benzetmişti.

Bir gece Mella, arkadaşı Tina Modotti ile kol kola dolaşırken canilerin kurşunlarıyla vuruluyor.

Tina çığlık atıyor, ama ağlamıyor. Gözyaşları ancak gün ağarırken eve döndüğünde, Mella'nın karyola altında bekleyen boş papuçlarını gördüğü zaman boşanıyor.

Daha birkaç saat öncesine değin bu kadın öylesine mutluydu ki kendi kendisini kıskanıyordu. (290)

1929: *Mexico City*
Tina Modotti

Küba Hükümetinin bu işle hiçbir ilgisi yok, diye diretiyor sağcı gazeteler. 'Moskovacı Bolşevik çıfıtlar ne derse desin,' Mella

bir aşk cinayetine kurban gitmiştir. Basının açıklamasına göre, 'ahlâk durumu kuşkulu bir kadın' olan Tina Modotti trajedi karşısında çok soğukkanlı davranmış ve sonradan polise verdiği ifadelerde kuşku çekici çelişkilere düşmüştür.

İtalyan bir fotoğrafçı olan Tina Modotti, Meksika'da bulunduğu şu birkaç yılda derin kökler salmıştır. Fotoğrafları gündelik yaşam kesitlerinde ve elleriyle çalışan insanlarda bir haşmet bulup gözler önüne sermektedir.

Gelgelelim Tina özgürlükten suçludur. Yalnız başına yaşarken, Sacco ile Vanzetti ve Sandino için gösteri yapan bir kalabalıkta Mella'ya rastlamış ve herhangi bir resmiyete gerek görmeden, kopmamacasına bağlanmıştı. Daha önceleri Tina Hollywood'da sinema oyunculuğu, modellik yapmış, ressamların sevgilisi olmuştu. Gören her erkeğin elini, ayağını titreten bir kadın. Uzun lafın kısası bir orospu, üstelik bir yabancı ve de komünist. Polis onun bağışlanmaz güzelliğini anadan doğma gösteren fotoğraflar dağıtıyor ve onu Meksika'dan kovmak için işlemler başlatıyor. (112)

1929: *Mexico City*
Frida

Engizisyoncuların karşısında Tina Modotti yalnız değil. Yanında, birer koluna girmiş olarak Diego Rivera ve Frida Kahlo var, o iri kıyım ressam-Buda ile ufak tefek Frida'sı. Rivera gibi ressam ve Tina'nın en yakın arkadaşı olan Frida, gizemli bir Uzakdoğu prensesine benzemekle birlikte Jalisco'lu mariachi'ler gibi tequilla içip sövmesini bilir.

Frida Kahlo gülünce çılgınlar gibi güler. Sonsuz sancılara yazgılandığı günden bu yana harika yağlıboya tablolar yapmaktadır. Gerçi çocukluğunda annesiyle babası ona sazdan kanatlar taktıkları zaman da acı çekmemiş değildi, ama bu aralıksız, sakat edici sancılar, geçirdiği kazadan sonra başladı: parçalanan bir tramvaydan uçan bir parçanın bedenine mızrak gibi saplanıp kemiklerini dağıtmasından sonra.

Frida Kahlo şimdi insan biçiminde varlığını sürdüren sancıdır. Kaç kez boşuna ameliyat edildi; kendi portrelerini, ona biçi-

len yaşama adadığı bu umarsız övgüleri çizmeye de hastane yatağında başladı zaten. (224, 444)

1929: *Capela*
Lampiao

Kuzeydoğu Brezilya'nın en ünlü eşkıya çetesi, Capela'ya saldırıyor. Çete reisi, hiç gülümsemeyen Lampiao, fidye olarak akla yakın bir para istiyor, sonra kuraklık mevsiminde olduğumuz için de indirime gidiyor. Kasaba büyükleri parayı toparlarken Lampiao sokakları geziyor. Tüm kasaba halkı onun peşine düşüyor. İşlediği korkunç cinayetler Lampiao'ya yaygın bir hayranlık kazandırmıştır.

Lampiao, bu tek gözlü kral, açıklıkların lordu, güneşte parıldıyor. Işıltılı, altın telden gözlüğü ona bir 'dalgın profesör' görünümü kazandırmakta; parlak hançeri kılıç kadar uzun, her parmağında bir elmas yüzük ışıklar saçıyor ve alnındaki çatkıya kâğıt İngiliz liraları dikili.

Lampiao bir ara, bir Janet Gaynor filmi oynatmakta olan kasaba sinemasına giriyor. O akşam yemeğini de kasaba otelinde yiyor. Her yemeğin tadına önce, Lampiao'nun yanında oturan kasaba telgraf memuru bakıyor. Sonra Lampiao, Ellen G. White'ın, *İsa'nın Yaşamı* kitabını okurken birkaç kadeh içki yuvarlıyor. Günü bir kerhanede noktalıyor. Kadınların en tombulunu seçiyor. Enedina adında biri. Lampiao bütün geceyi onunla geçiriyor. Tan atarken Enedina ünlü bir kadındır. Erkekler yıllarca kapısında kuyruk oluşturacaklardır. (120, 348)

1929: *Atlantic City*
Cinayet Tröstü

Birleşik Devletlerdeki örgütlü suç dünyası ilk ulusal kongresini President Hotel'de topluyor. Toplantıya başlıca büyük kentlerin her birinde etkin olan çetelerin temsilcileri katılıyor.

Zeytin dalı, beyaz bayrak: toplantıda rakip çetelerin birbirini öldürmekten vazgeçmeleri karara bağlanıyor ve genel af ilan edili-

yor. Suç endüstrisinin kurmayları barışı sağlama bağlamak için petrol endüstrisinin örneğini uyguluyorlar. Standart Oil ile Shell'in daha yeni yapmış oldukları gibi, güçlü gangsterler de pazarları paylaşıp fiyatları kararlaştırarak ufak ve orta çaptaki çeteleri aradan çıkarmak üzere anlaşıyorlar.

Şu son yıllarda suç empresaryoları etkinliklerini çeşitlendirip yöntemlerini çağdaşlaştırmışlardır. Şimdi yalnızca cinayet, haraç, kadın pazarlamak ve kaçakçılıkla uğraşmakla kalmıyorlar, içki fabrikası, otel, kumarhane, banka, süpermarket edinip işletiyorlar. Makineli tüfeklerle hesap makinelerinin en son modellerini kullanıyorlar. Kaynak israfını önleyip kazancın sürekli artmasını sağlayan teknisyen kadrolarını, mühendisler, iktisatçılar ve reklâm uzmanları yönlendiriyor.

Ortamın en kârlı şirketinin yönetim kurulunun başkanı Al Capone'dur. Al, yılda yüz milyon dolar kazanıyor. (335)

1929: *Chicago*
Al Capone

Northwestern Üniversitesinin spor alanında on bin öğrenci tempo tutarak Al Capone'un adını çağırıyor. Gençliğin gözdesi Capone kalabalığa iki eliyle birden selâm veriyor. Yanında on iki koruması. Kapıda zırhlı bir Cadillac onu beklemekte. Capone yakasına gül, kravatına elmas iğne takmış, ama gömleğinin altında çelik yelek var, yüreği de bir 45'liğin yakınında çarpıyor.

Al Capone tapınılan bir puttur. Cenazecilere, çiçekçilere, küçük deliklere gizli yama vuran terzilere hiç kimse onun kadar iş sağlamıyor. Sonra Capone polislere, yargıçlara, hukukçularla belediye başkanlarına da cömert maaşlar ödemekte. Örnek bir aile reisi olan bu ganster, kadınlarda kısa etekle boyadan nefret ediyor. Kadının yerinin mutfak olduğu inancında. Ateşli bir yurtsever olarak çalışma masasının üstünde George Washington'la Abraham Lincoln'un resimlerini bulunduruyor. Sözü geçer bir profesyonel olarak da grev kırmak, işçi dövmek ve başkaldıranları öbür dünyaya yollamak konusunda en iyi hizmeti o veriyor. Hele kızıl tehlike karşısında her an uyanık duruyor. (335)

Al Capone Komünist Tehlikeye Karşı Savunma Çağrısında Bulunuyor

Bolşevizm gelmiş kapımızı çalmaktadır. Onu içeri almamalıyız. Birliğimizi korumalı, bu tehlikeye karşı kendimizi bütün azmimizle savunmalıyız. Amerika güvenlikli, bozulmamış bir yer olarak kalmalıdır. İşçileri kızıl basınla kızıl fesattan esirgeyerek zihinlerinin sağlıklı kalmasına dikkat etmeliyiz... (153)

1929: *New York*
Coşkudan Uçmak

Milyonlar, Bruce Barton'ın, cenneti Wall Street'te bulan *The Man Nobody Knows – Kimsenin Bilmediği Adam* kitabını okuyor. Yazara bakarsanız çağdaş iş dünyasını Nazareth'li İsa kurmuştur. Meğer İsa promosyon dehası olan ve aynen kendine benzer on iki satış elemanı ile birlikte çalışan, piyasalar fatihi bir girişimci işadamıymış.

Dindarlığa yaklaşan bir imanla kapitalizm kendi ölmezliğine inanıyor. Kendini tanrının seçme kullarından biri olarak görmeyen hangi Kuzey Amerikalı var? Borsa, herkesin oynadığı ve kimsenin kaybetmediği bir kumarhanedir. Onları tanrı zengin yapmıştır. Girişimci işadamı Henry Ford, keşke uyumak zorunda olmasaydım da daha çok para kazansaydım, demektedir. (2, 304)

Otomobil Yapımcısı Henry Ford'un Kapitalist Manifestosundan

Bolşevizm başarılı olamadı, çünkü hem doğaya hem de ahlâka aykırıydı. Bizim düzenimiz ayaktadır...

Bütün insanların eşit olduğunda direnmekten daha büyük gülünçlük olamaz ve insanlığa bundan daha büyük kötülük yapılamaz...

Para hizmetin karşılığında doğal olarak gelir. Para sahibi olmak da mutlak surette şarttır. Ama şunu unutmamalıyız ki paranın amacı rahata kavuşma değil daha çok hizmet vermedir. Benim düşünceme göre en iğrenç şey çalışmadan yaşamaktır. Yan gelip yatmaya hiçbirimizin hakkı yoktur. Uygarlıkta boş gezenin yeri olamaz...

Yaptığımız ilk reklâmda otomobilin kamu yararına kullanılacağını göstermiş ve şöyle demiştik: "'Vakit nakittir' diyen eski atasözünün sık sık dile getirildiğini duyuyoruz, oysa bunun doğruluğuna inanıyorlarmış gibi davranan iş ve meslek adamlarının sayısı ne kadar az..." (168)

1929: *New York*

Bunalım

Spekülasyon üretimden, üretim de tüketimden hızlı gelişiyor, her şey baş döndürücü bir hızla büyüyor, büyüyor ve sonunda ansızın, tek bir günde, New York Borsasının çökmesiyle yılların kâr birikimi kül oluyor. En gözde senetler birer kâğıt parçasına dönüşüyor, balık sarmaya bile yaramayacak kadar değersiz.

Borsa verilerinin yanı sıra fiyat ve maaşlar başaşağı gidince bini aşkın işadamı da pencereden aşağı atlıyor. Fabrikalar, bankalar kapanıyor. İşsiz kalmış işçiler ellerini çöp bidonlarında yaktıkları ateşlerde ısıtıyor, midelerini yatıştırmak için de ciklet çiğniyorlar. En büyük kuruluşlar çöküyor. Al Capone'un işleri bile bozuluyor. (2, 304)

1930: *La Paz*

Galler Prensinin Vahşiler Arasında Yaşadığı Dokunaklı Bir Olay

New York Borsası bir çok hükümeti de uçurumun dibine çekiyor. Uluslararası fiyatların erimesiyle birlikte, Latin Amerika'nın sivil başkanları da –kartalın kanadından kopartılmış birer tüy– teker teker düşüyor ve yeni diktatörlükler doğuyor, açları daha da aç kılmak için.

Bolivya'da teneke fiyatlarının düşmesi Başkan Hernando Siles'i de düşürüp yerine teneke kralı Patino'dan maaş alan bir ge-

nerali çıkarıyor. Halkın bir bölümü ayaklanıp askerlere katılarak başkanlık sarayına saldırıyor ve sarayı yağmalamak için izin alıyor. Denetimden çıkan halk eşyalarla halıları, tabloları, her şeyi alıp götürüyor. Banyo küvetleriyle klozetlere, borulara kadar her şeyi söküp taşıyorlar.

Tam o sırada Galler Prensi, Bolivya'yı ziyaret edecektir. Ahali hayallerde yaşayan türden bir prens beklemektedir, beyaz küheylana binmiş, belinde kılıç, sarı saçları rüzgârda uçuşmuş. Trenden, yorgunluktan bitkin durumda inen silindir şapkalı, bastonlu bay onları düş kırıklığına uğratıyor.

O gece yeni başkan, prense soyulup soğana dönmüş sarayda bir şölen veriyor. Sıra tatlıya ve yapılacak konuşmalara geldiği zaman Prens Hazretleri, çevirmeninin kulağına heyecanlı sözcükler fısıldıyor; çevirmen bunları hassa subayına, hassa subayı da başkana iletiyor. Başkan sararıyor. Prensin ayağı sıkıntılı sıkıntılı yere vurmaktadır. Prensin isteği emir sayılır sayılmasına da bu sarayda bunun hiç yolu yoktur. Mümkünsüz. Başkan hiç duraksamadan, Dışişleri Bakanı ve Silâhlı Kuvvetler Komutanının başkanlığında bir komisyon atıyor.

Silindir şapkaları ve sorguçlarıyla göz dolduran alay Prensin yanı sıra, vakarlı gene de hızlı adımlarla, neredeyse sekerek, Plaza de Armas meydanını geçiyorlar. Köşeye gelince hepsi birden Paris Hotel'e giriyorlar. Dışişleri Bakanı, 'Bay' diyen kapıyı açarak, İngiltere İmparatorluğu tacının veliaht prensine yolu gösteriyor. (34)

1930: *Buenos Aires*
Yrigoyen

Dünyadaki bunalım Arjantin Cumhurbaşkanı Hipólito Yrigoyen'i de sarsıyor, et ve buğday fiyatlarının çökmesi yüzünden uçurumun eşiğine getiriyor.

Suskun ve yalnız, başka bir çağın, başka bir dünyanın inatçı, yaşlı bir kalıntısı olan Yrigoyen hâlâ telefon kullanmayı reddediyor, hiç sinemaya gitmiş değil, otomobillere güvenmiyor, uçaklara da inanmıyor. İnsanları sırf çene çalarak kazanmıştır o, ufak ufak, hiç nutuk çekmeden. Ama şimdi, daha dün arabasının atlarını çö-

züp onu ellerinden tutan insanlar şimdi ona hakaret ediyorlar. Eşyalarını resmen sokağa attılar.

Onu düşüren ordu darbesi Jokey Kulübüyle Círculo de Armas'ta pişirilip kotarıldı, aniden patlak veren bunalımın ateşinde. Eklemleri romatizmadan gıcırdayan bu yaşlı, hastalıklı devlet başkanı aslında kendi yazgısına kendisi mühür vurmuştu, Arjantin petrolünü Standard Oil ve Shell şirketlerine bırakmayı reddettiği zaman. Daha da kötüsü, düşük fiyat felaketini hafifletebilmek için Sovyetler Birliği'yle iş yapmak istiyordu.

Şair Leopoldo Lugones, 'Bir kez daha kılıcın çekilme saati geldi, dünyanın iyiliği için,' diye yazarak Arjantin'deki askeri dönemi başlatıyor.

Darbenin en civcivli anında, Juan Domingo Perón adlı genç bir yüzbaşı, ateşli bir darbe yandaşının, "Bin yaşa Anavatan! Bin yaşasın Devrim!" diye bağırarak saraydan çıkıp var hızıyla koştuğunu görüyor.

Bu ateşli kişinin kolunun altında bohçalanmış bir Arjantin bayrağı vardır. Bayrağın içinde de çalıntı bir yazı makinesi.

(178, 341, 365)

1930: *Paris*
Gazeteci Ortiz Echagüe Düşük Et Fiyatlarını Yorumluyor

Buenos Aires'ten ne zaman dönsem Paris'teki Arjantinliler bana, "Sığırlar ne âlemde?" diye soruyorlar.

Arjantin ineğinin önemini kavramak için Paris'e gelmek gerek. Dün gece El Garron'da –genç Arjantinlilerin zorlu yaşam çıraklığının tadını tattıkları bir Montmartre kabaresi– yan masadaki birkaç genç, 'ufak' saatlerin getirdiği o senlibenlilikle bana sordular; "Ey, ahbap, memleketteki sığırların durumu nasıl?"

"Resmen çöküntüde," diye yanıtladım.

"Bellerini doğrultamıyorlar mı, yani?"

"Durumları hiç umutlu değil."

"Sende hiç sığır yok mu?"

Ceplerimi yoklayarak 'yok' dedim.

"Ne kadar şanslı olduğundan haberin yok, dostum."

Tam o sırada üç konçertina nostaljiyle hıçkırmaya başlayarak konuşmamızı kesti.

"Sığırlar ne âlemde?" Bu soruyu şefgarsonlar soruyor bana, çalgıcılar, çiçekçi kızlarla garson kızlar, uçuk benizli balerinler, sırma şeritli kapıcılar, titiz uşaklar ve de en çok, yüzü boyalı kadınlar soruyor, o gözlerinin altı torbalanmış, kansızlık çeken, içler acısı kadınlar..." (325)

1930: *Avellaneda*
Sığır, Kılıç ve Haç

Arjantin'de güç ve yetkenin kutsal üçlüsünü oluşturmaktadır. Muhafazakâr Partinin zorbaları kilise sunaklarının bekçisidir.

Buenos Aires'in orta göbeğinde, elleri beyaz eldivenli tetikçiler yaptıkları soygunlarda yasa ve kararnameleri makineli gibi kullanıyorlar. Çifte defter tutup çifte ahlâk standardı kullanmakta uzman olan bu bayların hırsızlık yaparken maymuncuk kullanmalarına gerek yok. Üniversitelerde boş yere doktora yapmamış onlar! Ülkenin para kasalarını hangi gizli şifrelerin açacağını harfi harfine biliyorlar.

Irmağın karşı yakasındaki Avellaneda'da ise Muhafazakâr Parti siyaset ve iş yaşamını yürütürken namusuyla silâh kullanıyor. Senatör Alberto Barceló oradaki tahtından can alıp can vermektedir. Dışlanmışlar, Don Alberto'dan ufak bir bağış, bir baba öğüdü ya da bir dost kucaklaşması koparabilmek için kuyruğa giriyorlar. Senatörün erkek kardeşi Tek Kol Enrique işlerin genelev bölümünü yönetiyor. Don Alberto ise piyangolardan ve toplumsal barıştan sorumludur. Sigarasını ağızlıkla içiyor, dünyaya şiş gözkapaklarının altında bakıyor. Hempaları grev kırıyor, kitaplık yakıyor, matbaa yıkıyor ve sendikacılarla Yahudilerin ve kargaşaya böylesi uygun bir kriz ortammda söz dinleyip ödeme yapmayı unutan herkesin kısa yoldan gereğine bakıyorlar. Daha sonra iyiliksever Don Alberto yetimler için yüz peso bağış yapacaktır. (166, 176)

1930: *Castex*
İsyancı Goşoların Sonuncusu

Arjantin pampasındaki son isyancı goşo, İtalyan asıllı köylülerin oğlu olan Bairoletto'dur. Genç yaşta, kendisine hakaret eden bir polisi alnından vurduktan sonra dağa çıkmıştı; şimdi artık hep dışarda yatmaktan başka çıkar yolu yok. Çöllerde, rüzgârlarla kavrulmuş, bir gözüküp bir yitiyor, şimşek ya da serap, yedi kat tel örgü çitleri hiç zahmetsiz atlayan gece siyahı bir küheylan sırtında. Yoksullar ona kanat geriyor, o da yoksulları boğaz tokluğuna kullanan sonra da topraklarını yutan güçlülerden onların öcünü alıyor. Yaptığı her baskından sonra, malikânenin yeldeğirmeninin kanatlarına kurşunla B harfi kakıyor ve rüzgârı, yaklaşan devrimi bildiren anarşist broşürlerle tohumluyor. (123)

1930: *Santo Domingo*
Kasırga

gürüldeyerek yere abanıyor, gemileri rıhtımlara çarpıp parçalıyor, köprüleri dilim dilim doğruyor, ağaçları köklerinden söküp döndürerek havaya savuruyor. Çılgın baltalar misali havada uçan teneke çatılar kelle kesiyor. Adayı rüzgârlar yerle bir ederken şimşekler tarıyor, deniz ve yağmur suları boğuyor. Kasırga bir öç alır ya da korkunç bir laneti yerine getirircesine saldırmakta. Bütün gezegenin olan bir borcu Dominik Cumhuriyeti tekbaşına ödemeye mahkûm olmuş sanırsınız.

Daha sonra, kasırga adadan ayrıldığında yangınlar başlıyor. Cesetlerle yıkıntıların yakılıp kül edilmesi gerek, yoksa bulaşıcı hastalıklar, ayakta ve canlı kalan ne varsa hepsini mahvedecek. Santo Domingo kentinin üzerine bir hafta boyunca simsiyah bir duman bulutu çöküyor.

General Rafael Leonidas Trujillo hükümetinin ilk günleri işte böyle başlıyor; Trujillo, kasırganın arifesinde iktidara gelmiştir, şeker fiyatlarının, uluslararası piyasalardaki kasırgadan da felaketli düşüşünün sarsıntısıyla. (60, 101)

1930: *Ilopango*
Miguel Yirmi Beş Yaşmda

Borsa krizi kahve fiyatlarını da tepetaklak ediyor. Ürün ağaçlarda çürüyor, havada çürük kahve çekirdeklerinin iç bulandıran kokusu. Bütün Orta Amerika'da kahve üreticileri, işçilerini kapı önüne koyuyorlar. İşlerini yitirmeyenlere de kumanya olarak domuz besini veriliyor.

Bunalımın doruk anında, El Salvador'da Komünist Partisi doğuyor. Şimdi nerede iş bulursa orda çalışan bir kunduracı ustası olan Miguel, parti kurucularından biridir. İnsanları coşturup partiye üye topluyor, gizlenip kaçıyor; polis her an peşindedir.

Bir sabah Miguel kılık değiştirerek kendi evine yollanıyor. Evi gözetlenmiyor gibidir. Küçücük oğlunun ağladığını duyarak içeri giriyor. Çocuk tekbaşına, gırtlağını yırtarcasına bağırmaktadır. Miguel onun bezini değiştirmeye girişmiştir ki başını kaldırınca pencerenin dışmda, evi kuşatmış olan polisleri görüyor.

Bezini tam değiştiremediği minik, boklu oğluna, "Çok affedersin," deyip kedi gibi sıçrayarak, ilk silâh seslerinin duyulduğu anda çatıdaki kırık kiremitlerin arasından sıyrılıp kaçıyor.

Miguel Mármol'un yirmi beş yaşında, dördüncü kez dünyaya gelişi işte böyle oluyor. (126, 404)

1930: *New York*
Kriz Sırasında Gündelik Yaşam

Borsa krizi Kuzey Amerikalıları, suratlarına art arda tokat inercesine, tatsız biçimde uyandırıyor. New York Borsasında yaşanan felaket, her cebi parayla, her göğü uçakla, toprağın her santimini otomobiller ve gökdelenlerle doldurmayı vaat eden Amerikan Rüyasının balonunu delmiştir.

Çarşıda iyimserlik satan yok. Modalar iç karartıyor. Uzun etekler, uzun saç, süzgün yüz. Çılgın yirmili yıllar sona eriyor ve bacakları açıkta bırakan kısa eteklerle kısa saçları da birlikte götürüyor.

Tüketim toptan başaşağı gidiyor. Yalnızca sigaraların, horos-

kopların ve –pek ışık vermese de fazla cereyan çekmeyen– yirmi beşlik ampullerin satışında artış var. Hollywood ortalıkta kol gezen dev canavarlar üstüne filmler üretiyor: King Kong, Frankenstein, tıpkı ekonomi gibi anlaşılmaz ve New York Sokaklarına ürkü tohumları serpen kriz kadar başa çıkılmaz canavarlar. (15, 331)

1930: *Achuapa*
Gökkuşağını Ufaltabilmek

Nikaragua, ucuz tatlılar –şeker, kahve, muz– üretmeye yazgılı bir ülke, müşterilerinin midesini bozmayı sürdürüyor.

Sandinista'ların başkanı Miguel Angel Ortez yeni yılı, bir Deniz Piyadesi devriyesini Achuapa'nın çamurlu ırmak yataklarında yok ederek kutluyor; aynı gün bir başka devriye de Ocotal dolaylarında uçuruma düşerek telef oluyor.

İşgalciler köylerle ürünleri yakarak boş yere, açlık yoluyla zafer kazanmaya çahşıyorlar. Sayısız aile dağlara çıkmak zorunda kalıyor, hiç korunmasız, oradan oraya dolaşıyorlar. Arkalarında duman sütunları ve süngülenmiş hayvanlar bırakıyorlar.

Köylüler Sandino'nun, gökkuşağını kendi yanma çekebildiğine inanmışlardır. Onlara sorarsanız gökkuşağı yaklaştıkça ufalırmış da sonunda Sandino onu iki parmağının arasında tutabilirmiş. (118, 361)

1931: *Bocay*
Borular Ötecek

Güzel kokulu çam yongalarının ışığında Sandino, Nikaragua'daki askeri ve siyasi durum üzerine, kamplarda yüksek sesle okunacak mektuplar, emirler, raporlar, (*bir havai fişek gibi düşman çok geçmeden kendiliğinden sönüp gidecek...*) dönekleri suçlayan manifestolar, (*yedi kat toprağın altına girmedikçe yaşayacak yer bulamayacaklar...*) ve yakında dünyanın her yerindeki zorbalara karşı savaş borularının öteceğine, Son Yargı'nın haksızlıkları er geç ortadan kaldıracağına ve dünyanın, en sonunda, henüz hiçbir şeyin yaratılmadığı sırada olmak istediği gibi olacağına ilişkin ke-

hanetler kaleme alıyor. (237)

Sandino'dan Bir Subayına: "Çiçeklerden Geçilmeyecek..."

Uyku, açlık ya da küçük korkular gelip üzerine çullandığında, Tanrıdan seni avutmasını dile... Tanrı bize öbür zaferi de kazandıracak ve bu kesin zafer olacak, çünkü bu çatışmadan sonra onların 'paralarının üstünü almaya' geleceklerini sanmıyorum, sen de şan ve şerefe kavuşacaksın! Managua'ya girdiğimiz zaman çiçeklerden geçemeyecek, yürüyemeyeceğiz... (361)

1931: *Bocay*
Santos López

Kurtuluş ordusuna katılanlar hiç para almıyorlar, hiçbir zaman; yalnızca '*kardeş,*' diye çağırılmak hakkını kazanıyorlar. Bu kişi savaşta kendi tüfeğini kendi bulmak durumundadır; belki ölmüş bir Deniz Piyadesinin üniformasını da bulur ve pantolon boyunu kısalttıktan sonra giyebilir.

Santos López ilk günden beri Sandino'nun yanındadır. Daha önce, onu sekiz yaşındayken satın almış olan çiftçiler için çalışırdı. San Albino maden ayaklanması sırasında, on iki yaşındayken, Sandino'nun ordusunda suculuk ve habercilik, sarhoş ve dikkatsiz düşmanların arasında casusluk yapmaya başladı ve arkadaşlarıyla birlikte tuzak kurmakta ve eline geçirdiği teneke falan gibi nesnelerle gürültü çıkararak, az sayıda askeri kalabalıkmış gibi göstermekte uzmanlaştı.

Sandino onu albaylığa yükselttiği gün Santos López on yedi yaşına bastı. (236, 267, 361)

1931: *Bocay*
Tranquilino

Sandino'nun derme çatma silâh deposundaki en güzel silâh, tüfek ateşiyle düşürülen bir U.S. uçağından alınmış Browning mar-

ka bir makinelidir.

Tranquilino Jarquín'in elinde bu Browning ateş ederken vınlayıp şarkı söylüyor.

Tranquilino aşçıdır. Gülümsediği zaman tek bir dişi görünen bu aşçıbaşı, şapkasına orkide takıyor ve o dumanı tüten büyük karavanadaki eti kıt, kokusu nefis çorbayı karıştırırken şöyle güzel bir yudum rom yuvarlıyor.

Sandino'nun ordusunda içki yasaktır, Tranquilino dışında herkese. Bu ayrıcalığı kazanmak kolay olmadı. Ne var ki o küçük fırtları almadığı zaman bu kaşık ve tetik sanatçısı iş göremiyor. Su içmeye zorlandığı zaman yemekleri yavan, atışları yampiri ve akortsuz oluyor. (236, 393)

1931: *Bocay*
Küçük Cabrera

Tranquilino makineli tüfekle, Pedro Cabrera da trompetle müzik yapıyorlar. Tranquilino'nun Browning'i durup durup tangolar, marşlar ve balatlar çalarken Küçük Cabrera'nın trompetinden de kahramanlık övgüleri ve sevdalıların yakınmaları dökülüyor.

Her sabah o göksel çalgısını öpebilmek için Küçük Cabrera bedenini kasıp gözlerini yummak zorunda. Çaldığı o yumuşacık, uzayıp giden notalarla askerleri şafaktan önce uyandırıp geceleyin uykuya yatırıyor.

Küçük Cabrera, müzikçi ve şair, yüreği sımsıcak, ayakları kıpırdak, savaşın başından bu yana Sandino'nun yardımcısıdır. Doğa ona bir buçuk yarda'lık bir boyla yedi kadın vermiş. (393)

1931: *Hanwell*
Başarılı

Sokak Serserisi Şarlo, Hanwell okulunu ziyaret etmekte. Paten kayar gibi tek ayak üstünde yürüyor. Kulağını çekerek havaya su püskürtüyor. Yüzlerce çocuk, yetim, öksüz, yoksul, terk edilmiş, çığlık çığlık kahkahalar atıyor. Otuz beş yıl önce Charlie Chaplin de bu çocuklardan biriydi. Şimdi, o zamanlar kendi otur-

duğu sırayı ve kasvetli spor salonunda değnekten geçtiği köşeyi yeniden buluyor.

Daha sonra Charlie Londra'ya kaçmıştı. O günlerde dükkân vitrinlerinde çıtır çıtır domuz pirzolaları ve koyu soslar içinde yüzen altın renkli kızarmış patatesler sergilenirdi. Vitrin camından süzülüp onunla alay eden kokuları Şarlo'nun burnu hâlâ anımsıyor. Daha başka erişilmez, ağız sulandıran şeylerin fiyatları da hâlâ belleğine kazılı duruyor: bir bardak çay yarım peni, bir parça ringa balığı bir peni, bir kurabiye iki pens.

Şarlo yirmi yıl önce sığır dolu bir yük gemisiyle İngiltere'den ayrılmıştı. Şimdi, dünyanın en ünlü adamı olarak geri dönüyor. Bir gazeteciler bulutu, gölge gibi her adımını izlemekte; her gittiği yerde kalabalıklar onu görebilmek, ona dokunabilmek için itişip kakışıyor. O artık her istediğini yapabilir. Sesli sinema çılgınlığının doruğunda onun sessiz filmleri akılları durduran bir başarıyla gösteriliyor. Şarlo şimdi istediği kadar para da harcayabilir, ama o, bu konuda asla istekli değil. Beyazperdedeki Şarlo, rüzgârda savrulan o zavallı serseri, paradan habersiz yaşar; oysa gerçek Şarlo, terinden milyonlar sızdıran bu adam, metelikleri sayıyor ve sanat yapıtlarına baktığı zaman bile fiyatlarını hesaplamadan edemiyor. O, kazandığım anında elinden çıkaran elek cepli meslektaşı Buster Keaton'ın yazgısını asla paylaşmayacaktır. (121, 383)

1932: *Hollywood*
Başarısız

Buster Keaton, Metro stüdyolarına saatlerce gecikmeli geliyor, dün geceki içki âleminin kalıntılarını yanısıra sürükleyerek; büyülü gözler, metal tadında bir dil, paçavralaşmış kaslar. Senaryonun buyurduğu soytarı hareketlerini nasıl yapabilecek, o aptal esprileri nasıl seslendirecek, tanrı bilir.

Şimdi filmleri sesli çevriliyor ve Keaton'ın doğaçlama yapmasına izin verilmiyor. Şiirin, tutsak kahkahayı bularak zincirden kurtardığı o elle tutulmaz anı yakalayabilmesi için çekimlerin yinelenmesine de izin yok. Keaton, özgürlüklerle sessizliklerin dehası, başkalarının yazdığı aptal senaryolara harfi harfine uymak zorun-

da. Sesli film dönemindeki film fabrikalarının üretim kuralları uyarınca bu yoldan harcamalar yarıya kısılıp yetenekler aradan çıkartılıyor. Hollywood'un çılgın bir serüven olduğu günler sonsuza değin geride kalmış.

Her geçen gün Keaton kendini insanlardan çok köpekler ve sığırlarla rahat hissediyor. Ve her gece bir şişe Bourbon viskisi açarak kendi belleğine, 'iç de unut,' diye yalvarıyor (128, 382)

1932: *Mexico City*
Eisenstein

Meksika'dakiler onu bir '*Bolşevik, eşcinsel ve sefahat düşkünü,*' olmakla suçlarken Hollywood'dakiler de ona '*Kızıl köpek, canilerin dostu,*' diyorlar.

Sergei Eisenstein, yerel konulu bir film yapmak üzere Meksika'ya gelmiş. Yapım daha yarılanmadan yüreği sökülüp çıkartılıyor. Meksikahlar kimi sahneleri yasaklıyorlar, çünkü, gerçeklere bir diyeceğimiz yok, ama bu kadarı da fazla, sağolun, almayalım, diyorlar. Kuzey Amerikah yapımcı, çekilmiş filmleri, doğramak isteyenlerin olsun, diye bırakıp gidiyor.

Eisenstein'ın *Que Viva México* filmi sonunda bir yığın cafcaflı sahneden ibaret kalıyor; tutarsız ya da aldatıcı biçimde bir araya getirildiği için hiçbir şey söylemeyen imgeler; bu ülke üstüne şimdiye değin söylenmemiş olan bir sözden kopartılıp saçılmış, göz kamaştıran harfler. O sözün söyleyeceği şuydu ki bu ülke, deniz dibinin dünya merkeziyle birleştiği yerden fışkırmış çılgın bir sanrıdır: patlamanın eşiğinde birer yanardağ olan piramitler, aç bedenler gibi birbirine dolanmış sarmaşık bitkileri ve nefes alıp veren taşlar... (151, 305)

1932: *Santa Fe Yolları*
Kuklacı

Kendisinin kuklacı olduğunu bilmiyordu, ta ki bir akşam Buenos Aires'te, yüksek bir balkonda bir arkadaşıyla otururken, aşağıki yoldan saman yüklü bir arabanın geçtiğini görünceye dek. Sa-

manların üstünde genç bir delikanlı yüzünü göğe çevirip uzanmış, bacak bacak üstünde, elleri başının altında, sigara tüttürmekteydi. Kuklacı da, arkadaşı da, birden her şeyden uzaklaşmak isteğine kapıldılar. Arkadaşı bir kadınla birlikte Güneyin Güneyindeki gizemli buz ülkelerinin yolunu tuttu, kuklacı da özgürlerin sanatı olan kuklacılığı keşfederek iki atlı bir arabaya binip yollara düştü.

Paraná Irmağı boyunca, kasabadan kasabaya, arabanın tahta tekerlekleri yollarda uzun yara izleri bırakıyor. Kuklacının, bu mutluluk sihirbazının adı Javier Villafañe. Javier, etleri kâğıt ve zamktan oluşmuş çocuklarıyla birlikte geziyor. En sevdiği çocuk Bay Dünyagezgini; uzun, üzgün bir burun, siyah pelerin, sarkık bir boyunbağı. Gösteri sırasında Bay Dünyagezgini, Javier'in elinin bir uzantısıdır, sonrasında da Javier'in ayakucunda uyuyup rüyalara dalar, bir ayakkabı kutusunun içinde.

1932: *Izalco*
Oy Kullanma Hakkı ve Acıklı Sonuçları

General Maximiliano Hernández Martínez, bir hükümet darbesiyle başkanlığa geldiğinde El Salvador halkını milletvekili ve belediye başkanı seçmeye çağırıyor. Kurulan yüzlerce tuzağa karşın minik Komünist Partisi seçimi kazanıyor. General kötü bozuluyor. Oyların incelenmesine ara veriliyor, *sine die*, sonsuza dek!

Dolandırılan komünistler başkaldırıyorlar. Izalco yanardağının patladığı gün Salvadorlular da patlıyor. Kaynar lavlar yamaçlardan aşağı akar, kara dumanlar göğü örterken, kızıl campesino'lar da ellerinde satırlarla kışlalara saldırıyor. Izalco'da, Nahuizalco'da, Tacuba'da, Juayúa'da, üç gün boyunca, Amerika'nın ilk Sovyetler'i iktidarı ele alıyor.

Üç gün. Bunu üç ay süren kanlı kıyımlar izliyor. Farabundi Martí ile diğer komünist önderler kurşuna diziliyor. Askerler, Izalco'daki devrimin önderi olan Kızılderili reis José Feliciano Ama'yı döverek öldürüyorlar. Ama'nın ölüsünü ana meydanlıkta direğe asıyor, okul çocuklarının bu gösteriyi izlemesini zorunlu kılıyorlar. İşverenlerince ihbar edilen ya da asılsız söylentiler sonucu sırf kuşku yüzünden suçlu tutulan otuz bin campesino'ya, kendi

mezarları kendi elleriyle kazdırılıyor. Çocuklar da ölüyor, çünkü komünistlerin başı, tıpkı yılanlarınki gibi, küçükken ezilmelidir. Nerede bir köpek ya da domuz yeri eşelese, insan kalıntıları ortaya çıkıyor. Kurşuna dizilenlerden biri de ayakkabıcı Miguel Mármol. (9, 21, 404)

1932: *Soyapango*
Miguel Yirmi Altı Yaşında

Kurşuna dizilecekleri bağlayıp kamyonlara doldurarak götürdükleri sırada Miguel çocukluğunun geçtiği yerleri tanıyor.

"*Şansa bak,*" diye geçiriyor içinden. "*Göbek bağımın gömüldüğü yere gömüleceğim.*"

Askerler onları tüfek dipçikleriyle yere yıkarak ikişer ikişer vuruyorlar. Kamyonun farlarıyla ayın ışığı buna yetiyor da artıyor bile.

Birkaç voliden sonra sıra Miguel'le oyma resimler satan ve Rus olduğu için hüküm giyen bir adama geliyor. İnfaz müfrezesinin karşısında Miguel'le Rus, arkalarında bağlı olan elleriyle sımsıkı tutuşuyorlar. Bedenini tepeden tırnağa kaşıntı kaplamış olan Miguel deli gibi kaşınmak istiyor ve zihnini dolduran bu gereksinme arasında, "*Hazır ol! Nişan al! Ateş!*" komutlarını duyuyor.

Miguel, kanları akan bir yığın cesedin altında kendine geliyor. Başının zonklayarak kanamasını ve bedenini, ruhunu, giysilerini delip geçmiş olan kurşunların acısını hissediyor. Yeniden doldurulan bir tüfeğin şıkırtısını duyuyor. Bir *coup de grace*, merhamet atışı.

Bir tane daha. Sonra bir tane daha. Miguel, gözleri kandan bulanmış, en sonuncu kurşunu beklerken satır vuruşlarıyla doğrandığını hissediyor.

Askerler cesetleri bir hendeğe tekmeleyip üzerlerine toprak atıyorlar. Kamyonun uzaklaştığını duyan yaralı Miguel kıpırdanmaya çalışıyor. Bunca ölüm ve toprağın altından emekleyerek çıkmak yüzyıllarını alıyor. Sonunda, korkunç bir yavaşlıkla, kalkmaktan çok düşerek dışarı çıkmayı başarıyor, başında Serafín adlı bir yoldaşının sombrerosuyla.

İşte Miguel Marmól'un yirmi altı yaşında dünyaya yeniden

gelmesi böyle oluyor. (126)

1932: *Managua*
Sandino İlerlemekte

Managua Gölünün kıyılarına kadar ulaşan büyük bir yay çizerek. İşgalci güçler darmadağın geriliyorlar. Bu arada dünya gazetelerinde iki fotoğraf yayımlanıyor. Bunların biri, Birleşik Amerikan Bahriyesinden Teğmen Pensington'u elinde bir savaş andaçıyla gösteriyor: bir Nikaragua köylüsünün kesilmiş kafası. Öbür fotoğraftan da ayaklarında yüksek konçlu çizmeler, başlarında safari şapkalarıyla, Nikaragua Ulusal Muhafız Alayının tüm kurmayları gülümsemekte. Tam ortada Muhafızların komutanı, Albay Calvin B. Matthews oturuyor. Arkalarında vahşi orman. Grubun ayakları dibinde, yere serilmiş bir köpek var. Fotoğrafta Nikaragualı olanlar, yalnızca ormanla köpek. (118, 361)

1932: *San Salvador*
Miguel Yirmi Yedi Yaşında

Miguel'i kurtaranlardan geriye kimse kalmamış. Onu hendekte bulan, elleriyle tahteravalli yaparak ırmağın karşısına geçiren, mağarada saklayan ve San Salvador'daki ablasının evine getirmeyi başaran yoldaşlarının hepsi kurşunlarla delik deşik edilmişler. Ablası, Miguel'in kurşunlarla beneklenip satır yaralarıyla yol yol olmuş hayaletini gördüğünde bayılmış, yelpazelenerek ayıltılması gerekmişti. Sonra abla, onun ahrette huzura kavuşması için uzun bir *novena* duasına başlamıştı.

Cenaze ayini sürüyor. Anısına dikilmiş sunağın arkasında kendine gelmeye çalışan Miguel'in üzerinde, ablasının iltihaplı yaralara bir melaike sabrıyla sürdüğü *çiçipinçe* suyundan yapılma merhemden başka bir şey yok. Perdenin arkasında, ateşten kavrularak yattığı yerde, Miguel yaş gününü, gözyaşı denizlerinde yüzen yaşlı akrabalarla komşuların, aralıksız dua ederek onun anısını dile getirmelerini dinleyerek geçiriyor.

Bu gecelerin birinde kapıda bir askeri devriye duruyor.

"Kimin duasını yapıyorsunuz böyle?"

"Ölmüş kardeşimin ruhu için dua ediyoruz."

Askerler içeri girip sunağa yaklaşınca burunlarını tutuyorlar.

Miguel'in ablası tespihini avucunda sıkıyor. İsa Peygamberin tasviri önünde yanan mumların ışığı titriyor. Miguel birden, boğazı gıcıklanarak öksürmek istiyor. Askerler istavroz çıkarıyorlar.

"Rahat uyusun!" diyerek yollarına gidiyorlar.

İşte Miguel Mármol'un yirmi yedi yaşında yeniden dünyaya gelmesi böyle oluyor. (126)

1933: *Managua*
U.S.'in Latin Amerika'daki İlk Yenilgisi

Yılın ilk gününde Deniz Piyadeleri bütün gemi ve uçaklarıyla birlikte Nikaragua'dan ayrılıyorlar. Geniş kenarlı sombrero giydiğinde büyük bir T harfini andıran ufak adam, bu pırtık general, bir imparatorluğa baş eğdirmiştir.

U.S. Basını uzun işgal yıllarında verilen onca ölüyü özgünlükle anmasına karşın havacıların edindikleri deneyimlerin değerini vurguluyor. Sandino'ya karşı yürütülen savaş sayesinde U.S., Nikaragua'da savaşmak için özel olarak tasarlanmış Fokker ve Curtiss uçaklarıyla hava bombardımanı yapmak konusunda deneyim edinme fırsatı bulmuştur.

Ülkeden ayrılan komutan Albay Matthews'un yerine U.S.'e yakınlık ve bağlılık duyan yerli bir subay, Anastasio Tacho Somoza, şimdi Guardia Nacional adı verilen Ulusal Muhafızların başına geçiyor.

Zafer kazanmış olan Sandino, Managua'ya varır varmaz, "*Şimdi özgürüz artık. Bundan sonra bir kurşun bile sıkmayacağım,*" diyor.

Nikaragua Başkanı Juan Bautista Sacasa onu kucaklayarak karşılıyor. General Somoza da Sandino'yu kucaklıyor. (118, 361)

1933: *Camp Jordán*
Chaco Savaşı

Bolivya ile Paraguay savaşmaktalar. Güney Amerika'nın en yoksul iki ülkesi, denize kıyısı olmayan, iliklerine dek sömürülüp yağmalanmış bu iki ülke, bir harita parçası uğruna birbirlerini yok etmeye girişiyorlar. Her iki bayrağın kıvrımları arasına gizlenmiş duran Standard Oil ile Royal Dutch Shell şirketleri, Chaco petrolü için çekişmekteler.

Bu savaşta Paraguaylılarla Bolivyalılar, sevmedikleri, kimsenin sevmediği bir toprak parçası adına birbirlerine diş bilemek zorunda kalmışlardır. Chaco, dikenlerle yılanların barınağı olan boz bir çöldür; burada tek bir kuşa ya da insana rastlayamazsınız. Bu ürküler ülkesinde her şey susuzluk çeker. Kelebekler bulabildikleri su damlalarının üzerine umarsız kümeler halinde üşüşürler. Bolivyalılar için bu, buzluktan çıkıp fırına girmek gibi bir şeydir: And Dağlarının doruklarından koparılıp bu kavrulmuş çalılar arasına bırakılıyorlar. Burada kimileri kurşunlanıyor, ama daha çoğu susuzluktan ölüyor.

Karasinek ve sivrisinek bulutları, düşman hatlarına karşı çalıları yararak zar zor ilerleyen gönülsüz askerlerin peşinden kovalıyor. İki tarafta da yalınayak halk çocukları, subaylarının hatalarının peşinatıdır. Feodal toprak sahipleriyle taşra papazlarının köleleri, ayrı ayrı üniformalar içinde, emperyalist açgözlülüğün uğruna can veriyorlar.

Ölümüne giden Bolivyalı bir asker konuşuyor. Şan ve şeref konusunda hiçbir şey söylemiyor, ne de vatan konusunda. Hırıldayan soluğuyla, "*Beni erkek olarak dünyaya getiren kadere lanet olsun,*" diyor. (354, 402)

Céspedes

Bu içler acısı öyküyü Bolivya tarafından Céspedes anlatacak:

Su arayan bir müfrezedeki askerler, çapa ve kürekle kuyu kazmaya girişiyorlar. Yağan bir avuç yağmur çoktan buharlaşmış, hiçbir yerde su diye bir şey yok. On iki metreye indiklerinde su avcıları sıvı çamura rastlıyorlar. Ama otuz metrede, kırk, kırk beş

metrede kovalar yukarıya yalnızca kum getiriyor, her biri bir öncekinden daha kuru. Askerler bu kum kuyusunu kazmayı sürdürüyorlar, günler günü, her gün biraz daha derine inerek, her gün biraz daha suskun. Ve tıpkı onlar gibi susuzluktan kudurmak kertelerinde olan Paraguaylılar saldırıya geçtiklerinde, Bolivyalılar bu kuyuyu, içinde su varmışçasına savunarak ölüyorlar. (96)

Roa Bastos

Paraguaylıların öyküsünü de Augusto Roa Bastos anlatacak. O da mezar olup çıkan kuyulardan, verilen sayısı belirsiz ölülerden söz edecek ve sırf hareket ettikleri için –evlerinin yolunu şaşırmış sarhoşlar gibi yürüseler de– ölülerden ayırt edilebilen dirilerden. Bastos, gözlerinden yaş olarak akıtacak kadar bile su bulamayan bu şaşkın, perişan askerlerle birlikte yürüyecek. (380)

1934: *Managua*
Korku Filmi: İki Oyuncu ve Birkaç Figüran İçin Senaryo

Somoza, Birleşik Devletler Büyükelçisi Arthur Bliss Lane'in evinden çıkıyor.

Sandino, Nikaragua Başkanı Sacasa'nın evine geliyor.

Somoza kurmaylarıyla çalışmak için masa başında otururken Sandino başkanla yemek yemek için sofraya oturuyor.

Somoza kurmaylarına, elçinin biraz önce, Sandino'nun öldürülmesi için koşulsuz destek verdiğini açıklıyor.

Sandino başkana, askerleriyle birlikte bir yılı aşkın bir süredir toprağı işleyerek yürüttükleri Wiwilí kooperatifindeki sorunları anlatıyor.

Somoza adamlarına Sandino'nun komünist bir düzen düşmanı olduğunu, teslim ettiğinden daha çok sayıda silâhı bulunduğunu bildiriyor.

Sandino başkana, Somoza'nın onun rahat çalışmasına fırsat vermediğini söylüyor.

Somoza adamlarıyla, Sandino'nun nasıl öldürülmesi gerektiği-

ni tartışıyor: zehirlenerek mi, vurularak mı, uçak kazasıyla mı yoksa dağlarda pusuya düşürülerek mi?

Sandino başkanla, Somoza'nın komutasındaki Guardia Nacional'ın giderek artan gücünü görüşüyor ve başkana, Somoza'nın yakında onu devirip başkanlık koltuğuna geçeceği konusunda uyarıda bulunuyor.

Somoza birkaç pratik ayrıntıyı karara bağladıktan sonra kurmaylarının yanından ayrılıyor.

Sandino, kahvesini bitirip başkana veda ediyor.

Somoza bir şiir gecesinde hazır bulunmaya gidiyor. Sandino da ölümüne.

Somoza, ülkeyi ziyaretiyle onurlandırmış olan Perulu genç ve parlak şair Zoila Rosa Cárdenas'ın şiirlerini dinlerken Sandino, Yalnızlar Sokağında, Kurukafa denilen bir yerde vurularak öldürülüyor. (339, 405)

1934: *Managua*
Hükümet Cinayetleri Yok Sayıyor

O gece Managua'da, Albay Santos López tuzaktan kaçmayı başarıyor. Kanayan bir bacakla –şu savaş yıllarında aldığı yedinci yara– damlara tırmanıp yerlere atlıyor, duvarlardan aşıyor ve en sonunda, demiryolunun rayları boyunca kuzeye doğru bir karabasan emeklemesi başlıyor.

Ertesi gün, Santos López yaralı bacağını hâlâ göl kıyısında sürüyedursun, dağlarda toptan bir kıyım yaşanıyor. Somoza, Wililí kooperatifinin yerle bir edilmesini buyuruyor ve yeni kurulmuş Guardia Nacional hiç habersiz saldırarak Sandino'nun, tütün ve muz yetiştiren ve kurmaya başladıkları hastaneyi yarı yarıya bitirmiş olan eski askerlerini ortadan kaldırıyor. Katırlar kıyımdan esirgeniyor ama çocuklar, hayır.

Kısa bir süre sonra Managua'daki U.S. elçiliğinde ve Léon ve Granada'nın en seçkin kulüplerinde Somoza onuruna şölenler veriliyor.

Hükümet, unutmayı buyuran kararlar çıkartıyor. İlan edilen genel af, Sandino'nun ölümünün arifesinden bu yana işlenen bütün cinayetlerin bağışlanmasını sağlıyor. (267, 405)

1934: *San Salvador*

Miguel Yirmi Dokuz Yaşında

Her zamanki gibi Salvador polisinden kaçmakta olan Miguel, İspanyol konsolosunun sevgilisinin evinde sığınma olanağı buluyor.

Bir gece bir fırtına kopuyor. Miguel pencereden bakınca ta uzaklarda, ırmağın dönemeç yaptığı yerde kabaran suların, kendi karısıyla çocuklarının oturduğu balçık kulübeyi tehlikeye düşürdüğünü görüyor. Fırtınaya da, gece devriyelerine de boş vererek sığınağından çıkıp ailesinin yanına koşuyor.

Geceyi, o ince duvarların içinde birbirlerine sokulmuş, rüzgârla suların uğultusunu dinleyerek geçiriyorlar. Tan atarken, rüzgârlarla sularm gerilemeye başladığı sırada, küçük kulübe az buçuk yan yatmış ve epey su almış olmakla birlikte hâlâ ayakta durmaktadır. Miguel de çoluk çocuğuna veda ederek sığınağına dönüyor.

Gel gör ki bu evin yerinde yeller esmektedir. O sağlam yapılı binadan geriye tek bir tuğla bile kalmamış. Irmağın öfkesi yatağının yamaçlarını yıkıp evin temelini oymuş ve konsolosun sevgilisiyle hizmetçi kızı da sürükleyip götürmüştür.

İşte Miguel Mármol'un yirmi dokuz yaşında yeniden dünyaya gelişi böyle oluyor. (126)

1935: *Villamontes-Boyuibe Yolu*

Doksan Bin Ölümün Ardından

Chaco savaşı sona eriyor. Üç yıl önce Paraguaylılarla Bolivyalılar birbirlerine ilk kurşunları sıkmışlardı. Kızılderili dilinde, '*iki kardeşin dövüştüğü yer,*' anlamına gelen Masamaclay adını taşıyan küçük bir köyde.

Öğleyin, haber cepheye ulaşıyor. Silâhlar susuyor. Askerler yavaş yavaş doğruluyor ve daha da yavaş, siperlerden çıkıyorlar. Güneşin kör ettiği partal hortlaklar, Bolivya'nın Santa Cruz müfrezesiyle Paraguay'ın Toledo müfrezesinin arasındaki alanda sarsak

adımlarla ilerliyorlar, birer döküntü, birer kalıntı. Yeni gelen emirler, bir an önce düşman olan tarafların ilişki kurmasını yasaklamıştır. Yalnızca asker selâmına izin var; onlar da birbirlerini askerce selamlıyorlar. Derken içlerinden biri bir haykırı koparıyor, ondan sonra artık tutabilene aşkolsun! Askerler sırayı bozuyor, kasketlerini, silâhlarını, ellerine geçen her şeyi havaya fırlatarak çılgın bir keşmekeş içinde koşuşturmaya başlıyorlar. Paraguaylılar Bolivyalılarla, Bolivyalılar Paraguaylılarla bağırarak, şarkılar söyleyip ağlayarak sarmaşıyor, kızgın kumların üstünde yuvarlanıyorlar (354, 402)

1935: *Maracay*
Gómez

Venezuela diktatörü Juan Vicente Gómez ölüyor ve ülkeyi yönetmeyi sürdürüyor. Yirmi yedi yıldır onu kimse yerinden oynatamamış, şimdi de ölüsüyle ilgili şaka yapmaktan bile korkuyorlar. Bu ürkünç ihtiyarın tabutu bir toprak yığınının altına, kuşku kaldırmaz biçimde gömüldüğünde, mahpuslar nihayet hapisane kapılarını yıkıyorlar ve ancak o zaman sevinç çığlıklarıyla yağmalamalar başlıyor.

Gómez bekâr öldü. Yaşarken idrar söker gibi sevişerek bir yığın çocuk yaptı, ama hiçbir kadının koynunda sabahlamadı. Sabahın ilk ışığı onu her zaman Meryem Ana imgesinin altında ve para dolu kasalarının arasında duran demir karyolasında, yalnız başına bulurdu.

Hiçbir zaman para harcamamış, her hesabı petrolle ödemişti. Gulf, Standard, Texaco, Shell şirketlerine petrol kuyuları dağıtmış, böbreğini eşeleyen doktora, şiirleriyle onu övüp göklere çıkaran şairlere ve gizli görevleriyle düzenini koruyan cellatlara borcunu hep petrol kuyularıyla ödemişti. (114, 333, 366)

1935: *Buenos Aires*
Borges

İnsanları bir araya getiren her şey, futbol ya da siyaset gibi ve insanları çoğaltan her şey, ayna ya da sevişmek gibi, onun tüyleri-

ni ürpertiyor. O, gerçek olarak yalnızca geçmişte, atalarının geçmişinde varolanı ve bu gerçekliği yorumlamayı bilenlerin yazdığı kitaplara yansıyanı tanıyor. Gerisi duman.

Büyük bir incelik ve keskin bir espriyle Jorge Luis Borges, Rezilliğin Evrensel Tarihini anlatıyor. Çevresini kuşatan ulusal rezillik konusunda ise soru bile sormuyor. (25, 59)

1935: *Buenos Aires*
Üç Rezil Yıl

Arjantin hükümeti Londra'da imzaladığı bir ticaret anlaşmasıyla ülkeyi üç kuruşa satıyor. Buenos Aires'in kuzeyindeki şahane malikânelerin gölgeli bahçelerinde sığır zenginleri valsler yapıyorlar, ama bütün ülkenin değeri üç kuruşsa eğer, en yoksul çocuklarının değeri kaç paradır acaba? Irgatlar kelepir fiyatlarla satılıyor; bir fincan kahve karşılığında anadan doğma soyunacak kızların ise sayısız belirsiz. Yeni yeni fabrikalar boy gösteriyor, çevrelerinde de teneke mahalleler, veremden ve polisten kurtulamayan, güneşte kurutulmuş dünkü maté çayının bugün açlık bastırdığı barrio'lar. Arjantin polisi kuşkulu olanları ikna etmeye, sendeleyenleri doğrultmaya yarayan elektrikli copu icat ediyor.

Buenos Aires gecelerinde pezevenk, hoşça vakit geçirmek isteyen kızlar arıyor, kızlar da onlara hoşça vakit geçirtecek erkekler; at yarışlarında oynayan kumarbazlar sıcak tiyo peşinde, dolandırıcılar dolandıracak enayi, işsizler sabahın ilk gazetelerinin ilanlarında iş arıyor. Sokaklarda bohemlerle çapkınlar, üçkâğıtçılar dolaşıyor, hepsi de kendi yalnızlıkları içinde tekbaşına ve bu arada Discepolín'in en son tangosu, hayatın pis bir şaka olduğunu ve her zaman böyle olacağını söyleyip duruyor. (176, 365, 412)

1935: *Buenos Aires*
Discepolín

Ucunda burnu olan upuzun, tek bir kemikten ibaret; öylesine sıska ki iğneleri paltosunun üstünden vurmak gerekiyor, rezillik

yıllarındaki Buenos Aires'in bu gülmez yüzlü şairi.

Enrique Santos Discépolin ilk tangolarını, bu '*dansla yorumlanmaya uygun hüzünlü düşünceler*'i, taşra sahnelerinde çile dolduran bir gezgin tiyatro komiği iken yaratıyor. Külüstür makyaj odalarında neredeyse insan boyu, kocaman pirelerle tanışıyor ve parası ve inancı olmayanlardan söz eden tangolarını onlar için mırıldanmaya başlıyor. (379)

1935: *Buenos Aires*
Evita

Görünüşüne bakarsanız öylesine sıradan bir kızcağız işte, soluk benizli, yorgun yüzlü, elden düşme giysiler içinde, yoksulluğun gündelik çarkında dönüp duruyor. Ötekiler gibi o da radyodaki pembe dizilerin son bölümünü heyecanla bekleyerek, her pazar sinemada Norma Shearer olma düşleri kurarak yaşıyor ve her akşam istasyona giderek Buenos Aires ekspresinin geçişini izliyor. Gelgelelim on beş yaşındayken bu yaşam şurasına geliyor ve Eve Duarte trene binip gidiyor.

Bu küçük yaratığın hiçbir şeyi yok. Ne babası, ne parası, ne de sığınabilecek anıları. Los Toldos kentinde, evli olmayan bir anneden dünyaya geldiğinden bu yana yazgısı aşağılanmak olmuştur ve işte şimdi de trenlerin her tanrının günü Buenos Aires'e boşalttığı binlerce hiç arasında bir hiçtir. Buenos Aires bu sayısı belirsiz kabarık saçlı, esmer tenli taşralıları, işçilerle hizmetçi kızları ağzının içine çeker ve hemen yutar. Büyük kent hafta boyu bunları çiğneyerek geviş getirir. Pazar günleri de artıklarını sokağa tükürür.

Bu küstah Molok'un, bu yüksek beton dorukların ayakları dibinde Evita, onu felce uğratan paniğe kapılıyor ve soğuktan kızarmış ellerini ovuşturup ağlamaktan başka bir şey yapamıyor. Sonra gözlerini silip dişlerini sıkıyor, karton valizinin sapını sımsıkı kavrıyor ve büyük kentin içine gömülüyor. (311, 417)

1935: *Buenos Aires*

Alfonsina

Düşünen kadının yumurtalıkları kurur. Kadın süt ve gözyaşı üretmek için dünyaya gelir, düşünce üretmek için değil; hayatı çubuklu panjurlar arasından gizlice izlemek düşer ona, yaşamak değil. Bunu ona bin kez anlattılar, gelgelelim Alfonsina onlara asla inanmadı, en iyi bilinen şiirleri de bu maço zindancılara duyduğu isyanla doludur.

Taşradan Buenos Aires'e geldiği zaman Alfonsina'nın ayağında topukları aşınmış bir çift ayakkabı ve karnında yasal babası bulunmayan bir çocuk vardı. Bu kentte Alfonsina ne iş bulabilirse yaptı ve dertlerini kaleme almak için postaneden boş telgraf kâğıtları çaldı. Geceler gecesi, satır satır, şiirini işledikçe dilekler tutup fal açar ve yolculuk, miras, aşk umduran kartları öperdi.

Zaman akıp geçti, neredeyse çeyrek yüzyıl oldu, ama kader onu hiç ödüllendirmedi. Gene de Alfonsina, nasıl olduysa, erkekler dünyasında kendine yer açmayı başardı. Arjantin'in ünlü yazarlarının resimleri arasında şimdi onun o hınzır fare yüzü hiç eksik olmuyor.

Bu yıl, bu yaz, Alfonsina kanser olduğunu öğrendi. Bu yüzden şimdi şiirlerinde, denizle kucaklaşmaktan dem vuruyor, derinlerde, Mercanlar Sokağında onu bekleyen yuvadan söz ediyor.

(310)

1935: *Medellín*

Gardel

O çok renkli sesiyle ne zaman bir şarkıya başlasa, şimdiye dek hiç şarkı söylememiş gibi okuyor. Karanlık notalara basıyor, şarkısının, içini göstermeyen sözleri ışıldıyor. Ünlü sihirbazdır o, En Büyük, Carlos Gardel.

Gözlerinin üstünde bir sombreronun gölgesi, dudaklarında hiç silinmeyen, her zaman genç, kusursuz bir gülümseyişle, yenilgi nedir bilmemiş bir şampiyon görünümündedir. Soyu sopu gizemlidir, yaşamı bir bilmece. Facianın seçeneği yoktu, aslında; Gardel'i açıklamalardan ve çöküp çürümelerden kurtarmak zorundaydı.

Gardel'in yaşlanmasını, tapınanları asla bağışlamazlardı. Bindiği Uçak Medellín havaalanından havalanıyor ve uçuş sırasında bir patlamayla yere düşüyor.

1936: *Buenos Aires*
Patoruzú

Dante Quintero'nun yaratısı olan Patoruzú adındaki karikatür bandı on yıldır Buenos Aires gazetelerinde yayımlanmakta. Şimdi, tümüyle bu karaktere adanmış aylık bir dergi çıkıyor. Patoruzú, Patagonya'nın yarısına sahip, büyük bir toprak sahibidir. Buenos Aires'te, beş yıldızlı otellerde yaşar, çevreye avuç avuç milyonlar saçar ve özel mülkiyetle tüketim toplumunun ateşli bir savunanıdır. Dante Quintero, Patoruzú'nun tipik bir Arjantin Kızılderilisi olduğunu açıklıyor. (446, 456)

1936: *Rio de Janeiro*
Olga ile O

İsyancı ordusuyla birlikte Luis Carlos Prestes, Brezilya'nın sonsuzluklarını kaç kez bir baştan bir başa, yaya olarak geçmiştir, güneydeki çorak ovalardan kuzeydeki çöllere, vahşi Amazon ormanlarının bir ucundan öbür ucuna, üç yıl boyunca Prestes Kolu tek yenilgiye uğramadan şeker ve kahve krallarıyla savaşmış, onları yerlerine mıhlamıştır. Öyle ki Olga Benário hayalinde onu hep, bakışlarıyla insanı delip geçen, yiğit yapılı bir erkek olarak canlandırmıştı. Bu yüzden şimdi onun, gözlerinin içine bakılınca kızaran, ince yapılı, ufacık bir adam olduğunu görünce şaşırıyor.

Almanya'daki devrim mücadelelerinde pişmiş, sınır ayrımı yapmayan bir militan olan Olga, ömründe hiç kadın tanımamış olan bu isyancıyı seviyor ve kanadının altına alıyor. Zaman içinde ikisi de tutuklanıyor ve ayrı ayrı hapisanelere gönderiliyorlar.

Almanya'dan Hitler, hem Yahudi hem komünist olan –iğrenç kan, iğrenç fikirler– Olga'yı istiyor ve Brezilya Başkanı Getulio Vargas onu iade ediyor. Askerler onu almaya geldiğinde mah-

puslar ayaklanıyorlar, ama yararsız yere kan dökmekte anlam göremeyen Olga onları yatıştırıp askerlere teslim oluyor. Hücresinin parmaklıkları ardından romancı Graciliano Ramos onun, elleri kelepçeli, karnı burnunda, geçip gittiğini görüyor.

Rıhtımda, gamalı haç bayraklı bir gemi Olga'yı beklemekte; kaptana dosdoğru Hamburg'a gitmesi buyrulmuş. Orada Olga bir toplama kampına bırakılacak, sonra bir gaz odasında boğulup öldürülerek fırında yakılacak. (263, 302, 364)

1936: *Madrid*
İspanya Savaşı

İspanya Cumhuriyetine karşı başlayan ayaklanma kışlalarda, kiliselerde ve saraylarda kotarılmış. Generaller, din adamları, kralın uşakları ve yağlı iple bıçak erbabı feodal beyler bu savaşın karanlık baş oyuncuları. Şilili şair Neruda onlara lanet yağdırarak günün birinde yüreklerine saplanacak olan kurşunlara çağrı çıkarıyor. Granada'da faşistler Neruda'nın kardeşi gibi sevdiği Endülüs şairi Federico Garcia Lorca'yı vurmuşlar, bir eşcinsel ve kızıl olduğu –ya da öyle göründüğü– için.

Neruda kandan sırsıklam olmuş İspanyol toprakları üzerinde gezinirken değişime uğruyor. Kafasını siyasete takıyor ve şiirden, tıpkı maden ve un gibi yararlı bir nesne olup çıkmasını, yüzünün kömür tozuyla kararmasını ve göğüs göğüse dövüşmeye kendini hazırlamasını istiyor. (313, 314)

1936: *San Salvador*
Martínez

İsyanın başına geçen Francisco Franco kendisini Generalisimo ve İspanya Devlet Başkanı ilan ediyor. Burgos kentine ilk diplomatik tanıma, uzak Karaiplerden geliyor. El Salvador diktatörü General Maximiliano Hernández Martínez, meslektaşının yeni doğmuş diktatörlüğünü kutluyor.

Otuz bin Salvador'lunun kanına giren Martínez, bu iyi yürek-

li dede, karınca öldürmenin insan öldürmekten daha büyük suç olduğu kanısındadır. Çünkü ileri sürdüğüne göre karıncalar ölümden sonra yeniden dirilemezlermiş. Maestro Martínez her pazar radyodan halka seslenerek uluslararası siyasal durum, bağırsak parazitleri, ruhların yeniden dünyaya dönmesi ve komünizm tehlikesi konusunu anlatır. Bakanlarının hastalıklarını, Başkanlık Sarayının avlusunda tuttuğu kocaman şişelerdeki renkli sularla, sık sık tedavi etmek huyundadır. Çiçek salgını başgösterdiğinde de hastalığı korkutup kaçırmak için sokak lambalarına kırmızı selofan sarar.

Komploları ortaya çıkarmak için dumanı tüten bir çorba tenceresinin üzerine sarkaç sallandırır. En ciddi sorunları çözümlemek için Başkan Roosevelt'e başvurur ve telepati kullanarak Beyaz Saray'la doğrudan iletişim kurar. (250)

1936: *San Salvador*
Miguel Otuz Bir Yaşında

Hapisten yeni çıkan Miguel –kelepçeli hücre hapsinde hemen hemen iki yıl– sokaklarda geziyor, hiçbir şeyi olmayan, paçavralar içinde bir parya. Artık partisi yok, çünkü üyesi olduğu Komünist Partisindeki yoldaşları onun diktatör Martínez'le pazarlığa oturup anlaştığından kuşkulanıyorlar. Miguel'in işi de yok, çünkü Martínez onun iş bulamamasını sağlıyor. Miguel'in karısı yok, çünkü çocukları alıp gitmiş. Miguel'in ne evi, ne yiyeceği, ne ayaklarında pabuç, hatta ne de bir adı var. Miguel Marmol diye birinin var olmadığı, çünkü kendisinin 1932'de idam edildiği resmen kayda geçilmiş.

Miguel her şeye artık kesin sona erdirmeye karar veriyor. Bu düşüncelerle yaşamak yeter! Tek bir satır vuruşuyla damarlarını açabilir. Miguel tam satırını havaya kaldırırken yolda, merkebe binmiş bir çocuk görünüyor. Çocuk o koskocaman, hasır sombrerosunu çıkarıp Miguel'i selâmlıyor ve elindeki hindistancevizini kırmak için satırını rica ediyor, sonra da hindistancevizinin yarısını ona sunuyor, içmeye su, yemeye meyvenin eti. Miguel, bu tanımadığı çocuk ona bir şölen sunmuşçasına iştahla yiyip içiyor, son-

ra ayağa kalkıp yürüyerek ölümden uzaklaşıyor.

İşte Miguel Mármol'un otuz bir yaşında yeniden dünyaya gelişi böyle oluyor. (126)

1936: *Guatemala City*
Ubico

Gerçi Martínez birkaç saatle onu atlatmış, gene de Ubico hiç değilse Franco'yu resmen tanıyan ikinci kişi oluyor. Hitler ve Mussolini'den on gün önce Ubico, İspanyol demokrasisine karşı ayaklanan adama meşruluk damgası vuruyor.

Guatemala Devlet Başkanı General Jorge Ubico, '*ikiz kardeş gibi benzeşiyoruz*,' dediği Napoleon Bonaparte'ın suretleriyle çevrili olarak hüküm sürüyor. Ne var ki kendisi motosiklete binmeye meraklı, yürüttüğü savaşın da Avrupa'nın fethiyle ilişkisi yok. Onunkisi kötü düşüncelere açılmış bir savaştır. Kötü düşüncelerin karşısında asker disiplini. Ubico, posta görevlilerini, senfoni orkestrasının müzikçilerini ve de okul çocuklarını askerleştiriyor. Dolu bir kursak kötü düşüncelerin anası olduğu için United Fruit Şirketinin çiftlik ırgatlarına ödediği ücretleri yarıya indiriyor. Kötü düşüncelerin babası olan aylaklığı da, bu suçu işleyenleri kendi topraklarında bedava çalışmaya zorlayarak cezalandırıyor. Devrimcilerin zihinlerindeki kötü düşünceleri kovmak için de polis zindanlarında onların kafalarını sıkıştıran çelik bir taç icat ediyor.

Ubico, Ubico onuruna büyük bir anıt dikmek amacıyla Kızılderililere, her ay beş *centavo* bağışta bulunmak zorunluluğu getirmiş. Eli ceket göğsünün içinde, yontucuya poz veriyor. (250)

1936: *Trujillo City*
Trujillo Döneminin Altıncı Yılında

Dominik Cumhuriyeti başkentinin adı düzeltiliyor. Kurucularının Santa Domingo adını verdiği kent, Trujillo City oluyor. Liman da şimdi Trujillo adını alıyor, birçok kent ve kasaba, plaza, çarşı ve cadde gibi. Generalísimo Rafael Leonidas Trujillo, Trujillo City'den İspanya'daki Generalísimo Francisco Franco'ya en yü-

rekten desteklerini yolluyor.

Trujillo, kızıllarla tanrıtanımazların bu yorulmak bilmez belası, tıpkı Anastasio Somoza gibi, bir U.S. işgalinin meyvesidir. Alçakgönüllülüğü onun, ülkedeki tüm otomobil plakalarına adını ve bütün posta pullarına resmini basmasını engellemiyor; ne de üç yaşındaki oğlu Ramfis'e albaylık rütbesi vermeyi basit ve hakça bir olgu olarak görmesini. Sorumluluk duygusu yüzünden, ülkedeki tüm bakanlarla kapıcıları, piskoposlarla güzellik kraliçelerini kendisi atıyor. Girişim ruhunu körüklemek amacıyla da Trujillo, bütün tuz, tütün, petrol, çimento, un ve kibrit tekellerini Trujillo'ya veriyor. Kamu sağlığının hatırı için Trujillo, Trujillo mezbahalarından et ve Trujillo süthanelerinden süt almayan işyerlerini kapatıyor. Kamu güvenliğinin hatırı için de Trujillo'nun sattığı güvenlik sigortalarının alımını zorunlu kılıyor. Gelişim dümenini sıkıca kavramış olarak Trujillo, Trujillo girişim kurumlarını vergi yükünden kurtarıyor ve bu arada mülklerine su ve yol, fabrikalarına müşteri sağlıyor. Kent ve kasaba sokaklarında yalınayak gezenler ayakkabı yapımcısı Trujillo'nun buyruğuyla hapse atılıyorlar.

Gücü her şeye yeten bu kişinin sesi, tartışmaya olanak tanımayan bir düdük gibidir. Yemekte kadeh tokuşturduğu bir vali ya da milletvekili, kahveden sonra mezarlığın yolunu tutabilir. Trujillo ilgilendiği mülkleri satın almıyor, işgal ediyor, ilgilendiği kadınları ise baştan çıkartmıyor, parmağıyla gösteriyor. (89, 101, 177)

Yağmura Karşı İşlem

Selli sağanaklar ürünleri su altında bıraktığı zaman Dominik Cumhuriyetine gereken çözüm, yağmur altında ıslanmadan yürüyerek Tanrıya ve Kutlu Ermiş Barbara'ya ivedi yakarılarda bulunacak, uygun nitelikli bir 'niyazcı'dır. İkizler, yağmura gem vurup şimşekleri korkutarak kaçırmakta özellikle etkilidirler.

Dominik'in Salcedo havzasındakiler ise başka bir yönteme başvuruyorlar. Irmak sularıyla cilalanmış olan cinsten iki büyük, oval taş bulup uzun bir ipin iki ucuna sıkıca bağlayarak bir ağaç dalına asıyorlar. Bu taştan yumurtaları avuçlarında iyice sıkarak Tanrıya dua ediyorlar, o da bir haykırı koparıyor ve kara bulutları-

m aldığı gibi başka yere gidiyor (251)

Sözdinlemezliğe Karşı İşlem

María la O'nun anası, her gün ayinlere gidip kesintisiz dualar okuyan bir kadın. Tanrıya, bir mucize yaratsın da kızını söz dinler biri yapsın diye, bu arada bu arsız kızın küstahlıklarını da bağışlasın diye yalvarmaktan dizlerini aşındırmış.

Bir Kutlu Cuma akşamı María la O ırmak boyuna indi. Annesi boş yere onu durdurmaya çalıştı. "*Bir düşünsene, peygamberimiz İsa'yı öldürdükleri sırada...*"

Tanrının gazabı, Kutlu Cuma günü sevişenlerin sonsuza değin birbirlerine yapışık kalmasına yol açar. Gerçi María la O sevgilisiyle buluşmaya gitmemişti, gene de bir günah işledi. Irmakta çıplak yüzdü ve sular bedeninin yasak kuytularını gıdıkladığında zevkten ürperdi.

Sonradan María la O sudan çıkmaya çalıştıysa da çıkamadı, çünkü her yanı balık pullarıyla kaplanmıştı ve ayaklarının yerinde bir balık kuyruğu vardı.

Dominik Cumhuriyetinin sularında María la O, o gün bugündür yüzüp duruyor. Asla bağışlanmadı. (251)

1937: *Dajabón*
Kara Tehlikeye Karşı İşlem

Hükümlüler, Dominik Cumhuriyetinde çalışan Haitili siyahilerdir. Son ayrıntısına kadar General Trujillo'nun tasarladığı bu askersel 'şeytan kovma ayini' bir buçuk gün sürüyor. Şekerkamışı havzasında askerler Haitili işçileri ağıllara doldurup –erkek, kadın ve çocuklardan oluşma davarlar– hemen oracıkta satırlarıyla temizliyor ya da ellerini, ayaklarını bağlayıp süngü ucunda denize yürütüyorlar.

Yüzünü günde kaç kez pudralayan Trujillo, Dominik Cumhuriyetini bembeyaz istemektedir. (101, 177, 286)

1937: *Washington*

Haberler

İki hafta sonra Haiti hükümeti, Dominik Cumhuriyeti hükümetine, '*sınır bölgesindeki son olaylar konusunda kaygılarını*' bildiriyor. Dominik Cumhuriyetinin hükümeti, '*kapsamlı soruşturma yapmaya,*' söz veriyor.

Kıtanın güvenliği adına Birleşik Devletler Hükümeti, Trujillo'ya bölgede olası bir sürtüşmeyi önlemek amacıyla bir kefaret ödemesini salık veriyor. Uzayıp giden görüşmeler sonunda Trujillo, Dominik topraklarmda on sekiz bin Haitilinin can vermiş olduğunu kabul ediyor. Ona kalırsa, kimi kaynakların ortaya attığı yirmi beş binlik rakam, olayları ahlâksızca sömürmek niyetinin dışavurumudur. Trujillo, Haiti hükümetine $ 522.000 tazminat ödemeyi kabul ediyor, başka bir deyişle resmen kabul edilen her ölüm için 29 dolar.

Beyaz Saray, yerleşmiş inter-Amerika antlaşmaları ve prosedürleri çerçevesinde bir anlaşmaya varıldığı için kendi kendini kutluyor. Dışişleri Bakanı Cordell Hull, Washington'da, Başkan Trujillo'nun, '*Orta Amerika'daki, hatta hemen hemen bütün Güney Amerika'daki en büyük adam*' olduğunu belirten bir demeç veriyor.

Tazminat nakit olarak yollu yolunca ödendiğinde Dominik Cumhuriyeti ile Haiti'nin başkanları sınırda kucaklaşıyorlar. (101)

1937: *Rio de Janeiro*

Kızıl Tehlikeye Karşı Önlem

Brezilya Başkanı Getulio Vargas'm diktatörlük kurmaktan başka seçeneği kalmadı. Basın ve radyo haberlerinin bombardımamyla Cohen Planı açıklanınca Vargas, Parlamentoyu ve seçimli demokrasiyi askıya almak zorunda kalıyor. Anavatan, yerinde otururak Moskova sürülerinin ilerleyişine göz yumacak değil ya! Hükümetin bir bodrum odasmda bulduğu Cohen Planı, Komünistlerin Brezilya'yı ele geçirmek için kurdukları komployu tüm ayrıntılarıy-

la – hem taktik hem strateji – veriyor.

Plana, 'Cohen' denmesi bir stenografi hatası yüzündendir. Planı ortaya atan Yüzbaşı Olympio Maurao Filho, aslında Belá Kun'un önderliğindeki kısa ömürlü bir Macar ihtilalinin belgelerine dayandırdığı için bu plana Kun adını vermişti.

Neyse, ad konusu ikinci derecede önemlidir. Bu arada Yüzbaşı Maurao Filho hak ettiği terfiye kavuşarak binbaşı oluyor.

(43)

1937: *Canini Vadisi*
Kamusallık Suçu

Uçaklardan onları bombalıyor, makineli tüfeklerle biçiyorlar. Yerde onları boğazlıyor, diri diri yakıyor, çarmıha geriyorlar. Brezilya ordusu Canudos kamu yerleşim birimini yerle bir ettikten kırk yıl sonra kuzeydoğudaki yemyeşil Caldeirao adasına da aynı şeyi yapıyor, hem de aynı suçtan ötürü: özel mülkiyet ilkesini yadsımak.

Caldeirao'da hiç kimseye ait hiçbir şey yoktu: ne dokuma tezgâhları, ne tuğla fırınları, ne köyün çevresindeki deniz gibi mısır tarlaları, ne de öteki pamuk tarlalarının uçsuz bucaksız beyazlığı. Kimsenin değildi bunlar, herkesindi ve hiç kimse aç çıplak değildi. Yok-yoksullar bu kamusal yerleşim birimini, gezgin çöl evliyası José Lourenço'nun omzunda taşıyıp getirdiği Kutsal Çöl Haçının çağrısı üzerine kurmuşlardı. Haçın dikileceği yeri de, haçı oraya taşıyacak adamı da Meryem Ana seçmişti.

Uzak kentlerin gazetelerine bakacak olursanız bu partal evliya, on bir bin bakireden kurulu bir haremin sultanıdır. Ve bu yetmezmiş gibi bir yandan da tahıl ambarlarında gizli silâh depolayan bir Moskof ajanıdır.

Caldeirao yerleşim biriminden geriye hiçbir şey, hiç kimse kalmıyor. Yalnızca evliya Lourenço'nun bindiği Trancelim adındaki kısrak dağlara kaçmış. Bu cehennem güneşinin altında boş yere birazcık gölge sunan bir çalılık aranıyor. (3)

1937: *Rio de Janeiro*
Monteiro Lobato

Sansürcüler, Monteiro Lobato'nun, *Petrol Skandalı* adındaki yapıtını yasaklıyorlar. Kitap, Brezilya'da petrol olmadığını ileri süren petrol tröstünün ve bu tröstün satın alınmış ya da kiralanmış teknik adamlarının ağzına gidiyor.

Yazar, Brezilyalı bir petrol şirketi kurmaya çalışarak, kendi kendini batırmış. Ondan önce de yayıncılık işini, yalnız kitapçılarda değil eczanelerde, pazar yerlerinde ve gazetecilerde kitap satmak gibi çılgın bir düşünceye kapıldığı için yürütememişti.

Aslında Monteiro Lobato kitap yayımlamak değil yazmak için yaratılmıştı. En güçlü yanı çocuklara masal anlatmak. Benteveo Amarillo çiftliğindeki kıt zekâlı bir domuza Rabikó Markisi adını yakıştırıyor, bir mısır koçanı da İncil'in Latince'sini okuyup cins tavuklarla İngilizce konuşan saygın bir Vikont olup çıkıyor. Marki ise paçavra bebek Emelia'ya baygın gözlerle bakıyor, bebek de konuşmaya geç başladığı ve bu yüzden içinde bir sürü laf biriktiği için nefes bile almadan çene çalıp duruyor. (252)

1937: *Madrid*
Hemingway

Franco'nun askerleri ve Hitler'in uçaklarıyla kıstırılmış olan bu başkentte Hemingway'in raporları, kendi kaldığı otelin bir adım ötesinde tüm şiddetiyle sürmekte olan savaşı anlatıyor.

Issız İspanya'ya neden gelmiş Hemingway? Dünyanın dört bir köşesinden Uluslararası Alay'a katılmaya gelenler gibi bir militan olduğu pek söylenemez. Hemingway'in yazılarında açığa vurduğu şey bambaşkadır: erkekler dünyasındaki kıran kırana onur arayışı. Zaten İspanyol Cumhuriyetinin şu siperlerinde, karneye bağlanmamış olan tek şey de onurdur. (220, 312)

1937: *Mexico City*
Bolero

Meksika'da Augustín Lara'nın boleroları Ulusal Eğitim Bakanlığınca, '*müstehcen, ahlâka aykırı ve yoz şarkı sözleri çocukların terbiyesini bozabilir,*' gerekçesiyle okullarda yasaklanıyor.

Lara, gözlerinde güneş sarhoşu palmiye ağaçları taşıyan Mahvolmuş Kadını övüyor; gözbebeklerinde can sıkıntısının tavus kuyruğu gibi açıldığı Sefahat Kadınından aşk dileniyor, ipek tenli Kurtizan'ın şahane yatağını düşlüyor; kendinden geçmiş durumda, Günah Kadınının ayakları dibine güller seriyor ve Utanç Kadınını, ağzından akan bala karşılık güzel kokularla mücevherlere boğuyor. (299)

1937: *Mexico City*
Cantinflas

Taşra insanları gülmek için çadırlardaki o yoksul, derme çatma tiyatrolara doluşuyor ve bütün sahne ışıkları Cantinflas'ı aydınlatıyor.

"*Yaşamda öyle anlar vardır ki sahiden yaşanmıştır,*" diyor Cantinflas, o kalem bıyığı ve bol pantolonuyla, monoloğunu şimşek hızında sürdürerek. Ağzından saçılan abuk subukluk salvoları, yarı-pişmiş entelektüellerle politikacılara göndermedir, hiçbir şey demeden konuşan, bir düşünceyi sonu gelmez cümlelerle kovalayıp bir türlü yakalayamayan ağız ishalli 'ulema' takımına. Bu topraklarda ekonomi parasal enflasyon çekerken siyaset ve kültür yaşamı da laf enflasyonundan dertlidir. (205)

1937: *Mexico City*
Cárdenas

Meksika, İspanya'daki savaştan elini eteğini çekmiş değil. Lázaro Cárdenas, bulunmaz başkan, –sessizliğin dostu, lafazanlığın düşmanı– yalnızca destek çıkmakla kalmıyor, desteği hayata geçirerek denizlerin ötesindeki cumhuriyete silâh yolluyor ve gemiler

dolusu yetim çocuğa kucak açıyor.

Cárdenas, ülkeyi yönetirken bir yandan da dinliyor. Köşe bucak dolaşıyor ve çevresine kulak veriyor. Kasaba kasaba gezerek yakınmaları sonsuz bir sabırla dinliyor ve yapılabilecek olandan çoğuna asla söz vermiyor. Sözünde duran bir adam olduğu için az konuşuyor. Cárdenas gelene dek Meksika'da hükümet etmek sanatı dil oynatmaktan ibaretti, ama şimdi Cárdenas, evet ya da hayır, dediğinde insanlar ona inanıyorlar. Geçen yaz toprak reformu başlattı ve o günden bu yana yerli yerleşim birimlerine toprak tahsis etmeye ara vermedi.

Devrimi bir işletme olarak görenler ona yürekten diş biliyor. Cárdenas'ın az konuşmasını, Kızılderililer arasında bunca zaman geçirdiği için İspanyolcayı unutmuş olmasına bağlıyor ve günlerden bir gün apış arasına bez, başına tüy takmış olarak ortaya çıkacağını söylüyorlar. (45, 78, 201)

1938: *Anenecuilco*
Zapata'nın Oğlu Nicolás

Anenecuilco campesino'ları toprak uğruna herkesten daha önce, herkesten daha yaman savaştılar. Gelgelelim Zapata'nın doğup başkaldırarak büyüdüğü yerlerde, akan bunca kandan, geçen bunca zamandan sonra değişen pek az şey var.

Çatışmanın temelinde, yüzyıllarla güvelerin kemirmiş olduğu bir deste kâğıt yatıyor. Üzerinde genel valinin mührünü taşıyan bu belgeler, bu köylülerin kendi topraklarının sahibi olduğunu kanıtlıyor. Emiliano Zapata onları askerlerinden birinin, Panço Franco'nun eline teslim etmişti: "Bunları kaybedersen, *compadre*, sonun bir ağaç dalından sallanarak kurumak olur."

Gerçekten de kaç kereler Panço bu kâğıtlarla kendi canını kıl payı kurtarmıştı.

Anenecuilco'nun en iyi dostu, oraya gelip, campesino'ları dinlemiş ve haklarını kabul edip büyütmüş olan Başkan Lázaro Cárdenas'tır. En büyük düşmanı da Emiliano Zapata'nın oğlu, milletvekili Nicolás Zapata. Nicolás, yörenin en zengin topraklarına el koymuş, geri kalanlara da el koymak niyetindedir. (468)

1938: *Mexico City*
Petrol Ulusallaştırılıyor

Meksika'nın petrolü, Tampico'nun kuzeyinde Standard Oil şirketine, güneyinde ise Shell'e aittir. Avrupa'yla U.S.'in ucuza aldığı kendi petrolüne Meksika dünyanın parasını ödüyor. Bu şirketler tam otuz yıldır toprak altı cevherleri çalmakta, Meksika'yı hakkı olan vergi ve ücretlerden yoksun bırakmaktalar. Derken günlerden güzel bir gün, Cardénas, Meksika petrolünün sahibinin Meksika olduğuna karar veriyor.

O gün bugündür gözlere uyku girmiyor. Bu atılım ülkeyi silkeliyor. Sonu gelmeyen gösterilerde muazzam kalabalıklar, Standard ve Shell'in tabutlarını omuzlarında taşıyarak sokaklara dökülüyor. İşçiler, çalınan çanlara eşlik eden marimba temposuna ayak uydurarak kuyularla rafinerileri işgal ediyorlar. Gelgelelim şirketler de buna aynen karşılık veriyor: bütün yabancı teknik elemanlar, o gizem uzmanları ülkeden geri çekiliyor. Yönetimin okunmaz aygıt panellerinin dilinden anlayan kimse kalmıyor ortada. Ulusal bayrak sessiz kulelerin tepesinde dalgalanıyor. Matkaplar durduruluyor, boru hatları boşaltılıyor, ateşler söndürülüyor. Savaş açılmıştır, Latin Amerika'nın beceriksizlik geleneğine, '*Ben bilmem, ben yapamam,*' diyen sömürge alışkanlığına karşı savaş.

(45, 201, 234, 321)

1938: *Mexico City*
Kartlar Açılıyor

Standard Oil, Meksika'nın derhal işgal edilmesi için dayatıyor.

Cardénas, sınırda tek bir asker boy gösterirse petrol kuyularını ateşe vereceğini duyuruyor. Başkan Roosevelt ıslık çalarak başka yana bakmayı seçiyorsa da İngiliz hükümeti Shell'in gazabını benimseyerek, Meksika'dan artık tek damla petrol satın almayacağını bildiriyor. Fransa ona uyuyor. Başka ülkeler de ambargoya katılıyorlar. Meksika yedek parça alabileceği kimse bulamıyor ve limanlarındaki gemiler kayboluyor.

Cardénas gene de katırından aşağı inmemekte direniyor. Ya-

sak bölgelerde müşteri arıyor, –Kızıl Rusya, Nazi Almanya, Faşist İtalya– ve terk edilmiş kuruluşlar ucun ucun canlanmaya başlıyor. Meksikalı işçiler salt coşkularından güç alarak onarıma girişiyorlar, doğaçlamalar yapıp yoktan çözümler üretiyorlar ve böylece yaşayan yaratıcılık mucizesi, başların dik tutulabilmesine olanak tanıyor. (45, 201, 234, 321)

1938: *Coyoacán*
Trotsky

Her sabah, hâlâ yaşadığını görünce şaşıyor. Gerçi evinin bekçi kuleleri ve elektrikli tel örgüleri var ama Leon Trotsky bu istihkamın boşuna olduğunu biliyor. Kızıl Ordunun yaratıcısı, kendisine sığınma hakkı tanıdığı için Meksika'ya minnet duymakla birlikte kadere duyduğu minnet daha büyük. "*Baksana, Nataşa,*" diyor karısına her sabah. "*Dün gece bizi öldürmediler oysa sen hâlâ yakınıyorsun.*"

Lenin'in ölümünden bu yana Stalin, Rus devrimini yaratmış olanları teker teker ortadan kaldırmıştır; "*Devrimi kurtarmak için,*" diyor. "*Devrime el koymak için,*" diyor Trotsky, öldürülmek üzere mimlenmiş olan adam.

Trotsky inatla sosyalizme –insan çamuruyla kirlenmiş bile olsa– inanmakta direniyor. Çünkü, son tahlilde Hıristiyanlığın da Engizisyonun ötesinde, çok daha büyük bir anlam taşıdığını kim yadsıyabilir? (132)

1938: *Hinterland*
Cangaceiro'lar

Etkinliklerinin çapını ılımlı tutuyor ve asla nedensiz eyleme geçmiyorlar. İkiden fazla kilisesi olan kasabalarda soygun yapmıyorlar ve yalnızca kesin buyruk üzerine ya da hançer öperek içilmiş öç andını gerçekleştirmek için adam öldürüyorlar. Denizin ve deniz ejderhalarının tuzlu soluklarının çok uzağında boş gösteriyorlar, kavruk çöl toprakları üstünde. O yarım ay biçimli sombreroları madalyalarla şıkır şıkır, kuzeydoğu Brezilya'nın ıssız genişliklerinden atlı ya da yaya olarak gelip geçiyorlar. Herhangi bir

yerde oyalandıkları pek görülmüyor. Ne çocuklarını büyütüyor ne de ana-babalarını gömüyorlar. Bedenlerini, salt ecelleriyle ölmek uğruna kurşun ve bıçaklardan korumaya çalışmayacakları konusunda Tanrı ve Şeytanla antlaşmaya girmişler. Nitekim, kör ozanların dizelerinde binlerce kez övülüp göklere çıkartılan bu kıyıcı ve kıyılmış yaşamlar, eninde sonunda çok kötü sonlarla bitiyor: "*Tanrı buyuracak, Tanrı verecek, ey uzun yol, yücelerden geçen yol,*" terlerini kurutmaya bile zaman ayırmaksızın kavgadan kavgaya giden göçer haramilerin menkıbeleri. (136, 348, 353)

1938: *Angico*
Cangaceiro Avcıları

Düşmanlarını yanıltmak için Cangaceiro'lar hayvanların sesleriyle izlerini kullanıyor ya da burnuyla topuğu ters takılmış hileli ayakkabılar giyiyorlar. Gelgelelim bilenler bilir. İyi iz sürücüleri, bu can çekişen yerlerden insan geçmiş olduğunu, gördükleri şeylerden anlıyorlar: kırılmış bir dal, yerinden oynamış bir taş, bir koku. Cangaceiro'lar deli gibi parfüm düşkünüdürler. Parfümü üzerlerine şişe şişe boşaltırlar ve bu düşkünlük onları ele verir.
(52, 348, 352, 353)

1939: *Sao Salvador de Bahia*
Tanrıların Kadınları

Kuzey Amerikalı kadın antropolog Ruth Landes, ırkçılık nedir bilmeyen bir ülkedeki siyahilerin yaşantısını incelemek üzere Brezilya'ya geliyor. Rio de Janeiro'da Bakan Osvaldo Aranha onu kabul ediyor. Hükümetin, siyah kan karışmasıyla kirlenmiş olan Brezilya ırkını temizlemeye niyet ettiğini, çünkü ulusun geri kalmışlığına bu siyah kanın neden olduğunu açıklıyor.

Ruth, Rio'dan Bahia'ya gidiyor. Bir zamanlar şeker ve köle zengini sömürge valisinin taht kurduğu bu kentte siyah derililerin rahat bir çoğunluğu vardır ve burada kayda değer ne varsa, ister din, ister yemek ve müzik olsun, hepsi siyahtır. Gene de siyahlar dahil bütün Bahia'lılar, '*beyaz*' düşünmektedirler; kalitenin kanıtı

cilt rengidir. Ama hayır, bütün Bahia'lılar demek yanlış. Ruth, Afrika tapınaklarının kadınlarında siyah olmanın gururunu keşfediyor.

Bu tapmaklarda Afrika tanrılarını bedenlerine kabul edenler hemen hemen her zaman kadınlardır, siyah dişi rahipler. Bu şahane giyimli, top gibi yusyuvarlak kadınlar o cömert bedenlerini, konukluğu zevkli olan birer ev gibi sunuyorlar. Tanrılar bedenlerine girip içlerinde dans ettikçe bu tanrı tutkunu rahibeler halka cesaret ve avuntu sağlıyorlar; dudaklarından kader sözcükleri dökülüyor.

Bahia'nın siyah rahibeleri koca değil sevgili kabul ediyorlar. Çünkü evlilik, saygınlığa eklediklerini özgürlük ve mutluluktan eksiltir. Bu kadınlardan hiçbiri papaz ya da yargıç karşısında resmi nikâh kıydırmaya meraklı değil. Hiçbiri kelepçeli bir evli kadın, Bayan Falan ya da Feşmekân olmak istemiyor. Hepsi de başları dik, bedenleri baygınca salınarak tüm dünyaların kraliçesiymişler gibi dolanıyor ve erkeklerini, tanrıları kıskanmanın benzersiz azabına mahkûm ediyorlar. (253)

Exú

Davul seslerinin zelzelesi Rio de Janeiro'nun uykusunu dağıtıyor. Uzak ormanlıklardan, yangınların aydınlığında Exú, üzerlerine ölümcül lanetlerini yağdırarak zenginlerle alay ediyor. Yok-yoksullarm bu hınzır öç alıcısı, geceyi aydınlığa boğup gündüzü karartıyor. Bir çalılığa taş atsa, çalıların kanı akıyor.

Yoksulların tanrısı aynı zamanda bir şeytandır. İki başı var: biri Nazareth'li İsa, öbürü Cehennemli Şeytan. Bahia'da Exú, öbür dünyanın sinir bozucu bir habercisidir, küçük, ikinci sınıf bir tanrı, oysa Rio'nun teneke mahallelerinde geceyarısının yüce, güçlü efendisi sayılır. Okşamayı da, hırpalamayı da bilen Exú insanı hem kurtarabilir hem öldürebilir ve kimi zaman bunların ikisini de aynı zamanda yapar.

Exú, dünyanın ta karnından çıkagelir ve çıplak ayakların tabanından içeri girer, şiddetle, yırtıp paralayarak. Boşluğun üzerine –ha düştü, ha düşecek– eğilmiş duran kulübelerde farclerle dans eden erkek ve kadınlar Exú'ya ses ve beden sağlar ve Exú bu in-

sanları öyle çılgıncasına kurtarır ki hepsi de yerlerde yuvarlanarak gülmekten çatlayıp ölürler. (255)

María Padilha

Hem Exú'dur, hem de Exú'nun kadınlarından biri, ayna ve sevgili: María Padilha, Exú'nun, meydan ateşlerinin içinde seviş-meye bayıldığı dişi şeytanların en orospusu.

Bedene girdiği zaman onu tanımak zor değil. María Padilha çığlıklar atar, sövüp sayar, kaba kahkahalar savurur ve bir trans sonunda kendine geldiği zaman pahalı içkilerle ithal sigara ister. En önemli tanrı ve şeytanların katındaki nüfuzunu kullanması için, ona sultanmış gibi davranıp yürekten yalvarmak gerekir.

María Padilha öyle, önüne gelenin bedenine de girmez. Kendini bu dünyada ayan etmek için Rio'nun teneke mahallelerinde, kendilerini bozuk para karşılığı satarak ekmeğini kazanan kadınları seçer. Hor görülenler saygınlığa bu yoldan kavuşur işte. Kiralık et, sunağın merkezine yükselir. Gecenin süprüntüsü güneşten daha parlak bir ışık saçar.

1939: *Rio de Janeiro*
Samba

Brezilya, Brezilyalıdır, Tanrı da öyle, diyor Ari Barroso, Rio Karnavalının temeli olmaya başlayan çok vatansever ve dans edilmeye çok yatkın müziğiyle.

Gel gör ki karnavalda duyulan daha başka ve daha lezzetli samba sözleri, bu tropik cennetin üstünlüklerini övmek şöyle dursun, özgür ruhların bohem yaşantısıyla yaramazlıklarına övgü düzmek, yoksullukla polisi lanetlemek ve çalışmaya burun kıvırmak gibi sapıklıklar sergiliyor. Çalışmak ahmakların harcıdır, çünkü tuğla işçisinin eliyle diktiği yapıda asla yaşayamayacağını artık herkes biliyor.

Samba, teneke mahallelerin kara tanrılarına seslenen müziğin çocuğu olan bu kara ritim, artık karnavallara egemen olmuş-

tur, saygın evlerde hâlâ hor görülse bile. Samba bir yerde güvensizlik uyandırıyor, çünkü siyahtır ve yoksuldur ve polisçe kovalanan insanların barınaklarında doğmuştur. Bir yandan da ayaklara hız verip gönlü okşuyor; bir kez başlamayagörsün, ona kayıtsız kalmanın olanağı yok. Şimdi bütün evren, Paskalyadan bir hafta önceye dek süren ve işçi takımını krala, inmelileri atlete ve donuk kişileri şahane çılgınlara döndüren bir fiestanın ritmiyle soluk alıp veriyor. (74, 285)

1939: *Rio de Janeiro*
Kabadayı

Rio'nun en korkulan kabadayısı, Madam Şeytan adıyla anılıyor.

Yedi yaşındayken annesi onu bir beygirle takas etmişti. O günden bu yana elden ele, efendiden efendiye geçerek sonunda bir geneleve demir attı ve burada yemek pişirme sanatıyla yatak zevkini öğrendi. Burada, zamanla meslekten bir kabadayı oldu; dişi, erkek bütün orospuların ve bütün savunmasız sokak insanlarının koruyucusu. Polis tarafından sayısız kereler, birçok adamı mezara yollayacak kertede dövülmesine karşın, bu zorlu kara adam ne hastane biliyor ne de hapisane.

Madam Şeytan, pazartesiden Cumaya kadar erkektir; geceleyin yumruk ve usturayla Lapa yöresinde egemenlik kuran, ıslıkla samba çalıp bir kutu kibritle tempo tutan, panama şapkalı bir ifrit. Ama hafta sonlarında kadın olur; lameden yapılma en uçuk yarasa peleriniyle karnavalın kıyafet yarışmasında birincilik kazanmış olan, her parmağına ayrı yüzük takan ve kalçalarını arkadaşı Carmen Miranda gibi oynatan bir cadoloz. (146)

1939: *Rio de Janeiro*
Cartola

Mangueria bayırında Cartola, sambanın ve belki de daha başka her şeyin simgesidir.

Çok zaman şimşek gibi geçtiği görülür, pantolonunu elinde

bayrak gibi dalgalandırarak; peşinde de gazaba gelmiş bir koca vardır. Sefalarıyla firarları arasında Cartola'nın içinden, mırıldanıp unuttuğu melodiler ve sevda sözcükleri fışkırır.

Cartola sambalarını kime olursa satar, kaç para koparabilirse o kadara. Bunlara sahiden para veren birilerinin çıkması onu her zaman hayretler içinde bırakmaktadır. (428)

1939: *Montserrat*
Vallejo

Ölümcül yaralar almış olan İspanya Cumhuriyeti sendeleyerek son birkaç adım atıyor. Franco'nun kıyımcı ordusu bastırdıkça cumhuriyetin soluğu kesiliyor.

Montserrat manastırındaki milisler veda niyetine, iki Latin Amerikalı şairin İspanya ve İspanya'nın acıklı yazgısı için yazdıkları ağıt şiirleri okuyorlar. Şilili Pablo Neruda ile Perulu César Vallejo'nun şiirleri, asker üniformalarının, düşman bayraklarının, sargı bezlerinin paçavralarından yapılma sayfalara yazılmıştır.

César Vallejo kısa bir süre önce öldü, İspanya gibi acılı ve yalnız, Paris'te öldü; önceden gördüğü ve kayda geçirdiği bir günde. Dört abus duvar arasında kaleme aldığı son şiirlerini İspanya için yazdı; silâha sarılmış İspanyol insanının yiğitliğinden, İspanya'nın bağımsız ruhundan, o güzelim güneşiyle güzelim gölgesinden dem vuran şiirler. Ve şairlerin en Amerikalısı olan bu Amerikalı şairin can çekişirken söylediği son söz, 'İspanya' oldu. (457)

1939: *Washington*
Roosevelt

Franklin Delano Roosevelt başkan olduğu zaman Amerika Birleşik Devletleri'nde on beş milyon işsiz işçi vardı; yolunu şaşırmış çocuklar gibi bakınıp duran, otoyollarda başparmaklarını kaykıltarak, delik tabanlarına mukavva geçirilmiş ayakkabılarıyla kentten kente dolaşan, genel helalarla tren istasyonlarını otel niyetine kullanan işsizler.

Roosevelt'in ülkesini kurtarmak için ilk yaptığı şey, parayı kafese kapamak oldu. Önünü açıkça görebilinceye kadar bütün bankaları kapadı. O gün bugündür ekonominin onu yönetmesine izin vermeden o, ekonomiyi yönetiyor; borsa krizinin tehdit ettiği demokrasiyi de sağlamlaştırmış durumda.

Ama Latin Amerikalı diktatörlerle pek güzel geçiniyor, nedense. Roosevelt onlara kanat geriyor, tıpkı Ford otolarını, Kelvinator buzdolaplarını ve Birleşik Devletlerin başkaca ürünlerini koruduğu gibi. (276, 304)

1939: *Washington*
Trujillo Döneminin Dokuzuncu Yılında

Bu diktatör, U.S. West Point Askeri Akademisinde yirmi bir pare top atışıyla karşılanıyor. Burada devekuşu tüyleriyle süslü şapkasını çıkararak öğrencileri selâmlıyor ve parfümlü fildişi yelpazesiyle serinliyor. Yanına, besili din adamlarıyla saraylılara ek olarak, ikisi de göz sorunlarında uzman olan bir doktor ve bir büyücü getirmiş. Boyundan uzun bir kılıcı sürümekte olan dokuz yaşındaki Tümgeneral Ramfis Trujillo da cabası.

General George Marshall, Trujillo'yu, tarihi Mayflower gemisinin güvertesinde şölenle ağırlıyor. Roosevelt de Beyaz Sarayda kabul ediyor. Yasa hukukçuları, yöneticiler, gazeteciler bu örnek devlet adamına övgü yağdırıyorlar. İşlettiği cinayetler için trink para ödeyen Trujillo övgülerin hesabını da aynı şekilde görüyor ve ödemeleri Dominik Cumhuriyeti yönetiminin yürütme bütçesine, '*Kuş Yemi*' başlığı altında geçiriyor. (60, 177)

1939: Washington
Somoza

U.S. Deniz Piyadeleri onu general yapıp Nikaragua'nın en tepesindeki yere getirmezden önce Anastasio Tacho Somoza, sahte altın para basmak ve kumarla aşkta hile yapmak gibi etkinlikleri başarıyla sürdürmüştü.

Sandino'nun katili tüm güçleri elinde topladıktan sonra ulusal

bütçeyi kendi özel banka hesabına döndürdü ve ülkenin en zengin topraklarını kendi üzerine geçirdi. Ilımlı düşmanlarını Ulusal Banka borçlarına boğarak yürürlükten kaldırdı; daha 'sıcak'düşmanları da şansa bakın ki yol kazalarına ya da baskınlara kurban gittiler.

Somoza'nın U.S.'e yaptığı ziyaret Trujillo'nunkinden daha az görkemli değil. Başkan Roosevelt ve çok sayıda bakan, Union istasyonuna, onu karşılamaya geliyor. Askeri bando iki ülkenin ulusal marşlarını çalıyor ve bunu top atışlarıyla demeçler izliyor. Somoza, Managua kentini bir gölden öbürüne kateden anacaddeye, Roosevelt Caddesi adının verileceğini duyuruyor. (102)

1939: *New York*
Superman

Action Comics adındaki çizgi roman dergisi Superman'in ortaya çıkışının ilk yıldönümünü kutluyor.

Çağımızın Herkül'ü olan bu kişi tüm evrendeki özel mülklerin koruyucusudur. Metropolis denilen bir yerden, ışıktan daha hızlı ve zaman sınırlarını da aşarak, başka çağlara, başka galaksilere gidip geliyor. Dünyamızda ya da başka gezegenlerde, nereye giderse gitsin, Superman düzen ve asayiş sorunlarını, Deniz Piyadelerinin tümünden daha çabuk ve daha kesin çözümlüyor. Bir bakışıyla çeliği eritip tek bir tekmeyle bir orman dolusu ağacı deviriyor, yumruğuyla sıra dağları deliyor.

İkinci kişiliğiyle Superman, çekingen gazeteci Clark Kent'tir, okurlarından herhangi biri kadar uysal bir adam. (147)

1941: *New York*
Bir Kamuoyu Yaratıcısının Portresi

Başlangıçta pek az sinema salonu, *Citizen Kane*'i göstermeye cesaret edebiliyor. Bu filmde Orson Welles, William Randolph Hearst'e aşırı benzeyen, iktidar hırsıyla başı dönmüş bir adamın öyküsünü anlatmaktadır.

Hearst on sekiz gazete, dokuz dergi, yedi şato ve de epeyce

insanın sahibidir. Kamuoyunu çalkalamakta uzman sayılır. Uzun ömründe savaşlar kışkırtıp iflaslar körüklemiş, servetler yaratıp yıkmış, kimilerini putlaştırırken kimilerinin adına silinmez lekeler sürmüştür. En parlak icatları arasında karalama kampanyalarıyla dedikodu köşelerini sayabiliriz: onun en sevdiği şeye, belden aşağı vurulan sıkı yumruklara en uygun birer araç.

Birleşik Devletler'in bu en güçlü kamuoyu yaratıcısına göre, gerçek insan sayılabilecek tek ırk beyaz ırktır; zaferi en güçlünün kazanması kaçınılmazdır; gençler arasındaki aşırı alkol tüketiminden komünistler sorumludur; Japonlar da doğuştan hain ve satılmıştır.

Japonlar Pearl Harbor'daki deniz üssünü bombaladığında Hearst'in gazeteleri zaten yarım yüzyıldan beri Sarı Tehlikeye karşı, kesintisiz uyarı tamtamları çalmaktaydılar. Şimdi Birleşik Devletler, Dünya Savaşına katılıyor. (130, 441)

1942: *New York*
Kızılhaç Kara Kan Kabul Etmiyor

U.S. askerleri savaş cephelerine doğru yola çıkıyor. Askerlerin birçoğu, beyaz subaylarm komutasında siyahilerdir.

Hayatta kalanlar yurda dönecekler. Siyahiler, gene her yere arka kapıdan girecek ve Güney illerinde beyazlardan ayrı olarak yaşayıp ölecekler; o zaman bile ayrı mezarlıklara gömülecekler. Siyahların beyaz dünyaya, hele hele beyaz kadınların yatak odasına adım atmamasını kukuletalı Ku Klux Klan üyeleri sağlayacak.

Savaş, siyahları kabul ediyor, hem de yüz binlercesini, gelgelelim Kızılhaç, hayır! Kızılhaç, kan verme yoluyla ırkların karışması olasılığına karşı plazma bankalarının kara kan almasını yasaklıyor.

'Hayat icatçısı' Charles Drew'nun araştırma ve deneyleri sayesinde kanın biriktirilebilmesi en sonunda gerçekleşmiş. Onun sayesinde plazma bankaları, Avrupa savaş alanlarında can çekişen binlerce askeri yaşama döndürmekte.

Kızılhaç, siyahların kanını geri çevirme kararı alınca, Kızılhaç plazma servisinin direktörü olan Charles Drew görevinden istifa

ediyor. Drew siyahtır. (51, 218, 262)

1942: *Oxford, Mississippi*
Faulkner

Çürümeye yüz tutmuş eski bir malikânenin sütunlu sundurmasında, sallanır koltuğunda William Faulkner piposunu tüttürerek, kulağına hortlakların fısıldadıkları gizleri dinliyor.

Büyük çiftlik sahipleri Faulkner'e saltanatlarını ve korkularını anlatıyorlar. Bu kişilerin en büyük karabasanı, ırkların birbirine karışmasıdır. Onlara göre tek bir damla kara kan, ufacık bir damla bile olsa, taşıyanın bütün hayatını zindan eder ve ölümden sonra da cehennemin alevlerini körükler. Eski Güneyin cinayetten doğmuş, cinayete yazgılı hanedanları, siyahlığın en ufak bir gölgesinden bile ürperip tiksinerek, kaygıyla, kendi alacakaranlıklarının solgun görkeminin üstüne titriyorlar. Bu beyefendiler soylarının katıksızlığının sürüp gideceğini umuyorlar, anıları sönükleşmiş ve Lincoln'un tepelediği atlıların borazanları artık yankılanmaz olmuş olsa bile. (163, 247)

1942: *Hollywood*
Brecht

Hollywood, yok olmanın eşiğindeki insanlığın uykularını kaçıran korkunç bekleyişi tatlı rüyalara dönüştüren filmler üretiyor. Hitler'in Almanya'sından sürgün edilen Bertolt Brecht, bu uyku hapı endüstrisinde çalışmaktadır. Kendi ülkesinde insanların gözünü dört açmayı amaçlayan bir tiyatro kurmuştu, şimdi ekmek parasını United Artist Stüdyolarından çıkarıyor; Hollywood için dokuzdan beşe çalışan ve en büyük gerzeklikler kotasını doldurabilmek için yarışan sayısız yazardan biri.

Bir gün Brecht bir Çin dükkânından kırk sent'e, Şans Tanrısının minik bir biblosunu alıp çalışma masasının üstüne koyuyor. Ona Şans Tanrısının, zehir verilince dudaklarını şapırdattığını söylemişlerdir de. (66)

1942: *Hollywood*
Güneydeki İyi Komşular

Birleşik Devletler'le birlikte savaşa giriyorlar. Gün, *'demokratik fiyatlar'* günüdür: Latin Amerika ülkeleri savaşa ucuz hammadde, ucuz yiyecek ve birkaç tane de asker sağlıyorlar.

Sinema, bu ortaklaşa davayı göklere çıkarıyor. İspanyolca ya da Portekizce söylenen şarkılarla bezenmiş, dansh Güney Amerika gösterileri hemen hemen hiçbir filmden eksik olmuyor artık. Donald Duck da Brezilyalı bir arkadaş ediniyor: José Carioca adındaki papağan. Pasifik adalarında ve Avrupa'nın savaş alanlarında Hollywood Adonis'leri Japonlarla Almanları toptan silip süpürüyorlar. Ve bu Adonis'lerin birçoğunun yanıbaşında *'simpatico'*, haylaz, biraz da aptal bir Latin arkadaş var; sarışın Kuzeyli kardeşine hayran olan bu Latin, onun yankısı ve gölgesi olarak hizmet veriyor, sadık hempası, şen şarkıcısı, ulağı ve aşçısı olarak.

(467)

1942: *Maria Barzola Pampa*
Üretim Giderlerini Azaltmanın Latin Amerikanca Bir Yöntemi

Bolivya –her zamanki gibi yarı aç– ürettiği tenekeyi her zamanki fiyatının onda birine satarak Dünya Savaşının bedelini ödeyen ülkelerden biridir.

Bu cazip indirimi maden işçileri sağlıyor. İşçilerin ücreti 'yoka yakın'dan resmen 'yok'a iniyor. Ve bir hükümet kararı, işçiyi namlı ucunda işbaşı yapmaya zorlayınca grevler başlıyor. İkinci bir karar grevleri yasaklıyorsa da durduramıyor. Bunun üzerine Başkan Enrique Peñaranda, orduya, 'sert ve etkin' önlemler alması için emir veriyor. Madenlerin kralı olan Patiño da kendi emrini veriyor: *Yolunuzdan şaşmadan eylemi sürdürün.* Yardımcıları Aramayo ile Hochschild da onay veriyorlar. Makineliler saatlerce ateş kusuyor ve yerler ölülerle kaplanıyor.

Patiño Madenleri, tabutların bazılarının parasını veriyorsa da tazminat ödemekten kurtuluyor. Makineli ateşiyle ölmek iş kaza-

sından sayılmaz ki! (97, 474)

1943: *Sans-Souci*
Carpentier

Alejo Carpentier, Henri Christophe'un mülkünü keşfediyor. Kübalı yazar bu azametli kalıntıları geziyor: Aşçılık yapan bir köleyken Haiti'ye hükümdar olan, sonra da her zaman boynunda taşıdığı altın kurşunla kendini vuran Christophe'un sanrılarının anıtı. Onun Versailles'dan kopya ettiği sarayı gezerken Carpentier ayin ilahilerini ve büyücü tamtamlarını duyar gibi oluyor. Fethedilmez bir kaleye benzeyen bu muazzam yapının, tanrılara kurban edilen boğaların kanıyla pekiştirilmiş taşları yıldırımlara, zelzelelere göğüs germiş.

Haiti'de Carpentier şunu öğreniyor ki, deneyimlerden ve bedenden geçerek Amerika'nın derinlerine inerken yapılan yolculuktan daha güçlü ve daha keyifli hiçbir sihir yoktur. Avrupa'daki sihirbazlar birer bürokrat olup çıkmışlar ve sihirle büyü yorgun düşerek bir elçabukluğu becerisine indirgenmiş. Oysa Amerika kıtasında sürrealizm hâlâ yağmur ve delilik kadar doğal. (85)

1943: *Port-au-Prince*
Yalan Söylemeyen Eller

Dewitt Peters, kapısı herkese açık bir atelye kuruyor ve burada aniden, Haiti sanatı patlıyor. Herkes her şey üzerine resim yapmaya başlıyor: kumaş, mukavva, teneke kutu, tahta kaplamalar, duvarlar, önlerine ne çıkarsa. Gökkuşağının yedi canını kullanarak göz kamaştıran şaşaalar fışkırtıyorlar. Herkes: ayakkabı tamircisi ile balıkçı, ırmak başındaki çamaşırcı kadınla pazarcı. Avrupa'nın sıkıp suyunu çıkardığı, Birleşik Devletler'in işgal ettiği, savaşlarla diktatörlüklerin parçaladığı bu en yoksul Amerika ülkesinde insanlar renklerle haykırıyor ve onları kimse susturamıyor.

(122, 142, 385)

1943: *Mount Rouis*
Bir Çimdik Tuz

Bir barda, şiş karınlı çocukların ve iskeleti çıkmış köpeklerin arasında Hector Hyppolyte, elindeki tavuk tüyü fırçayla tanrı resimleri yapıyor. Yahya Peygamber akşamları bara uğrayarak ona yardım ediyor.

Hyppolyte, kendi eli aracılığıyla resimler yapan tanrıların portrelerini çiziyor. Bu Haiti tanrıları, resim ve ressam, aynı anda hem dünyada hem de cennet ve cehennemde yaşıyorlar; hem iyilik hem kötülük yapabiliyor ve çocuklarına avuntu ve öç sunuyorlar.

Tanrılarm hepsi Avrupa'dan gelme değil. Kimileri bu ülkede doğmuş, örneğin silindir şapkasıyla bastonu siyahlığını daha da kararlan, ağır yürüyüşlü Baron Samedi, zehirlerin ve mezarların efendisi. Zehirin can alması ve ölenlerin huzura kavuşması Baron Samedi'nin elindedir. O, bir çok ölüyü zombiye dönüştürür ve köleliğe yazgılar.

Zombilerin –yürüyen ölüler ya da ruhlarını yitirmiş diriler– yüzlerinde umutsuz bir aptallık okunur. Gene de kölelikten kurtulup yitik ruhlarına yeniden kavuşmaları, sırasında, an meselesidir. Bir çimdik tuz, zombileri uyandırmaya yeter. Napolyon'u yenerek Amerika'da özgürlüğün temelini atmış olan kölelerin ülkesinde de tuz kıtlığı çekilecek değil ya! (146, 233, 295)

1944: *New York*
Görmeyi Öğrenmek

Öğle saati, James Baldwin yanında bir arkadaşıyla Manhattan sokaklarında dolaşmaktadır. Bir kırmızı ışıkta dururlar.

"Bak," der Baldwin'in arkadaşı yeri göstererek.

Baldwin bakar, hiçbir şey göremez.

"Baksana. İşte bak."

Hiçbir şey. Kaldırım dibindeki pis bir su birikintisinden baş-

ka bakacak hiçbir şey yoktur.

Arkadaşı üsteler: "Bak. Görüyor musun?"

Bunun üzerine Baldwin dikkatli bakar ve bu kez görür: suyun üzerine yayılan bir benzin damlası. Derken, o benzin damlasında bir gökkuşağı ve suyun daha da derininde hareket halindeki sokak ve sokaktan geçen insanlar: baştankara etmişiyle, delirmişiyle, sihirbazıyla, hareket halinde bütün bir dünya, ışıklı dünyalarla dolu bir dünya. Baldwin görür bunu, ömründe ilk olarak görür. (152)

1945: *Guatemala - El Salvador Sınırı*
Miguel Kırk Yaşında

Mağaralarda, mezarlıklarda yatıyor. Açlık yüzünden sürekli hıçkırık tutması çekiyor ve yemek kırıntısı kapmak için kuşlarla yarışıyor. Onunla ara sıra buluşan ablası, "Tanrı sana birçok yetenek vermiş, ama sonra seni komünist yaparak cezalandırmış," diyor.

Partisinin güvenini yeniden kazandıktan sonra Miguel'in sıkıntıları ve koşuşturmaları daha da artmış. Şimdi ise parti, çilesini en çok çekmiş olan bu üyenin Guatemala'ya, sürgüne gitmesine karar vermiş.

Bin zahmet ve tehlikeyi göze alan Miguel sonunda sınırı geçmeyi başarıyor. Gecenin en koygun saatidir. Miguel, bitkin, bir ağaç altına uzanıyor. Şafak sökerken koskocaman bir sarı inek, ayaklarını yalayarak Miguel'i uyandırıyor.

"*Günaydın*," diyor Miguel; ödü kopan inek böğürerek, var hızıyla ormanın içine kaçıyor. O saat ormandan, öç peşinde beş boğa fırlayıp geliyor. Kaçmak olanaksız. Miguel'in arkasında uçurum var, altında durduğu ağacın gövdesi de pürüzsüz. Boğalar saldırıya geçiyor, sonra birden zınk diye duruyorlar; gözler fırlak, soluklar hırıltılı, burunlarından duman ve ateş fışkırtıp boynuzlarını sallayarak, yeri eşelerken otları paralayıp bir toz bulutu kaldırarak.

Miguel soğuk terler dökerek tir tir titremektedir. Korkudan dili tutulmuş, kekeleyerek özür diliyor. Boğalar ona bakıyorlar, -yarısı açlık, yarısı korku olan bir küçük adam- sonra kendi ara-

larında bakışıyorlar. Miguel kendini Marx'la Assissi'li Ermiş Francis'e emanet ederken boğalar ağır ağır ona arkalarını dönüyor, başlarını sallaya sallaya uzaklaşıyorlar.

Miguel Marmól'un kırk yaşında yeniden dünyaya gelmesi de işte böyle oluyor. (126)

1945: *Hiroşima ve Nagasaki*
Ateşten Bir Güneş

Yeryüzünde şimdiye değin hiç görülmemiş keskin bir ışık yavaş yavaş yükselip göğü yarıyor, sonra aşağıya çöküyor. Üç gün sonra ikinci bir güneşler güneşi Japonya'nın üstüne doğuyor. Aşağıda iki kentin közleri kalıyor, bir yıkıntılar çölü, on binlerce ölü ve yıllar boyunca ufak ufak ölmeye yazgılı on binler.

U.S. Başkanı Harry Truman, Hiroşima ve Nagasaki halklarının üstüne atom bombası atma emrini verdiğinde Hitler'le Mussolini ortadan kalkmış, savaş neredeyse bitmişti. Bu emir Birleşik Devletleri'nde, Sarı Tehlikenin derhal ortadan kaldırılması için koparılan ulusal yaygaranın bir sonucuydu. Şimdiye değin kimsenin sömürgeleştiremediği bu küstah Asya ülkesinin emperyalist özentilerini kökünden kazımanın zamanı çoktan gelmişti. Basın bu hınzır ufarak şeytanlardan söz ederken, 'Bunların iyi olanı ölü olanıdır,' deyip duruyor.

Şimdi artık tüm kuşkular dağıtılmıştır. Fatihler arasında bir tek ulu fatih var. Birleşik Devletler savaştan yara almaksızın, eskisinden daha güçlü çıkıyor. Bütün dünya onun savaş ganimetiymiş gibi davranmaya başlıyor. (140, 276)

1945: *Princeton*
Einstein

Einstein'a, düğmeye basan kendi eliymiş gibi geliyor. Gerçi kendisi imal etmiş değil, gene de eğer enerjinin özgür kalmasıyla ilgili kendi kuramları olmasa atom bombası yaratılamayacaktı. Şimdi Einstein, "*Keşke başka biri olsaydım,*" diye içinden geçiriyor. Keşke hayatın gizlerini inceleyip sorgulayacağı yerde, yaşamı-

nı zararsız bir uğraşa adamış olsaymış, tesisatçı ya da duvarcı ustası gibi, çünkü şimdi başkaları bu gizleri, yaşamı yok etmek amacıyla kullanıyor.

Çocukluğunda bir öğretmeni ona, "*Sen asla bir baltaya sap olamayacaksın,*" demişti.

Yüzünde, ayda yaşarmış gibi bir dalgınlıkla gündüz düşleri kurarak, "*İnsan ışınlara binebilse ışığı nasıl görürdü acaba?*" diye merak ederdi. Sorunun yanıtını büyüdüğünde, görecelik kuramında buldu, bir Nobel ödülü kazandı ve daha birçok ödülleri hak etti: Mozart'ın sonatalarıyla Pitagoras teoremi arasındaki gizemli bağlantı konusunda ya da aşırı uzun piposundan yükselen dumanların havada çizdiği başına buyruk arabeskler konusunda zihninde sivrilen sorulara verdiği yanıtlarla.

Einstein'm inancına göre fen bilimi evrenin güzelliğini gözler önüne sermenin bir yoludur. Bilginlerin bu en ünlüsü, insan tarihinin en hüzünlü gözlerine sahip. (150, 228)

1945: *Buenos Aires*
Perón

General McArthur Japonların, Spruille Braden de Arjantin'in yönetimini ele alıyorlar. Arjantin'i demokrasiye giden hayırlı yolda yedmek için U.S. Büyükelçisi Braden, Muhafazakâr'dan Komünist'e kadar bütün partileri bir araya getirerek Juan Domingo Perón'a karşı birleşik bir cephe oluşturuyor. U.S. Dışişleri Bakanlığına bakılırsa Arjantin hükümetinin çalışma bakanı olan Albay Perón bir Naziler çetesinin elebaşısıdır. *Look* dergisi onu, masasının çekmecelerinde Hitler ve Mussolini'nin resimlerinin yanı sıra Patagonyalı yerli kızların fotoğraflarını bulunduran bir sapık olarak tanıtıyor.

Bununla birlikte Perón, başkanlık yolunda uçarcasına hızla ilerliyor; yanında da hummalı gözleri ve kandırıcı sesiyle, radyo oyuncusu Evita var. Perón yorulduğu, kuşkuya kapıldığı ya da korktuğu zaman gemi dişlerinin arasma alan Evita oluyor. Perón şimdi, bütün partilerin toplamından daha çok insan çekmektedir. Kendisine, '*kışkırtıcı,*' denilmesini onur sayıyor. VIP'lerle son modayı izle-

yen sosyetikler Buenos Aires sokaklarının köşelerinde, mendil ve şapka sallayarak Büyükelçi Braden'in adıyla tempo tutarken, işçi barrio'larında çulsuzlar Perón'un adına alkış tutuyorlar. Kendi ülkelerinde sürgün yaşayan, bunca suskunluktan dilsizleşmiş bu emekçi kitleleri, her zaman onlardan yana çıkan bu çizgi dışı bakanın kişiliğinde hem yurtlarını hem de seslerini buluyorlar.

Unutulmuş toplumsal yasaların tozunu silkeleyip yeni yasalar yarattıkça Perón'un yandaşları çığ gibi çoğalıyor. Onun savunduğu, büyük çiftliklerde ve estancio'larda canları çıkanların haklarına saygı gösterilmesini dayatan yasadır. Bu yasa kâğıtta da kalmıyor ve o zamana dek neredeyse bir nesne sayılan köy insanı, sendikasına da kavuşarak bir 'kırsal çalışanı' olup çıkıyor. (311, 327)

1945: *Tucumán Tarlaları*

Şeytan Çömezi

egemenliği altındaki yerleri altüst eden bu yenilikler karşısında küplere biniyor. İşçi sendikaları onu sivri bir hançer ucundan daha çok korkutup öfkelendiriyor.

Kuzey Arjantin'in uçsuz bucaksız şekerkamışı çiftliklerinde bu şeytan çömezi, ırgatların söz dinlemesinden sorumludur. İçlerinden biri terbiyesini bozar ya da bir söze karşılık verirse şeytan çömezi onu bir lokmada yalayıp yutar. Yürürken zincir şakırtıları çıkarıp kükürt kokusu saçmasına karşın onun Şeytanın ta kendisi mi yoksa yalnızca bir görevlisi mi olduğunu kimse bilmiyor. Onu yalnızca kurbanları görüyor, kurbanların çetelesini de kimse tutamıyor. Söylentiye bakılırsa çömez geceleri dev boyu bir yılana dönüşerek ırgatların yattığı kulübeleri geziyormuş ya da yollarda kocaman dişli, iri pençeli, gözleri alev saçan simsiyah bir köpek biçiminde çömelip pusuya yatıyormuş. (103, 328)

Minik Bir Meleğe Ağıt

Arjantin'in kuzey illerinde küçük çocukların ölümlerine ağlanmaz. Dünyada bir boğaz eksik, cennette bir melek fazla! Ölüm

sarhoştur; ilk horozların ötmesiyle birlikte keçiboynuzu likörüyle *çika* testisini başına dikerek, kontrabas ve gitar eşliğinde dans etmeye başlar. Dans edenler ayaklarını yere vura vura dönerlerken ölmüş çocuk kucaktan kucağa geçirilir. Çocuğun iyice pışpışlanıp kutlanmasından sonra cennete doğru uçmasını sağlamak için herkes bir ağızdan şarkıya başlar. Şarkı sesi yükseldikçe küçük yolcu da, bayramlıklarını giymiş, yola çıkar ve onu uğurlamak için –gene de kanatlarını yakmamaya çalışarak– havai fişekler ateşlenir.
(104)

1945: *Tucumán Tarlaları*
Yupanqui

Karşıdaki dağın bakışlarına donuk gözlerle yanıt veren bir Kızılderilinin taştan yontulmuş yüzüne sahip, oysa güney ovalarından, hiç gizlisi olmayan yankısız pampalardan geliyor. Şarkılarında kuzey Arjantin'in esrarını söyleyen bu goşo, at sırtında geliyor, nerede olursa olsun, kiminle olursa olsun konaklıyor, yolların aklına nasıl eserse öyle. Atahualpa Yapanqui, yoluna devam edebilmek için şarkı söylüyor; şarkılarında geçtiği yolları söylüyor. Ve de tarihi devam ettirmek için şarkı söylüyor, çünkü gitarı çalan eliyle ve dünyaya ilişkin düşünceleriyle soluk alan bu adam, çok iyi biliyor ki yoksul halkın tarihi ya şarkı olup söylenir ya da yiter gider.
(202, 270, 472)

1946: *La Paz*
Roska

Tepedekilerin sayısı üç, dağın eteğindekilerin sayısı üç milyon. Bu dağ tenekedir, adı da Bolivya.

Tepedeki üç kişi roska'yı oluşturuyorlar: ortada Simón Patiño, bir yanında Carlos Aramayo, öbür yanında Mauricio Hochschild. Yarım yüzyıl önce Patiño, meteliksiz bir madenciydi ama bir peri sihirli değneğiyle dokunarak onu dünyanın en zengin adamlarından birine döndürdü. Şimdi yeleğinde altın köstek taşıyor, sofrasında kralları, başkanları ağırlıyor. Aramayo eski aristokrat sınıfındandır; Hochschild'ın tarihçesi, onu Bolivya'ya getiren uçakla

başlıyor. Üçü de devletten daha zengin.

Tenekeden kazanılan paranın tümü Bolivya dışına gidiyor. Vergiden kaçmak için Patiño U.S.'de üslenmiş, Aramayo İsviçre'de, Hochschild Arjantin'de. Bolivya'ya gelir vergisi olarak Patiño yılda elli dolar ödüyor, Aramayo yirmi iki, Hochschild sıfır. Roska'nun madenlerinde dünyaya gelen iki çocuktan biri ölüyor.

Roska üyelerinin her birinin emrinde bir gazete, birkaç bakan ve hukukçu var. Patiño madenlerinin, dışişleri bakanını aylık maaşa bağlaması gelenekselleşmiştir. Gel gör ki şimdi yeni Başkan Gualberto Villaroel, roska'nın devlete vergi, işçilere de sembolik olmanın ötesinde ücret ödemesini istediğine göre, yapılacak ne kalıyor, bir komplo hazırlamak dışında? (97)

1946: *La Paz*
Villaroel

Başkan Villaroel savunmaya geçmiyor. Kendini kaderine bırakıyor, sanki sorun, kader sorunuymuş gibi.

Başkan, paralı tetikçilerin saldırısına uğramıştır; katillerin peşinde de sofu kadınlarla öğrencilerden oluşmuş büyük, karışık bir kalabalık. Bunlar ellerinde meşaleler, siyah bayraklar ve kanlı çarşaflarla başkanlık sarayını basıyor, Villaroel'i balkondan aşağı atıyor, sonra da hurdahaş cesedini bir lamba direğinden çırılçıplak asıyorlar.

Villaroel, roska'ya kafa tutmasının yanısıra, beyazlarla Kızılderililere, nikâhlı ve nikâhsız eşlere, meşru ve nikâhdışı çocuklara eşit haklar tanınmasını istemişti.

Dünya, cinayete alkış tutuyor. Demokrasinin önderleri, Hitler'in paralı adamı olan ve bağışlanmaz bir küstahlıkla tenekenin asgari fiyatını yükseltmeye kalkışan bir zorbanın ortadan kalkmasını kutluyorlar. Ve Bolivya'da, kendi felaketi için çabalamaktan asla vazgeçmeyen bu ülkede, *yeni yıkıldı, eski geri geldi,* diye çılgınca bayram ediliyor. *Ahlâk Derneği* ve *Papaz Anneleri Birliği* için, *Savaş Dulları, U.S. Elçiliği,* her renkten sağcılar ve hemen hemen bütün solcular –ayın sol yüzünden de soldakiler– ve de roska için mutlu günler yeniden başlamıştır. (97)

1946: *Hollywood*
Carmen Miranda

Allanıp pullanmış, kolyeler salkım salkım, basında muzlardan bir kuleyle Carmen Miranda, kartondan yapılma bir tropik dekorunun önünde kıvrılıp bükülüyor.

Okyanusun karşı yakasına göçmüş yoksul bir berberin kızı olarak Portekiz'de doğan Carmen, Brezilya'nın bir numaralı ihraç maddesidir. Onu kahve izliyor.

Bu ufak tefek kaltağın pek sesi yok, olan da akortsuz ama o, şarkılarını elleri ve o parıl parıl gözleriyle söylüyor ve bu yetiyor da artıyor bile. Carmen Hollywood'un en yüksek ücretli oyuncularından. On evi, sekiz petrol kuyusu var.

Gelgelelim Fox stüdyoları Carmen'in kontratını yenilemeye yanaşmıyor. Senetör Joseph McCarthy ona müstehçen demiş, çünkü danslı numaralarının birinin doruğunda, bir fotoğrafçı onun o savrulan eteklerinin altında çıplak et –bağışlanmayacak şey!– ve kimbilir daha neler neler bulunduğunu görüntülemiş. Basın da şimdi Carmen'in çocukluk yaşlarında Belçika Kralı Albert'in huzurunda şarkı söylediğini ve şarkılarını kalça kıvırtmalar ve göz kırpmalarla süsleyerek rahibeleri dehşete salıp krahn uykularını kaçırmış olduğunu açıklıyor. (401)

1948: *Bogotá*-
Öncesinde

Keşişler ve hukukçular kenti, sakin Bogotá'da General Marshall, Latin Amerika ülkelerinin dışişleri bakanlarıyla masa başına oturuyor.

Heybelerinde ne armağanlar getirmiş acep, savaştan kavrulmuş Avrupa topraklarını dolarlarla sulayan bu 'Batının Bilge Kralı'? Göğsüne takılı mikrofonlarla, kılım kıpırdatmadan oturan General, üzerine yağan demeç sağanağına karşı koyuyor. Kendilerini ucuz pahaya satmak için can atan Latin Amerikalı delegelerin ettikleri uzun demokrasi yeminlerine, kirpiğini bile kırpmadan katla-

nıyor. Dünya Bankasının Başkanı John McCloy ise, "*Özür dilerim baylar, çek defterimi bavuluma koymamışım,*" diye uyarılarda bulunuyor.

Bu *Dokuzuncu Pan-Amerikan Konferansı*'nın salonları dışında da, ülkenin dört bir köşesinde, daha bile ağdalı demeçler uzayıp gidiyor. Bilgili liberaller, 'Tanrıça Pallas Atena, eski Yunanistan dağlarında zeytin ağaçlarını nasıl yeşerttiyse Colombia'ya aynen öyle' barış getireceklerini bildiriyor, ağzı laf yapan muhafazakârlar da, 'bilinmez güçleri gün ışığına çekmeye' söz veriyorlar: '*Karanlıklar gecesinde işlenecek ihanetlerden önce yakılan kollu adak şamdanlarının ürkek ışıklarını, yer küresinin kamındaki kara alevlerle yalazlandırmaya.*'

Dışişleri Bakanları bağırıp çağırarak atıp tutadursun, gerçekler direniyor. Colombia kırsalında muhafazakârlarla liberaller arasındaki savaş, silâhlarla yapılıyor. Politikacılar sözleri sağlıyor, köylüler de cesetleri. Şiddet daha şimdiden Bogotá'ya sızmaya başlamış bile, kapitalistlerin kapılarını çalıyor ve kent yaşamının eski saygın geleneklerini tehdit ediyor. Hep aynı günahlar, hep aynı süslü laflar. Geçen pazarki boğa güreşlerinde canından bezmiş kalabalıklar arenayı bastılar ve dövüşmek istemeyen bir boğayı parçaladılar. (7)

1948: *Bogotá*
Gaitán

"Politik ülkenin ulusal ülkeyle hiçbir ilişkisi yok," diyor Jorge Eliécer Gaitán, Liberal Partinin, aynı zamanda yaramaz çocuğu olan başkanı. Yoksullar, eğilimleri ne olursa olsun, ona tapıyorlar. "*Liberal açlıkla muhafazakâr açlık arasındaki fark nedir? Sıtma ne liberaldir, ne de muhafazakâr.*"

Gaitán'ın sesiyle dilleri çözülen yoksullar seslerini onun ağzıyla duyuruyorlar. Çulsuzlar dört bir köşeden onu dinlemeye geliyorlar, – kendi kendilerini dinlemeye – vahşi ormanların arasından yol açarak, atlarını sürerek. Diyorlar ki Gaitán konuştuğu zaman Bogotá'da sisler kalkıyormuş, ahretteki Ermiş Peter bile aşağıda birikmiş mahşer kalabalıklarının üstüne yağmur yağmasını yasaklıyormuş.

Taştan yontulmuşa benzeyen sert çizgili yüzüyle bu gururlu li-

der oligarşiyi lanetlemekten hiç çekinmiyor; kendilerince yaşamları ve söylemleri olmadığı için, kukla gibi, emperyalist ventrilogların dizine oturan oligarşları da. Tarım reformu istiyor ve nicedir sürüp giden büyük yalana bir son vermek için başkaca doğruları da dile getiriyor.

Eğer öldürmezlerse, Gaitán, Colombia'nın bundan sonraki başkanı olacak. Onu satın alamıyorlar. Hangi şeytana uyar acaba, keyif denen şeye dudak büken, yalnız yatan, az yiyen, içki kullanmayan, hatta dişini çektirtirken anestezi bile istemeyen bu adam? (7)

1948: *Bogotá*
Bogotazo

Nisanın bu dokuzuncu günü, öğleden sonra saat ikide Gaitán'ın Latin Amerikalı bir öğrenciyle randevusu var. Öğrenciler, General Marshall'ın Pan-Amerikan konferansının etkisiyle Bogotá'da toplanmaya başlamışlar.

Öğrenci saat bir buçukta otelinden ayrılıyor; niyeti Gaitán'ın çalışma yerine yürüyerek gitmektir. Ama birkaç adım sonra, zelzeleyi andırır bir gürültüyle duruyor; bir insan çığı üzerine geliyor. Barrio'lardan taşan, tepelerden aşağı akan insanlar deliler gibi koşuyorlar, bir acı ve öfke kasırgası kenti sararak vitrin camlarını kırıyor, tramvayları deviriyor, binaları ateşe veriyor.

Onu öldürdüler! Öldürdüler onu!

Her şey sokakta olup bitmişti, üç kurşunla. Gaitán'ın cep saati saat öğleden sonra 1:05'te durmuştu.

Öğrenci, Fidel Castro adında irikıyım bir Kübalı, kasketini başına daha bir sıkı geçiriyor ve kendini sokaktaki insan kasırgasına bırakarak sürüklenip gidiyor. (7)

1948: *Bogotá*
Alevler

Kızılderili ponçolarıyla işçi çarıkları Bogotá'nın merkezine el koyuyor, toprak ve taş tutmaktan nasırlaşmış, makine yağıyla, kun-

dura boyasıyla kirlenmiş eller: hamallardan, öğrenci ve garsonlardan, çamaşırcı ve pazarcılardan, yatak seçmeyen kadınlarla her işin ustası erkeklerden, kaldırım mühendisleriyle servet avcılarından oluşmuş bir sel. Bir kadın sırtında dört kürk mantoyla bu selden kendini koparıyor, sevdalı aylar gibi hantal ve mutlu; tavşan gibi seğirten bir adamın boynunda bir sürü inci kolye var; kaplumbağa gibi yürüyeni ise bir buzdolabı sırtlamış.

Sokak köşelerinde pırtık çocuklar trafiği yönetiyor. Mahpuslar hücrelerinin parmaklıklarını kırıyor. Birisi yangın hortumlarını satırla kesiyor. Bogotá dev boyunda bir meydan ateşidir, gökyüzü bir kızıl kubbe. Yanan bakanlıkların balkonlarından aşağı yazı makineleri atılıyor, alevler içindeki çan kulelerinden kurşunlar yağıyor. Bu gazabın karşısında polis ya saklanıyor ya da kollarını devşirip duruyor.

Başkanlık sarayında bir insan selinin yaklaşmakta olduğu gözleniyor. Makineliler şimdiye kadar buna benzer iki hamleyi geri püskürtmüş, gene de kalabalık, Gaitán'ı öldüren kuklanın bağırsakları deşilmiş cesedini saray kapısını fırlatmayı başarmış.

'First Lady' Dona Bertha beline bir tabancı sokuşturarak günah çıkarttığı papaza telefon ediyor: "*Peder, kuzum bir zahmet oğlumu Amerikan Elçiliğine götürüverir misiniz?*"

Başka bir telefonda başkan, Mariano Ospina Peréz, General Marshall'ın evinin korunmasıyla ilgileniyor ve isyancı çapulcuların bastırılması için emirler veriyor. Sonra oturup beklemeye geçiyor. Sokaklardaki keşmekeş büyümektedir.

Başkanlık sarayına yapılan saldırının ön saflarında üç tank var. Ellerinde bayraklar sallayarak Gaitán'ın adını bağıran insan yığınları tankları doldurmuş, arkadan da pala, satır, balta sallayan büyük bir kalabalık dalga dalga geliyor. Saraya vardıklarında tanklar duruyor. Teretleri ağır ağır dönüp geriyi hedefliyor ve kalabalıktaki insanları biçmeye koyuluyor. (7)

1948: *Bogotá*
Küller

Birisi ayakkabısının tekini arayarak ortada dolaşıyor. Kuca-

ğında ölmüş bir çocuk tutan bir kadın ulumakta. Kent için için yanıyor. Dikkatli yürü yoksa cesetlere basarsın. Tramvay tellerinden kolu bacağı kopmuş bir manken sarkıyor; yanmış bir manastırın merdiven aralığında isli, çıplak bir İsa, kollarını kaldırmış göğe bakmakta. Aynı merdivenin dibinde bir dilenci oturmuş bir şeyler içiyor. Başında başpiskoposluk serpuşu, omuzlarında mor kadife bir perde. Dilenci, soğuktan iyice korunmak için altın kupadan Fransız konyağı içiyor, konyağı gelip geçene de gümüş kupayla sunuyor. Bir ordu kurşunu bu sefayı noktalıyor.

Son silâh sesleri yankılanıyor. Yangın yerine dönmüş olan kentte düzen yeniden sağlanıyor. Öç ve çılgınlık dolu üç günün sonunda, silâhları ellerinden alınan halk kitleleri her zamanki uğraş ve çile değirmenine dönüyor.

General Marshall'ın hiç kuşkusu yok; bu 'bogotazo', Moskova'nın işidir. Kolombiya hükümeti Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişkisini kesiyor. (7)

1948: *Upar Vadisi*
Vallenato

'*Haykırmak istiyorum, bırakmıyorlar...*"

Colombia Hükümeti, '*Serseri Haykırışı*'nı yasaklıyor. Bu şarkıyı söyleyen, hapse girmeyi ya da kurşunlamayı göze almalıdır. Ama Magdalena Irmağının kıyısındakiler haykırmayı gene de sürdürüyor.

Colombia'nın kıyı bölgesinde insanlar kendilerini, müzik yaparak savunuyorlar. '*Serseri Haykırışı,*' bir *vallenato* ritmidir, yörenin öyküsünü anlatan ve bu arada havaya mutluluk saçan kovboy ezgilerinden biri.

Gezgin şarkıcılar akordeonlarını göğüslerine bastırıp hoplayarak ortaya çıkarlar. Sonra akordeonlarını kalçalarına bastırarak, her eğlentinin mutlaka onlara sunulan ilk içkisini gövdeye indirir ve birbirlerini 'deyiş' düellosuna davet ederler.

Vallenato deyişleri, pazar yerlerinde, horoz dövüşlerinde günlerce, gecelerce süren bu kıran kırana müzikli savaşlarda, hançer gibi çekilip bırakılan akordeonlardan doğmadır. Şarkıcıların en korktukları rakip ise cehennemde canı sıkıldığı için ikide birde kı-

lık değiştirip Amerika kıtasına inerek eğlence arayan o büyük müzikçi, Şeytan'dır. (359)

1948: *Wroclaw*
Picasso

Bu ressam bütün çağların en iyi ressamlarını benliğinde toplamış. Çoğu zamanlarını birbirleriyle çatışma içinde geçiren, eskil ve çağdaş, bunca dikbaşlı kişiyi özümsemek kolay olmadığından sanatçımızın değil demeç vermek, verilen demeçleri dinlemeye bile zamanı yok.

Gene de, ömründe ilk ve tek kez, Pablo Picasso bir demeç veriyor. Bu duyulmadık olay Polonya'nın Wroclaw kentinde, barış yanlısı dünya entelektüellerinin bir konferansında gerçekleşiyor: "*Bir dostum var ki burda olması gerekirdi ama yok...*"

Picasso, İspanyol dilinin en büyük şairi, dünya şairlerinin en büyüklerinden biri, her zaman ezilmişlerden yana olan, Şili'de polis baskısı altında yaşayan ve bir köpek gibi köşeye kastırılan Pablo Neruda'ya saygılarını sunuyor. (442)

1948: *Şili'de Bir Yerde*
Neruda

Gündelik *El İmparcial* gazetesinin sür manşeti; *Neruda ülkenin her yerinde aranıyor.* Ve altında: *Nerede olduğunu bulan araştırmacı vatandaşlar ödüllendirilecektir.*

Şair, geceleri yol alarak sığınaktan sığınağa gidiyor. Neruda, kızıl olduğu için, dürüst insan olduğu ya da salt 'olduğu' için polis baskısı altında yaşayan birçok kişiden biridir ve kendi seçimi olan kaderinden yakındığı yoktur. Yalnızlıktan da yakınmaz. Başına ne iş açarsa açsın Neruda, içindeki bu savaşçı tutkusunun değerini bilir ve tadını çıkarır, tıpkı kilise çanlarının, şarabın, yılanbalığı çorbasının ve kanatlarını açıp uçan kuyrukluyıldızların değerini bilip tadını çıkardığı gibi. (313, 442)

1948: *San José de Costa Rica*
Figueres

Altı hafta süren iç savaştan ve iki bin ölüden sonra Costa Rica'da taşralı orta sınıf iktidara geliyor.

Yeni hükümetin başı, José Figueres, Komünist Partisini yasa dışı ilan ediyor ve, *'özgür dünyanın Rus emperyalizmine karşı verdiği mücadeleyi koşulsuz destekleyeceğini'* vaat ediyor. Beri yandan, Komünistlerin son yıllarda başlatıp yürüttükleri sosyal reformları sürdüreceğine de, alçak sesle, söz veriyor.

Komünistlerin dostu olan Başkan Rafael Calderón'un kanadı altında, Costa Rica'da sendikalar, kooperatifler çoğalmış, küçük toprak sahiplerine büyük çiftliklerden toprak verilmiş, toplumun sağlık durumu düzelmiş, eğitim alanı genişlemiştir.

Komünist karşıtı Figueres, United Fruit Şirketinin, o güçlü sultanın, topraklarına ilişmiyorsa da paranın spekülasyon yapmasını ve silâhlarm kumpas kurmasını önlemek için bankaları ulusallaştırıp orduyu dağıtıyor. Costa Rica, Orta Amerika'nın vahşi keşmekeşinden yakasını sıyırmak istemektedir. (42, 243, 414, 438)

1949: *Washington*
Çin Devrimi

Dünle yarm arasında bir uçurum. Çin devrimi şöyle bir havaya sıçrayarak uçurumun üstünden atlıyor.

Pekin'den gelen haberler Washington'da korku ve kızgınlık uyandırıyor. Mao'nun kızılları uzun süren yoksulluk yürüyüşünden sonra zafere ulaşmışlardır. General Çan Kay-şek kaçıyor. Birleşik Devletler onu Formasa Adasına yerleştiriyor.

Eski Çin'deki parklara köpeklerle yoksulların girmesi yasaklanmıştı. Gerçi dilenciler hâlâ, eski mandarinlerin zamanında olduğu gibi, sabaha karşının ayazında donarak ölüyorlardı, ama emirleri veren yer Pekin değildi. Kendi bakanlarıyla generallerini seçenler, kendi yasalarıyla kararnamelerini yazanlar, kendi gümrükleriyle ücretlerini saptayanlar Çinliler değildi. Kısacası, Çin'in Karaipler'de olmayışı sırf bir coğrafya hatasıydı. (156, 291)

1949: *Havana*
Radyo Tiyatrosu

"*Öldürme beni,*" diye yalvarıyor tiyatro oyuncusu, yazara.

Onelio Jorge Cardoso, Kaptan Kanca'yı bir dahaki bölümde temizlemeye niyetliydi, gelgelelim bu oyun kişisi sahnede, bir korsan gemisinin güvertesinde kılıç darbesiyle ölecek olursa, onu oynayan oyuncu da sokakta açlıktan ölecektir. Oyuncunun yakın arkadaşı olan yazar, Kaptan Kanca'ya ölümsüzlük vaat ediyor.

Onelio yazdığı radyo oyunlarında soluk kesici serüvenler üretiyor ama oyunları pek tutulmuyor.

Çünkü o yeterince ağdalı yazmıyor, yürekleri ıslak çamaşır gibi, son damlasına kadar burmasını bilmiyor. Onun tersine José Sánchez Arcilla en derin ve ince gönül tellerine dokunuyor. '*Gözyaşı Gerdanlığı*' adındaki 'arkası yarın' dizisindeki kişiler, dinleyenleri hıçkırıklara boğan dokuz yüz altmış beş bölüm boyunca kör talihle cebelleşiyorlar.

Gene de radyo tarihinin en başarılı dizisi Felix B. Caignet'nin, '*Doğmak Hakkımızdır*' adındaki oyunudur. Küba'da ve de başka yerlerde böyle bir şey yaşanmış değil. Yayımlandığı gece saatinde yalnızca bu oyun dinleniyor, topluca katılınan bir ayin. Yayın süresince sinemalar gösterime ara veriyor, sokaklar boşalıyor, sevgililer cilveleşmeyi erteliyor, horozlar dövüşü kesiyor, hatta sinekler bile yere konup bekliyor.

Yetmiş dört bölümden beri bütün Küba, Don Rafael del Junco konuşsun diye beklemiştir. Çünkü 'sır'rı bilen odur. Gel gör ki kendisi felçli olmak bir yana, 197. bölümde sesini de yitirmiştir. Şu sırada 271. bölümdeyiz ve Don Rafael hâlâ hafifçe öksürmekten öte ses çıkaramıyor. Acaba gerçeği, ömründe tek bir kez, Çılgın Tutkunun çağrısına uyarak günah işlemiş olan zavallı iyi kadına ne zaman açıklayabilecek? Ona ne zaman söylemeyi başaracak ki doktoru Albertico Limonta işte o tutkunun meyvesidir, doğurduktan hemen sonra o bembeyaz kalpli kara kadının kollarına terk ettiği bebecik? Ne zaman, ah ne zaman?

Merak ve heyecandan delirmek üzere olan dinleyiciler, Don

Rafael'in sessizlik grevi yürüttüğünden habersizler. Don Rafael del Junco'yu oynayan oyuncu iki buçuk aydır istemekte olduğu ücret zammını alıncaya dek bu zalim sessizlik sürüp gidecek. (266)

1950: *Rio de Janeiro*
Obdulio

Durum tamamen karşısında olmakla birlikte Obdulio kesin bir adım atarak topa tekmeyi vuruyor. Uruguaylıların kaptanı olan bu iri kaslı, göz dolduran siyah adam yılmıyor. Tribünlerdeki düşman kalabalık ne denli kükrerse Obdulio o denli büyüyor.

Maracaná Stadyumunda şaşkınlık ve üzüntü: Brezilya, o büyük, ezici gol makinesi, yılların gözdesi, bu maçı son dakikada kaybediyor. Canını dişine takarak oynayan Uruguay, dünya futbol şampiyonluğunu kazanıyor.

Gazetecilerin, taraftarlarla meraklıların kuşatmasına uğrayan Obdulio o gece otelinden kaçıyor. Zaferi kendi başına kutlamayı seçerek, bir kadeh bir şey içebileceği ücra bir meyhane arıyor ama nereye gitse ağlayan Brezilyalılarla karşılaşıyor.

Daha birkaç saat önce, maçın yarısında bu insanlar, "*Obdulio bize maçı armağan ediyor,*" diye şarkı söylüyorlardı. Şimdi aynı insanlar, iki göz iki çeşme, "*Bütün suç Obdulio'da,*" diye ağlıyorlar.

Ve Obdulio biraz önce diş bilemiş olduğu kitleyi böyle tek tek insan olarak gördükçe serseme dönüyor. Zaferi ona yük olmaya başlıyor. Kendisi bu güzel insanların keyfini kaçırmıştır; büyük bir günah işleyip oyunu kazandığı için onlardan özür mü dilemelidir acaba? Böylece Obdulio, Rio sokaklarında bardan bara dolaşmayı sürdürüyor. Söken şafak onu hâlâ, yenilmişlerle kucaklaşarak içki içerken buluyor. (131, 191)

1950: *Hollywood*
Rita

Adını, kilosunu, yaşını, sesini, dudaklarını ve kaşlarını değiştirerek Hollywood'u fethetti. Saçı donuk siyahtan alev kızılına dön-

dürüldü. Alnı genişletilmek için saç telleri can acıtan elektrosis işlemiyle teker teker yolundu. Gözkapaklarına, çiçek yaprağı boyunda kirpikler takıldı.

Rita Hayworth kendini tanrıçaya dönüştürmüştü; gerçekten tanrıçaydı, belki de... hiç değilse kırklı yıllar için. Ama şimdi ellili yıllar yeni birşeyler gerektiriyor. (249)

1950: *Hollywood*
Marilyn

Rita gibi bu kız da, '*geliştirilmiş*' bir model. Aslında gür kirpikleri ve gıgısı vardı, burnunun ucu yuvarlak , dişleri iriydi. Hollywood yağları alıp kıkırdağı yonttu, dişleri törpüledi ve o silik, kestane rengi saçları bir altın sağanağına döndürdü. Sonra teknisyenler onu Marilyn Monroe olarak vaftiz ettiler ve gazetecilere anlatsın diye yürek burkucu bir çocukluk öyküsü uydurdular.

Bu Hollywood yapımı Venüs'ün artık üçüncü sınıf filmlerde ikinci sınıf roller bulabilmek için yabancı yataklara girmeye gereksinmesi yok. Sosisli sandviç ve kahveyle beslendiği ve kışın soğuktan titrediği günler geride kaldı. O şimdi bir yıldız; daha doğrusu mask takınmış ufacık biri; sırf yalnızlıktan kurtarılmak istediği o dönüşüm dakikasını anımsamayı çok istiyor ama anımsayamıyor. (214, 274)

1951: *Mexico City*
Buñuel

Luis Buñuel'in kafasına taş yağıyor. Gazetelerle basın sendikalarının çoğu, Meksika'nın, iyiliğe ihanetle karşılık veren bu nankör İspanyolu ülkeden atması için diretiyorlar. Ülkeyi kızdıran film, *Los Olvidados*, Mexico City'nin teneke mahallelerini göstermektedir. Bu tüyler ürpertici aşağı dünyada yaşayan çocuklar çöp yığınları arasında oynuyor ve ne bulurlarsa –birbirleri dahil– yiyorlar. Bu bebek akbabalar birbirlerini gagalaya gagalaya paralıyor ve böylece, kentlerinin onlar için seçtiği yazgıyı gerçekleştiriyorlar.

Buñuel'in filmlerinde gizemli bir titreşim, tuhaf bir gücün yankıları var. Ses bandında gürültü olmasa da, gösterimdeki dünya bir hoşgörü suskunluğuna bürünmüş olsa da, derinden uzayıp giden davul gümbürtüleri, belki de yönetmenin Calanda'daki çocukluğunun davulları, toprağı içten içe titretiyor. (70, 71)

1952: *San Fernando Tepesi*
Ölümcül Hasta

Gaitán'ın Bogotá'da, sokak ortasında öldürülmesinden beri Colombia ölümcül hasta. Dağlarda, ovalarda, buz tutmuş yaylalarla nemden buğusu tüten vadilerde... her yerde... campesino'lar birbirini öldürüyor; yoksul yoksula karşı, herkes herkese karşı. Kan davaları ve öç hırsının estirdiği kasırgada Karakan, Pençe, Kem Kader, Hamamböceği ve başkaca usta kasaplar, seçtikleri zanaatta parlayacak ortamı buluyorlar. Ama asayiş güçlerinin işlediği cinayetler bunlardan çok daha kanlı. Tolima müfrezesinin Pantamillo ile San Fernando Tepesi arasını kapsayan bölgedeki harekâtı sırasında, ırza geçme ve yaralamaların yanısıra, bin beş yüz kişi öldürülüyor. Ortada, 'gelecek'i filizlendirebilecek tohum bırakmamak için askerler, kucaktaki bebeleri havaya fırlatıp süngü ve kılıçlarıyla şişliyorlar.

"Bana laf getirmeyin," diyor buyrukları verenler. "Kulak getirin bana!"

Kaçmayı becerebilen campesino'lar, kulübelerinin dumanı tüten közlerini arkada bırakarak dağların ücralarına sığınıyorlar. Ama yola çıkmazdan önce hazin bir törenle evin köpeğini öldürüyorlar, çünkü köpek gürültü yapar. (217, 227, 408)

1952: *La Paz*
El Illimani

Siz onu göremezsiniz, ama o sizi gözlemektedir. Nereye gizlenirseniz gizlenin, gözü üzerinizdedir. En ufacık bir delik bile dikkatinden kaçmaz. Bolivya'nın başkenti onun mülküdür; dün gece

ye dek kendilerini bu evlerle bu insanların sahibi sayan baylar da, henüz kendileri bilmemekle birlikte, onundurlar.

El Illimani, azametli kral, sislerle yıkanıyor. Ayakları dibinde kent, güne başlamakta. Kamp ateşleri sönüyor, son makineli volileri duyuluyor. Maden işçilerinin sarı miğferleri asker kasketlerinden baskın çıkıyor. Dışardakilere karşı hiç zafer kazanmamış, içerdekilere karşı da asla yenilmemiş olan bir ordu çöküyor. İnsanlar sokak köşelerinde dans ediyorlar. Mendiller sallanıyor, saçlar ve yırtık etekler *cueca* ritmine uyarak savrulup dönüyor.

Göğün katıksız maviliği üstünde El Illimani'nin üçüz doruklu tacı ışıl ışıl; karlı yücelerden tanrılar, silâh kuşanmış çocuklarının arka sokaklarda adım adım verdikleri uzun savaşın sonundaki mutluluğuna gülümsüyorlar. (17, 172, 473)

1952: *La Paz*
Halkın Davulu

gümbürdüyor, sonra gene gümbürdüyor. Köpekler gibi avluda kıvrılıp yatan ve efendisini dize gelerek selâmlayan Kızılderilinin intikamı: ezilmişler ordusu el yapımı bombalar, dinamit sopalarıyla çarpışmış ve en sonunda ordunun mühimmatını ellerine geçirmişlerdi.

Victor Paz Estenssoro, bugünden sonra Bolivya'nın tüm Bolivyalılara ait olacağına söz veriyor. Madenlerde işçiler ulusal bayrağı yarıya indiriyorlar ve yeni başkan sözünü tutup da tenekeyi ulusallaştırıncaya dek burada tutacaklarını söylüyorlar. Londra'dakiler geleceği görmüşlerdir; sanki büyü marifetiyle, teneke fiyatları üçte iki oranında düşüyor.

Pairumani malikânesinde Kızılderililer, Patino'nun Hollandadan getirttiği cins boğaları ızgarada kızartıyorlar.

Aramayo'nun, İngiltere'den ithal ettiği kiremit tozuyla kaplanmış tenis kortları katır ahırlarına döndürülüyor.

(17, 172, 473)

Bolivya Madenlerinden Bir Kadın, El Yapımı Bomba Reçetesi Veriyor

Küçük bir teneke süt kutusu bul. Dinamit kapsülünü tam ortaya yerleştir. Sonra demir, mucur, biraz toprak. Cam kırıkları, küçük çiviler ekle. Sonra bir güzel üstünü ört. İşte böyle, görüyor musun? Hemen oracıkta kibriti çakarsın, fşşşt, fırlatırsın. Sapanın varsa daha uzağa fırlatabilirsin. Kocam buradan altı sokak öteye fırlatabiliyor. Bunun için daha uzun fitil kullanırsın. (268)

1952: *Cochabamba*
Alay ve Öfke Haykırışları

Bolivya kırsal kesiminin her yanında zamanlar değişiyor; büyük mülklere ve korkuya karşı sonsuz bir başkaldırı. Cochabamba Vadisinde kadınlar da şarkı söyleyip dans ederek başkaldırılarını herkesin yüzüne çarpıyorlar.

Kutsal Haçın İsa'sı onuruna yapılan törenlerde vadinin her köşesinden gelen Quechua campesino'ları mumlar yakıp *chicha* içiyor, halk şarkıları söylüyor ve akordeon ve *charango*'ların müziğine uyarak, Çarmıha Gerilmiş Olan'ın çevresinde dans ediyorlar.

Genç kızlar İsa'ya, onları üzüp ağlatmayacak bir koca, mısır yüklü bir katır, bir beyaz bir de kara koyun, bir dikiş makinesi ya da ellerinin her parmağı için bir yüzük versin diye yakarıyorlar. Sonra da, Kızılderili dili ve tiz seslerle protestolarını dile getiriyorlar. İsa'ya, babalarına, sevgili ve kocalarına, sofra başında olduğu kadar yatakta da sevgi ve hizmet sözü veriyorlar, ama yük hayvanı yerine konulmak istemiyorlar artık.

Çarmıhın üzerinde uyuyan ya da uyuyormuş gibi yapan, yılların ve böceklerin iyice kemirmiş olduğu bu çıplak maçoyu nişan tahtası niyetine kullanıyor ve söyledikleri şarkılarla ona ok gibi alay yağdırıyorlar. (5)

Cochabambalı Kızılderili Kadınların İsa Peygambere Söylediği Açık Saçık Şarkılar

Küçük Baba, kullarına,
Kızım, kızım, der durursun
Ama madem çükün yoktur
Sen nasıl baba olursun?

Tembel, tembel, der kınarsın
Kullarını Küçük Baba.
Oysa kendin yan yatarsın
Hiç kıpırdamadan haç'ta

Küçük tilki, kuyruğun gür,
Kızda, kadında gözlerin
Sıçan suratlı ihtiyar
Suratın da çopur senin.

İlle nikâh kıyın dersin,
Çocuk yapayım istersin,
Yaşarlarken besle giydir,
Ölünce toprağa yatır.

Yollayacak mısın bana
Dayak atmayacak koca?
Neden her açan gonca
Solup sararsın sonunda? (5)

1952: *Buenos Aires*

Arjantin Halkı Onsuz Çıplak Kalmış Gibi Üşüyor

"Çok yaşa kanser!" diye yazmış biri, Buenos Aires'te bir duvara. Ondan nefret etmişlerdi, tuzu kuru, karnı tok olanlar; yoksul olduğu için, kadın olduğu ve haddini bilmediği için hâlâ da nefret ediyorlar. O, bu kimselere konuşmalarıyla meydan okur, yaşantısıyla nanik yapardı. Evita bir hizmetçi kız ya da belki ucuz melodramlar oynayan bir tiyatro oyuncusu olmak üzere dünyaya gelmiş ama rolünü ezberlemeyi reddetmişti.

Onu hep sevmişlerdi, sevilmeyenler; hâlâ da seviyorlar: Onun sözleriyle kendi düşüncelerini ve lanetlerini dile getirmişlerdi. Evita cüzamlılarla partalları kucaklayan, umutsuzlara gönül rahatlığı bağışlayan iyi yürekli peri kızıydı; muhtaçlara iş ve aş, döşek ve pabuç, dikiş makinesi, takma diş ve çeyiz akıtan dipsiz bir pınar. Yoksullara bunları sarayının yan kapısından dağıtırken Evita yaz ortasında kürkler giyip göz kamaştıran takılar takardı. Yoksulların, bu lüksü ona çok gördükleri sanılmasın. Tam tersine sevinir, alkış tutarlardı. Onun kraliçeler gibi giyinip kuşanması yoksulları aşağılamaz, sanki felekten onların öcünü alırdı.

Evita'nın, beyaz karanfillerle kuşatılmış naaşının önünden halk ağlayarak geçiyor. Günler günü, geceler gecesi, iki hafta süren bir meşaleler geçidi.

Bankacılar, işadamları, büyük toprak sahipleri rahat bir soluk alıyorlar. Evita öldü ya, Başkan Perón kesmez bir bıçaktır artık. (311, 417)

1952: *Açıkdenizlerde*
Aranıyor: Serseri Şarlo

Charlie Chaplin gemiyle Londra'ya hareket ediyor. Deniz yolculuğunun ikinci gününde onun artık U.S.'e geri dönemeyeceği haberi gemiye ulaşıyor. Başsavcı onun durumuna, komünist, ahlâksız ya da deli olduklarından kuşkulanılan yabancı uyruklularla ilgili bir yasayı uygulamış.

Üç beş yıl önce Charlie Chaplin FBI ve Göçmen ve Vatandaşlık Bürosu görevlilerince sorguya çekilmişti:

Yahudi kökenli misin?

Komünist misin?

Hiç zina işledin mi?

Senatör Richard Nixon ile dedikodu yazarı Hedda Hopper aynı görüşteler: *Chaplin, ulusal kurumlarımız için bir tehlikedir.* Onun filmlerini gösteren sinemaların önünde Ahlâk Derneği ile Amerikan Derneği protestolar düzenliyor, "*Chaplin Rusya'ya!*" diyen pankartlar açıyorlar.

FBI otuz yıldır, Şarlo'nun aslında Moskova'nın ajanı olarak çalışan Israel Thonstein adında bir Yahudi olduğunu kanıtlamaya

çalışmaktadır. Kuşkularını uyandıran, 1923 yılında Pravda gazetesinde, "*Chaplin, tartışılmaz yetenekte bir aktördür,*" diye bir yazı çıkması olmuş. (121, 383)

1952: *Londra*
Saygıdeğer Bir Hortlak

Buster Keaton adında saygıdeğer bir hortlak, uzun yıllar unutulduktan sonra Şarlo sayesinde beyazperdeye dönmüş. *Limelight-Sahne Işıkları* filmi Londra'da açılıyor ve Buster Keaton'un birkaç eşsiz dakika için Chaplin'le yaptığı gülünç dans, filmin en parlak, en sevilen sahnesi oluyor.

Bu, Keaton'la Şarlo'nun birlikte ilk çalışmaları. İkisinin de saçları kırlaşmış, yüzleri kırışmış ama çok eskiden, sessizliği sözlerden daha esprili kıldıkları o geçmiş günlerdeki çekicilikleri yerliyerinde.

Şarlo ile Keaton hâlâ bu işin en iyileri. Kahkahadan daha ciddi bir şey olmadığını, bunun sonsuz çaba isteyen bir sanat olduğunu ve dünya durdukça insanları güldürmekten daha üstün bir uğraş bulunamayacağını ikisi de biliyorlar. (382, 383)

1953: *Washington*
Haberler

Birleşik Devletler ilk Hidrojen bombasını Eniwetok'ta patlatıyor.

Başkan Eisenhower, Savunma Bakanlığına Charles Wilson'u getiriyor. General Motors'un yöneticilerinden biri olan Wilson geçenlerde, "*General Motors için iyi olan, Amerika için de iyidir,*" buyurmuştu.

Uzun süren bir mahkemeden sonra Ethel ve Julius Rosenberg elektrikli sandalyede idam ediliyorlar. Ruslar adına casusluk yapmakla suçlanan Rosenberg'ler bu suçu ölünceye değin yadsıyorlar.

Amerika'daki Moscow kenti, Rusya'daki adaşına, '*Adını değiştir*' çağrısında bulunuyor. Idaho eyaletindeki bu küçücük kentin mülki amirleri, Moskova adını taşımaya ancak kendilerinin hakla-

rı olduğunu ileri sürüyor ve Sovyetler Birliği'nin *'can sıkıcı çağrışımlardan kaçınmak için'* kendi başkentine yeni ad bulmasını istiyorlar.

Kamuoyu yoklamalarına bakılırsa Birleşik Devletler vatandaşlarının yarısı, Senatör McCarthy'nin komünistlerin demokrasiye sızmalarını önlemek için yürüttüğü kampanyayı kesin olarak destekliyor.

McCarthy'nin sorguya çekmeyi tasarladığı zanlılardan biri, mühendis Raymond Kaplan, kendini bir kamyonun altına atarak intihar ediyor.

Bilim adamı Albert Einstein, Amerikan Karşıtı Etkinlikler Komisyonu'nun önünde ifade vermeyi reddetmeleri, hapse atılmayı ve ekonomik yıkımı göze almaları için entelektüellere çağrıda bulunuyor. "Bunu yapmazlarsa," diyor Einstein, *"entelektüellerin, kendileri için hazırlanan köleliğe layık oldukları anlaşılacaktır."*

(45)

1953: *Washington*
Cadı Avı

Senatör McCarthy'nin listesine göre, uslanmaz Albert Einstein Amerika'nın baş yoldaşıdır. Bu listeye girmek için yapmanız gereken tek şey siyah arkadaşlarınız olması ya da Kore'ye Amerikan askeri gönderilmesine karşı çıkmanızdır. Ama Einstein'a yüklenen suç bunlardan daha ağır. McCarthy'nin elinde, bu nankör çıfıtın yüreğinin sola eğik olduğu ve kızıl kan pompaladığına ilişkin bol kanıt var.

Bu engizisyon ateşinin yalazlandığı duruşma odası bir ünlüler sirkine dönüşüyor. Orada yankılanan tek tanınmış isim Einstein'ınki değil. Komisyon epeydir gözlerini Hollywood'a dikmiş durumda. Komisyon isim peşindedir. Hollywood isimleri de skandallar yaratıyor. Konuşmayı reddedenler işlerinden oluyorlar, meslekleri yıkıma uğruyor ya da hapse giriyorlar. Dashiell Hammett gibi ya da Lillian Hellman'la Paul Robeson gibi pasaportları ellerinden alınıyor, ya da Cedric Belfrage gibi sınırdışı ediliyorlar. Üçüncü sınıf bir jön olan Ronald Reagan, Kıyametin gazabından kurtarılmayı hak etmeyen kızıl ve pembelerin adlarını veriyor. Bir başka jön,

Robert Taylor, Rusları gülümserken gösteren bir film çevirdiği için uluorta günah çıkartıp pişmanlık getiriyor. Oyun yazarı Clifford Odets düşünceleri için özür dileyerek eski dava arkadaşlarını ele veriyor. Oyuncu José Ferrer ile yönetmen Elian Kazan meslek arkadaşlarını suçluyorlar. Kazan, komünistlerden kendini açıkça soyutlamak için Meksikalı lider Emiliano Zapata hakkında bir film çeviriyor ve gerçekte tarım reformuna inanmış, kıt sözlü, suskun bir köylü olan Zapata'yı, sağa sola ateş eden ve ağız ishali olmuşçasma durmadan konuşan bir şarlatan olarak gösteriyor.

(41, 219, 467)

1953: *Washington*
Bir Cadı Avcısının Portresi

Kullandığı hammadde kolektif korkudur. Kollarını sıvayıp işe girişiyor. Çamurunu ustalıkla yoğurmasını bilen McCarthy korkuyu paniğe, paniği isteriye dönüştürüyor.

Ateşi çıkmış da sayıklarmışçasma, herkesi ihanete zorluyor. Ülkede bulaşıcı Marxist mikrobu kaldıkça ağzını kapamayacağına yemin ediyor. Onun gözünde tüm belirsizlikler korkaklığı yansıtır. Önce suçlayıp sonra araştırıyor. Kararsızlara kesinlik satıyor ve özel mülkiyet hakkını sorgulayan, savaşa ve piyasa düzenine karşı çıkan herkese, kasığına diz atarak ya da karnına bıçak saplayarak saldırıyor. (395)

1953: *Seattle*
Robeson

Kanada'ya, daha doğrusu herhangi bir yere gitmesini yasaklamışlar. Kanadalılar onu konser vermeye çağırınca Paul Robeson onlara Seattle'dan telefonla şarkı söylüyor ve gene telefonla, yaşadığı sürece düşüncelerinden dönmeyeceğine yemin ediyor.

Paul Robeson, kölelerin torunu, Afrika'nın Tarzan tarafından işletilen bir hayvanat bahçesi değil bir gurur kaynağı olduğuna inanmış. Kızıl fikirli bir siyah, Kore'nin beyazlarca işgaline karşı koyan sarı derililerin dostu, kendi aşağılanmış halkı adına, şarkı söylerken başlarını dik tutan bütün ezilmiş halklar adına sesini

yükseltiyor ve gürleyen göklerle sarsılan toprakları yansıtan bir sesle şarkı söylüyor. (381)

1953: *Santiago de Cuba*
Fidel

26 Temmuz sabahı gün ağarırken bir avuç genç, Moncada kışlasını basıyor. Onurlarıyla Kübalı cerbezelerini ve birkaç av tüfeğini kuşanmış olarak Fulgencio Batista'nın diktatörlüğüne, Cumhuriyet maskesi ardına gizlenen bu yarım yüzyıllık sömürge rejimine saldırıyorlar.

Delikanlıların birkaçı çatışmada ölüyor, ama yetmişten çoğunu ordu, bir hafta işkenceden geçirdikten sonra temizliyor. İşkenceciler, birçok tutsakla birlikte Abel Santamaría'nın da gözlerini oyuyorlar.

Tutsak alınan isyancı lider savunmasını yapıyor. Fidel Castro'nun, kendini davasına hiç karşılık beklemeden tümüyle veren bir kişi olduğu görünümünden bellidir. Yargıçlar, hiçbir sözcüğünü kaçırmaksızın onu dinlerken şaşkınlıktan şaşkınlığa düşüyorlar. Fidel'in sözleri tanrıların şanslı kulları için değildir; şeytanlarca ağızlarına sıçılmış olanlar için konuşuyor o; yaptıklarını onların ağzından ve onlar adına açıklıyor.

Fidel Castro, despotizme başkaldırmanın en eski çağlardan kalma bir hak olduğunu ileri sürüyor: "*Bu ada denizin dibine gömülse de bizler kimsenin kölesi olmayacağız...*"

Başını rüzgârda bir ağaç gibi sarsarak, Batista ile adamlarını, asker üniformalarını çıkarıp kasap önlüğü takmakla suçluyor ve bir devrim çizelgesi açıklıyor. İstenirse Küba'da herkese bol bol iş ve aş bulunabileceğini söylüyor.

"*Hayır, olmayacak şey değil bu.*" (90, 392, 422)

1953: *Santiago de Cuba*
Sanık Savcılaşarak Haykırıyor: "Tarih Beni Haklı Çıkaracaktır"

Asıl olmayacak şey, ülkede daha ekilmedik topraklar olduğu

halde geceleri aç yatan insanlar bulunmasıdır; olmayacak şey, doktorsuzluktan ölen çocuklar olmasıdır; campesino'larımızın yüzde otuzunun kendi adlarını yazamamaları, yüzde doksanının Küba tarihini bilmemeleridir; kent dışındaki insanlarımızın çoğunun, Kristof Kolomb'un bulduğu Kızılderililerden daha düşük düzeyde yaşıyor olmalarıdır, insan gözlerinin gördüğü ülkelerin bu en güzelinde...

Böylesi bir sefillikten kurtulmanın tek yolu ölmektir, nitekim devlet de bu konuda yurttaşlarına yardımcı oluyor, ölmek konusunda. Köy çocuklarının yüzde doksanı çıplak ayaklarının tırnakları yoluyla topraktan geçen parazitlerin kurbanı oluyorlar.

Ekilebilir verimli topraklarımızın yarıdan çoğu yabancıların elinde. En büyük ilimiz Oriente'de, United Fruit Şirketiyle West Indian Şirketinin toprakları kuzey kıyılarından güney kıyılarına kadar uzanıyor...

Küba hâlâ hammadde üreten bir fabrika konumunda. Dışarıya şeker satıp dışardan şekerleme alıyoruz; dışarıya deri satıp dışarıdan ayakkabı alıyoruz; demir satıp saban alıyoruz... (90)

1953: *Boston*
United Fruit

Tahtı muzlardan, tacı muzlardan, elindeki asası muz! Muz imparatorluğunun toprak ve denizlerinin egemeni Sam Zemurray, Guatemalalı kullarının böyle baş ağrıtabileceklerini hiç aklına getirmezdi, doğrusu. "*Kızılderililer Marx'tan anlamayacak kadar cahildir,*" derdi hep. Boston, Massachusetts'teki saraylıları da ona alkış tutarlardı.

Dalkavuklar ve casuslarla sarılı olarak bir salya denizinde, kiralık katiller ormanında hükümet eden Manuel Estrada Cabrera'nın peş peşe çıkardığı yasalar ve kendini Napolyon sanmakla birlikte hiç de Napolyon olmayan Jorge Ubico sayesinde Guatemala yarım yüzyıldır United Fruit'un uçsuz bucaksız sömürgelerinin bir parçası olarak kalmıştır. Guatemala'da United Fruit canının istediği yere el koyabilir – uçsuz bucaksız, işlenmemiş topraklar – ve demiryollarıyla telefonun, telgrafın, limanların, gemilerin yanı sıra askerlerin, siyasetçilerin ve gazetecilerin de sahibidir.

Sam Zemurray'in başağrısı, önceki başkan Juan José Arvévalo, United Fruit'u sendikaya ve sendikanın grev hakkına saygı göstermek zorunda bıraktığı zaman başlamıştı. Beterin de beteri varmış: yeni başkan Jacobo Arbenz tarım reformuna kalkışıp United Fruit'un işlenmemiş topraklarına el koyarak bunları yüz bin aile arasında bölüştürmeye başlıyor ve Guetamala'yı topraksızlar, okulsuzlar, aşsızlar, kısacası 'sızlar' yönetiyormuş gibi davranıyor!

(50, 288)

1953: *Guatemala City*
Arbenz

Guatemala'nın büyük muz çiftliklerindeki işçiler insan gibi davranmaya başlayınca Başkan Truman'ın feryadı ayyuka çıkmıştı. Şimdi de United Fruit'un kamulaştırılması karşısında Başkan Eisenhower küplere biniyor.

Guatemala hükümetinin United Fruit'un hesap defterlerini ciddiye alması karşısında Birleşik Devletler hükümeti burnundan soluyor. Arbenz şirkete, şirketin vergi kaçırmak için kendi topraklarına biçtiği düşük değer tutarında tazminat ödemeyi önermektedir. Dışişleri Bakanı John Foster Dulles bunun yirmi beş katını talep ediyor.

Komünistlerle işbirliği yapmakla suçlanan Jacobo Arbenz'e esin veren, aslında Lenin değil Abraham Lincoln'dur. Arbenz'in Guatemala kapitalizmini çağdaşlaştırmak çabasıyla başlattığı toprak reformu, hemen hemen yüz yıl önce Kuzey Amerika'da benimsenen tarım yasaları kadar bile radikal değildir. (81, 416)

1953: *San Salvador*
Diktatör Aranıyor

Seçkin ve saygın Kızılderili katili, Guatemalalı General Ydígaros Fuentes, diktatör Ubico'nun ölümünden bu yana sürgünde yaşamakta. Şimdi U.S.'den Walter Turnbull ona kârlı bir iş önermek üzere San Salvador'a geliyor. Hem United Fruit hem de CIA'nın temsilcisi olan Turnbull, Ydígoras'ın Guatemala'nın başı-

na geçmesini öneriyor. Böyle bir proje için elde yeterli para vardır, yeter ki Ydígoras sendikaları yıkacağına yemin etsin, United Fruit'un mülkleriyle ayrıcalıklarını geri versin ve bu aldığı parayı makûl bir süre içinde son meteliğine kadar ödesin. Ydígoras bu öneriyi düşüneceğini bildiriyorsa da aşağılayıcı bulduğunu belirtmekten de geri kalmıyor.

'*Açık bir pozisyon*' olduğu haberi anında duyuluyor. Asker, sivil, birçok Guatemala sürgünü hemen Washington'a uçarak hizmetlerini sunuyorlar, kimileri de elçilik kapılarını çalıyorlar. Başkan Yardımcısı Richard Nixon'ın '*dostu*' José Luis Arenas, iki yüz bin dolar karşılığında Başkan Arbenz'i devirmeyi öneriyor. General Federico Ponce, başkanlık sarayına yürümeye hazır, on bin kişilik bir ordusu bulunduğunu bildiriyor. Gerçi henüz fiyat konuşmaya hazır değildir, ama istediği bedel pek yüksek olmayacaktır. Şimdilik, şöyle ufak çapta bir peşinat...

United Fruit'un seçimi olan Juan Córdova Cerna'nın yolunu gırtlak kanseri tıkıyor. Gelgelelim Dr. Córdova ölüm döşeğinde, boğuk sesle kendi adayının adını veriyor: Albay Carlos Castillo Armas: Kansas'ın Fort Leavenworth kışlalarında yetişmiş olan, ucuza kapatılabilecek, yumuşak başlı, söz dinler bir merkep.

(416, 471)

1954: *Washington*
Karar Makinesinin Parça Parça Dökümü

DWIGHT EISENHOWER: Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, İran'da Muhammed Musaddık'ın hükümetini, petrolü ulusallaştırdığı için devirdi. Şimdi de Guatemala'da Jacobo Arbenz'in hükümetini devirme emri vermiş bulunuyor.

SAM ZEMURRAY: United Fruit Şirketinin başhca hissedarı. Onu ilgilendiren her şey otomatik olarak U.S. hükümetinin bildirilerine dönüşüyor, oradan da zaman içinde toplarla tüfeklere, makinelilerle CIA uçaklarına.

JOHN FOSTER DULLES: U.S. Dışişleri Bakanı. United Fruit'un eski dava vekili.

ALLEN DULLES: CIA direktörü. John Foster Dulles'ın kardeşi. Onun gibi kendisi de zamanında United Fruit'un hukuk işle-

riyle ilgilenmiş. İki kardeş baş başa verip '*Guatemala Harekâtını*' düzenliyorlar.

JOHN MOORS CABOT: Inter-Amerikan ilişkilerden sorumlu Devlet Bakanı, United Fruit Başkanı Thomas Cabot'un kardeşi.

WALTER BEDELL SMITH: Devlet Bakanlığı Müsteşarı. Guatemala Harekâtında liazyon görevini üstleniyor. Sonradan United Fruit yönetim kuruluna üye olacaktır.

HENRY CABOT LODGE: Senatör, Birleşmiş Milletlerdeki U.S. temsilcisi. United Fruit hissedarlarından. Birçok kez, Senatoda yaptığı konuşmalara karşılık bu şirketten para almıştır.

ANNE WHITMAN: Başkan Eisenhower'in özel sekreteri. United Fruit halkla ilişkiler şefiyle evli.

SQRUİLLE BRADEN: Birçok Latin Amerika ülkesinde U.S. Büyükelçiliği yapmış. 1948'den bu yana United Fruit'tan maaş almakta. Basın onun, Başkan Eisenhower'e, 'Guatemala'da komünizmi asker gücüyle bastırmak' için etki yapmış olmasına geniş yer veriyor.

ROBERT HILL: Costa Rika'daki U.S. Büyükelçisi. 'Guatemala Hârekatı'nda hükümetle işbirliği yapıyor. Sonradan United Fruit'ta yönetim kuruluna getirilecektir.

JOHN PEURİFOY: Guatemala'daki U.S. Büyükelçisi. Atina'daki diplomatik hizmet dönemi dolayısıyla, '*Yunanistan kasabı*' olarak anılıyor. İspanyolcası yok. Bir zamanlar Washington D.C.'deki U.S. Senato binasında asansörcü olarak çalışmış.

(416, 420, 485)

1954: *Boston*
Yalan Makinesinin Parça Parça Dökümü

MOTOR: Cellat, kurban oluyor, kurbansa cellat. Guatemala'nın Honduras üzerinden işgal edilmesini tasarlayanlar, Guatemala'yı, Honduras ve bütün Orta Amerika'yı işgal etme niyeti gütmekle suçluyorlar. "*Kremlin'in ahtapot kolları açıkça görülüyor,*" diyor John Moors Cabot, Beyaz Saray'dan konuşarak. Büyükelçi Peurifoy, Guatemala'dan uyarıda bulunuyor: "*Texas'la Panama Ka-*

nalı arasında bir Sovyet Cumhuriyeti kurulmasına izin veremeyiz." Bu skandalın arkasında Çekoslavakya'dan yollanmış bir silâh yükü var. Amerika, Guatemala'ya silâh satılmasını yasaklamış bulunuyor.

I. VİTES: U.S. halkı, Guatemala'daki Komünist zulümlerine ilişkin bir haberler, makaleler, bildiri, broşür, fotoğraf ve çizgi romanlar bombardımanına tutuluyor. Kaynağı açıklanmayan bu öğretici materyal, United Fruit'un Boston'daki iş merkezinden ve Washington'daki hükümet dairelerinden gelmektedir.

II. VİTES: Guatemala Başpiskoposu Mariano Rossell Arellano, halkı, '*Tanrı ve vatan düşmanı komünizme karşı*' ayaklanmaya çağırıyor. Otuz CIA uçağı onun bu bildirisini ülkenin her yerine yağmur gibi yağdırıyor. Başpiskopos, çok sevilen Esquipulas'lı İsa tasvirini başkente getirtiyor. Tasvire sonradan, *Kurtarıcı Alayın Başkomutanı,* unvanı verilecektir.

III. VİTES: Pan-Amerikan konferansında John Foster Dulles masaya yumruklarıyla vuruyor ve tasarlanan işgal için Amerikan Devletler Topluluğunun onayını alıyor. Birleşmiş Milletlerde Henry Cabot Lodge, Başkan Jacobo Arbenz'in yardım dileklerini köstekliyor. U.S. dünya çapında diplomasi seferberliği başlatıyor. Süveyş Kanalı, Kıbrıs ve Hint Çini gibi nazik konularda sessiz kalma sözü vererek, İngiltere ve Fransa'nın da işbirliğini sağlıyor.

IV. VİTES: Nikaragua, Honduras, Venezuela ve Dominik Cumhuriyeti'nin diktatörleri, 'Guatemala Harekâtı'na yalnızca yetiştirme kampları, radyo vericileri ve uçak alanları vermekle kalmıyor, propaganda seferberliğine de katkıda bulunuyorlar. Somoza I, Managua'daki uluslararası basını topluyor ve üzerlerinde orakçekiç baskısı olan birtakım tabancalar gösteriyor. Bunların Guatemala'ya gelirken yolu kesilen bir Rus denizaltısından alındığını söylüyor. (416, 420, 447)

1954: *Guatemala City*
Guatemala'nın Yeniden Fethi

Guatemala'nın ne uçağı var ne de uçaksavar donanımları; bu yüzden U.S. uçakları kullanan U.S. pilotları Guatemala'yı rahatça bombalıyorlar.

U.S. Elçiliğinin damına kurulan güçlü bir CIA vericisi çevreye kargaşa ve panik yayıyor: Yalan Makinesi dünyaya bunun antikomünist isyancı radyo, Kurtuluşun Sesi olduğunu ve Albay Castillo Armas'ın balta girmemiş ormanlardan zaferle başkente yürüyüşüyle ilgili yayın yaptığını ileri sürüyor. Oysa bu arada Albay Castillo Armas, United Fruit'un Honduras'taki çiftliklerinden birinde üslenmiş, Karar Makinesinin emirlerini beklemektedir.

Arbenz'in felce uğratılmış hükümeti, kendi yıkılışının törenlerine katılıyor. Hava bombardımanları başkente ulaşarak yakıt depolarını havaya uçuruyor. Hükümetin yaptığı, ölüleri gömmekten ibaret kalıyor. Paralı askerlerin *'Tanrı, Vatan, Özgürlük'* adındaki ordusu sınırı geçiyor. Hiçbir direnişle karşılaşmıyor. Guatemala'nın askeri amirlerinin tek bir kurşun atmadan teslim olmalarını paraya mı yormalı yoksa korkuya mı? Yirmili yaşlarının başlarında bir Arjantinli doktor, Ernesto Guevera, başkentte bir halk savunması düzenlemeye çabalıyor ama boş yere; nasıl, neyle yapacak? Bilemiyor. Ayaküstü devşirilmiş milisler sokaklarda silâhsız dolanıyor. Arbenz sonunda silâh depolarının açılmasını buyurduğu zaman ordu komutanları buyruğa uymuyor. Bu karanlık, onursuz günlerin birinde Guevera bir astım ve öfke nöbeti geçiriyor; bir başkasında da, on beş gündür süren bombardımanları izleyen bir gecenin yarısında Başkan Arbenz, Ulusal Sarayın merdivenini ağır ağır iniyor, karşı kaldırıma geçerek Meksika Büyükelçiliğinden sığınma hakkı istiyor. (81, 416, 420, 447)

1954: *Mazatenango*
Miguel Kırk Dokuz Yaşında

İlk kuşlar ötmeye başlar başlamaz, daha gün ışımadan onlar palalarını bilemişlerdi; şimdi de dörtnala Mazatenango'ya geliyorlar, Miguel'i bulmaya. Castillo Armas'ın ordusu Guatemala'ya el koyarken cellatlar, öldürüleceklerin uzun listesindeki adların üzerine teker teker çarpı işareti koymaktalar. En çok arananlar listesinde Miguel beşinci sırada; suçu, yabancı uyruklu bir kışkırtıcı ve kızıl olmak. El Salvador'dan kaçarak gizlice bu ülkeye geldiğinden beri, işçileri ayaklanmaya kışkırtmaktan bir an bile vazgeçmemiş.

Köpek salıyorlar üzerine. Boğazını palayla kesip cesedini at sırtında sokaklarda dolaştırmak niyetindeler. Gelgelelim Miguel, bu görmüş geçirmiş, akıllı hayvan, çalıların arasında izini kaybettiriyor.

Ve Miguel Mármol'un kırk dokuz yaşında onuncu kez dünyaya gelişi işte böyle oluyor. (222)

1954: *Guatemala City*
Haberler

Guatemala Başpiskoposu bildiriyor: "*Başkan Castillo Armas'ın yürekten ve ateşli yurtseverliğini takdirle karşılıyorum.*" Akıllara durgunluk veren abuk subuk bir laf kalabalığı arasında Castillo Armas, papanın temsilcisi Monsenyör Genaro Verralino tarafından kutlanıyor.

Beyaz Sarayda Başkan Eisenhower, CIA şeflerini kutluyor:

"*Hepiniz sağolun. Kıtamızda bir Sovyet çıkartmasını önlediniz.*"

CIA başkanı Allen Dulles, Guatemala'nın yeni anayasasını biçimlendirme görevini *Time*'dan bir muhabire veriyor.

Time, U.S.'nin Guatemala büyükelçisinin hanımının bir şiirini de basıyor. Şiire bakılırsa, Bay ve Bayan Peurifoy '*optimist*'miş-ler, çünkü Guatemala artık '*komünist*' değilmiş.

Büyükelçiyle zaferden sonra ilk karşılaşmasında Başkan Castillo Armas yerel hapisanelerin yetersizliği ve komünistlere ayrılan hücrelerin azlığı konusunda kaygılarını dile getiriyor. Washington'dan Dışişleri Bakanlığı'nca gönderilen listelere göre Guatemala'daki komünist sayısı yetmiş iki bindir.

Elçilikte parti veriliyor. Dört yüz Guatemalalı konuk, bir ağızdan, Birleşik Amerika'nın ulusal marşı olan *Yıldız Serpili Bayrak*'ı söylüyor. (416, 420)

1954: *Rio de Janeiro*
Getulio

Kendi diktatörlüğünün o eski, çirkin, polis-devleti günlerinin anısını silmek istiyor ve son yıllarında Brezilya'yı, bundan önce

kimsenin yönetmemiş olduğu gibi yönetiyor.

Ücretliden yana geçiyor. Ve rantçılar ânında savaş ilan ediyorlar.

Brezilya'yı bir elek olmaktan kurtarmak için Getulio Vargas servet kanamasını durduruyor. Yabancı sermaye ânında ekonomik sabotaj başlatıyor.

Getulio Vargas, Brezilya'nın, bayrak ve marş kadar ulusal bir miras olan kendi petrol ve enerjisine yeniden sahip çıkmasını sağlıyor. Ayaklarma basılan tekeller ânında müthiş bir karşısaldırıya geçiyorlar.

Getulio, üretilen kahvenin âdet olduğu üzere yarısını yakacağı yerde korumaya alıyor. Birleşik Devletler, ânında kahve alımını yarıya indiriyor.

Brezilya'da, her renk ve bölgeden politikacılarla gazeteciler öfke korosuna katılıyorlar.

Getulio Vargas ülkesini onurla yönetmiştir. Başkanlıktan çekilmek zorunda bırakıldığı zaman da ölümün onurunu seçiyor. Tabancasını kaldırıp yüreğine nişan alıyor ve ateş ediyor.

(427, 429, 432)

1955: *Medellín*
Nostalji

Carlos Gardel'in yanarak ölmesinin üzerinden neredeyse yirmi yıl geçmiş. Bu acıklı olayın geçtiği Medellín kenti de kutlu bir ziyaret yeri ve ufak çapta bir tarikat başkenti olup çıkmış.

Gardel'e tapanlar yan yatırılmış şapkalarıyla çizgili pantolonlarından ve afili yürüyüşlerinden tanınıyorlar. Saçlarını yağla yatırıp gözlerinin ucuyla bakıyor, dudaklarını bükerek gülümsüyorlar. El sıkışırken, sigara yakarken, bilardo sopasına tebeşir sürerken, hep dans eder gibi eğilip bükülüyorlar. Gecelerini kent sokaklarındaki lamba direklerine yaslanmış, ıslık ya da mırıltıyla tangolar söyleyerek geçiriyorlar; tangolar da, Tanrının cennete kabul ettiği mübarek yaşlı analar dışında bütün kadınların orospu olduğunu söylüyor.

Kimi yerel çömezlerle Buenos Aires'ten gelme tarikat üyeleri, tapındıkları putun kalıntılarını satıyorlar. Biri, uçağın düştüğü

yerde bulunmuş *sahici Gardel dişleri* gösteriyor. Tanesi ortalama on iki dolardan, yaklaşık bin üç yüz diş satmış. İlk müşterisini yıllarca önce bulmuş, New Yorklu bir turist, Gardel Fan Kulübünün bir üyesi. Böyle bir yadigârın karşısında gözyaşlarına boğulmamak hangi tarikat üyesinin elindedir ki? (184)

1955: *Assuncion*
Tiryakilik Sancıları

Boşanma yasasını yürürlüğe koymak gibi bağışlanmaz bir günah işleyince Kilise onun üstüne istavroz çıkarıyor ve ordu, güpegündüz, onu devirmek için tasarılar üretmeye başlıyor.

Haber, salonlarda bayram, mutfaklarda yas havası estiriyor: Perón düşmüştür. Hiç direnmeyerek Arjantin'den ayrılıp Paraguay'a, sürgüne gidiyor.

Asuncion'daki günleri üzüntü doludur. Kendini yenik düşmüş, yaşlı ve yalnız hissediyor. İktidardan çekilmesi sayesinde bir milyon insanın ölümünü önlediğini ileri sürüyor. Bir yandan da halkın, onun kendilerine verdiği şeyleri savunmasını bilmediğini, başlarına gelecek belalara lâyık olduklarını, kafaları ve gönülleriyle değil, işkembeleriyle düşündüklerini söylüyor.

Bir sabah Perón gene ev sahibi Ricardo Gavon'a içini dökerken, ansızın gözlerini yarı kapayarak; "*Gülümseyişim akıllarını başlarından alırdı,*" diye fısıldıyor. "*Gülümseyişim...*"

Kollarını kaldırıp gülümsüyor; sanki bir saray balkonundan, aşağıdaki meydanlıkta ona alkış tutan insanları selâmlamaktadır.

"*Gülümseyişimi ister misin?*" diye soruyor.

Evsahibi sersem sersem ona bakakalıyor.

"*Al, senin olsun,*" diyor Perón. Gülümsemesini ağzından çıkarıp ev sahibinin avucuna koyuyor: takma dişleri. (327)

1955: *Guatemala City*
Guatemala'mn Yeniden Fethedilişinden Bir Yıl Sonra

Richard Nixon işgâl altındaki bu ülkeyi ziyaret ediyor. Uni-

ted Fruit Şirketinin sendikasıyla birlikte daha başka beş yüz otuz iki sendika yeni hükümetçe yasaklanmıştır. Yeni ceza yasaları, grev düzenleyenleri ölümle cezalandırıyor. Siyasi partiler de yasaklanmış durumda. Dostoyevski'nin ve diğer Rus yazarlarının kitapları meydan ateşlerinde yakılmış.

Muz krallığı tarım reformundan kurtarılmış. Birleşik Devletler Başkan Yardımcısı, Başkan Castillo Armas'ı kutluyor. Tarihte ilk kez olarak, diyor Nixon, komünist bir hükümet yerini özgür bir hükümete bırakmış bulunuyor. (416, 420)

1956: *Buenos Aires*
Hükümet, Peronizmin Var Olmadığma Karar Veriyor

İşçileri çöplüklerde öldüren hükümet, Perón'un, Evita'nın ve Peronizm'in varolmadığını buyuruyor. Onların adlarını da, icraatlarını da anmak yasak. Tasvirlerini bulundurmak ağır suç. Başkanlık sarayı taş taş üstünde kalmamacasına yıkılıyor. İçindeki mikrop bulaşıcı imiş gibi.

Peki, Evita'nın tahnit edilmiş naaşı ne olacak? İktidar koridorlarında, kendi evlerindeymişçesine dolaşmaya kalkışan ayaktakımının küstahlığının en tehlikeli simgesi o. Generaller, cesedi, '*Radyo Aygıtları*' diye etiketlenmiş bir sandığa kapayıp sürgüne yolluyorlar. Burann neresi olduğu sırdır. Avrupa'dır, diye söylentiler dolaşıyor ya da belki okyanusun ortasında bir ada. Evita kimsenin bilmediği ırak mezarlıklar arasında dolaşan bir ceset olup çıkıyor; bu cesedi ülkeden kovan generaller onun halkın gönlünde gömülü olduğunu bilmiyor ya da bilmek istemiyorlar. (311, 327)

1956: *León*
Somoza'nın Oğlu

'*Santa Marta'nın treni var, treni,*' diye şarkı söylüyor çalgıcılar, dansçılar dans ederken. '*Santa Marta'nın treni var ama tramvayı yok.*' Ve şarkıyla fiestanın orta yerinde, malsız mülksüz şair Rigo-

berto López Pérez, en büyük mülk sahibini dört kurşunla yere seriyor.

Bir Kuzey Amerikan uçağı, can çekişen Anastasio Somoza'yı Panama Kanalı'nın Kuzey Amerikan bölgesindeki bir Kuzey Amerikan hastanesine taşıyor ve Somoza bir Kuzey Amerikan hastanesinde ölüyor. Onu Nikaragua'da, bir kilise büyüğüne yaraşır törenlerle toprağa veriyorlar.

I. Somoza yirmi yıl iktidarda kalmıştı. Uyguladığı kuşatma durumunu altı yılda bir kaldırır ve kendisini koltuğunda tutan seçimleri yenilerdi. Büyük oğlu ve baş mirasçısı Luis şimdi Orta Amerika'nın en zengin ve en güçlü adamıdır. Washington'dan Başkan Eisenhower onu kutluyor.

Luis Somoza babasının heykelinin, Managua'nın ortasında, kıpırdamadan şaha kalkmış duran o bronz kahramanın önünde eğiliyor. Atın nallarının gölgesinde, hanedanın kurucusundan, ülke yönetme rehberinden, hapisanelerin ve işyerlerinin çoğaltıcısından akıl istiyor, sonra mezarı çiçeklerle örtüyor.

Onur muhafızlarının dikkatinden nasılsa kaçmış olan birilerinin, herhangi birinin, herkesin eli, mermer mezarın üzerine aceleyle bir şeyler karalamış: '*Hayattakinden daha pis kokan Somoza burada yatıyor.*' (10, 102, 460)

1956: *Santa Domingo*
Trujillo Döneminin Yirmi Altıncı Yılında

Tasvirleri pazar yerlerinde satılıyor, Meryem Ananın, Ermiş George'un ve daha başka evliyaların küçük oymalarının arasında.

"*Ermişler var, ucuz ermişler!*"

Dominik'e ait olan hiçbir şey onun menzilinin dışında değildir. Her şey onundur; bakirelerin ilk geceleri, can çekişenlerin son dilekleri, insanlarla sığırlar, hava filosuyla kerhaneler zinciri, şeker, un ve bira fabrikaları 'kudret şurubu' şişeleyen imalathane.

Yirmi altı yıldır Trujillo, Tanrının başkan yardımcılığını yürütmekte. Dört yılda bir, demokratik seçimler bu formülü yeniden onaylıyor: '*Tanrı ve Trujillo!*' diye haykırıyor tüm duvarlar.

Kendisine Karaip Edebiyatının First Leydisi, sanını kazandıran, '*Ahlâk Üstüne Düşünceler*' adlı kitabında Doña María De

Trujillo, kocasını El Cid ve Napolyon Bonapart'la kıyaslıyor. Hafta içinde tefecilik, pazar günleri ise mistik konularla uğraşan tombul Doña María'ı da eleştirmenler Ermiş Teresa de Jesus'a benzetiyorlar.

El Cid'in kılıcını Napolyon'un şapkasına geçirmiş olarak Trujillo heykeltıraşlara poz veriyor ve heykeller onu mermer ve bronz olarak çoğaltıyor, olmayan çenesini ekleyip olan gıgılarını eksilterek. Binlerce heykel: bu yüksek kaidelerin tepesinden Trujillo, kent ve köylerin en ücra köşelerine kadar her yeri gözaltında tutuyor. Bu ülkede en ufak bir sinek bile ondan izinsiz sıçamıyor.

(63, 101)

1956: Havana
Haberler

Küba ordusu, Meksika sınırında silâhlı bir ayaklanma girişimini bastırmış, işgalcileri Oriente ilindeki Alegrío de Pío denilen yerde kuşatıp makineliyle biçerek bombalamış. Sayısız ölülerden biri çetenin reisi olan Fidel Castro, bir diğeri de Arjantinli komünist kışkırtıcı Erneste Guevera imiş.

Küba başkent sosyetesinin en seçkin kişilerinden olan Dr. Ernesto Sarrá ve son derece güzel ve şık bir kadın olan eşi Loló, New York'ta uzun ve keyifli bir tatil yaptıktan sonra Havana'ya dönmüşler.

New York'tan bir başka gelen de, çok sevilen şarkıcı yıldız Bing Crosby. Crosby havaalanında, daha paltosuyla samur şapkasını çıkarmadan '*Küba'ya golf oynamaya geldim*,' diyor.

TV Okul Yarışması'nda büyük ödülü kazanmasına ramak kalmış bir yarışmacı, sondan bir önceki soruyu yanıtlamayı başaramıyor. Açıklanmayan bu soru şöyledir: 'Paris'in içinden geçen ırmağın adı nedir?'

Yarın Marianao at yarışlarında olağanüstü bir liste koşacak.

(98)

1956: *Sierra Maestra'nın Eteklerinde*
On İki Zırdeli

Kuzey rüzgârı *Nenecim* adındaki küçük tekneleriyle oyuncak gibi oynarken onlar sardalye gibi istif olmuş, bir haftayı uykusuz geçiriyorlar. Meksika Körfezi'nde uzun süre inip kalktıktan sonra yanlış yerde karaya çıkıyor, birkaç adım sonra makineli ateşiyle süpürülüyor ya da yangın bombalarıyla diri diri yanıyorlar; bu kıyımda hemen hemen hepsi telef oluyor. Sağ kalanlar yön bulmak için gökyüzüne danışıyorlarsa da yıldızları birbirine karıştırıyorlar. Bataklıklar onların sırt çantalarıyla silâhlarını yutuyor. Şekerkamışından başka yiyecekleri yok; bunun da atıklarını yollara bırakarak kendilerini ele veriyorlar. Kutuları başaşağı taşıdıkları için sütleri dökülüyor. Bir dalgınlık anında ellerindeki pek az içme suyuna deniz suyu karıştırıyorlar. Kayboluyor ve birbirlerini arayarak boş yere zaman geçiriyorlar. En sonunda, ufak bir grup, raslantı sonucu bu yamaçta bir başka ufak grupla karşılaşıyor ve yok olmaktan kurtulmuş on iki kişi böylece bir araya geliyor.

Bu adamların, daha doğrusu bu adam hayallerinin toplam yedi tüfeği, bir avuç ıslak barutu ve sayısız yara beresi var. İşgal başlayalı beri yapmadıkları yanlış kalmamış. Gene de bu yıldızsız gecede soludukları hava onlara daha bir temiz ve taze geliyor ve Fidel, Sierra Maestro dağlarının eteklerine doğru dönerek, "*Biz savaşı şimdiden kazandık,*" diyor. "*Batista'nın dinini belledik sayılır!*"

1957: *Benidorm*
Hileli Kartlar

Liberallerle muhafazakârlar arasında bir düğün anlaşması. Bir Akdeniz kumsalında Colombia'nın siyasetçileri on yıllık iç savaşa son veren uzlaşmaya imza atıyorlar. İki büyük parti birbirlerine ateşkes önerisinde bulunuyorlar. Bundan sonra başkanlığa dönüşümlü olarak gelecek, öbür mevkileri de paylaşacaklar. Colombialılar oy kullanabilecek, ama seçim yapamayacaklar. Liberallerle muhafazakârlar, ailelerinin armağan olarak alıp vermiş olduğu mülk ve miras haklarını sağlama bağlamak için sırayla iktidara geçecekler.

Bu zenginler antlaşmasında yoksullara hiçbir iyi haber yok.
(8, 217, 408)

1957: *Managua*
Colombia'nın Kutlu Yumurtası

Kentleri yakıp Kızılderilileri öldürerek, ormanları yerle bir edip tel örgüler kurarak ülkenin efendileri, Colombia'nın bu kıyı bölgesinde campesino'ları ırmak kıyısına kadar sürmüşler. Gene de birçok campesino hasiyendalarda kölelik etmeye karşı direnerek balıkçılık yapıyor: dişlerini sıkmak ve bulabildikleriyle karın doyurmak konusunda her biri bir sanatçı. Öyle çok kaplumbağa yiyorlar ki bu hayvandan dersler alıyorlar: kaplumbağa, ağzına aldığı şeyi asla bırakmaz ve kuraklık mevsiminde, martılar tehlike olmaya başlayınca kendini kuma gömer. Bunlarla ve tanrının yardımıyla, campesino'lar geçinip gidiyorlar.

Bu sıcak bölgelerde pek az din adamı kalmış. Bu kıyılarda kimsenin Kiliseyi pek ciddiye aldığı yok. Kolları bacakları tutanlar evlilik ve işten kaçıyor, yedi ölümcül günahın tadını daha iyi çıkarmak için sayısız hamaklarda sonsuz siestalara yatıyorlar. Buralarda tanrı iyi bir dosttur, asık suratlı, ters bir polis komiseri değil.

Can sıkıcı Jegua'lı İsa ölmüş; kırık bir bebek ki ne terliyor, ne kanıyor ne de mucizeler yaratıyor. Papaz efendi kilisenin bütün gümüşlerini alıp kaçtığından bu yana İsa'nın tepesindeki yarasa pisliklerini silen olmamış. Oysa Küçük Kara Lordumuz, yani San Benito Abad'lı esmer İsa, capacanlı, hem terliyor, hem kanıyor, hem de mucizeler yaratıyor, onu sevecenlikle okşayanlara öğütler veriyor. Colombia kıyılarında, ha deyince ortaya çıkıp dolanan kıpırdak ermişler de çok canlı, kuyruklarını sallayıp duruyorlar.

Fırtınalı bir gecede birkaç balıkçı, çakan şimşeklerin ışığında, yumurta biçimli bir kayanın üstünde tanrının ışıl ışıl yüzünü gördüler. O gün bugündür Ermiş Yumurtanın mucizelerini, *cumbia* dansı yapıp şerefe içerek kutluyorlar.

Majagual köyünün papazı, bir alay haçlıyla birlikte ırmaktan yukarı çıkıp bu kâfir taşı suların dibine atacağını, palmiye salkımlarından yapılmış küçük dua evini de yakacağını bildiriyor.

Ayinlerin oynak müzikler eşliğinde yapıldığı küçük kilisede

balıkçılar, Ermiş Yumurtanın başında nöbet tutuyorlar. Ellerinde baltayla, gece gündüz. (159)

1957: *Sucre*
Ermiş Lucío

Majagual papazı, Ermiş Yumurtaya savaş ilan ededursun, Sucre papazı da Ermiş Lucía'yı kendi kilisesinden kapı dışarı ediyor, çünkü bedeninde penis bulunan dişi bir ermiş, duyulmuş şey değildir.

Önceleri bir kiste benziyordu, boğazda bir yumru falan, ama gün günden büyüyüp aşağılara doğru kayıyor ve her gün biraz daha kısalan kutlu tuniğin altından kabarıyordu. Herkes, durumun ayırdında değilmiş numarası yapıyordu. Derken bir gün bir çocuk "*Ermiş Lucía'nın çükü var!*" diye bağırdı.

Sürgüne yollanan Ermiş Lucío, Ermiş Yumurtanın tapınağından pek de uzakta olmayan bir kulübede barmıyor. Zaman içinde balıkçılar onun için de bir sunak kuruyorlar, çünkü Ermiş Lucío, müritlerinin işret âlemlerine katılan, onların sırlarını dinleyen, yaz gelip de balık bollaşınca sevinen, şen şakrak, güvenilir bir dosttur.

Eskiden kadın olan bu adama Bristol Almanağındaki ermişler listesinde rastlayamıyoruz; Ermiş Yunurta da Papa tarafından resmen tanınmış değil. Ne de bir çamaşırcı kadının, içinde Meryem Ana'yı gördüğü sabun kasasından sökülen Ermiş Tahta; ne de mezbahacının, içinde İsa'nın dikenli tacını gördüğü inekten alınmış Ermiş Böbrek. Ve ne de Ermiş Domingo Vidal... (159)

1957: *Sinú Irmağı Kıyılarında*
Ermiş Domingo Vidal

Hem cüceydi hem de felçli. Colombia'nın bu kıyı bölgesindeki insanlar ona ermiş diyorlardı, çünkü ileriyi gören güdüleriyle Ermiş Domingo Vidal, yitik atların tam yerini ve dövüşte hangi horozun kazanacağını her zaman bilmiş ve yoksullara hiç karşılık beklemeden okuyup yazmasını ve çekirgelerle doymaz işkembeli mülk sahiplerinden korunmasını öğretmişti.

Kiliseyse ona, *Şeytan'ın Oğlu*, diyordu. Bir papaz onu Chima dua evinin içindeki mezarından çıkarttı, balta ve çekiçle kemiklerini kırdı. Domingo Vidal'in kırık dökük kalıntıları plazanın bir köşesine atıldı, buradaki papaz da bunları çöpe atmaya kalkıştı. İlk papaz kıvrana kıvrana öldü, elleri pençelere dönüştü; ikincisiyse kendi pisliğine gömülerek boğuldu.

Tıpkı Ermiş Yumurta, Ermiş Lucio ve onların diğer yerel meslektaşları gibi Ermiş Domingo Vidal de bu dolaylarda sevmesini bilenlerin -nikâhlı ve nikâhsız- ve toprağın kavgasıyla meyvelerini paylaşan paldır küldür insanların inancında mutlu yaşamını sürdürüyor.

Bu ermiş, birbirlerini görmeye giderken yiyecek götüren Sinù Irmağı köylülerinin eski geleneklerinin koruyucusudur. Bir köyün ahalisi öbür köyü ziyarete giderken, arabalar dolusu çiçek ve ırmakla ırmak kıyısının ürünü olan seçme yiyecekler taşırlar: *dorado* ve *şad* balığı yahnileri, dilimlenmiş pisibalığı, iguana yumurtası, rendelenmiş hindistancevizi, peynir, tatlı *mongomongo*. Armağanları alanlar karınlarını doyurdukları sırada armağanları getirmiş olanlar da sofranın çevresinde şarkı söyleyerek dans ederler.

(160)

1957: *Pino del Agua*
Crucito

Fidel Castro'yu ölü ya da diri getirecek olana Batista üç yüz peso ile buzağılı bir inek vaat ediyor.

Sierra Maestro doruklarının öte yanında gerillalar ter dökerek çoğalıyorlar. Çalılar arasında savaşmanın kurallarını çabucak öğreniyorlar: kuşkulu olmayı, geceleri hareket etmeyi, aynı yerde iki kez uykuya yatmamayı ve her şeyden önemlisi, yerel halkla dost olmayı.

Hayatta kalan on iki partal gerilla bu dağlara geldiklerinde tanıdıkları tek bir campesino yoktu, Yara Irmağını ise ancak şarkılardan biliyorlardı. Birkaç ay sonra üç beş campesino'nun isyancılara katılmış olduğunu görüyoruz: hasat zamanı bir süre şekerkamışı kesen sonra da bilinmez bir yerde açlık çekmeye bırakılan türden kişiler. Şimdi gerillalar bu yerleri, buralarda doğup büyümüş gibi bi-

liyorlar. Bu yerlerin adlarını da biliyorlar, bilmiyorlarsa kendilerine göre ad takıyorlar. Ölüm Arroyo'suna bu adı verdiler, çünkü ölünceye dek savaşmaya yeminli bir gerilla burada firar etmişti.

Hiçbir şeye yemin etmemiş olanlarsa savaşarak ölüyorlar.

Dinlenme sırasında çubuğunu tüttürürken José de la Cruz -Crucito- dağların gezgin şarkıcısı, on satırlık *guajira*'larla, Küba devriminin bütün tarihini şiire döküyor. Kâğıdı olmadığı için şiiri belleğine geçiriyor, ama Pino del Agua doruklarındaki bir ordu baskını sırasında yediği bir kurşunla şiiri yitiriyor. (209)

1957: *El Uvero*
Almeida

Juan Almeida içinde, onu durmadan gıdıklayarak güldürüp zıplatan bir sevinç olduğunu ileri sürüyor. Çok inatçı bir sevinç olsa gerek, kumsalları yoksullara, yoksul oldukları için ve siyahlara, suyu lekeledikleri için kapalı olan bu adada, onun siyah ve yoksul olarak doğduğunu dikkate alırsanız; ve daha da kötüsü, bir tuğla işçisinin yamağı ve bir şair olmaya karar verdiğini, bu karışıklıklar da yetmezmiş gibi yaşamını, bir zar gibi, Küba Devrimi denen bu kumarın içine salladığını, Moncado baskıncılarından biri olarak hapse ve sürgüne mahkûm edildiğini, gerilla olmazdan önce *Granma-Nenecim* gemisinin dümencisi olduğunu ve yakın zamanlarda, kıyıdaki Uvero kışlasına yapılan üç saatlik saldırı sırasında iki kurşuna -ölümcül olmamakla birlikte gene de yaman, biri omzunda, biri sol bacağında- hedef olduğunu düşünürseniz... (209)

1957: *Santiago de Cuba*
Bir İmparatorluk Elçisinin Portresi

Birleşik Devletler Büyükelçisi Earl Smith, Santiago de Cuba kentinin anahtarlarını teslim alıyor. Tören sürer, demeçler gürül gürül akarken perdelerin ardından bir şamata duyuluyor. Büyükelçi belli etmeden dışarı bakıyor ve siyahlar giyinmiş bir kadın kalabalığının ulusal marşı söyleyip arada, *'özgürlük!'* diye bağırarak

yaklaşmakta olduğunu görüyor. Polis, kadınları coplayarak durduruyor.

Ertesi gün büyükelçi, Guantanamo'daki U.S. üssünü ziyaret ediyor. Sonra da, kendi çabaları sayesinde vergi zorunluluğu kaldırılan Freeport Sülfür ve Nikel Şirketinin madenlerini geziyor.

Büyükelçi, hükümetin komünist saldırganlığından korunmak hakkı bulunduğunu kabul etmekle birlikte coplamaları kamu önünde kınıyor. Danışmanları elçiye, Fidel'in çocukluğunda yürüyen bir motosikletten düştüğünden beri anormal olduğunu söylemişlerdir.

Kendi öğrencilik yıllarında boks şampiyonu olan büyükelçi, General Batista'nın her ne pahasına olursa olsun savunulması gerektiğine inanıyor. Batista iktidarda kaldığı sürece turistler daha uçakta kendilerine sunulan fotoğraflardan, hafta sonunu birlikte geçirecekleri güzel kırma kızları seçebilirler. Havana bir Kuzey Amerika kentidir, Nevada işi *'tek kollu haydut*'lar, Chicago kökenli mafya babaları ve Miami'den ilk kalkan uçakla getirilmek üzere şöyle güzel, sıcak bir yemek ısmarlamak için bol sayıda telefonla dolu. (431)

1957: *El Hombrito*
Che

Hombrito Vadisinde isyancılar ekmek pişirmek için bir fırın, eski bir mimeograf makinesinden ibaret bir basımevi ve tek göz bir kulübeden hizmet veren bir sağlık ocağı kurmuşlar. Ocağın doktoru, Che adıyla tanınan Ernesto Guavera'dır. Che, adının yanısıra maté çayına ve ironiye olan düşkünlüğü gibi başkaca Arjantin geleneklerini de korumuş. Bir Amerika gezgini olan Che, Fidel'in güçlerine Guatemala'nın düşmesinden sonra yerleştiği Meksika'da katılmıştı. Burada geçimini, resim başına bir peso alan bir fotoğrafçı olarak ve Guadalupe'lu Meryem Ana'nın minik oymalarını satarak kazanıyordu.

Hombrito kliniğinde Che, neredeyse cüce kalmış şiş karınlı çocuklara, çok doğurup az yemekten yaşlanmış genç kadınlara, su kabakları gibi kuru ve boş erkeklere bakıyor, çünkü yoksulluk herkesi yaşayan mumyalara dönüştürmüştür.

Geçen yıl, makineliler, karaya yeni çıkmış gerillaları yere serdiğinde Che, bir sandık mermiyle bir sandık ilaç arasında seçim yapmak durumunda kalmıştı. İkisini birden taşıyamazdı, o da mermilerde karar kıldı. Şimdi eliyle, eski Thompson marka tüfeğini sıvazlıyor; güvendiği tek cerrahlık aygıtı budur. (209)

Sierra Maestra'nın Yaşlı Campesina'sı Koca Chana Anımsıyor:

Zavallı, canım Che! Ne zaman görsem başının belası astımla uğraşıyor olurdu, ben de, 'Vah, Meryem Anacım!' *derdim. Astımı tuttu mu bir suskunlaşır, usul usul solurdu. Kimi astımlılar telaşlanırlar; öksürür, gözlerini ağızlarını açar dururlar. Ama Che, astımı yumuşatmaya çalışırdı. Astımını dinlendirmek için bir köşeye atardı kendini.*

İnsanların ona, vah vah demesinden hoşlanmazdı. "Zavallıcım!" demeye kalkışana şöyle bir bakış bakardı, hiçbir şey demeden çok şey söyleyen bir bakış.

Göğsünü ovuşturur, rahatlasın diye bir parça su ısıtırdım ona. İnsanı pohpohlamasını pek bilen Che, "Ah, sevgilim benim!" *derdi. Öyle anasının gözüydü kil* (338)

1958: *Stockholm*
Pelé

Brezilya futbolu ışık saçıyor. Kendisi dans ediyor, karşısındakine de dans ettiriyor. İsveç'teki Dünya Kupası maçlarında Pelé ile Garrincha, siyahiler soğuk iklimlerde top oynayamaz, diyenleri yalancı çıkaran birer kahramandırlar.

Neredeyse çocuk yaşta, sopa gibi zayıf olan Pelé, göz doldurmak için göğsünü şişirip başını dikleştiriyor. Futbolu, Tanrıymış gibi oynuyor, kendini futbola ciddi olarak adamış bir Tanrı. Topla her yerde, her zaman randevusu var, top da onu hiçbir zaman atlatmıyor. Pelé topu ta havaya fırlatıyor, top havada eğmeç çizerek gene onun ayağının dibine düşüyor, uslu, minnet dolu; yoksa gö-

rünmez bir lastik bantla onun ayağına mı bağlı? Pelé topu alıp kaldırıyor, göğsünü şişiriyor ve top kayarak onun bedeninden aşağı yuvarlanıyor. Pelé topu, yere değmesine izin vermeden öbür ayağına alıyor ve tazı gibi seğirterek gole koşuyor. Hiç kimse tutamıyor onu, ta ki topu, bembeyaz, pırıl pırıl, kalenin tam ortasına oturtuncaya değin. Sahada ve saha dışında Pelé kendine iyi bakıyor. Zamanının tek bir dakikasını boşa harcamadığı gibi cebinden tek bir metelik bile düşürmüyor. Daha son zamanlara kadar rıhtımda ayakkabı boyardı. Pelé yükselmek için doğmuş; bunu kendisi de biliyor. (279)

1958: *Stockholm*
Garrincha

Garrincha, her an aralarına atılacakmış gibi yaparak öbür takımdakileri allak bullak ediyor. Yarım dönüş, tam dönüş derken geliyormuş gibi yapıyor, meğer gidiyormuş! Gidiyormuş gibi davranıyor, ama geliyormuş meğer. Afallayıp kalan hasımlar kıçüstü yuvarlanıyorlar; Garrincha sahaya muz kabuğu serpiştiriyormuş sanırsınız. Gol çizgisinde kaleci dahil herkesi atlattıktan sonra topun üstüne oturuyor. Sonra geriye gidip her şeye yeni baştan başlıyor. Seyirciler keyiflidir, ama menajerler saçlarını başlarını yoluyorlar. Garrincha, bu eğri bacaklı, tasasız kuş, gönül eğlendirmek için futbol oynuyor ve sonuçları aklından siliyor. Onun gözünde futbol hâlâ bir şenliktir, görev ya da ticaret değil. O, küçücük alanlarda, kumsallarda, hiç karşılıksız oynamayı seviyor ya da birkaç şişe bira karşılığında.

Bir sürü çocuğu var, kendisinin ve başkalarının çocukları. Her zaman son kezmiş gibi yiyip içiyor. Açık elli olduğundan varını yoğunu dağıtıyor, zırnıksız kalıyor. Garrincha kaybetmek için doğmuştur, ama kendisi bunu bilmiyor. (22)

1958: *Sierra Maestra*
Devrim, Durdurulamaz Bir Kırkayaktır

Savaş doruğa tırmandığı sırada, kurşun yağmurları altında Fi-

del, Sierra Maestra'da tarım reformu başlatıyor. Campesino'lar ilk topraklarına kavuşuyorlar ve de ilk doktorlarına, ilk öğretmenlerine, hatta ilk yargıçlarına... ki bunun, tartışmaları sona erdirmek için silâhtan daha tehlikesiz bir yol olduğu söyleniyor.

Batista'nın, sayıları on bini aşan askerlerinin elinden şimdi, kaybetmek dışmda bir şey gelmez gibidir. İsyancıların ordusu onlarla kıyaslanmayacak kadar küçük ve hâlâ donanımsız, ne var ki bu gücün içinde, dışmda, önünde ve arkasında halk var.

Gelecek bugündür. Fidel son bir hücum başlatıyor: Küba, bir uçtan bir uca. Biri Che Guavera'nın, öbürü Camilo Cienfuegos'un komutasında, iki kol halinde yüz altmış gerilla dağlardan inerek ovaları fethediyor. (98, 209)

1958: *Yaguajay*
Camilo

Sanki tılsımlıymış gibi, bombardıman ve baskınlardan yakayı sıyıran isyancı kollar adanın göbeğini hedefleyerek Küba'yı ikiye biçiyor: Camilo Cienfuegos on bir gün savaşarak Yaguajay kışlasını ele geçiriyor, Che de Santa Clara kentine giriyor. Ansızdan, Batista'nın adasmm yarısı ortadan kaybolmuştur.

Yiğit ve açgözlü Camilo öyle göğüs göğüse çarpışıyor ki öldürdüğü düşman askerinin tüfeğini yere düşürmeden havada yakalıyor. Birçok kereler, işini bitirmeye gelen kurşundan kıl payı kurtuluyor ve bir keresinde, iki gün ağzına lokma koymadıktan sonra bütün bir oğlağı gövdeye indirince, öleyazıyor.

Camilo Cienfuegos bir eski zaman peygamberinin sakalıyla yelesine sahip ama tasalarla kırışmış olması gereken yüzünde kulaktan kulağa gerilen bir gülümseme görülüyor. Kendi en beğendiği marifeti: dağlardayken bir gün tentürdiyotla tepeden tırnağa kızıla boyandıktan sonra kollarını çaprazlayıp yerde ölmüş gibi kıpırtısız yatarak alçaktan geçen hafif bir düşman uçağını aldatmasıdır. (179, 210)

1959: *Havana*

Küba, Batista'sız Uyanıyor

Yılın ilk günü. Diktatör, Santo Domingo'da karaya çıkıyor ve meslektaşı Trujillo'ya sığınıyor. Havana'da önceki rejimin cellatları için, *sauve qui peut* geçerlidir, bir çığ boşanması.

U.S. Büyükelçisi Earl Smith dehşet içinde kalmıştır. Sokaklara ayaktakımı ve bir avuç saçı sakalına karışmış, pis, yalınayak gerilla el koymuş: tüfek atışlarıyla tempo tutarak *guaguancó* dansı yapan bir Latin Dillinger çetesi. (98, 431)

Rumba

Guaguancó, rumbanın bir türüdür; Kübalıyım, diyen her Kübalı da ister barışta olsun ister savaşta ya da ikisinin arasında, rumbayı cebinde taşır. Kübalı, sokakta kavga ederken bile rumba yapar, bu yüzden şimdi kurşunların dansına gözünü kırpmadan katılıyor ve kalabalıklar, onları çağıran davulların ardından kabarıyor.

"Zevk alıyorum bundan; beni vururlarsa çok kötü olur, ama hiç değilse şimdi keyif çatıyorum."

Sokaklarda da, tarlalarda da müzik kendini kapıp koyuveriyor. Durdurmanın olanağı yok, davullarla, davul yoksa bedenlerle çalınan ya da havada var olan bu rumba ritmini. Kulaklar bile rumba yapıyor. (86, 198, 324)

1959: *Havana*

Karaipli Bir Kazanova'nın Portresi

Dominik Büyükelçisi Porfirio Rubirosa bu dehşet verici manzaraya içi ürpererek bakıyor. Kahvaltıda yalnızca bir fincan kahve içiyor. Duyduğu haber iştahını kaçırmıştır. Düzinelerle uşak, sandık kapaklarını çiviler, bavul ve kutuları kapatırken Rubirosa sinirli ellerle bir sigara yakarak pikapa en sevdiği plağı koyuyor: 'Ağzımın tadı.'

Yatağının üstünde güneşin hiç batmadığını söylüyorlar. Trujil-

lo'nun Küba'daki adamı, prenseslerin, zengin aile kızlarının, sinema yıldızlarının başını döndürmekle ün salmıştır. Rubirosa, kadınları övgülere boğarak büyüler, onlara ukulele'siyle şarkılar çalar, sonra da onları sever ya da döver.

Kimine sorarsanız Rubirosa'nın o müthiş enerjisi, çocukluğunda içtiği siren sütünden kaynaklanmaktadır. Vatansever Dominikliler ise gizin, Trujillo'nun pega-palo bitkisinden üretip U.S.'e ihraç ettiği bir kudret şurubu olduğunu ileri sürüyorlar.

Rubirosa'nın meslek yaşamı, Trujillo'nun onu kendine damat yapmasıyla başlamıştı; Paris'teki Dominik elçisi olarak, Hitler'den kaçan Yahudilere vize sattığı dönemde gelişti ve Doris Duke ve Barbara Hutton gibi mülti-milyoner kadınlarla evlendiği zaman doruğa erdi. Kan kokusu nasıl köpekbalıklarını heyecana getirirse bu tropik Kazanova'sına da para kokusu heyecan veriyor. (100)

1959: *Havana*
Ancak Başlamak Hakkını Kazandık

diyor Fidel, bir tankın tepesinde, Sierra Maestra'dan dosdoğru kente indiği zaman. Dalga dalga taşıp kabaran bir kalabalığa, bütün bu olup bitenlerin, bir sonuca benzemekle birlikte yalnızca bir başlangıç olduğunu söylüyor.

Küba topraklarının yarısı işlenmemiş durumdadır. İstatistiklere göre geçen yıl ada tarihinin en verimli yılı olmuş, gelgelelim istatistikleri -ne de başka herhangi bir şeyi- okumasını bilmeyen campesino'lar bunun ayırdında değiller. Bundan böyle işler değişecek; sierralarda olduğu gibi burada da tarım reformu ve okuma yazma seferberliği en ivedi sorunlardır. Ama bundan da önce sırada bir kasaplar ordusunun dağıtılması var. En azgın işkenceciler duvar önüne diziliyor. Pek yerinde olarak, 'kemik kırıcı' adıyla anılan işkenceci, infaz müfrezesinin her tüfek doğrultusunda düşüp bayılıyor. Onu bir direğe bağlamak zorunda kalıyorlar. (91)

1960: *Brasília*
Bir Kent ya da Hiçliğin Ortasında Bir Sanrı

Brezilya, yeni başkentinin perdesini açıyor. Çölün kırmızı tozları üstüne çizilmiş bir haçın ortasında Brasília ansızın doğuyor, kıyıdan çok uzaklarda, her şeyden çok uzaklarda, dünyanın bitiminde... yoksa başlangıcı mı?

Kent baş döndüren bir hızla kuruldu. Üç yıl boyunca burası bir karınca yuvasıydı; işçilerle teknisyenler gece gündüz, omuz omuza, işlerini, aşlarını, damlarını paylaşarak emek verdiler. Gelgelelim Brasília bitince kardeşlik yanılsaması da bitti. Kapılar yüzlere çarpıldı. Bu kent, uşakların kenti değil. Brasília, onu elleriyle kurmuş olanları dışarıda bırakıyor. Onların yeri sanki Allah tarafından kentin eteklerinde yerden bitercesine, üst üste yığılan gecekondulardır.

Hükümetin kenti bu, yetkenin evi. Ne plazalarında insan var, ne de yürüyecek yol. Brasilia bir ay kentidir, ışıklı, bembeyaz. Yükseklerde, Brezilya'nın ta yukarılarında yüzüyor, ülkenin pisliklerinden ve çılgınlıklarından uzak.

Saraylarının mimarı Oscar Niemeyer, Brasília'yı böyle hayal etmiş değildi. Görkemli açılış bayramı yapıldığında Niemeyer podyuma çıkmadı. (69, 315)

1960: *Rio de Janeiro*
Niemeyer

Dik açılardan ve kapitalizmden nefret ediyor. Kapitalizme karşı elinden pek bir gelen yok ya, dik açıları, mekânı boğan bu zorbaları o, mimari tasarımlarıyla boğuyor. Onun mimarisi duyguları okşar, özgürdür, bulutlar kadar da hafif.

Niemeyer insanların yaşadığı yerleri bir kadın bedeni gibi hayal eder ya da bir kumsal çizgisi, bir tropik meyvesi. Ya da bir dağ biçiminde, yeter ki dağ, göğün önünde güzel yuvarlaklara ayrılsın, tıpkı Rio de Janeiro'nun dağları gibi: Tanrının, kendini Niemeyer sandığı gün tasarlayıp yarattığı o dağlar. (315)

1960: *Rio de Janeiro*
Guimaraes Rosa

Evleri sözcüklerle kuran Guimaraes Rosa'nın dili hem cüretlidir, hem de kıvrak.

Metronom gibi dakik olan, dünyaları verseniz kırmızı ışıkta geçmeyen, resmiliği seven bu beyefendi, tutkuyla sıcacık yapıtlar yaratıyor. Bu kibar profesyonel diplomatın öykü ve romanlarında müthiş trajedi fırtmaları kopuyor. Kalemini eline aldığı zaman bütün yazın kurallarını altüst ediyor, Akademiye girebilme hayalleri kuran bu tutucu burjuva.

1960: *Artemisa*
Yüz Binlerle Pala

havada sallanıyor, hışırdayarak, vınlayarak, çarpışıp şakırdayarak Fidel'in konuşmasının... daha doğrusu, kürsüden söylediği şarkının geri planında bir savaş müziği oluşturuyor. Burada, adanın bu doğu ucunda Fidel Castro işçilere, Texaco Petrol Şirketine neden el koyduğunu açıklamaktadır.

Birbirini izleyen darbeler karşısında Küba ne ürküyor ne de başeğiyor. Birleşik Devletler'in Dışişleri Bakanlığı tarım reformuna karşı mı çıkmıştır: Küba U.S.'in sahip olduğu toprakları campesio'lar arasında bölüştürüyor. Eisenhower uçak yollayıp şekerkamışı tarlalarını ateşe verdirtiyor ve Küba'dan şeker almayacağını söyleyip gözdağı mı veriyor: Küba ticaret tekelini kırarak Sovyetler'e, petrol karşılığında şeker satıyor. U.S. petrol şirketleri Sovyet petrolünü işlemeyi ret mi ediyorlar: Küba, şirketleri ulusallaştırıyor.

Her konuşma bir yön gösteriyor. Fidel saatler saati mantık yürütüp soru soruyor, öğretip öğreniyor, savunurken suçluyor ve bu arada Küba el yordamıyla ilerliyor; attığı her adım bir yol arayışıdır. (91)

1961: *Santa Domingo*
Trujillo Döneminin Otuz Birinci Yılında

Çalışma masasının üstünde, yaldızlı küpidonlarla dansçı kızlar arasında duran kâğıt ağırlığı porselenden bir beyzbol eldivenidir. Trujillo büstleri ve Trujillo fotoğraflarıyla sarılı olarak Trujillo, casuslarının ilettiği en son komplocular listesini gözden geçiriyor. Bileğinin küstah bir bükülüşüyle, yarın sabah uyanmayacak olan erkek ve kadınların adlarını işaretliyor. Bu arada işkencecileri, Ozama kalesindeki tutukluların ağzından, çığlıklar arasında yeni adlar kopartmaktalar.

Bu listeler Trujillo'yu hüzünlü düşüncelere daldırıyor. Komplocuların en başında U.S. Büyükelçisiyle daha düne kadar hükümetinde üye olan Batı Hint Adaları Başpiskoposu var. Şimdi İmparatorlukla Kilise, dünyanın gözünde kabul edilemez duruma düşmüş olan sadık oğullarını yadsıyor, onun o cömert elini iteliyorlar. Dominik Cumhuriyetindeki kapitalist gelişmenin kitabını yazmış olanlardan böylesi nankörlük görmek Trujillo'yu derinden yaralıyor. Gene de göğsünde, göbeğinin üstünde ve duvarlarında asılan sayısız nişanların arasından o hâlâ en çok, Vatikan'ın Ulu Haç nişanını ve yıllar önce, U.S. Deniz Piyadelerine verdiği hizmete karşılık aldığı küçük madalyayı seviyor.

Tüm sorunlara ve sıkıntılara karşın o, son nefesine kadar Batının Nöbetçisi olarak kalacaktır, kendi kendisine, Anavatanın Koruyucusu, Anavatanın Kurtarıcısı, Anavatanın Babası, Parasal Bağımsızlığın Kurucusu, Dünya Barışının savunucusu, Kültür Dostu, Bütün Amerikalıların bir numaralı anti-komünisti, Seçkin ve Çok Şerefli Generalissimo, şanlarını yakıştırmış olan bu adam.

(60, 63, 101)

1961: *Santo Domingo*
Merhum'Ussimo

Miras olarak ardında bütün bir ülke bırakıyor... Santo Domingo'daki dolaplarında duran dokuz bin altı yüz boyun bağını, iki bin takım elbiseyi, üç yüz elli üniformayla altı yüz çift ayakkabıyı ve İsviçre bankalarındaki özel hesaplarında duran otuz milyon

doları saymazsanız.

Rafael Leonidas Trujillo, arabasının kurşunlarla delik deşik edildiği bir pusuya düşürülmüştür. Oğlu Ramfis, Paris'ten uçakla geliyor, mirasa, cenaze törenine ve alınacak öce vaziyet etmek üzere.

Porfirio Rubirosa'nın meslektaşı ve arkadaşı olan Ramfis, geçenlerde Hollywood'a yaptığı kültürel bir görev gezisinden sonra kendince üne kavuştu. Hollywood'da Ramfis, Kim Novak'la Zsa Zsa Gabor'a Mercedes Benz'lerle şinşila kürk mantolar armağan etmişti. Dominik Cumhuriyetinin aç, çıplak, ama cömert halkı adına. (60, 63, 101)

1961: *Domuzlar Körfezi*
Rüzgâra Karşı

Ölüme karşı yol alan, asla gerilemeyen Küba devrimi, Miami'den uçakla topu topu sekiz dakika uzaklıkta, hiç utanmadan ayakta kalmayı sürdürüyor.

Bu terbiyesizliğe bir son vermek için CIA, Birleşik Devletler, Guatemala ve Nikaragua'nın katılımıyla gerçekleştirilecek bir işgal düzenliyor. Somoza II, işgal gücünü rıhtımdan uğurluyor. Dökümü ve yağlanması CIA'nın tezgâhında yapılmış olan Küba Kurtuluş Ordusunda, Batista diktatörlüğünden kalma asker ve polislerle şeker çiftliklerinin, bankaların, gazetelerin, kumarhanelerle kerhanelerin ve siyasal partilerin boşta kalmış mirasçıları bir aradalar.

"*Castro'nun sakalından birkaç kıl getirin bana!*" diye buyuruyor Somoza.

Küba Hava Kuvvetlerinin yıldızını taşıyan kamufle edilmiş U.S. Uçakları Küba göklerine giriyor. Alçaktan uçan bu uçaklar, onları selâmlayan halkı makineliyle tarıyor, sonra kentleri bombalıyorlar. Bu 'yumuşatma' sürecinden sonra işgal güçleri bir talihsizlik sonucu, Domuzlar Körfezinin bataklıklarına çıkıyor.

Bu sırada Başkan Kennedy, Virginia'da golf oynamaktadır. İşgal emrini gerçi o vermiş ama tasarıyı başlatan aslında Eisenhower olmuştu; Eisenhower, Guatemala'nın işgalini tasarladığı masanın başında bu tasarıya da yeşil ışık yakmıştı. CIA'nın başı Al-

len Dulles ona, Fidel Castro'yu ortadan kaldırmanın, Arbenz'i yok etmek kadar basit olacağı konusunda güvence vermişti. Olup olacağı bir iki haftalık bir iş; hatta gene aynı CIA timi bile kullanılabilirdi. Aynı adamlar, aynı üsler. Kurtarıcılar'ın karaya çıkması, kızıl çizmelerin altındaki adada halk ayaklanmasını başlatacaktı. U.S. Haberalma Ajanlarının raporları aynen böyle diyordu. Kuyruklarda beklemekten bıkıp usanmış olan Küba halkı, ayaklanmak için işaret beklemekteymiş. (415, 469)

1961: *Playa Girón*
Latin Amerika'daki İkinci U.S. Yenilgisi

İşgalcilerin işini bitirmek Küba'nın yalnızca üç gününü alıyor. Ölenlerin arasında dört U.S. pilotu var. U.S. Bahriyesinin eşliğindeki yedi işgalci gemiden kimi kaçıyor, kimi de Domuzlar Körfezinde batıyor.

CIA'nın bu fiyaskosunun bütün sorumluluğunu Başkan Kennedy yükleniyor.

CIA, her zamanki gibi, duymaya can attığı şeyleri söylesinler diye parayla tuttuğu yerli ajanlarının raporlarına inanmış ve gene her zamanki gibi coğrafyayı, insanlarla ve tarihle ilişkisi olmayan bir askeri haritayla karıştırmıştı. CIA'nın çıkartma için seçtiği bataklıklar bütün Küba'nın en sefil köşelerinden biriydi, bir timsahlar ve sivrisinekler beldesi...yani, Devrime kadar. Devrimden sonra insanların coşkusu bu batak yerleri değişime uğratarak üzerine okullarla hastaneler serpiştirip yollar açmıştı.

Buradaki ahali, onları 'kurtarmaya' gelen işgalcilerin kurşunlarına ilk hedefi oluşturuyorlardı (88, 435, 469)

1961: *Havana*
Geçmişin Portresi

İşgalciler -asalaklarla cellatlar, genç milyonerler, yüzlerce suçun gediklileri- gazetecilerin sorularını yanıtlıyor. Playa Girón'un sorumluluğunu kimse yüklenmiyor; hiç kimse hiçbir şeyin

sorumluluğunu yüklenmiyor zaten. Meğer herkes aşçıymış!

Batista rejiminin ünlü işkencecisi Ramón Calvino, dövüp tekmelediği, ırzına geçtiği kadınlarla yüzleştirildiğinde, onlarca teşhis edilip lanetlenirken, umutsuz bir bellek kaybına uğruyor. İşgalci gücün papazı Peder Ismael de Lugo, Meryem Ananın maşlahının altına sığınıyor. Peder Lugo, İspanyol savaşmda Franco'dan yana savaşmıştı –Meryem Ananın tavsiyesiyle, diyor– şimdi de işgalcilere katılmasının nedeni, Meryem Anayı komünizm görüntülerini seyretmek zorunluğundan kurtarmak istemesiymiş! Peder Lugo'nun Meryem Anası kodaman bir işadamını, bir banka ya da ulusallaştırılmış bir büyük çiftlik sahibini çağrıştırıyor ve öbür bin iki yüz tutsağın düşünce ve duygularını paylaşıyor: hak, özel mülkiyet ve miras hakkıdır; özgürlük, girişim özgürlüğü; kusursuz toplum, bir işletme kuruluşu; örnek demokrasi ise bir hissedarlar toplantısı.

İşgalcilerin hepsi de dokunulmazlık etiği konusunda eğitim görmüşlerdir. Adam öldürdüğünü hiçbiri itiraf etmiyor ama düşünürseniz, açlık da tıpkı onlar gibi, işlediği cinayetlerin altına asla imza atmaz. Birkaç gazeteci onlara toplumsal adaletle ilgili birkaç soru soruyor, ama onlar bu konuda suç kabul etmiyorlar. Sistem suç kabul etmiyor bu konuda. Öyle ya, Küba'da doğduktan hemen sonra can veren bebeler gastroenteritten ölüyorlar, kapitalizmden değil. (397)

1961: *Washington*
Küba'yı Kim İşgal Etti?
U.S. Senatosunda Bir Konuşma

SENATÖR CAPEHART: Kaç uçak vardı?

ALLEN DULLES (CIA BAŞKANI): Kübalıların mı kaç uçağı vardı?

SENATÖR SPARKMAN: Hayır, Amerikalıların kaç uçağı vardı?

DULLES: Ama bunlar Kübalı.

SPARKMAN: İsyancılar.

DULLES: Biz onlara isyancı demiyoruz.

CAPEHART: Yani, devrimci güçler demek istiyorum.

SPARKMAN: Kaç tane vardı, diye sorduğu zaman, işte biz bunla-

rı kastediyoruz. Castro karşıtı güçleri.

RICHARD M. BISSELL (CIA BAŞKAN YARDIMCISI): Efendim, başlangıçta on altı tane B-26'mız vardı. (108)

1961: *Havana*
María de la Cruz

İşgalden kısa bir süre sonra plazada toplanan büyük bir kalabalığa Fidel, tutsakların, çocuklar için ilaçla takas edileceğini anlatıyor. Sonra, okuma yazma öğrenmiş olan kırk bin campesino'ya diplomalarını veriyor.

Yaşlı bir kadın platforma çıkmakta direniyor, hem de öyle canla başla direniyor ki sonunda onu yukarı alıyorlar. Kadın, yüksekteki mikrofona uzanmak için çırpınıyor, Fidel de mikrofonu ona uzatıyor.

"*Seninle tanışmak istiyordum, Fidel. Sana söylemek istediğim...*"

"*Beni utandıracaksın...*"

Ama incecik kemiklerden ve kırışıklıklardan ibaret görünen ninenin susmaya niyeti yok. Yüz altı yaşında, nihayet okuyup yazmasını öğrendiğini söylüyor. Kendini tanıtıyor. Adı María de la Cruz'muş, çünkü kutsal haçın (Cruz) icat edildiği günde dünyaya gelmiş. Soyadı da Semanat'mış, kölelerin torunu, kölelerin kızı bir köle olarak dünyaya geldiği şekerkamışı çiftliğinin adı. María de la Cruz'un açıkladığına göre o günlerde efendiler, okumaya çalışan siyahileri kırbaçlama sehpasına yollarlarmış, çünkü kara derililer, bir çıngırak çalınınca işe başlayan ve kamçıların temposuyla çalışan birer makine olmak durumundaymış; kendisinin öğrenim görmekte bu denli geç kalmasının nedeni de buymuş.

María de la Cruz platforma el koyuyor. Konuştuktan sonra şarkı söylüyor. Şarkı söyledikten sonra dans ediyor. María de la Cruz dans etmeye başlayalı beri yüzyılı aşkın zaman geçmiş. Dans ederek annesinin karnından çıkmış o, dans ederek acılar ve zulümler yaşamış ve işte en sonunda buraya ulaşmış, çok eskiden gelmiş olması gereken yere. Şimdi artık onu kimse durduramaz. (298)

1961: *Punta del Este*

Hela Diplomasisi

Küba'daki asker çıkartmasının fiyaskosundan sonra U.S. tutumunu değiştirerek Latin Amerika'ya hatırı sayılır bir dolar çıkartması yapacağını bildiriyor.

Küba'nın sakallılarını, yalnız bırakmak amacıyla Başkan Kennedy, Latin Amerika'yı bir bağış, kredi, yatırım seline boğuyor.

Che Guevara, Punte del Este'daki Pan-Anerikan Konferası'nda, "*Sizin altın yumurtalarınızı yumurtlayan tavuk Küba'dır,*" diyerek önerilen bu rüşvet programını, Latin Amerika'ya yapılan kocaman bir şaka olarak niteliyor.

Hiçbir şey değişmesin diye, değişim retoriği başlatılmıştır. Konferansın resmi raporu yarım milyon sayfayı buluyor; sayfaların her birinde, '*devrim,*' '*tarım reformu*', ve '*gelişim*' sözcüklerine yer verilmesine özen gösterilmiş. Birleşik Devletler, bir yandan Latin Amerikan ürünlerinin fiyatlarını kırarken öte yandan yoksullar için, Kızılderililerle kara derililer için helâ yaptırma sözü veriyor. Makine değil, donanım değil, yalnızca helâ.

"*Bu teknisyen baylar için tasarım kurmak, helâ tasarlamak anlamına geliyor,*" diyor Che. "*Onları, ciddiye almaya kalksak Küba bir... helâlar cenneti olup çıkabilir!*" (213)

1961: *Escuinapa*

Masalcı

Bir keresinde bir kaplana, merkep sanısıyla eyer vurmuş ve binmişti. Bir başka sefer pantolonuna kemer diye canlı bir yılan takmış, ancak tokasını bulamayınca bunun yılan olduğunu fark etmişti. Uçakların, piste mısır saçılmadıkça iniş yapamayacaklarını söylediğinde ya da deliren trenin yana doğru yol almaya başladığı gün oluk oluk akan kanları anlattığında ona herkes inanıyor. "*Ben hiç yalan söylemem,*" diye yalan söylüyor Palavra Wily.

Escuinapa boğazlarında karides avcısı olan Wily bu yörenin tipik çalçenelerinden biridir. Latin Amerika'nın yetiştirdiği o şaha-

ne masalcılar türünün, hiç kaleme alınmayarak hep söz halinde kalan halk anlatılarının bir sihirbazı.

Yetmiş yaşında ama gözleri hâlâ cıvıl cıvıl. Bir gece onu arayıp bulan 'Ölüm'e bile gülüp geçmiş.

"*Tak, tak, tak,*" diye kapıya vurmuş Ölüm.

Wily yattığı yerden, "*İçeri gel,*" diye onu çağırmış. "*Seni bekliyordum.*"

Gelgelelim Wily onun sutyenini çıkarmaya kalkışınca Ölüm paniğe kapılıp kaçmış. (309)

1961: *Sao Salvador de Bahia*
Amado

Palavra Wily, Meksika'da Bayan Ölüm'ü kaçırtadursun, Brezilya'da romancı Jorge Amado yalnızlığı korkutup kaçırtan bir kaptan yaratıyor. Amado'ya bakarsanız bu kaptan bir yandan mahalle komşularına, yaşlı bir Hong Konglu deniz kurdunun reçetesinden hazırlanmış içkiler sunarken bir yandan da kasırgalarla kutup ateşlerine meydan okuyor ve deniz zelzeleleri ile kapkara buruntuları atlayıp geçiyor.

Kaptanın gemisi Peru kıyılarında karaya oturunca komşuları da onunla birlikte karaya çıkıyorlar. Sisli Kuzey Denizinde bir buz dağının gemiye iskele tarafından yaklaştığını görünce ya da Bengal Denizinde delice esen bir muson fırtınasına yakalanınca bu ürkek, emekli memurların yüreği ağzına geliyor. Ama sonra, Kaptan onlar için, İskenderiye kumları üzerinde, göbek çukurundaki beyaz çiçek dışında çırılçıplak dans ederken elindeki üzüm salkımını dişleyen Arap güzelini yeniden canlandırdığı zaman, hepsi de zevkten ürperiyorlar.

Kaptan, Brezilya'dan hiç ayrılmamış, hiçbir tekneye adımını atmamıştır çünkü onu deniz tutar. O, evinin oturma odasında oturur ve ev demir alarak uzaklara, Marco Polo'nun, Kolomb'un, hatta astronotların hayal bile edemedikleri kadar uzaklara yelken açar. (19)

1962: *Cosalá*
Bir Artı Bir, Eder Bir

Aynı direğe bağlanmış, sırtlarında kocaman birer kuru odun yükü, bakışıyorlar. Erkeğin bakışları sevdalı, dişininkiler baygın. Bu iki merkep bakışlarıyla birbirlerini ölçüp biçerken, dualar bürünmüş sofu kadınlar plazadan geçip kiliseye doğru gidiyorlar. Tepeden tırnağa siyahlar içinde, başlarındaki 'mantilla'lar siyah, çoraplar siyah, eldivenler siyah, bugün Kutlu Cuma olduğu için bir yandan da İsa Peygamber için yaslı ağıtlar okuyorlar. Derken iki merkep bağlarını koparıp da hemen oracıkta, plazanın orta yerinde, yüzleri kiliseye, kıçları belediye sarayına dönük olarak keyif yapmaya başlayınca sofu hanımlarda bir panik, bir panik.

Çığlıklar Meksika'nın bir ucundan öbürüne yankılanıyor. Cosala belediye başkanı José Antonio Ochoa balkona çıkıyor, bir çığlık atarak gözlerini örtüyor. Anında, isyancı merkeplerin vurulmasını buyuruyor. Merkepler, sevgiyle kenetlenmiş biçimde, cansız yere düşüyorlar. (308, 329)

1962: *Villa de Jesús María*
Bir Artı Bir, Eder Tüm

Pek uzaklarda olmayan bir başka dağ köyünde Cora Kızılderilileri çıplak gövdelerini boyayıp masklar takınıyorlar. Her Kutlu Cuma gününde yaptıkları gibi çevrelerindeki şeylere, fiesta boyunca kullanılacak yeni adlar takıyorlar: İsa'nın tutkusu, sihirli geyik avı, Güneş Tanrısının öldürülüşü, yani yeryüzünde insan hayatını başlatan o cinayet.

'Ölsün o; öldürsün; döl peydahlasın.'

Haçın dibinde dans eden sevgililer kendilerini İsa'ya sunarak sarmaşıp birbirlerinin içine girerken palyaço kılığındaki dansçılar onları taklit ederek zıplayıp dönüyorlar. Aşk oyununa herkes katılıyor: okşamalar, gıdıklamalar, cilveler. Bir yandan oynaşırken bir yandan da karın doyuruyorlar: meyveler mermiye dönüşüyor, yumurtalar bombaya; bu büyük şölen, uçuşan tortillaların ve bal yağmurlarının savaşıyla sona eriyor. Cora Kızılderilileri, çarmıhta can çekişen İsa'nın acılarını kutsamak için dans ederek, sevişerek, yi-

yip içerek çılgınlar gibi eğleniyorlar. Çarmıhın üzerinden İsa, gülümseyerek onlara teşekkür ediyor. (46)

1963: *Bayamo*
Kasırga Flora

bir haftayı aşkın bir süre Küba'yı pataklıyor. Ada tarihinin en uzun süren kasırgası saldırıp geriliyor, sonra, paralamadığı daha birkaç şey kaldığını anımsamışçasına gene saldırıyor. Her şey, birden zembereklenerek en beklenmedik yere vuran bu öfkeli, dev yılanın çevresinde dönüyor.

Kapıları, pencereleri çivilemek işe yaramaz. Kasırga her şeyi söküp atıyor; evleri, ağaçları oyuncak gibi havaya fırlatıyor. Panikleyen kuşlar göğü boşaltıyor, deniz adanın bütün doğu kıyısını basıyor. Bayamo'daki bir üsten askerler tehlikeyi göze alıp tekneler ve helikopterlerle yola çıkıyorlar; gönüllüler gelip giderek insanlarla hayvanları kurtarmaya çalışıyor, canlı buldukları her şeyi aşılayıp geri kalanları gömüyor ya da yakıyorlar. (18)

1963: *Havana*
Herkesin On Parmağında On Hüner

Birleşik Devletler'in ambargosu ve tacizlerinden bunalmış, kasırgadan yıkıntı haline gelmiş olan bu adada insanın gününü geçirebilmesi bile bir başarıdır. Dükkân vitrinlerinde Vietnam'la dayanışma broşürleri dolu, ama ayakkabı ve giysi gibi şeyler yok; en ufak bir şeyi satın alabilmek için saatlerce kuyrukta beklemek gerekiyor. Yoldan çok seyrek olarak geçen otomobil, öküz boynuzundan yapılma piston halkaları üstünde duruyor ve sanat okullarında kalem kurşunları ezilerek boya yerine kullanılıyor. Fabrikalarda kimi yepyeni makineleri örümcek bağlamış, çünkü gereken bir yedek parça, buraya ulaşabilmek için yapması gereken altı bin millik yolculuğu henüz tamamlamamış. Küba'nın gereksindiği petrol ve başka her şey, uzak Baltık limanlarından geliyor; Venezuela'ya atılan bir mektup, adresinin yakınlığına karşın dünyanın çev-

resini dolanmak zorunda kalıyor.

Eksik olan, yalnızca 'şeyler' değil. Beceri sahiplerinin birçoğu da para sahiplerinin peşinden Miami'ye gitmiş.

Peki, ya şimdi?

"*Şimdi icat etmek zorundayız.*"

Ricardo Gutiérrez on sekiz yaşında, Havana'da bir tüfekler, palalar ve sombrerolar denizinin içinde, kendi elindeki tüfeği havaya kaldırarak Batista rejiminin sonunu kutlayan geçit resmine katılmıştı. Ertesi gün, sahiplerince terk edilmiş birtakım işlerin başına geçmek zorunda kaldı. Payına düşenlerin arasında bir kadın iç giyim imalathanesi vardı. Ricardo daha ilk baştan hammadde sorunlarıyla karşılaştı. Sutyenler için gereken latex köpüğü yoktu. İşçiler bir toplantı yaptılar ve yastık dolgularını kullanmaya karar verdiler. Sonuç felaket oldu. Yastık dolgularını yıkamanın yolu yoktu, çünkü dünyada kurumuyorlardı.

Onu, cebine iki peso koyup bir şeker fabrikasını yönetmeye yolladıklarında Ricardo yirmi yaşındaydı. Ömründe hiç şeker fabrikası görmemişti, uzaktan bile. Burada kamış suyunun koyu renkli olduğunu gördü. Ondan önceki yönetici, yarım yüzyıllık deneyim sahibi, sadık bir uşak, koltuğunun altına Julio Lobo'nun –devrimin el koyduğu bu kamış tarlalarının eski sahibi– yağlıboya portresini sıkıştırarak ufkun ardında gözden yitmişti.

Şimdi Dışişleri Bakanı, Ricardo'yu çağırıyor, Bakan Raùl Rosa yerde, halının üstüne serdiği büyük bir İspanya haritasının başına oturmuş, küçük çarpı işaretleri yapmaya başlamıştır. Ricardo, yirmi iki yaşında, kendisini konsolos yapmış olduklarını işte böyle öğreniyor.

"*Ama ben iki parmağımla daktilo yazarım,*" diye kekeliyor.

Raùl Rosa, "*Ben tek parmağımla yazıyorum ve ben bir bakanım,*" diyerek konuyu kapatıyor.

1963: *Havana*
Bürokratın Portresi

Kara günler kırmızı günleri doğuruyor, bunlar da zamanla yeşil günlere olanak tanıyacaktır. Dayanışma, yavaş yavaş, korku ve

açgözlülüğün yerini almaya başlıyor. İcat etme, yaratma ve çılgınlık yapabilme yeteneğine sahip olduğu için Küba devrimi oturmaktadır. Gelgelelim çok fazla düşmanı var. Bunların en ürkünçlerinden biri de 'bürokrat'tır, kasırga kadar yıkıcı, emperyalizm kadar boğucu. Ama karnında bu mikrobu taşımayan hangi devrim var?

Bürokrat, bir tahta adamdır, tanrıların kansız bir hatası, ne kararlı ne de kararsız, sesten kaynaklanmayan bir yankı, düşüncelerin değil emirlerin uygulayıcısı. Bürokrata göre her kuşku bir yadsımadır, her karşı çıkma ise vatan hainliği; o, birliği tek seslilikle karıştırır ve halkı, kulağından çekip yönlendirecek, hiç büyümeyen bir çocuk olarak görür.

Bürokratımızın, canını herhangi bir şey için tehlikeye atması pek olası sayılmaz. İşini tehlikeye atması ise hiç olası değildir.

1963: *Havana*
Bola de Nieve

"*Bu, Yoruba Marxizm Leninizmi,*" diyor Bola de Nieve, Guanabacoa şarkıcısı, aşçı Domingo ile Mama Inés'in oğlu. Mırıldanırcasına söylüyor bunu, o kocaman-minik, boğuk, etli sesiyle. *Yoruba-Marxizm-Leninizmi*, Bola de Nieve'nin, *Internationale* marşıyla kalça kıvırarak dans eden bu insanların hevesine ve bayram sevincine taktığı addır, Avrupa'yla Afrika'nın, Amerika kumları üzerindeki ateşli kucaklaşmasından doğan bu devrime taktığı ad. Bu yerde, insan yaratısı tanrılarla tanrı yaratısı insanlar çiftleşir; tanrılar yere inerken insanlar cenneti fethe çıkarlar ve Bola de Nieve o buruk sesiyle bütün bunları kutlar.

1963: *Río Coco*
Omuzlarında Sandino'nun Hayır Duasını Taşıyor

Geçen zaman bunu silememiş. Otuz yıl sonra Albay Santos López, kuzeydeki ormanlarda gene savaşmaya geliyor, Nikaragua VAR olabilsin diye.

Sandinista Cephesi birkaç yıl önce kuruldu. Carlos Fonseca

Amador ve Tomás Borge kurdular cepheyi, Santos López'i ve Sandino'yu, tanımamış olmalarına karşın yaşatmak isteyen daha başkalarıyla birlikte.

Bu işin bedelini kanla ödeyecekler ve bunun ayırdındalar: "*Bunca pislik suyla arınmaz, su ne denli kutsal olursa olsun,*" diyor Carlos Fonseca.

Şaşkın, silâhsız, dinmeyen yağmurlarla ıslanarak, yiyecek bir şey bulamadan – ama kendileri yem olmuş, perişan, doyumsuz– gerillalar ormanın içinde dolanıyorlar. En kötü saatleri gün batımı. Gün gündür, gece de gece, oysa alacakaranlık acıların, korkunç yalnızlıkların saatidir ve Sandinista'lar henüz birer hiçtir, yani hemen hemen bir hiç. (58, 267)

1963: *San Salvador*
Miguel Elli Sekiz Yaşında

Miguel gene her zamanki gibi yarı aç, yarı tok, campesino'ları örgütleyip sendikalaştırarak, sorunlar çıkararak yaşarken polis onu küçük bir kasabada enseliyor ve elini, ayağını bağlayıp San Salvador kentine getiriyor.

Burada onu uzatmalı bir dayaktan geçiriyorlar. Sekiz gün askıda tutup dövüyorlar, sekiz gün de yerde. Sırlarını öğrenmek için işkence yaptıkları sırada Miguel'in kemikleri çatırdayıp etleri haykırıyor, ama ağzından tek sözcük çıkmıyor. Ancak yüzbaşı onun çok sevdiği halkına sövmeye başlayınca bu başeğmez adam pıhtılaşmış bedenini doğrultuyor; bu yolunmuş horoz ibiğini kabartıp sesini yükseltiyor.

Miguel yüzbaşıya o pis, domuz çenesini kapamasını buyuruyor. Yüzbaşı revolverinin namlusunu Miguel'in boynuna gömüyor. Miguel, yüzbaşıya, erkeksen vur, diyor. İkisi, bir ocak üflercesine hırıltıyla soluyarak öfkeli, yırtıcı, yüz yüze kalıyorlar; askerin parmağı tetikte, gözleri Miguel'in gözlerinde. Miguel bakışlarını kaçırmadan, saniyeleri, yüzyılları sayıyor, yüreğinin, başına vuran gümbürtüsünü dinleyerek. Şimdi artık sonunun geldiğine, gerçekten ölümle yüz yüze olduğuna inanmıştır ki birden, işkencecinin gözlerindeki öfke parıltısına bir gölge düşüyor, bir bezginlik ya da

onun gibi bir şey ve Miguel bu gözleri kendi bakışlarıyla esir alıyor. İşkenceci, orada oluşuna şaşırmış gibi şöyle bir göz kırpıştırıyor. Silâhını ve silâhıyla birlikte bakışlarını, yavaş yavaş indiriyor.

Miguel Mármol'un elli sekiz yaşında on birinci kez yeniden dünyaya gelişi işte böyle oluyor. (222)

1963: *Dallas*
Hükümet Gerçeğin Varolmadığına Karar Veriyor

Bir öğle üzeri, Dallas'ın bir sokağında, Amerika Birleşik Devletlerinin başkanı bir suikasta kurban gidiyor. Daha başkanın naaşı soğumadan, haberin resmi yorumu yayımlanıyor. Kesin olarak kabul edilecek olan bu yoruma göre Lee Harvey Oswald, başkanı tekbaşına öldürmüştür.

Ne silâh kurşuna uyuyor ne de kurşun cesetteki kurşun deliklerine. Suçlanan, suçlamalara uymuyor: Oswald'ın yapısı ortalama, nişancılığı olağanüstü kötüdür, oysa resmi bildiriye bakarsanız, bir olimpiyat koşucusu ve madalyalı bir nişancı gibi davranmış. Eski bir tüfeği olmayacak bir hızla ateşlemiş ve namlusundan çıkan sihirli kurşun da akrobatlar gibi dönüp perende atarak gidip Kennedy'ye ve Texas Valisi John Connally'ye saplanmakla birlikte mucize kabilinden sapasağlam kalmış.

Oswald suçlamayı şiddetle reddediyor. Gelgelelim neler dediğini, neler söylemek istediğini kimse bilemeyecek. İki gün sonra Oswald televizyon kameralarının önünde vurulup öldürülüyor ve bütün dünya olaya tanık oluyor. Oswald'ı susturan kişi, kıtipiyos bir gangster, küçük çapta bir uyuşturucu ve kadın satıcısı olan Jack Ruby'dir. Ruby, vatanını sevdiği ve dul kalan kadına acıdığı için Kennedy'nin ölümünün öcünü aldığını söylüyor. (232)

1963: *Santo Domingo*
Latin Amerikan Örf ve Âdetlerinin Bir Günlemi

Sosùa kumsallarından, köpekbalıklarını kaçıracak bir bandonun eşliğinde denize açılırdı.

Şimdi göbek salmış, hımbıllaşmış olan General Toni Imbert suya pek seyrek giriyorsa da çocukluğunun kumsallarına sık sık dönüyor. Kıyıda oturup nişan alarak köpek balıklarını vurmayı seviyor. Sosùa'da köpekbalıkları, mezbaha artıklarını kapmak için yoksullarla yarış halindedirler. General Imbert yoksullara pek acır. Kumsalda oturduğu yerden onlara on dolarlık banknotlar saçıyor.

General Imbert'le canciğer dostu General Wessin y Wessin arasında büyük benzerlik var. Onlar, nezleli oldukları zaman bile komünistlerin kokusunu kilometrelerce öteden alabiliyorlar ve ikisinin de, sabahları erken kalkıp elleri zincirli insanları vurarak kazandıkları madalyaları var. Ve bu iki general, '*El presidente,*' dedikleri zaman, Birleşik Devletleri'nin başkanını demeye getiriyorlar.

Panama'daki U.S. Amerikalar Okulu'nun mezunu olan bu iki Dominikli general, Imbert'le Wessin y Wessin, Trujillo'nun kanatları altında semirmişlerdi. Sonra ikisi de onu sattılar. Trujillo'nun ölümünden sonra seçimler yapılıp da halk, kitlesel biçimde Juan Bosch'a oy verdiğinde generallerimiz tepkisiz kalamazlardı. Bosch Hava Kuvvetleri için uçak almaya karşı çıkıyor, tarım reformu yapacağını bildiriyor, boşanma yasasını destekliyor ve ücretleri artırıyordu.

Bu 'kızıl' yedi ay dayanabildi. Şafakta yapılan kolay bir kışla baskınıyla Imbert, Wessin y Wessin ve diğer generaller iktidarı, o güzelim bal peteğini, yeniden ele geçirdiler.

Birleşik Devletler hiç zaman yitirmeden yeni hükümeti tanıdı. (61, 281)

1964: *Panama*

Yirmi Üç Çocuk Kurşunlanarak Delik Deşik Ediliyor

Panama toprakları üzerinde Panama bayrağım yükseltmek istedikleri zaman. Kuzey Amerikan işgal güçlerinin komutanı savunma olarak, "*Yalnızca kuş saçması kullandık,*" diyor.

Panama'yı denizden denize yaran bölgenin üzerinde başka bir bayrak dalgalanıyor. Başka bir yasa uygulanıyor, başka bir polis nöbet tutuyor, başka bir dil konuşuluyor. Panamalılar kanal bölgesine, bir ağaçtan mango koparmak için bile, izinsiz giremi-

yorlar ve bu bölgede, tıpkı siyahiler ve kadınlar gibi düşük ücretle çalışıyorlar.

Bir Kuzey Amerikan kolonisi olan Kanal Bölgesi hem bir işletme hem de askeri üstür. Amerikalar Okulu'nun kursları, gemilerden alınan geçiş ücretleriyle ödeniyor. Kanal Bölgesi kışlalarında Pentagon subayları, Latin Amerikan ordu mensuplarına '*antikomünist cerrahi*' dersleri veriyorlar. Bu kişiler kısa bir süre sonra kendi ülkelerinde başkanlık saraylarını, bakanlıkları, komutanlıklarla yabancı elçilikleri işgal etmeye başlayacaklar.

U.S. Savunma Bakanı Robert McNamara, "Bunlar geleceğin lideridir," diye açıklamada bulunuyor.

Pusuda bekleyen kanserin ayırdına varan bu ordu mensupları bundan böyle, tarım reformu yapmaya cüret edenin elini kesecek, küstahlarla meraklıların dillerini koparacaklar. (248)

1964: *Rio de Janeiro*
"Kara Bulutlar Var"

diyor Lincoln Gordon:

"*Brezilya'daki ekonomik çıkarlarımızın üzerinde karanlık bulutlar dolaşmaya başlıyor...*"

Başkan Joao Goulart daha yeni tarım reformu başlatmış, petrol rafinerilerini ulusallaştırmaya, sermaye kaçışını önlemeye girişmiş. Birleşik Devletler'in, buna pek bozulan büyükelçisi, Başkana yüksek sesle saldırıyor. Elçilikten, kamu düşüncesini bulandırmak için oluk oluk para akarken, asker de iktidara el koymaya hazırlanıyor. Medya, hükümet darbesine tiz sesle, açıkça çağrı çıkarıyor. Liyons Kulübü bile çağrıya imza atıyor. Vargas'ın intiharından on yıl sonra aynı kıyamet, eskisinden çok daha şiddetle, yeniden kopuyor. Politikacılarla medyacılar, kargaşayı düzene sokabilecek üniformalı bir mesih istiyorlar. Televizyon, Berlin duvarlarıyla ikiye ayrılmış Brezilya kentleri gösteren bir film yayınlıyor. Gazetelerle radyolar, çölleri vahaya çeviren özel sermayeyi ve Komünistlerin suları çalmasını önleyen silâhlı kuvvetleri övüp göklere çıkarıyor. Başlıca kentlerin caddeleri boyunca yapılan '*Aileyle Tanrı Özgürlük İçin El Ele*' yürüyüşleri tanrıdan inayet diliyor.

Büyükelçi Lincoln Gordon, gizli Komünist planını açığa vuruyor: Gordon'a göre bir estancia sahibi olan Başkan Goulart kendi sınıfına ihanet etmektedir, hem de tam, yutulanlarla yutanların, düşünce üretenlerle düşünceye malzeme olanların, paranın özgürlüğüyle insanların özgürlüğü arasında bir seçim yapılacağı saatte.
(115, 141)

1964: *Juiz de Fora*
Brezilya'nın Yeniden Fethi

Yüzbaşı Olympio Mourao Filho, Başkan Vargas'ın buyruğuyla gizli bir komünist komplosu kurgulamasından hemen hemen otuz yıl sonra, General Mourao Filho olarak, Büyükelçi Lincoln Gordon'un kurguladığı bir komünist komplosunu benimsiyor. Alçakgönüllü general, politika işlerinde üniformalı bir öküz olduğunu, ama komünist komplolarına aklının pek güzel erdiğini açıklıyor.

Juiz de Fora kışlasında kılıcını havaya kaldırıyor: "*Brezilya'yı uçuruma yuvarlanmaktan kurtaracağım!*"

Mourao, şafak öncesinden beri uyanıktır. Tıraş olurken Davut Peygamberin '*tüm yeşillikler kuruyacak,*' diyen mezmurunu okuyor. Sonra kahvaltısını ediyor; karısını, bir kahramanla evli olduğu için kutluyor ve askerinin başına geçip Rio de Janeiro'ya yürüyor.

Öteki generaller onun arkasında yerlerini alıyorlar; Birleşik Devletler'den de, Brezilya'ya zaten yönelmiş olan bir uçak gemisi, birçok uçak ve dört yakıt ikmal gemisi sökün ediyor. Bu, ordu darbesine yardım edecek olan, '*Sam Ağabey Harekâtı*'dır.

Başkan Joao Goulart, kararsız, bu olanlara seyirci kalıyor. Birleşik Amerika'daki meslektaşı Lyndon Johnson, başkanlık koltuğunda hâlâ onun oturmasına karşın darbecilere en sıcak desteklerini yolluyor; Dışişleri Bakanlığı yeni hükümete hemencecik cömert krediler öneriyor. Güneyde direnmeye çalışan Leonel Brizola'nın çabaları yankı uyandırmıyor. Goulart en sonunda sürgüne gidiyor.

Bilinmeyen birileri bir Rio duvarına, "*Aracı istemiyoruz! Başkanımız Lincoln Gordon!*" diye yazmış.

Ama zafer kazanan generaller Başkanlığa, şakadan anlamayan ve boynu olmayan, ağırbaşlı Mareşal Castelo Branco'yu seçiyorlar. (115, 141, 307)

1964: *La Paz*
Utanmasız ve Onursuz

Bolivya Başkanı Víctor Paz Estenssoro, tıpkı Brezilya başkanı gibi, kendisini sürgüne götürecek uçağa biniyor.

Arkasında Bolivya Diktatörü olarak geveze havacı René Barrientos'u bırakıyor. Artık U.S. Büyükelçisi kabine toplantılarına katılarak bakanların arasında oturmakta. Gufl Oil petrol şirketinin başkanı ekonomik kararnameler hazırlamaktadır.

Paz Estenssoro acıklı biçimde yalnız bırakılmıştı; onunla birlikte on iki yıldır iktidarda olan ulusal devrim de yıkılıyor. Zaten bu devrim adım adım dönerek sonunda, iliğini kurutan yeni zenginlerle bürokratları daha iyi emzirebilmek için işçilere sırtını gösterir olmuştu. Şimdi artık hafif bir nefes onu devirmeye yetiyor.

Bu arada bölünmüş işçiler kendi aralarında kavgaya tutuşmuşlardır, birbirine düşman Laime ve Jucumani kabilelerini örnek alırcasına. (16, 17, 26, 473)

1964: *Potosí'nin Kuzeyinde*
Yırtıcı Bir Hınçla

Laime Kızılderilileri, Jucimani'lere karşı dövüşüyorlar. Bolivya yoksullarının en yoksulu, paryaların paryası olan bu kabileler Potosí kuzeyindeki buzlu steplerde birbirlerini boğazlamakla uğraşıyorlar. Şu son on yılda iki kabileden de beş yüz kişi ölmüş, yakılan kulübelerin onarılması olanaksız. Çatışmalar aman dinlemeden, soluk almadan haftalar haftası sürüyor, Kızılderililer çok, çok eskiden sürülmüş oldukları bu yüce ıssızlıklarda bir karış çorak toprak uğruna, ufak tefek kinler yüzünden, birbirlerini doğramaktalar.

Laime'lerle Jucumani'ler, steplerden bin bir zahmetle koparduklan patates ve arpayla besleniyorlar. Koyun pöstekileri üstünde yatıyorlar, bedenlerinin sıcaklığını pek seven bitlerle birlikte.

Karşılıklı kıyıma kalkıştıkları zaman başlarına, aynen *conquis-*

tador miğferlerinin biçiminde, ham deri başlık giyiyorlar. (180)

Şapkalar

Bugünün Bolivyası'ndaki şapkalar, conquistador'lar ve tüccarların Avrupa'dan getirdiği şapkaların soyundandır, ama bu toprağa ve bu halka uyarlanmıştır. Başlangıçta şapkalar sığır damgaları gibiydi: İspanyol efendilerin, sahip oldukları köleleri ayrımlamalarına yarayan, zorunlu birer işaret. Zaman içinde toplumlar başlıklarını kendilerine özgü övünç imgeleriyle, mutluluk simgeleriyle donatmaya başladılar: küçük gümüş ay ve yıldızlar, renkli tüyler, cam boncuklar, kâğıt çiçekler, mısırdan hotozlar... Daha sonraları, İngilizler Bolivya'yı melon ve silindir şapkalarla doldurdular: Kızılderili Potosí kadınlarının siyah, Cochabamba kadınlarının beyaz renkli, soba borusu biçimli şapkaları. Borsalino tipi şapka bir yanlışlık sonucunda İtalya'dan geldi ve La Paz'lı kadınların başına yerleşti.

Bolivya Kızılderilisi, ister kadın olsun ister erkek, ister delikanlı olsun ister genç kız, belki yalınayak gezer, ama şapkasız asla. Şapka, koruduğu başı yükseltmeye yarar ve can yere düştüğünde onu şapkanın tutup kaldırdığına inanılır. (161)

1965: *San Juan, Puerto Rico*
Bosch

İnsanlar, ellerine ne geçerse silâh niyetine kuşanarak Santo Domingo sokaklarına akın ediyor ve tankların üstüne yürüyorlar. "*Hırsızlar, dışarı! Başkanımız Juan Bosch geri gelecek!*" diye bağırıyorlar.

Amerika Birleşik Devletleri, Juan Bosch'u Puerto Rico'da hapis tutmakta, alev alev yanan ülkesine dönmesini engellemektedir. Gergin, duyarlı, çelik iradeli bir adam olan Bosch, öfkesiyle baş başa, yumruğunu dişliyor, mavi gözleri duvarları delip geçiyor.

Telefonda bir gazeteci ona, Birleşik Devletler'in düşmanı mı-

sınız, diye soruyor. Hayır, o yalnızca U.S. emperyalizminin düşmanıdır.

"*Mark Twain'i okumuş olan hiç kimse Amerika Birleşik Devletlerinin düşmanı olamaz,*" diyor Juan Bosch. (62, 269)

1965: *Santo Domingo*
Caamaño

Keşmekeşin içine öğrenciler, askerler, saçları bigudili kadınlar karışıyor. Tankların homurtulu ilerleyişi fıçılar ve devrilmiş kamyonlardan kurulu bir barikatla durduruluyor. Havada taşlar ve şişeler uçuşurken dalış yapan uçakların kanat uçlarından açılan makineli tüfek ateşi, Ozama Irmağı köprüsünü ve hıncahınç insan dolu sokakları tarıyor. Halkın seli kabarıyor ve kabardıkça, önceden Trujillo'nun komutasında olan askerleri bölüyor: bir yanda, Imbert ve Wessin y Wessin'in komutasında halka ateş edenler; öbür yanda Francisco Caamaño'nun komutasında, silâh depolarının kapısını kırıp halka tüfek dağıtmaya başlayanlar.

Bu sabay Albay Caamaño, Bosch'un dönüşünü isteyen ayaklanmayı başlatmıştı, bunun birkaç dakikalık bir iş olduğu inancıyla. Öğle saatinde Caamaño kan akmaya başlamış olduğunu fark etti; işin uzayacağını, silâhlı kuvvetlerdeki meslektaşlarıyla çatışmak zorunda kalacağını anladı ve ulusal bir trajedi yaşanacağına ilişkin bir önsezi içine dehşet saldı. Gece olurken Caamaño, Salvador Büyükelçiliğinden sığınma hakkı istedi.

Bir koltuğa yığılıp kalmış, uyumaya çalışıyor. Yatıştırıcı ilaç alıyor, her zamanki dozunun üstünde, ama hiçbir şey para etmiyor. Uykusuzluk, diş gıcırdatma, tırnak kemirme: Trujillo'dan kalan miras; diktatörün ordusunda bir subay olarak insanlık dışı işler yapmak ve yapılanlara tanık olmak zorunda olduğu zamanlardan kalma. Bu gece, durumu her zamankinden kötü. Gözlerini yumar yummaz rüya görmeye başlıyor. Rüyalarında kendi kendine karşı dürüst oluyor; uyandığında titremeye başlıyor ve kendi korkusuna lanet okuyarak ağlıyor.

Sabah oluyor ve Caamaño'nun sürgün yaşantısı sona eriyor. Tek bir gece sürmüştür zaten. Albay Caamaño yüzünü ıslatarak el-

çilikten ayrılıyor. Gözlerini yere dikmiş, ateşlerin gölgeler yaratan koyu dumanları arasından geçiyor ve sabahın yanar döner ışığına çıkarak görevine, isyancıların başındaki yerine dönüyor. (223)

1965: *Santo Domingo*
İşgal

Hava yoluyla olmuyor, kara yoluyla olmuyor, deniz yoluyla olmuyor. General Wessin y Wessin'in uçaklarıyla General Imbert'in tankları, alevlerin içindeki kentin keşmekeşini yatıştıramıyorlar; Caamaño'nun elinde olan Hükümet Konağına ateş ediyoruz diye ev kadınlarını öldüren gemiler de öyle.

İsyancıları, '*Komünist çirkef*' ve '*eşkıya çetesi*,' diye betimleyen Birleşik Devletler Büyükelçiliği, kargaşayı durdurmanın yolu olmadığını bildirerek Washington'dan acil yardım isteminde bulunuyor. Deniz Piyadeleri karaya çıkıyor.

Ertesi gün işgalci güç ilk kurbanını veriyor: New York Eyaletinin kuzey dağlarından gelme bir genç asker, adını ömründe duymamış olduğu bu kentin dar bir sokağında, bir dam üstünde vuruluyor. Dominikli ilk kurban beş yaşında bir çocuktur. Balkonda otururken bir el bombasının patlamasıyla ölüyor. İşgalci askerler onun bir keskin nişancı olduğunu sanmışlardı.

Başkan Lyndon Johnson, Karaipler'de ikinci bir Küba'ya olanak tanımayacağını bildiriyor. Daha çok asker karaya çıkıyor. Sonra daha çok ve daha daha çok. Yirmi bin, otuz beş bin, kırk iki bin... U.S. askerlerinin parçaladığı Dominiklileri Kuzey Amerikalı gönüllüler hastanelerde onarıyorlar. Johnson müttefiklerini Batı Seferberliğine katılmaya çağırıyor. Brezilya'daki askeri diktatörlük, Paraguay'daki askeri diktatörlük, Honduras'taki askeri diktatörlük, Nikaragua'daki askeri diktatörlük, hepsi de Dominik Cumhuriyetine asker yolluyorlar; bu ülkenin, kendi halkı tarafından tehdit edilen demokrasisini *kurtarmak* amacıyla.

Eski Santo Domingo barrio'sunda, ırmakla deniz arasında kıstırılmış olan halk direnmekte.

Amerikan Devletler örgütünün genel sekreteri José Mora Otero Albau, Caamaño ile gizlice buluşuyor. Ona, ülkeden ayrıl-

masına karşılık altı milyon dolar sunuyor ve cehenneme kadar yolu olduğunu öğreniyor. (62, 269, 421)

1965: *Santo Domingo*
Yüz Otuz İki Gece

geçmiş, ama ağır toplarla makinelilere karşı sopalar, bıçaklar, karabinalarla verilen bu savaş hâlâ sürmekte. Kent buram buram barut, çöp ve ölüm kokuyor.

Halkı teslim olmaya zorlayamayınca işgalciler, üstün güçlerine karşın, anlaşma yapmaktan başka seçenek bulamıyorlar. Adı anılmazlar, hiçler, kendilerini ezdirmemişlerdir. Şiddetli savaşlar yaşamışlardı, geceleri, her gece, ev ev, adım adım, göğüs göğüse. Sonra, güneş, alev bayrağını denizin dibinden çıkardığı zaman onlar kendilerini, bir sonraki geceye dek, karanlıklara gömerlerdi. İşte dehşet ve şan dolu bunca geceden sonra işgalci askerler General Imbert'i iktidara geçirmeyi başaramıyorlar, ne de General Wessin y Wessin'i, ne de başka herhangi bir generali. (269, 421)

1965: *Havana*
Bu Devrim Çoğaltıcısı

Eski Ispartalıları andıran bu *guerrilero* başka ülkelere gitmek üzere yola çıkıyor. Fidel, Che Guevara'nın veda mektubunu açıklıyor. "*Beni yasal olarak Küba'ya bağlayan bir şey kalmadı artık,*" diyor Che. "*Yalnızca çözülmesi mümkün olmayan bağlar var.*"

Che, ana-babasıyla çocuklarına da yazmış, çocuklarından, dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir kimseye yapılmış herhangi bir haksızlığı, kendi yüreklerinin en derininde duyumsayabilmelerini istiyor.

Burada, Küba'da astım çekmesine karşın, savaşta ve barışta, inancını hiç tavsatmadan, ilk gelen ve son giden kendisi olmuştur.

Herkes ona gönül vermiştir: kadınlar, erkekler, çocuklar, köpekler ve de bitkiler. (213)

Che Guevara Ana-Babasına Veda Ediyor

İşte gene, topuklarımın altında Rosinante'nin kaburga kemiklerini hissediyor, kalkanım kolumda, yollara dönüyorum...

Birçokları bana serüvenci diyecektir, gerçekten de öyleyim ama değişik türden bir serüvenci: doğrularını hayata geçirmek için canlarını tehlikeye atanlardanım ben. Bu benim en son serüvenim olabilir. Öyle olmasını istediğim için değil, ama bu, mantıklı olasılıklar çerçevesinin içinde görünüyor. Eğer böyle olacaksa bu mektup benim sizi son kucaklayışım demektir.

Ben sizi çok sevdim ama sevgimi dışa vurmasını bilemedim. Davranışlarımda çok katıyım, bu yüzden kimi zaman beni anlamadınız sanıyorum. Beni anlamak kolay değildi, ama siz bugün bana yalnızca inanın, yeter.

Bir sanatçı titizliğiyle işleyip cilaladığım azmim, şu güçsüz bacaklarımla yorgun ciğerlerime destek olacaktır. Bu işi yapacağım. Ne olur siz de şu önemsiz yirminci yüzyıl condotiere*'ini arada bir düşünün.* (213)

1966: *Patiocemento*
"Biliyoruz ki Açlık Öldürür"

derdi papaz Camilo Torres, "*Ve eğer bunu biliyorsak, ruhun ölümsüz olup olmadığını tartışarak zaman yitirmek akla sığar mı?*"

Camilo Hıristiyanlığın, kişinin komşusunu sevmesi ve bunu hayata geçirmesi olduğuna inanıyor; bu sevginin etkili ve etkin olmasını istiyordu. *Etkin sevgi* kavramını kafaya takmıştı. Bu saplantı onun silâha sarılmasına neden oldu ve Camilo bu yüzden, Colombia'nın bilinmedik bir köşesinde, gerillalarla birlikte savaşırken can verdi. (448)

1967: *Llallagua*
San Juan Yortusu

Bolivya madenlerindeki işçiler Meryem Ananın oğulları, Şeytan'ın yeğenleridirler, ama bunların ikisi de onları vakitsiz ölmek-

ten kurtaramaz. Toprağın karnının içine gömülü yaşarlar; aman dinlemez bir maden tozu yağmuru onları mahveder. Bir anda, kısacık birkaç yılda ciğerleri taşlaşır, nefes boruları tıkanır. Ciğerler solumayı unutmazdan öncesinde bile, burun koku almayı unutur, dil tat duymayı; bacaklar kurşuna döner ve ağız, yalnızca sövgü ve lanet kusmaya başlar.

Toprağın altından çıktıkları zaman madenciler eğlence ararlar. Kısacık ömürleri yettiği, bacakları tuttuğu sürece baharatlı yemekler yiyip sert içkiler içmek ve çorak ovayı ısıtan meydan ateşlerinin çevresinde şarkı söyleyip dans etmek isterler.

Bu San Juan gecesinde, bütün fiestaların en büyüğü kutlanırken, ordu dağlarda pusuya yatmıştır. Buralarda, uzak Ñancahuazù Irmağı yöresinin gerillalarına ilişkin hemen hemen hiçbir şey bilinmiyor; ancak onların, tıpkı deniz gibi çok güzel olduğu için gözle görülemeyen bir devrim uğruna savaştıkları söyleniyor. Gelgelelim General Barientos her maden işçisinin bağrında bir gerillanın çöreklenmiş olduğu inancındadır.

Şafak sökmezden hemen önce, tam San Juan bayramının kutlamaları sona erdiği sırada, Llallagua kasabasının içinden bir kurşun kasırgası esip geçiyor. (16, 17, 458)

1967: *Catavi*
Devrisi Gün

Yeni başlayan günün aydınlığı kemik ışıltısını andırıyor. Sonra dünyanın dışlanmışları ölülerini sayar ve küçük arabalara koyup götürürken, güneş bulutların arkasına saklamıyor. Maden işçileri Llalagua'nın küçük, tozlu bir yolunda yürüyorlar. Alay, ırmağı –kül taşları arasından sızan pis salya– geçerek uçsuz bucaksız pampanın üzerinden Catavi mezarlığına doğru ilerliyor.

Gökyüzü, bu muazzam teneke dam, güneşsiz; toprağı ısıtacak meydan ateşleri de yok. Bu steplerin böylesi donmuş olduğu hiç görülmemiş.

Çok sayıda mezar kazılması gerekiyor. Her boyda ceset uzatılıp dizilmiş, sıra beklemekte.

Mezarlık duvarının üstünden bir kadın bir çığlık koparıyor.

(458)

duvarın üstünden canileri görerek bağırıyor.

Domitia, maden işçisi olan kocası ve yedi çocuğuyla, akar suyu ve helâsı olmayan, iki odalı bir kulübede oturmaktadır. Sekizinci çocuğu da doğmak için sabırsızlanmakta. Her tanrının günü Domitia yemek pişirir, çamaşır yıkar, ortalık süpürür, bez dokur, dikiş diker, bildiğini öğretir, gücünün eriştiği derde derman olur, yüz tane etli börek yapar ve sokak sokak dolaşarak bunlara alıcı arar.

Onu, Bolivya Ordusuna hakaretten tutukluyorlar. Askerlerden biri, Domitia'nın yüzüne tükürüyor. (458)

Domitia'nın Sorguya Çekilmesi

Adam yüzüme tükürdü. Sonra tekmeledi beni. Buna katlanacak halim yoktu elbet; suratına bir tokat attım. O gene beni yumrukladı. Ben onun yüzünü tırmaladım. Bana vuruyor, hababam vuruyordu... Dizini şuraya dayadı, karnıma. Boğazımı bir sıktı, handiyse ölüyordum. Karnımı patlatmak istiyordu sanki. Ellerini sıktıkça sıkıyordu. Derken ellerimin her ikisiyle, iki ellerimin hepsiyle, olanca gücümle onun ellerini aşağı çektim. Nasıl oldu, hatırlayamıyorum ama onu avucumla kavramış, dişlerimi geçirmiştim, ısırıyordum... kanının tadını ağzımda duydukça mülhiş tiksiniyordum... Sonra, öfkemin tüm gücüyle, tuu, kanını onun suratına püskürtüverdim. Korkunç bir uluma duyuldu. Adam beni tuttu, tekmeledi, haykırmaya başladı... Askerleri çağırdı, dört beş tanesine beni tutuklattı...

Bir rüyadan uyanırcasına gözlerimi açtığımda dişimin bir parçasını yutuyordum. Dişi şurda hissettim, boğazımın içinde, sonra farkına vardım ki canavar altı dişimi kırmıştı. Kanlar yüzüme boşalıyordu, ne gözlerimi açabiliyordum ne de burnumu...

Derken kader böyle yazmış gibi, doğum yapmaya başladım. Sancılar içindeydim, sancı üstüne sancı çekiyordum, bazan bu çocu-

ğu doğuramayacakmışım gibi geliyordu... dayanamıyordum artık. Gidip bir köşede diz çöktüm. Sırtımı duvara verip durdum, yüzümü örttüm çünkü bir damla bile gücüm kalmamıştı... Suratım patlayacak gibiydi. Ve işte bu arada çocuk geliverdi. Bir de baktım, kafası dışarı çıkmıştı bile... Oracıkta bayılıp kalmışım.

Kaç zaman geçti, bilmiyorum: "Neredeyim ben! Neredeyim?"

Her yanım sırsıklamdı. Çocuğun suyu ile kan iliklerime işlemişti. Bir gayretle bebenin göbek bağını tuttum. Bağı çekince, ucunda minik bebemi gördüm, buz kesmiş gibi öylece yerde yatıyordu. (458)

1967: *Catavi*
Taşın İçindeki Tanrı

O kurşun yağmurlarından sonra Llallagua kasabasında bir de fırtına koparak bütün damları uçuruyor. Yakınlardaki Catavi köyünde bu fırtına Meryem Ana heykelini de parçalayıp deviriyor. Ama heykelin taş kaidesi sağlam kalıyor. Papaz gelip Kutsal Bakire'nin yerdeki parçalarını toplamaya başlıyor.

Bak, Peder, diyerek maden işçileri ona taş kaidenin Meryem Anayı, bir yükten kurtulmak istercesine üstünden atmış olduğunu gösteriyorlar.

Çünkü bu taş kaidenin içinde, yeni gelenlerce tepelenmiş olan eski tanrılar hâlâ uyuyup rüya görmekte, nefes almakta, ricacılarla ilgilenip maden işçilerine, beklenen büyük günün mutlaka geleceğini hatırlatmaktadırlar. *Bizim günümüz, buncadır beklediğimiz.*

Papaz, bu mucizeler yaratan taşı, maden işçilerinin ilk bulup tapınmaya başladıkları günden beri lanetlemişti. İşçiler bayram günleri sokaklarda dolaştırmasınlar diye taşı beton bir kalıbın içine hapsetmiş, tepesine de Kutsal Bakireyi dikmişti. Taşı papazın emriyle betona hapsetmiş olan taşçı ustası o uğursuz günden beri sarsak dolaşıyor, gözleri de şaşı bakıyor. (268)

1967: *Ñancahuazú Irmağının Kıyılarında*
On Yedi Kişi Ölüme Yürüyor

Kardinal Maurer, Bolivya'ya geliyor. Roma'dan Papa'nın hayır dualarını ve Tanrının gerillalara karşı kayıtsız koşulsuz General Barrientos'u desteklediğinin haberini getiriyor.

Bu arada yönlerini şaşırmış, aç gerillalar, Ñancahuazú Irmağı kıyılarındaki çalılıklarda dönüp dolaşıp duruyorlar. Bu uçsuz bucaksız ıssızlıklarda çok az *campesino* var ve bunlardan biri, bir taneciği bile Che Guevara'nın minik ordusuna katılmış değil. Che'nin askerlerinin sayısı baskından baskına azalıyor. Che umutsuzluğa kapılmıyor, buna izin vermiyor, oysa bedeni ona taşların arasında bir taş gibi gelmeye başlamıştır, askerlerinin önü sıra sürüklediği ağır bir taş. Che, kalanları kurtarmak için yaralıları bırakıp gitme düşüncesinin çekiciliğine de bırakmıyor kendini. Onun emriyle hepsi de, en yavaş yürüyenin hızında yol alıyorlar: hep birlikte kurtulacak ya da yok olacaklar.

Yok olmak. U.S. Rangers'ların önderliğinde bin sekiz yüz asker, peşlerindedir. Bir halka daraldıkça daralmakta. Sonunda birkaç *campesino* muhbir ve U.S. Ulusal Güvenlik Kurumunun radarı, onların tam yerini belirliyor. (212, 415)

1967: *Yuro Irmağının Yatağı*
Che Düşüyor

Makineli kurşunlarıyla bacakları kırılıyor. Ama o, oturduğu yerden, elindeki silâh uçuruluncaya dek savaşmayı sürdürüyor.

Düşman askerleri onun saatini, matarasını, kemeriyle piposunu kapmak için yumruklaşıyorlar. Birçok subay, birbiri ardına, onu sorguya çekiyor. Kan yitirmekte olan Che susuyor. Koramiral Ugarteche, bu atak kara kurdu, denizi olmayan ülkenin donanma komutanı, Che'ye sövgü ve tehdit yağdırıyor. Che onun yüzüne tükürüyor.

La Paz'dan, tutsağın işinin bitirilmesi için emir geliyor. Bir silâh takırtısı. Che bir hain kurşuna kurban gidiyor, kırkıncı yaş gününden hemen önce: tıpkı onun gibi hain kurşunlara kurban gi-

den Zapata ile Sandino'nun öldükleri yaş.

Küçük Higueras kasabasından General Barrientos, savaş ganimetini gazetecilere gösteriyor. Che bir çamaşır teknesinin üstünde yatmaktadır. Onu, patlayan flaşlarla, son bir kez daha vuruyorlar. Bu son yüzün gözlerinde sitem, gülümseyişinde hüzün var.

(212, 455)

1967: *Higueras*
Çanlar Onun İçin Çalıyor

1967 yılında Bolivya'da mı öldü, '*ne zaman, nerede, nasıl*,'ı yanlış hesapladığı için? Yoksa hiç ölmedi mi, hiçbir yerde, asıl önemli olanlar konusunda yanılmadığı için, bütün *ne zaman*'lara, *nerede*'lere, *nasıl*'lara karşın?

Kişinin kendini açgözlülüğün tuzaklarından, bir an bile boş bulunmaksızın koruması gerektiğine inanıyordu. Küba Ulusal Bankasının başkanı olduğu sırada, banknotları '*Che*'diye imzalardı, para kavramını alaya alarak. İnsan sevgisi adına, 'şey'lere dudak büküyordu. Sahip olmakla hain ve cimri olmanın aynı anlama geldiği bir dünya hasta sayılır, diye düşünüyordu. Hiçbir şeyi kendine saklamaz, çevresindekilerden hiçbir şey istemezdi.

Yaşamak kendini vermektir, diye düşündüğü için kendini verdi.

1967: *La Paz*
Bir Süpermaçonun Portresi

General Barrientos, dev yapılı koruması Nene'nin omuzları üstünde La Paz kentini bir baştan öbür başa geçiyor. Kendine alkış tutanları Nene'nin omuzlarından selâmlıyor. Hükümet Konağına giriyor. Arkasında Nene, çalışma masasına oturarak Bolivya'nın gökleriyle topraklarını ve toprak altını yok pahasına satan kararnameler imzalıyor.

On yıl önce, Washington, D.C.'deki bir psikiyatri kliniğinde tedavi gördüğü sırada, Barrientos'un kafasına Bolivya Cumhurbaşkanı olmak düşüncesi yerleşmişti. Mesleği atletlikti. Bir Kuzey Amerikalı havacı kılığına girerek siyasal iktidarı kuşatma altına al-

dı; işte şimdi de bu iktidarı uyguluyor, işçileri makineliyle tarayarak, kitaplıkları ve ücretleri alaşağı ederek.

Che'nin katili, sesi yüksek çıkan bir horozdur; üç taşaklı, yüz karılı, bin çocuklu bir erkek. Hiçbir Bolivyalı onun kadar yüksekten uçmadı, bu kadar çok nutuk çekmedi ve böylesine hırsızlık yapmadı.

Miami'deki Kübalı sürgünler onu, YILIN ADAMI seçiyorlar. (16, 17, 337, 474)

1967: *Estoril*
Sosyete Manzaraları

Evsahibesinin ışıltılı, yapılı saçlarına, dünyanın en iri elmaslarından kimileri iliştirilmiş. Torununun boynunda asılan haçın üzerinde dünyanın en büyük zümrütlerinden biri var. Dünyanın en büyük servetlerinden birinin mirasçısı olan Patiño'lar, dünyanın en büyük partilerinden birini veriyorlar. Bin kişiyi bir hafta boyunca, gece gündüz mutlu edebilmek için, Portekiz'de bulabildikleri pahalı çiçeklerle içkilerin HEPSİNİ satın almışlar. Moda desinatörleriyle sosyete yazarları işlerini yollu yolunca yapabilsinler diye çağrı kartları çok öncesinden gönderilmiş. Hanımlar günde birkaç kez giysi değiştiriyorlar; bunların hepsi de özgün tasarımlardır, öyle ki salonların birinde birbirine eş iki kılık görüldüğü zaman bir hanım, Yves Saint-Laurent'i kızgın yağda kızartacağını söylüyor. Orkestra özel uçakla New York'tan getirtilmiştir. Çağrılılar da özel uçakları, yatlarıyla geliyorlar.

Avrupa soyluları tam takım buradalar. Ölmüş Simón Patiño, maden işçilerini çiğ çiğ yiyen o yamyam Bolivyalı, toprağı bol olsun, üstün kalite bağlantılar satın almıştı. Kızlarını bir kontla bir markiye vermiş, oğluna da bir kralın birinci göbekten kardeş çocuğunu almıştı. (34)

1967: *Houston*
Ali

Adına Cassius Clay demişlerdi: O adına Muhammed Ali, demeyi seçiyor. Onu Hıristiyan yapmışlardı: O Müslüman olmayı se-

çiyor. Onu kendini savunma durumunda bırakmışlardı: Kimse Ali gibi yumruk sallayamıyor, öylesine müthiş ve hızlı, hafif tank, tüyden buldozer, dünya şampiyonluk tacının yenilmez sahibi.

İyi bir boksörün, dövüşmesini ringle sınırladığını söylediler ona. O da gerçek dövüşün başka bir şey olduğunu; zafer kazanmış bir siyahın, yenik düşmüş siyahlar adına, mutfaklarda sofra artıklarını yiyenler adına dövüşmesi demek olduğunu söyledi.

Dilini tutmasını söylediler. O zaman Ali haykırmaya başladı.

Telefonunu dinlemeye başladılar. O zaman Ali telefonda haykırmaya başladı.

Vietnam'a yollamak için sırtına üniforma geçiriyorlar. Ali üniformayı çıkartıp atarak, gitmiyorum diye haykırıyor, çünkü kendisine ve öteki siyah derili Amerikalılara hiçbir kötülük yapmamış olan Vietnamlılara karşı hiçbir düşmanlığı yoktur.

Dünya şampiyonluğunu ondan geri aldılar, boks yapmasını engellediler, hapis ve para cezasına çarptırdılar onu: Ali, onun insanlık onuruna yöneltilen bu övgülere teşekkür ediyor haykırarak.

(14, 149)

1968: *Memphis*
Tehlikeli Bir Adamın Portresi

Rahip Martin Luther King, Vietnam Savaşına karşıt vaazlar veriyor. Oralarda beyazların iki katı siyah asker öldüğünü, bunların Nazi cinayetleriyle kıyaslanabilecek emperyalist bir sergüzeşt uğruna silâhlara yem olduklarını söylüyor. Suyun ve toprağın zehirlenmesi, insanlarla hasatların yok edilmesi bir soykırım tasarısının parçalarıdır. Savaşta ölen bir milyon Vietnam'lının çoğunluğu çocuk, diyor bu din adamı. Amerika Birleşik Devletleri'nin bir ruh virüsüyle hasta düşmüş olduğunu ileri sürerek, bir otopsi yapılırsa bu virüsün adının Vietnam olduğu görülecektir, diyor.

Altı yıl önce FBI bu adamı Yedek Listesinin A Bölümüne almıştı, gözlenmesi ve ivedi durumlarda hapse atılması gereken tehlikeli kişiler arasına. O gün bugündür polis yakasından düşmüyor, gece gündüz onu gözetliyor ve kışkırtıyor, ona gözdağı veriyor.

Martin Luther King Memphis'de bir otelin balkonunda vurulup düşüyor. Yüzünün orta yerine isabet alan bir kurşun bu baş

belasını ortadan kaldırmıştır. (254)

1968: *San Jose, California*
Chicano'lar

Yargıç Gerald Chargin, ensestle suçlanan bir genç çocuğa hüküm giydiriyor ve fırsat bulmuşken ona intihar etmesini öğütleyerek, "*Siz chicano'lar hayvandan betersiniz,*" diyor. "*Sefil, pis, aşağılık kimselersiniz...*"

Chicano'lar sınırdaki ırmağı aşarak en düşük ücretlerle pamuk, portakal, domates tarlalarında çalışmaya gelen, sonra da yüz yılı biraz aşkın bir zaman önce Meksika toprağı olan bu Güneybatı ve Batı eyaletlerinde yerleşen Meksikalıların torunlarıdır. Artık onların olmayan bu topraklarda kullanılıyor ve hor görülüyorlar.

Vietnam'da ölen on Kuzey Amerikalıdan altısı siyah ya da Hispaniktir. Onlara,

"*Madem bu kadar güçlü ve sağlamsın, cepheye ilkin sen gidiyorsun,*" deniliyor. (182, 282, 369, 403)

1968: *San Juan, Puerto Rico*
Albizu

Ülkelerini ellerinden alanlar uğruna Vietnam'da ölmeyi pek güzel başaranlar arasında Puerto Rico'lular da var.

Kuzey Amerika'nın sömürgesi olan Puerto Rico üretmediğini tüketiyor ve tüketmediğini üretiyor. Terk edilmiş topraklarında ulusal besin olan fasulye ve pirinç bile yetiştirilmez olmuş. Washington, Puerto Rico'lulara soğutulmuş hava soluyup konserve yemeyi, krom süslü, upuzun arabalar kullanmayı, boğazlarına kadar borca batmayı ve televizyon izleyerek kişiliklerini yitirmeyi öğretiyor.

Pedro Albizu Campos aralıksız yürüttüğü kışkırtıcı eylemlerinden ötürü hemen hemen yirmi yıl U.S. hapisanelerinde yattıktan sonra, geçenlerde öldü. İnsanın anavatanını yeniden ele geçirebilmek için kadın sever gibi ruhuyla ve canıyla sevmesi ve onu silâhla kurtararak yeniden hayata kavuşturması gerektiğine inanmış-

tı.

Yitik vatanı için her zaman siyah kravat takmış ve hayatta giderek daha büyük bir yalnızlığa gömülmüştü. (87, 116, 199, 275)

1968: *Mexico City*
Öğrenciler

sokakları işgâl ediyor. Meksika şimdiye dek böyle gösteri görmemiş, böylesine büyük ve sevinç dolu, coşkulu. Herkes kol kola gülüyor, şarkılar söylüyor. Öğrenciler Başkan Díaz Ordaz'ı ve kukla bakanlarını, yani Zapata'yla Pançe Villa'nın devrimlerine el koymuş olan herkesi kınayarak bağırıyorlar.

Bir zamanlar Kızılderililerle *conquistador*'ların ölümüne dövüştükleri Tlatelolco plazasında bir kapan kuruluyor. Ordu, stratejik biçimde yerleştirdiği tank ve makinelilerle bütün çıkışları tutuyor. Ağılın içinde kurbanlık öğrenciler umutsuz biçimde sıkışıp kalıyorlar. Kesintisiz bir süngü ve tüfek duvarı, kapanın ağzını kapamak için ilerlemeye başlıyor.

Biri yeşil biri kırmızı iki fişek, gereken işareti veriyor. Birkaç saat sonra plazada çocuğunu arayan bir kadının ayakkabıları, yerde kanlı izler bırakıyor. (299, 347)

"Çok, Pek Çok Kan Vardı,"
Diyor Bir Öğrenci Annesi

"Öylesine çok ki ellerime ağda gibi bulaşıyordu. Duvarlarda da kan vardı. Tlatelolco duvarlarının gözenekleri bile kan dolu, bence, Tlatelolco plaza baştan aşağı kan kokuyor... Cesetler betonun üzerine uzatılmış, kaldırılmayı bekliyordu. Pencereden bir sürü ceset saydım, altmış sekiz kadar. Yağmurda hepsini üst üste yığıyorlardı. Oğlum Carlitos'un yeşil bir çubuklu kadife ceket giydiğini anımsadım, bütün cesetlerin üstünde bu ceketi görür gibi oldum..." (347)

1968: *Mexico City*

Revueltas

Yarım yüzyıldır ortalıklarda ama genç olma suçunu her gün yeniden işliyor. Her zaman, her hayhuyun orta yerinde olan Revueltas şimdi de Meksika'da iktidar sahibi olanları lanetliyor, çünkü bunlar kanı kaynayan, büyüyen ve değişen her şeye besledikleri iflah olmaz kin yüzünden, Tlatelolco'da üç yüz öğrenciyi öldürdüler.

"*Hükümetteki baylar ölmüştürler. Bizi bu yüzden öldürüyorlar.*"

Meksika'da iktidar ya asimile eder ya da yok eder; kucaklayarak ya da kurşunlayarak ölümcül yıldırımlar yağdırır; satın alamadığı baskısızları ya mezara yollar ya da hapisaneye. Islah kabul etmeyen Revueltas'ın hapisane hücrelerinin dışında yattığı pek seyrek görülür, böyle geceleri de bir park sırasma uzanarak ya da üniversitede bir masa başmda geçirir. Devrimci olduğu için polisin, özgür olduğu için her türlü dogmacının nefret ettiği bu adamı, solcular da ucuz barlara düşkün olduğu için suçlarlar. Kısa bir süre önce yoldaşları onun baştan çıkmasını önlemek için yanma bir melek katmışlardı, gelgelelim melek, onunla birlikte tadını çıkardığı âlemlerin parasım ödeyebilmek için kanadını rehin bırakmak zorunda kaldı. (373)

1968: *Yaqui Irmağının Kıyılarında*

Meksika Devrimi Ortada Yok Artık

Yüzyılların savaşçıları, Yaqui Kızılderilileri, Lázaro Cárdenas'ı görmeye gidiyorlar. Kuzey Meksika'da, atalarının yurdu olan ırmak kıyısındaki güneşli bir ovada buluşuyorlar onunla.

Bol yapraklı bir ekmek ağacının gölgesinde, sekiz Yaqui kabilesinin reisi, Cardenas'ı karşılıyor. Başlarında, en önemli olaylarda takılan tüyler ışıldıyor.

"*Anımsıyor musun, Tata?*"

Aradan otuz yıl geçmiştir ve bu çok önemli bir olaydır. En büyük reis konuşuyor: "*Tata Lázaro, anımsıyor musun? Sen topraklarımızı bize geri verdin. Okullar, hastaneler verdin bize.*"

Her tümcenin sonunda reisler asalarını yere vuruyorlar ve bu

ses ovanın bir ucundan öbür ucuna yankılanıyor.

"Anımsıyor musun? Bilmeni istiyoruz: zenginler toprakları geri aldılar. Hastaneler kışlaya döndürüldü. Okullar ordu kantini oldu."

Cárdenas onları dinliyor, ama hiçbir şey demiyor. (45)

1968: *Mexico City*
Rulfo

Sessizliğin içinde bir başka Meksika'nın yürek vuruşları. Ölmüşlerin ve yaşayanlarm bahtsızlıklarına öyküler düzen Juan Rulgo susmaktadır. On beş yıl önce ne söyleyecekse hepsini söylemiş, yazdığı kısa bir roman ve birkaç öyküyle; o gün bugündür de hiçbir şey söylemiyor. Sanki en derininden, en ateşlisinden bir sevişmenin sonunda uykuya dalmıştır.

1969: *Lima*
Arguedas

bir kurşunla kafatasım parçalıyor. Onun öyküsü Peru'nun öyküsüdür. Arguedas, Peru sıtması çektiği için kendini öldürüyor.

Ana-babası beyaz olan José María Arguedas Kızılderililerce büyütülmüş ve çocukluğunda Quechua dilini konuşmuştu. On yedi yaşında sierra'lardan kopartılıp kıyı bölgesine atılmıştı, yaşamın paylaşım üstüne kurulu olduğu küçük toplumlardan, mal canlısı, büyük kentlere.

Arguedas zafer kazanmışlarm dilini öğrendi, bu dilde konuşup yazmaya başladı. Yazılarını hiçbir zaman YENİLMİŞLER ÜSTÜNE yazmıyordu, yenilmişlerin AĞZIYLA yazıyordu. Onları ifade etmesini biliyordu, ama bu becerisi onun lanetiydi de. Çevresindeki her şeyi hainlik ya da yenilgi olarak görüyor, iki arada kaldığını hissediyordu. Kızılderili olamıyor, beyaz olmayı istemiyordu. Hem hor görüp hem de hor görülmeyi kaldıramıyordu.

Bu yalnız yolcu bir uçurumun kıyısında yürümekteydi, ruhunu ikiye bölen iki düşman bölgenin arasından. Başından aşağı, toprak ve kaya kaymalarından bin beter nice ıstırap heyelanları iniyor-

du. Sonunda o, bunların altında ezildi. (30, 256)

1969: *Dinginlik Denizi*
Dünyanın Keşfi

Houston, Teksas'tan havalanan uzay gemisi o uzun, örümcek bacaklarıyla aya konuyor. Armstrong ve Aldrin adındaki astronotlar dünyayı, şimdiye değin kimsenin görmemiş olduğu gibi görüyorlar: bize süt ve zehir emdiren cömert bir meme değil de evrenin ıssızlığı içinde dönüp duran, güzel, donmuş bir taş. Dünya çocuksuz, insansız, hatta belki de kayıtsız görünmektedir, toprakları üzerinde kaynaşan insan tutkularının tek bir titreşimini bile hissetmiyormuş gibi.

Televizyon ve radyo aracılığıyla astronotlar bize, *insanlığın* nasıl ileri doğru, dev bir adım atmakta olduğuna ilişkin, önceden programlanmış demeçler yayımlarken, Amerika Birleşik Devletleri'nin bayrağını, Dinginlik Denizinin taşlı yatağına dikiyorlar.

1969: *Bogotá*
Sokak Çocukları

Onların evi, sokaklar. Sıçrayıp çarpmakta kedi, uçup kaçmakta serçe, dövüşte birer küçük horoz. Çeteler, sürüler halinde geziyorlar. Dondurucu şafaklara karşı birbirlerine sokularak gruplar halinde uyuyorlar. Çaldıklarını ya da dilenerek, çöpleri karıştırarak buldukları artıkları yiyorlar, dişleri kararmış, yüzleri soğuk yanığı.

Yirmi İkinci Sokak çetesinden Arturo Dueñas, çetesinden ayrılıyor. Sırf sürünün en küçüğü olduğu için kıçına şaplak yemekten, tahtakurusu, bit yerine konulmaktan usanmış. Bir başma kalırsa daha iyi olacağına inanıyor.

Bir gece, bütün geceler gibi bir gece, Arturo bir restoran masasının altına sokulup bir tavuk bacağı kapıyor ve bacağı bayrak gibi sallayarak bir yan sokağa dalıyor. Tenha, karanlık bir köşe bulduğunda oturup akşam yemeğini yemeye hazırlanıyor. Küçük bir

köpek gözlerini ona dikmiş yalanıp durmakta. Arturo kaç kez itip kovsa da köpek geri geliyor. Birbirlerini süzüyorlar; eşittirler, kim olduğu belirsiz, ezilmiş, salt kemik ve kir kalmış iki kul. Arturo yazgısına razı gelerek paylaşım yolunu seçiyor.

O geceden bu yana ikisi birlikteler; kanatlı bacaklarla koşarak tehlikeleri, ganimetleri, bitleri paylaşıyorlar. Şimdiye kadar kimseyle konuşmamış olan Arturo içini dökmeye başlıyor ve küçük köpek onun ayakları dibinde kıvrılıp uyuyor.

Lanetli bir gün polisler Arturo'yu poğaça çalarken enseleyip Beşinci Bölge Karakoluna götürerek müthiş bir dayak atıyorlar. Sonradan Arturo, yara bere içinde sokaklara döndüğünde küçük köpeği hiçbir yerde bulamıyor. Çılgınlar gibi oradan oraya koşarak her yeri arıyorsa da köpek yok olmuştur. Bir sürü sorgu sual, sonucu hiç. Bir sürü bağırma, çağırma, sonucu hiç. Dünyada hiç kimse Bogotá sokaklarında, bağırmaktan sesi kısılmış, tekbaşma koşuşturan, yedi yaşmda bir çocuk kadar yalnız değildir. (68, 342)

1969: *Herhangi Bir Kent*

Birisi

Bir köşe başmda, kırmızı ışığın dibinde birisi ateş yiyor, birisi otomobil camı siliyor, birisi kâğıt mendil satıyor, sakız, küçük bayraklar, çiş yapan oyuncak bebekler. Birisi radyoda yıldız falını dinliyor, yıldızların kendisiyle ilgilenmesinden hoşnut. Yüksek binalar arasında yürüyen birisi temiz hava ve sessizlik satın almak istiyor ya, parası yok. Pislik yuvası bir barrio'da, yukardaki sürülerle sineğin ve aşağıdaki ordularla farenin arasında birisi, üç dakikalığına bir kadın kiralıyor. Bir kerhane hücresinde, tecavüze uğrayan tecavüz edene dönüşüyor; ırmak boyunda eşek düzmekten iyidir. Birisi telefonda hiç kimseyle konuşuyor, kulaklığı yerine bıraktıktan sonra. Birisi hiç kimseyle konuşuyor, televizyonun önünde. Birisi hiç kimseyle konuşuyor, tek kollu haydutun karşısmda. Birisi saksıdaki plastik çiçeğe su veriyor. Birisi gün ağarırken boş bir otobüse biniyor ve otobüs boş kalıyor.

1969: *Rio de Janeiro*

Teneke Mahallelerden Kovuluş

Gitmemekte direniyorlar. Köydeyken yoksulların en yoksuluydular, şimdi de kentteki yoksulların en yoksulu onlar, kuyrukların her zaman en sonunda, elleri ucuz, ayakları dans yatkını kişiler. Burada, hiç değilse, ekmeklerini kazandıkları yerlerin yakınında yaşıyorlar. Rio de Janeiro'nun tepelerini kaplayan Praia do Pinto gibi teneke mahalleler işi inada bindirmişler. Ama ordunun da, tekrar tekrar satılıp spekülasyon yapılmaya pek uygun olan bu yerlerde çoktan gözü olduğuna göre, sorun sıralı bir yangınla çözümlenecek demektir. İtfaiye hiç gelmiyor. Gün doğumu, gözyaşlarıyla közlerin saatidir. Alevler, çöpten kurulmuş evleri yok ettikten sonra insanlar da çöp gibi toparlanıyor ve uzaklara götürülüp boşaltılıyor. (340)

1969: *Baixo Grande*
Çöpten Bir Şato

Gabriel dos Santos Baba, rüyalarının yap dediğini yapıyor. Onun Brezilya'da, rüyalarında gördükleri de, on yıllar önce Antonio Gaudí'nin Katalonya'da, uzaklardaki Barselona'da gördüğü rüyalar gibi çılgındır, oysa koca Gabriel, Guadí'nin adını bile duymuş, yapıtlarını görmüş değildir.

Gabriel Baba rüyasında gördüğü harikaları, uçup gitmesinler diye uyanır uyanmaz, elleriyle biçimlendirmeye başlıyor. Çiçek evini de işte böyle kurmuş. Okyanus rüzgârının dövüp durduğu bir yamaçta, bu evin içinde yaşıyor. Yıllar boyunca rüyadan rüyaya, Gabriel Babanın evi, bütünüyle çöpten yapılmış olan bu renkleri parlak, çizgileri akıcı, tuhaf şato ya da canavar, büyüyüp duruyor.

Tuz madenlerinde işçi olan koca Gabriel hiç okula gitmemiş, televizyon izlememiş, para sahibi olmamış. Ne kural biliyor ne de modeli var. Yakınındaki Cabo Frío kasabasının onun önüne attığı artık ve süprüntülerle kendi keyfince oynuyor; otomobil çamurlukları, farlar, çatlak pencereler, kırık şişelerle tabaklar, hurda demir parçaları, sandalye bacakları, tekerlekler... (171)

1969: *Arque Geçidi*

Havacı Barrientos'un Son Gösterisi

Kardinal Maurer, Başkan Barrientos'u, Bolivya'yı dolaşıp herkese gerçek dağıttığı için Ermiş Paul'a benzetiyor. Barrientos aynı zamanda para ve futbol topu da dağıtmaktadır. Helikopterden banknotlar saçarak gelip gitmektedir. Helikopteri Barrientos'a Gulf Petrol Şirketi vermiş. Barrentos'un Gulf Petrol'e verdiği iki milyar dolarlık gaz ve bir milyarlık petrolün karşılığı olarak.

Barrientos'un, Che Guevara'nın cesedini kızaklarına bağlayarak Bolivya göklerinde sergilediği helikopter de işte bu helikopter. Barrientos ayni helikopterle durmadan yaptığı gezilerin birinde Arque Geçidine geliyor ve her zamanki gibi aşağıdaki campesino'lara para saçıyor, ne var ki yeniden havalandığı sırada bir tel örgüye takılınca kayalara çarparak kendini diri diri yakıyor. Onca tablo ve kitabı yaktıktan sonra ateşli Barrientos kendi helikopterinde kavurma oluyor, helikopteri ağız ağıza dolduran kâğıt paralar da onunla birlikte yanıyor. (16, 17, 474)

1969: *San Salvador ve Tegucigalpa*

İki Fırtınalı Futbol Maçı

Honduras'la San Salvador arasında oynanıyor. Cankurtaranlar standlardaki ölülerle yaralıları taşırken taraftarlar stadyumdaki hayhuyu sokaklarda sürdürüyorlar.

İki ülke o saat birbirleriyle diplomatik ilişkileri kesiyorlar. Tegucigalpa'da araba camlarında, "*Honduras'lı, sopanı al, erkekliğini göster, bir Salvadorlu öldür,*" diyen stikerler görülüyor. San Salvador'da gazeteler orduya, Honduras'ı işgal edip, "*o barbarlara iyi bir ders vermesi*" için baskı yapıyor. Honduras, Salvadorlu campesino'ları sınırdışı ediyor oysa onların çoğunluğu ömürlerinde hiçbir kimlik belgesi görmemiş olduklarından, yabancı uyruklu olduklarının ayırdında bile değildiler. Honduras hükümeti Salvadorluları, sırtlarındakilerden başka hiçbir şeylerini almadan gitmeye zorlu-

yor, sonra kaldıkları barakaları yakıyor ve bu yapılanları *'tarım reformu'* olarak tanımlıyor. San Salvador hükümeti ülkede yaşayan bütün Honduras'lıları casus olarak görüyor.

Çok geçmeden savaş patlıyor. El Salvador ordusu Honduras'a giriyor ve sınır köylerini bombalayarak ilerlemeye başlıyor.

(84, 125, 396)

1969: *San Salvador ve Tegucigalpa*
Futbol Savaşı

Orta Amerika'nın iki parçasını, bir buçuk yüzyıl önce tek bir cumhuriyet olan bir ülkenin kalıntılarını düşman yapıp birbirine düşürüyor.

Küçük bir tarım ülkesi olan Honduras'ta büyük toprak sahipleri egemendir.

Küçük bir tarım ülkesi olan El Salvador'da büyük toprak sahipleri egemendir.

Honduras'lı campesino'ların ne toprakları var ne işleri.

El Salvadorlu campesino'ların ne toprakları var ne işleri.

Honduras'ta hükümet darbesiyle iktidara gelmiş askeri bir dikta rejimi var.

El Salvador'da hükümet darbesiyle iktidara gelmiş askeri bir dikta rejimi var.

Honduras'ı yöneten general, Panama'daki Amerikalar Okulunda yetişmiş.

El Salvador'u yöneten general, Panama'daki Amerikalar Okulunda yetişmiş.

Honduras diktatörünün silâhlarıyla danışmanları Birleşik Devletler'den geliyor.

El Salvador diktatörünün silâhlarıyla danışmanları Birleşik Devletler'den geliyor.

Honduras diktatörü El Salvador diktatörünü, Fidel Castro'nun emrinde bir komünist olmakla suçluyor.

El Salvador diktatörü Honduras diktatörünü, Fidel Castro'nun emrinde bir komünist olmakla suçluyor.

Savaş bir hafta sürüyor. Savaş süresince Honduras halkı düşmanlarının El Salvador halkı olduğunu sanıyor. El Salvador halkı

da Honduras halkını düşman biliyor. Savaş alanlarında dört bin ölü bırakıyorlar. (84, 125)

1969: *Port-au-Prince*
Bir Yasa, Haiti'de Kırmızı Sözcük Yazanları Mahkûm Ediyor

Madde Bir: Komünist etkinlikler, hangi biçimde olursa olsun, devlet güvenliğine karşı işlenmiş suç sayılır: Komünist inançların sözle ya da yazıyla, özel olarak ya da kamu içinde beyan edilmesi; komünist ve anarşist doktrinlerin konferans, demeç, okuma ve konuşma, ders verme, özel ya da kamusal toplantılar, broşür, poster, gazete, dergi, kitap ve resim yoluyla yaygınlaştırılmaya çalışılması; yerel ve yabancı derneklerle ya da komünist ve anarşist düşünceleri yaymaya adanmış kimselerle sözlü ya da yazılı haberleşme; sözü geçen düşüncelerin yayılması için doğrudan ya da dolaylı kullanılması amaçlanan parasal kaynakların verilmesi ve alınması.

Madde İki: Bu suçları işleyen ve destekleyenler ölüme mahçen düşüncelerin yayılması için doğrudan ya da dolaylı kullanılması amaçlanan parasal kaynakların verilmesi ve alınması.

Madem ki: Bu suçları işleyen ve destekleyenler ölüme mahkûm edilecektir. Taşınır ve taşınmaz malları ellerinden alınacak ve devlet yararına satılacaktır.

Dr. François Duvalier
Haiti Cumhuriyeti, Değişmez Başkanı.
(351)

1970: *Montevideo*
Bir İşkence Eğitmeninin Portresi

Tupamaro gerillaları Uruguay polisinin Kuzey Amerikalı eğitmenlerinden biri olan Dan Anthony Mitrione'yi kurşuna diziyorlar.

Ölen adam subaylara, ses geçirmeyen bir bodrumda ders verirdi. Uygulamalı dersleri için sokaklardan alınıp getirilen dilenci ve fahişeleri kullanırdı. Öğrencilerine insan bedeninin en duyarlı yerlerine çeşitli elektrik voltajlarının yaptığı etkiyi gösterir, müs-

hil ve diğer kimyasal maddeleri en verimli biçimde kullanmanın yollarını öğretirdi. Son aylarda bu Sorgulama Teknikleri dersinde kullanılan üç erkek ve bir kadın ölmüştü.

Mitrione yayıntı ve kirden nefret ederdi. İşkence odaları da ameliyat odaları kadar temiz ve mikropsuz olmalıydı. Mitrione savruk konuşanlara da sinirlenirdi: "*Taşak değil, komiser, HUSYE.*"

Mitrione parasal savurganlığa, gereksiz hareketlere, kaçınılabilir hasarlara da karşıydı.

"*Teknikten çok sanat sayılır bu,*" derdi. "*En uygun yere, en uygun dozda, en uygun acı.*" (225)

1970: *Managua*
Rugama

Seçkin bir şair, Kutsal Komünyonu ayakta kabul etmiş, cübbeli bir küçük adam, son kurşunu atıyor ve Somoza ordusunun koca bir müfrezesine karşı koyarak ölüyor.

Leonel Rugama yirmi yaşındaydı.

Dostların, satranç oynayanlarını yeğlerdi.

Satranç oynayanların, yoldan bir kız geçti diye oyun yitirenlerini.

Yolda geçenlerin, gitmeyip kalanlarını.

Kalanların, henüz gelmemiş olanlarını.

Kahramanların, canım vatanıma feda, demeyenlerini.

Vatanların, kendi ölümüyle doğanını. (399)

1970: *Santiago de Chile*
Seçimlerden Sonra Manzaralar

Şili halkı bağışlanmaz bir münasebetsizlikle Salvador Allende'yi başkan seçiyor. Bir başka başkan, Uluslararası Telefon ve Telgraf Şirketinin başında olanı, bu rezalete son verebilecek olana bir milyon dolar ödül vaat ediyor. Birleşik Devletler aynı amaç için on milyon ayırıyor. Richard Nixon CIA'ye, Salvador Allende'nin başkanlık koltuğuna oturmasını engellemek, otursa bile bu-

nun uzun süreli olmamasını sağlamak görevi veriyor.

Kuvvet Komutanı General René Schneider hükümet darbesi yapmak çağrısını geri çeviriyor ve bir baskında vurulup ölüyor.

"*O kurşunlar banaydı,*" diyor Allende.

Dünya Bankasından, bütün diğer resmi ve özel bankalardan verilecek borçların hepsi, orduya verilenlerin dışında, dondurulu-yor. Bakır fiyatı başaşağı gidiyor.

Washington'da Dışişleri Bakanı Henry Kissenger açıklama yapıyor: "Bir ülkenin, halkının sorumsuzluğu yüzünden komünizme kaymasını niçin elimizi kolumuzu bağlayıp seyretmek zorunda olduğumuzu anlamıyorum." (138, 181, 278)

1971: *Santiago de Chile*
Donald Duck

ile yeğenleri, doğası kartpostal güzelliğinde olan, az gelişmiş bir ülkenin vahşileri arasında tüketim toplumunun erdemlerini yaygınlaştırıyorlar. Donald Duck'ın yeğenleri aptal yerlilere külçe altına karşılık sabun köpüğü sunadursun, Donald Amca asayiş ve düzeni bozan devrimci eşkıyayla savaşıyor.

Walt Disney'in resimli dizileri Şili'den bütün Güney Amerika'ya dağılıyor ve milyonlarca çocuğun ruhuna işliyor. Donald Duck, Allende ile Allende'nin kızıl dostlarına açıkça karşı çıkmıyor; buna gerek yok. Disney'in dünyası zaten kapitalizmin canayakın hayvanat bahçesidir: ördekler, fareler, köpekler, kurtlar, domuzcuklar ticaretle uğraşıyor, alım ve satım işleri yapıyor, reklâmlardan etkileniyor, kredi alıyor, faiz ödüyor, kâr yapıyor, bağış hayalleri kuruyor ve daha çok şey edinip daha çok şeye sahip olmak için kendi aralarında yarışıyorlar. (139, 287)

1971: *Santiago de Chile*
"Fidel'e Ateş Edin!"

CIA, iki ajanına buyruk vermiş. Fidel Castro'nun Şili'ye yaptığı ziyareti filme çeker gibi görünen kameraların bazılarında oto-

matik tabancalar gizli. Ajanlar Fidel'e zum yapıyor, makineler onun üstüne odaklanmış, ama ajanların ikisi de ateş etmiyor.

CIA'nın teknik bölümündeki uzmanlar yıllardır Fidel'e yapılacak saldırı senaryoları yaratmaktalar. Maltlı kakaolarda eriyecek siyanür kapsülleri, bira ve roma karışıp otopside anlaşılmayacak haplar deneyerek servetler harcamışlar. Bazukalarla teleskoplu tüfekler, hatta konuşma kürsüsünün altına konulacak otuz kiloluk plastik bir bomba tasarlamışlar. Hatta zehirli yaprak sigaraları: Fidel için, dudağa değer değmez öldürecek özel bir Havana purosu bile hazırlamışlar. Bundan sonuç alamayınca iç bulandıracak ve daha da kötüsü, ses tizleştirecek bir ilaç düşünmüşler, onu öldüremeseler bile hiç değilse saygınlığını öldürmek umuduyla. Bu amaçla mikrofona, konuşmanın orta yerinde konuşmacıya, saçmalamak için karşı konulmaz bir istek veren bir pudra püskürtmeyi denemişler ve soncul darbe olarak, Fidel'in sakalını dökerek suratının gözler önünde cascavlak kalmasını sağlayacak bir tüy dökücü losyon yaratmışlar. (100, 137, 350)

1972: *Managua*
Nikaragua, LTD.

Turist, Somoza'nın uçak ya da gemisiyle geliyor ve Somoza'nın başkentteki otellerinden birine yerleşiyor. Yorgun argın, Somoza'nın yapımı olan bir yatakta uykuya dalıyor. Uyandığında, Somoza'nın ineklerinin sütüyle Somoza'nın Presto marka kahvesinden içiyor ve Somoza'nın çiftliklerinden birinde yetişip Somoza'nın fabrikalarının birinde işlenmiş şeker kullanıyor. Somoza'nın Momo Tombo firmasının yapımı olan bir kibrit çakarak, Somoza'nın British-American Tobacco Şirketi ile ortaklaşa sahip olduğu Nicaraguan Tobacco Company tarafından üretilmiş sigarasını yakıyor.

Bir Somoza bankasında para bozdurmaya giden turist köşe başında Somoza'nın *Novadades* gazetesini alıyor. *Novadades*'i okumak olanaksızdır, bu yüzden turistimiz gazeteyi çöp kutusuna atıyor. Ertesi sabah Somoza'nın ithal ettiği Mercedes marka kamyonlardan biri çöpü toplayacaktır.

Turist, Somoza'nın Condor marka otobüslerinden birine binerek Masaya yanardağının yolunu tutuyor. Alevli doruğa doğru giderken otobüsün penceresinden, Somoza'nın kullandığı ucuzdan ucuz işçilerin oturduğu, konserve tenekesi ve çamurdan yapılma barakaları görüyor.

Turist akşamleyin kente dönüyor. Somoza'nın fabrikasında damıtılan romunun içine Somoza Kutup Şirketinin buzunu atıyor. Somoza'nın kendi mezbahalarından birinde kesilmiş bir dananın etiyle, Somoza'nın bir çiftliğinde yetişmiş pirinç ve Somoza ile United Şirketinin ortaklaşa ürettikleri Corona yağıyla soslanmış salata yiyor.

Saat gece yarımda zelzele patlıyor. Turistimiz belki de zelzelede ölen bin iki yüz kişiden biridir. Toplu bir mezara atılmazsa Somoza'nın cenaze işleri şirketinden alınma bir tabutun içinde sonsuzluğa kavuşacaktır; kefenini dokuyan El Porvenir dokuma fabrikasının sahibi de... (10, 102)

1972: *Managua*
Somoza'nın Öbür Oğlu

Zelzelenin kenti havaya fırlattığı anda katedralin saati temelli duruyor. Zelzele Managua'yı silkeleyip atıyor ve mahvediyor.

Bu felaket karşısında Tachito Somoza, hem devlet hem de işadamı olarak değerini kanıtlıyor. Tuğla işçilerinin tek *centavo* ek ücret almadan haftada altmış saat çalışmalarına karar veriyor ve, "*Bu, bir fırsatlar devrimidir.*" buyuruyor.

Tacho Somoza'nın oğlu Tachito Somoza, kardeşi Luis'i Nikaragua tahtından kaydırmıştır. U.S.'deki West Point Askeri Akademisinin mezunu olduğundan onun pençeleri daha yırtıcıdır. Uzak yeğenler ve amcalardan oluşma bir açgözlüler çetesinin başında yıkıntıların üstüne iniyor. Zelzeleyi o icat etmemiştir, ama zelzeleden çıkar sağlamasını biliyor.

Yarım milyon evsiz barksız insanın faciasını nimet sayan bu Somoza, acımasız bir yıkıntı ve arsa ticaretine başlıyor; bu yetmiyormuş gibi, Uluslararası Kızılhaçın zelzele kurbanlarına bağışladığı kanı da U.S.'de satıyor. Bu kârlı işi sonraları daha da genişleti-

yor: Kont Drakula'yı bile geride bırakan bir girişimcilik ve atılımcılık ruhu sergileyerek Tachito Somoza, Nikaragua'dan ucuza aldığı kanı Kuzey Amerika'da pahalıya satmak için bir limited şirket kuruyor. (10, 102)

Tachito Somoza'nın Hikmet İncisi

"Paramı bir iktidar simgesi olarak değil, Nikaragualıların elindeki iş olanaklarının bir simgesi olarak sergiliyorum."

1972:*Santiago de Chile*
Şili Doğmaya Çalışıyor

Santiago sokaklarında gösteri yapan bir milyon kişi Salvador Allende'yi destekleyerek, hâlâ hayatta ve Şilili olduklarını iddia eden mumyalaşmış burjuva takımına karşı çıkıyor.

Tutuşmuş bir halk, acı çekmek geleneğini yıkan bir halk: Kendini aramakta olan Şili, bakırını, demiriyle nitratını, bankalarını, dış ticaretini ve sanayi tekellerini yeniden kendi eline alıyor. Aynı zamanda ITT telefon sistemini de, ITT'nin vergi bildirimlerinde kendine biçtiği düşük değeri ödeyerek, ulusallaştırıyor. (278, 449)

1972: *Santiago de Chile*
Çokuluslu Bir Şirketin Portresi

ITT, gece içinde gerillaları seçebilmek için bir gece dürbünü icat etmiş, ama Şili hükümetindeki gerillaları görebilmek için buna gereksinmesi yok; salt para yeterlidir, nitekim şirket de Başkan Allende'ye karşı bol para harcıyor. Yakın geçmişteki deneyimler bu tutumun ne kadar yararlı olduğunu göstermiştir: şu sırada Brezilya'da iktidarda olan generaller, ITT'nin Başkan Goulart'ı devirmek için yatırdığı dolarları kat kat geri ödemiş bulunuyorlar.

Yetmiş ülkedeki dört yüz bin çalışanı ve yöneticisiyle ITT'nin kazancı Şili'ninkinden yüksektir. Yönetim kurulunda, bir zamanlar CIA ve Dünya Bankası yöneticisi olan kişiler var. ITT bütün kı-

talarda çok sayıda iş yürütüyor; elektronik aletlerle gelişmiş silâhlar yapıyor, ulusal ve uluslararası iletişim sistemleri kuruyor, uzay uçuşlarına katkıda bulunuyor, borç para veriyor, sigorta anlaşmaları kotarıyor, ormanları yağmalıyor, turistlere otel ve otomobil sağlıyor, bir yandan da telefon ve diktatör üretiyor. (138, 407)

1973: *Santiago de Chile*
Tuzak

Grevleri, sabotaj ve yalanları destekleyen paralar diplomatik postayla geliyor. İşadamları Şili'yi felç ediyor, besinsiz bırakıyorlar. Karaborsadan başka pazar yok, insanlar bir paket sigara, bir kilo şeker için uzun kuyruklar oluşturmak zorunda. Et ve benzin alabilmek içinse Kutsalların Kutsalı Meryem Ananın mucize yaratması gerek. Hıristiyan Demokratlarla *El Mercurio* Gazetesi açıkça, kurtarıcı bir hükümet darbesi istiyorlar, çünkü bu kızıl istibdata son vermenin zamanı gelmiştir. Başka gazeteler, dergiler, radyo ve TV istasyonları da bu sesi yankılıyorlar. Hükümet en ufak bir adım atmakta zorlanıyor; yargıçlarla parlamenterler ayak direrken kışlalarda, Allende'nin kendisine sadık sandığı önemli askerler onun aleyhine komplo kuruyorlar.

Bu zor günlerde işçiler ekonominin gizlerini keşfetmekteler. Patronsuz üretim yapmanın, ihtiyaç maddelerini tüccarsız sağlamanın olanaksız olduğunu öğrenmeye başlamışlar. Gene de bu özgürlük yolunda silâhsız yürümeyi sürdürüyorlar.

Ufkun ötesinde U.S. gemileri, Şili kıyılarında boy göstermeye hazırlanarak yol alıyor. Bunca zamandır müjdesi verilmekte olan hükümet darbesi gerçekleşiyor. (181, 278, 449)

1973: *Santiago de Chile*
Allende

İyi yaşamayı seviyor. Havarilerin ve martirlerin kumaşından biçilmiş olmadığını birçok kez söylemiş. Beri yandan, eksikliği hayatı yaşanmaz kılan şeyler uğruna ölmeye değeceğini de dile getir-

miş.

Asi generaller onun istifa etmesinde diretiyorlar. Şili'den uzaklaşabilmesi için bir uçak öneriyorlar ona. Başkanlık sarayının bombardıman edileceği konusunda uyarıda bulunuyorlar.

Yanında bir avuç adamla Salvador Allende haberleri dinliyor. Generaller ülkeye el koymuşlar. Allende başına bir miğfer geçirip tüfeğini alıyor. İlk bombalar zangırdatan bir patlamayla düşüyor. Başkan, radyoda son kez konuşuyor:

"*İstifa etmeyeceğim...*" (449, 466)

1973: *Santiago de Chile*
"Büyük Yollar Açılacak," Diyor Salvador Allende, Son Bildirisinde

İstifa etmeyeceğim. Tarihin bu kritik dakikasında halkın vefasını hayatımla ödeyeceğim. Şuna da inanmanızı isterim ki Şili halkının gururlu vicdanına serptiğimiz tohumların telef olmayacağından ben eminim. Karşımızdakilerin güçleri var. Bizi devirmeyi başarabilirler, ama toplumsal süreçler cinayet ve zorbalıkla durduralamaz. Tarih bizden yanadır ve tarihi insanlar yaratır...

Ülkemin işçileri: Ben Şili'ye ve Şili'nin geleceğine güveniyorum. Hainliğin temel tutturmaya çalıştığı bu puslu ve acı dakikaya galebe çalanlar elbet olacaktır. Sizin de hiç kuşkunuz olmasın ki geç değil, erken bir gelecekte yeniden büyük yollar açılacak ve özgür insanlar bu yollardan geçerek daha güzel bir toplum kuracaklardır. Bin yaşasın Şili, bin yaşasın Şili halkı, bin yaşasın işçiler! Bunlar benim son sözlerim. Kanımın boş yere akmayacağına inanıyorum.

1973: *Santiago de Chile*
Şili'nin Yeniden Fethedilişi

Alevler içindeki saraydan kocaman, kapkara bir bulut yükseliyor. Generaller binlerle Şililiyi öldürürken Allende de görevi başında ölüyor. Nüfus dairesi, defterlerde yeterli yer olmadığı için ölümleri kayda geçirmiyor, ama General Tomás Opaza Santander, kur-

banların nüfusun .01'ini geçmediği konusunda güvence veriyor ki bu, ne olsa, çok yüksek bir toplumsal bedel sayılmaz! CIA başkanı William Colby de Washington'da, Şili'nin bu idamlar sayesinde bir iç savaşı önlediği yönünde açıklamalar yapıyor. Senyora Pinochet, annelerin gözyaşlarının ülkeyi kurtaracağını belirtiyor.

İktidarı, bütün iktidarı, Panama'daki Amerikalar Okulunda kurulmuş dört kişilik bir cunta ele alıyor. Cuntanın başında, jeopolitika profesörü General Augusto Pinochet var. Arka planda patlamalar ve makineli takırtıları duyulurken askeri marşlar göğe yükseliyor. Radyolar, kan dökümünün süreceğini müştulayan bildiri ve kararlar yayınlarken dünya pazarlarında bakırın fiyatı birden yükseliyor.

Şair Pablo Neruda ölüm döşeğinde terörle ilgili haberleri soruyor. Arada uykuya dalabiliyor, ama uykusunda çılgınca sayıklıyor. Uyanıklığıyla rüyaları kocaman, tek bir karabasandır. Allende'nin radyodaki gururlu veda konuşmasını dinlediği anda Neruda can çekişmeye başladı. (278, 442, 449)

1973: *Santiago de Chile*
Allende'nin Evi

Başkanlık sarayına saldırmazdan önce Allende'nin evini bombalamışlardı.

Sonra da askerler geriye kalanları yok ettiler. Matta, Guayasamín, Portocarrero gibi ressamların tablolarını süngüleriyle deştiler, eşyaları baltalarıyla parçaladılar.

Aradan bir hafta geçmiş. Ev bir moloz yığınıdır. Merdiveni süsleyen zırh takımlarının kol ve bacakları dört bir yana saçılmış. Yatak odasında akşamdan kalma bir asker, boş içki şişeleri arasında bacaklarını ayırıp yatmış, horlamakta.

Salondan inilti ve hırıltı sesleri geliyor. Orada, parçalanmış ama çökmemiş olan sarı koltuğun üzerinde Allende'nin dişi köpeği yavrulamakta. Gözleri henüz açılmamış yavrular süt ve sıcaklık arayarak ona sokuluyorlar. Anneleri onları yalıyor. (345)

1973: *Santiago de Chile*

Neruda'nın Evi

Yıkımların orta yerinde, Allende'ninki gibi yıkılıp yakılmış bir evde şair Neruda yatıyor, kanserden ölmüş, kahırdan ölmüş. Gelgelelim Neruda öylesine inatla yaşayan biri ki ölümü yeterli gelmiyor; askerler onun eşyalarını da öldürmek gereğini duyuyorlar. Onun mutlu karyolasıyla mutlu masasını parçalıyor, yatağının karnını deşip kitaplarını yakıyor, lambalarını, renkli şişelerini, deniz kabuklarını kırıyor, tablolarını yırtıyorlar. Duvar saatinin sarkacıyla ellerini koparıyor, şairin karısının portresini yırtıp gözlerini süngüyle oyuyorlar.

Su ve çamur baskınına uğramış, harebeye dönmüş evinden çıkan şair, mezarlığın yolunu tutuyor. Yakın dostlarından oluşan bir kortej onu uğurluyor, başlarında da Matilde Urrutia var. (Neruda bir gün Matilde'ye, "*Senin yaşadığın zamanda yaşamak öyle güzeldi ki!*" demişti.)

Her sokak başında kortej büyüyor. Her köşe başında yeni insanlar katılıyor; makineliler ve karabinalarla diken diken gezen askeri kamyonlara ve motosikletleri, zırhlı arabalarıyla gürültü ve korku saçarak gidip gelen devriyelere karşın. Kimi perdelerin ardında selama durmuş eller. Yüksek bir balkondan sallanan bir mendil. Bu, darbeden sonraki on ikinci gün, susup ölmekle geçen on iki günün sonrası ve Şili'de ilk olarak *Internationale* marşı duyuluyor: mırıldanılan, hıçkırılan, inildenen bir *Internationale*, ancak kortejin bir alaya ve alayın bir gösteriye dönüşmesinden sonra ezgiye dönüşüyor ve Santiago sokaklarında korkunun üzerine yürüyen halk, ciğerinin var gücüyle, olanca sesiyle şarkı söylemeye başlayarak şair Neruda'yı, kendi öz şairini son yolculuğuna uğurluyor. (314, 442)

1973: *Miami*

Kutsal Tüketicilik, Komünizm Ejderhasına Karşı

Şili'de yaratılan kan gölleri her yerde korku ve tiksinti yaratıyor, Miami dışında: Sürgündeki Kübalıların düzenlediği coşkun sevinçli bir gösteri, Allende ile bütün o diğer Şili'lilerin öldürülmesi-

ni bayrammış gibi kutluyor.

Miami'de şimdi, dünyanın Havana dışındaki en yoğun Kübalı nüfusu yaşamaktadır. Sekizinci Sokak, devrim öncesinin Küba'sıdır. Gerçi Fidel'i devirmek düşleri solmuş, ama gene de insan Sekizinci Sokak boyunca yürürken o eski, yitik günlere dönmüş gibi oluyor.

Burada oyunun kurallarını bankacılarla mafioso saptamaktadır. Düşünen herkes ya çatlak ya da tehlikeli bir komünisttir, siyahlar da hâlâ hadlerini bilmektedirler. Sessizlik bile tizdir burada. Plastik gönüllerle etten, kandan otomobiller üretilmektedir. Süpermarketlerde mallar insanları satın alıyor. (207)

1973: *Recife*
Rezilliğe Övgü

Kuzeydoğu Brezilya'nın başkentinde Gilberto Freyre, '*Büyük Evler ve Köle Bölmeleri*' adındaki ünlü kitabının adını taşıyan restoranın açılışına katılıyor. Burada yazar, kitabın ilk baskısının kırkıncı yılını kutluyor.

Masalara servis yapan garsonlar köle gibi giyinmişler. 'Hava' yaratmak için, duvarlara asılı kamçı, pranga, ceza sehpası, zincir ve demir boyunduruklardan yararlanılmış. Çağrılılar daha üstün bir çağa geri döndüklerini duyumsuyorlar; siyahların göz kırpmadan beyazlara, oğulların babalara, kadınların kocalara, sivillerin askerlere ve sömürgenin anaülkeye hizmet ettiği bir çağ.

Brezilya'daki diktatörlük bu amacı gerçekleştirmek için elinden geleni yapıyor. Gilberto Freyre de buna alkış tutuyor.

(170, 306)

1974: *Brasília*
Brezilya'nın Yeniden Fethedilişinden On Yıl Sonra

ekonomi çok iyi durumda, halk ise çok kötü. Resmi istatistiklere göre askeri dikta rejimi Brezilya'yı, brüt ulusal hasılası yüksek bir büyüme hızı gösteren ekonomik bir güç haline getirmiştir. Bu istatistikler aynı zamanda, kötü beslenen Brezilyalıların sayısının yir-

mi yedi milyondan yetmiş iki milyona çıktığını da gösteriyor. Bunların on üç milyonu açlıktan öylesine zayıf düşmüşler ki artık koşamıyorlar. (371, 377, 378)

1974: *Rio de Janeiro*
Chico

Bu diktatörlük insanlara zarar verdiği gibi müzik dokularını da çözmektedir. Müzik ve insanlıktan yoğrulmuş olan Chico Buarque, rejim karşıtı şarkılar söylüyor.

Yazdığı üç şarkıdan ikisi sansürce yasaklanıyor ya da kesilip biçilerek sakatlanıyor. Hemen her gün askeri polis şarkıcıyı uzun sorgulamalardan geçiriyor. İçeriye girdiğinde onun üstünü arıyorlar; dışarıya çıkarken de Chico kendi içini arıyor: sakın polis, ruhuna bir sansür yerleştirmiş ya da boş bulunduğu bir anda yaşama sevincine el koymuş olmasın, diye.

1974: *Guatemala City*
Guatemala'nın Yeniden Fethedilmesinden Yirmi Yıl Sonra

Kent ve kasabalarda kimi kapıların üzerine tebeşirle çizilmiş haç işaretleri beliriyor, yol kenarlarında kazığa geçirilmiş kelleler görülüyor. Ders ve gözdağı vermek adına cinayet, uluorta bir gösteriye dönüştürülüyor. Kurbanlar, adları ve tarihçeleri ellerinden alındıktan sonra bir yanardağ ağzından içeriye ya da denize atılıyor ya da *non nato* yani *doğmamış* anlamına gelen NN rumuzuyla bir toplu mezara gömülüyorlar. Bu devlet terörü çoğunlukla üniforma giymeksizin yürütülüyor. Gizli El, Gölge, Şimşek, Gizli Antikomünist Ordusu, Ölüm Mangası, Ölüm Fırkası gibi adlarla anılıyor.

Başkanlığa düzmece seçimler sonucunda yeni gelmiş olan General Kjell Laugerud, Pentagon'un Vietnam'da öncülüğünü yaptığı tekniklerin Guatemala'da sürekli olarak uygulanmasını kendine ilke edinmiş. Guatemala, kirli savaşın Latin Amerika'daki ilk laboratuvarıdır. (450)

1974: *Guatemala Ormanları*

Quetzal

Guatemala'da her zaman havaların neşesi olmuştur. Kuşların bu en şaşaalısı, ülkenin simgesi olmayı sürdürüyor, bir zamanlar ürediği yüksek ormanlıklarda artık çok seyrek görülse bile. Akbabalar çoğalırken quetzal'ın soyu tükenmekte. Burnu ölümün kokusunu ta uzaklardan alabilen akbaba, cellatları köyden köye izleyip havada sabırsızlıkla halkalanarak ordunun yaptığı işi tamamlıyor.

Acaba akbaba, göklerin bu yüzkarası, kâğıt paralarda, ulusal marşta ve bayrakta da quetzal'ın yerine geçecek mi?

1974: *Ixcán*

Guatemala'da Bir Siyasal Eğitim Dersi

Kurtların ve belirsizliklerin kemirdiği gerillalar ormanı boydan boya geçiyor. Bu aç ve susuz gölgeler günlerdir güneşi kapayan ağaçlardan bir damın altında, karanlıkta yürümekteler. Saat niyetine çalılıklardaki sesleri kullanıyorlar: çobanaldatanın ötüşü ırmak boyundan şafağı haber verir; alacakaranlıkta irili ufaklı papağanlar o saygısız çançanlarına başlarlar; gece indiğinde porsuklar bir bağrışma, yabankedileri bir öksürme tutturur. Bugün, aylardan beri ilk olarak gerillalar bir horoz sesi duyuyorlar. Demek yakınlarda bir köy var.

Bu sierra'daki bu köyün efendisi, Ixcán Kaplanı diye anılan bir toprak sahibidir. Bu ülkenin diğer efendileri gibi ona da yasalar ve cezai sorumluluklar işlemez. Onun çiftliğinde darağaçları, kırbaçlar ve ceza sehpaları bulursunuz. Yerel işçi nüfusu yetersiz kaldığında ordu ona, para almadan ağaç kessinler, kahve toplasınlar diye helikopterler dolusu Kızılderili gönderir.

Ixcán Kaplanını görmüş olan pek az kişi var. Ondan herkes korkuyor. Çok adam öldürmüş o, çok adam öldürtmüş.

Gerillalar Kızılderilileri bir araya toplayıp cesedi gösteriyorlar. Kaplan'ın giysisi boş bir kostüme benziyor. (336)

1974: *Yoro*
Yağmur

Şili'de bir sürü ölüm görmüş o, en sevgili arkadaşlarının vurularak, dövülerek, tekmeyle öldürüldüğünü görmüş. Allende'nin danışmanlarından biri olan Juan Bustos kendi canını kıl payı kurtarmış.

Honduras'ta sürgün yaşayan Bustos'un günleri geçmek bilmiyor. Şili'de ölenlerin acaba kaç tanesi onun yerine ölmüştür? Şu soluduğu havayı kimden çalmaktadır? Juab Bustos aylardır bu durumda, yaşıyor olmaktan utanç duyarak kederlerden kederlere sürüklenirken bir akşamüzeri ayakları onu orta Honduras'ın derinlerinde, Yoro diye bir kasabaya götürüyor.

Yoro'ya hiç nedensiz gelmiş olan Juan geceyi ilk bulduğu dam altında geçiriyor. Sabahleyin erkenden kalkıyor, hüzünlenmek korkusu içinde, çevresine görmeden bakarak, toprak yollarda keyifsizce yürüyüşe çıkıyor.

Aniden, öyle şiddetli bir yağmur basıyor ki Juan başını örtüyor, ama bu sellice yağmurun su ya da doludan oluşmadığını ayırımlıyor. Birtakım çılgın gümüş ışıklar yerden fırlayıp havada zıplamaktadır.

"*Gökten balık yağıyor!*" diye bağırarak Juan, bulutlardan dökülüp dört bir yanında ışıl ışıl hoplayan canlı balıklara elini uzatıyor.

Yaşıyor olmanın mucizesini lanetlemek bir daha aklının ucundan bile geçmeyecek, Juan Amerika'da doğmuş olmanın mutlu ayrıcalığını bir daha hiç unutmayacaktır.

"*Çok doğru,*" diyor bir komşu, hiç üstünde durmadan, "*Bizim Yoro'da gökten balık yağar.*"

1975: *San Salvador*
Miguel Yetmiş Yaşında

Yaşamın her günü, ölüme gülüp geçen, yinelenemez bir müzik ezgisidir. Miguel denilen tehlikeli adam hâlâ hayatta olduğu

için El Salvador'un efendileri onun canıyla müziğini başka kapıya sepetlemek için bir katil kiralamaya karar veriyorlar.

Kiralık katil hançerini gömleğinin altına gizlemiştir. Miguel üniversitede oturmuş, öğrencilerle konuşuyor. Gençler, bezginleşmiş büyüklerinin yerine geçmelidir, diyor onlara: eylemci olmalı, canlarını tehlikeye atabilmeli ve yapılması gereken şeyleri, her yumurtlayışta tavuklar gibi gıdaklama koparmadan yapmalıdırlar, diyor. Kiralık katil dinleyenlerin arasından usulca geçerek Miguel'in ense kökünde duruyor. Ama tam hançerini kaldırdığı anda bir kadın çığlığı kopuyor ve Miguel hiç düşünmeden kendini yere atarak bıçaklanmaktan kıl payı kurtuluyor.

Miguel Mármol'un yetmiş yaşında yeniden dünyaya gelmesi işte böyle gerçekleşiyor. (222)

1975: *San Salvador*
Roque

Roque Dalton, yeniden hayata dönmek sanatında Miguel Mármol'un öğrencisi olan bu adam, kurşuna dizilmekten iki kez kurtulmuş. Birincisinde hükümet düştüğü için kurtulmuş, ikincisinde de önünde kurşuna dizileceği duvarı yıkan, pek sıralı bir zelzele sayesinde! Roque Dalton, onu perişan gene de yaşar durumda bırakıp giden işkencecilerin ve ateş püsküren tabancalarla peşinden koşan polislerin elinden de kurtulmuş. Taş yağdıran futbol taraftarlarından, yüz bulmamış bir kadının gazabından ve intikama susamış üç beş kocadan da yakasını sıyırabilmiş.

Derin gene de oyunbaz, şair Roque hayatı fazla ciddiye almaktansa kendisiyle dalga geçmeyi yeğlemiş ve böylece, Latin Amerikan politik şiirine musallat olan tumturaklılık, ağdalılık, aşırı ciddilik gibi hastalıklardan kurtulabilmiş.

Roque yalnızca yoldaşlarından kendini kurtaramıyor. Onu yoldaşları yargılıyor, 'Düşünce Ayrılığı' suçundan. Bu kurşun, Roque'u bulabilecek olan tek kurşun, ancak yanıbaşından gelmiş olabilirdi. (127)

1975: *Amazon Irmağı*

Tropik Peyzaj

Gemi ağır ağır Amazon'dan yukarı çıkarak Belém'le Manaos arasındaki bitmek bilmeyen yolu alıyor. Arada sırada, birbirine girmiş liana sarmaşıklarıyla maskelenmiş bir kulübe görünüyor; çıplak bir çocuk, gemidekilere el sallıyor. Tıklım tıkış güvertede birisi yüksek sesle İncil okumakta, ama insanların çoğu gülüşüp şarkı söylemeyi yeğliyor, şişelerle sigaralar dudaktan dudağa dolaşıyor. Evcil bir kobra, demir direklere dolanırken ölmüş kardeşlerinin açıkhavada kuruyan derilerine sürtünüyor. Kobranın sahibi güvertede oturmuş, öteki yolcuları iskambil oynamaya çağırıyor.

Gemide yolculuk etmekte olan İsviçreli bir gazeteci çoktandır yoksul, sıska bir ihtiyarı gözlemekte; adamın kucağında, uyurken bile bırakmadığı büyük bir karton kutu var. Merakı iyice depreşen gazeteci, ihtiyara sigaralar, kurabiyeler sunuyor, hoşbeş etmeye çalışıyorsa da adam besbelli kötü alışkanlıkları olmayan, karnı acıkmayan ve söyleyecek bir şeyi bulunmayan bir kişidir.

Yolculuğun yarısında, balta girmemiş ormanların orta yerinde ihtiyar gemiden iniyor. Onun o kocaman karton kutuyu kıyıya indirmesine yardım eden İsviçreli, kutunun kıynaşık kapağından içeri bir göz atınca, selofan kâğıda sarılmış, plastik bir palmiye ağacı görüyor. (264)

1975: *Amazon Irmağı*

Bu, Bütün Irmakların Babasıdır

Dünyanın en ulu ırmağı, soluğuyla yeşeren vahşi orman da bu gezegenin son ciğeridir. Buralara yolu düşen ilk Avrupalının, akıl almaz servetler umduran bu yerlerde öne değil arkaya doğru yürüyen, ayakları ters takılı Kızılderililer keşfetmesinden bu yana sergüzeştçiler ve gözü doymazlar Amazonya'ya akın etmişlerdir.

O gün bugündür, Amazonya'da kurulan her iş bir kıyımla başlar. Sao Paulo ya da New York'ta, klimalı odasında oturan bir büyük patronun imzaladığı çek aslında bir kıyım emridir, çünkü ormanı temizleme işi Kızılderililer ve öbür vahşi hayvanlarla başlar.

Kızılderililere fare zehiriyle karışık tuz ya da şeker verirler ya da havadan bomba atarlar ya da kan kaybından ölmeleri için başaşağı asarlar onları, derilerini yüzmek zahmetine girişmezler, çünkü derilere ahcı bulamazlar.

Proje, Dow Chemical Şirketinin, Vietnam'ı perişan ettikten sonra şimdi Brezilya'da da kullanılan yaprak dökücüsüyle tamamlanır. Eskiden ağaçların durduğu yerlerde şimdi kör olmuş kaplumbağalar sarsak adımlarla dolaşıyor. (55, 65, 67, 375)

1975: *Ribeiao Bonito*
Hak Yerini Buluyor

Amazonya fatihi hayvancılık şirketlerinin toprakları ülke büyüklüğünde. Brezilya'nın generalleri onlara vergi yükü bindirmiyor, yollar ve krediler açıp öldürme izni veriyor.

Şirketler, buralara kuzeydoğudan ırmağın ve yoksulluğun taşımış olduğu partal campesino'lar kullanıyorlar. Campesino'lar Kızılderilileri öldürüyor ve Kızılderililerce öldürülüyorlar; Kızılderililerden toprak çalıyor ve kendi öteberilerini Kızılderililere kaptırıyorlar. Kızılderililerin hayvanlarını alıp götürüyorlar, oysa bu hayvanların etlerini asla tadamayacaklardır.

Araba yolu Ribeirao Bonita köyüne ulaştığında polis çevreyi boşaltma harekâtını başlatıyor. Direnen campesino'larm hapisanede akılları bu işe yatırılıyor. Sopayla unufak etmek ve tırnak altına iğne sokmak gibi teknikler çok işe yarıyor. Papaz Joao Bosco Burnier köye gelip hapisaneye giriyor, işkencecilerle görüşmek istiyor. Bir polis onun sorusunu, tabancayla kafasını dağıtarak yamtlıyor.

Ertesi gün, öfkeyle burunlarından soluyan kadınlar –Carmesinha, Naide, Margarida– dev boyu bir haç dikiyorlar. Kadınların arkasında, ellerindeki kazma kürek ve sopaları sallayan altı yüz campesino yar. Bütün köy bir ağızdan, şahane bir sesler sesiyle ilahiler okuyarak saldırıya katılıyor. Hapisanenin durduğu yerde şimdi yalnızca ufak bir moloz yığını kalmış. (65, 375)

1975: *Huayanay*
Hak Gene Yerini Buluyor

Peru'nun And Dağlarındaki Huayanay yerleşim biriminin epey yıllardan beri bir sıkıntısı var: Matías Escobar. Bu uslanmaz keçi ve kadın avcısı, bu kundakçı ve cani adam çok canlar yaktıktan sonra köylülerce yakalanıp yargılanıyor ve idam ediliyor. Matías köydeki Plaza de Armas'ta yediği iki yüz otuz yumrukla öldürülüyor. Her köylü idama bir yumrukla katılıyor ve sonra kaleme alınan itiraf belgesini iki yüz otuz parmak izi imzalıyor.

General Velasco Alvarado'nun, Quechua dilini resmi dil kılan emrine kimse aldırış etmemiş. Quecha ne okullarda öğretiliyor ne de mahkemelerde kabul ediliyor. Bir yargıç, Lima'da hapis tutulan birçok Huayanay Kızılderilisini anlamadıkları Kastil dilinde sorguya çekiyor, Matis Escobar'ı kim öldürdü, diye soruyor onlara, yanıtını bilmezmiş gibi. (203)

1975: *Cuzco*
Condori, Zamanı Ekmekle Ölçüyor

Bir katır olarak çalışıyor. İlk horozlar öttüğünde, pazar yerinde ya da istasyonda ilk yük onun sırtına vurulmuştur, sonra da gece çökünceye değin o, Cuzco sokaklarında, koparabildiğine karşılık, bulabildiğini taşır. Yüklerle yılların ağırlığı altında ezilmiş, sırtı başı lime lime, kendisi lime lime bir adam, Gregorio Condori, sırtıyla belleği sağlam kaldığı sürece çalışıyor ve yaşadığını anımsıyor.

Delikanlılığında kemikleri sertleştiğinden bu yana Condori çobanlık, işçilik, askerlik yapmıştır. Urcos'da, çalıntı bir inek etiyle yapılmış bir tas çorba kabul etti diye dokuz ay hapis yatmıştı. Sicuani'de ilk trenini gördü: kafasından ateş püskürten bir kara yılan ve yıllar sonra gökyüzünde, boğuk homurtularla kıyamet gününü, haber vererek bir ulu Güney Amerika akbabası gibi uçan bir uçağı gördüğünde dizüstü çöktü.

Condori, Peru tarihini ekmek somunlarıyla bağlamlı olarak anımsıyor: "*Beş büyük somun has buğday ekmeğinin fiyatı bir real,*

üç somunun yarım real olduğu günlerde Odría, *başkanlığı Bustamante'nin elinden almıştı.*"

Derken bir başkası çıkıp iktidarı Odría'nın elinden almış, derken bir başkası, sonra gene bir başkası ortaya çıkmış, en sonunda da Velasco gelip Belaúnde'yi kapı dışarı etmişti. Ya şimdi Velasco'ya kim tekmeyi vuracak? Condori'nin kulağına gelenlere göre Velasco, yoksullardan yana çıkıyormuş. (111)

1975: *Lima*
Velasco

Bir horoz akortsuz ötüyor. Aç kuşlar tahıl tanelerini gagalıyor. Kargalar başkalarının yuvaları üzerinde kanat çırpıyorlar. Tam olarak kovulduğu söylenemez, ama o gene de yerinden ayrılıyor. Didik didik gagalanmış, bezgin ve yılgın, General Juan Velasco Alvarado, Peru başkanlığını bırakıyor.

Onun bıraktığı Peru'da, bulduğu Peru'ya oranla biraz daha az haksızlık var. Velasco sömürge tekellerini ve feodal lordları karşısına almış, Kızılderililerin kendi topraklarında sürgün gibi yaşamalarını biraz değiştirmeye çalışmıştı.

Esparto otları kadar dayanıklı olan Kızılderililer, kendi günlerinin de geleceğini ummayı sürdürüyorlar. Velasco'nun emri üzerine *Quechua* dili şimdi İspanyolca kadar hak sahibi ve aynı oranda resmi ama resmi sıfat taşıyanların buna aldırdığı yok. Gerçi Quechua Dil Akademisi devletten destek görmüyor değil; yılda altı dolar, yetmiş beş sent tutarında para alıyorlar.

1975: *Lima*
Huamanga Sunakları

Lima'da ressamlarla fikir adamları ateş püskürüyor; '*avant-garde*' takımı bile şok geçirmekte. Ulusal Sanat ödülü, Huamanga sunak yapımcısı Joaquin López Anday'a verilmiştir. Rezalet. Zanatkârlığa sözümüz yok, diyor Peru sanatkârları, yeter ki haddini bilsin!

Başlangıçta taşınabilir olarak yaratılan bu özgün sunakların üzerindeki figürler zamanla değişime uğramış. Peygamber ve havariler, yerlerini kuzularını emziren koyunlara bırakmış, dünyaya kanat germiş akbabalara, işçiler ve çobanlara, eli sopalı patronlara, işliklerinde çalışan şapkacılara ve *çarango*'larının tellerine hüzünle dokunan şarkıcılara.

López Anday, Sanat Cennetinin bu izinsiz konuğu, sunak yapmasını Kızılderili ninesinden öğrenmiş. Yarım yüzyılı aşkın bir zaman önce ninesi ona, ermiş resimleri çizmesini göstermişti, şimdi de onun çalışmalarını mezarının huzuru içinden izliyor. (31, 258)

San Blas'ın Mola'ları

Panama'nın San Blas Adalarındaki Cuna Kızılderilileri, sırtlarında ya da göğüslerinde gösterilmek üzere *mola*'lar yapıyorlar. İğne iplik, yetenek ve sabırla, rengârenk kumaş kırpıntılarını bitiştirip, hiçbiri öbürüne benzemeyen örnekler yaratıyorlar. Gerçeği bazan taklit bazan da icat ediyorlar. Bazan da gördükleri bir kuşun kopyasını, basit bir kopyasını çıkarmak için kumaşları kırpıp ince ince dikiş atarken bir de bakıyorlar, gökyüzünde uçan kuşların hepsinden daha renkli ve hoş sesli, daha kanadına hafif, yepyeni bir yaratık keşfetmişler! (57)

Balsas Irmağının Batik Resimleri

Yağmurlardan önce, yeni ay mevsiminde yerliler *amate* ağacının kabuklarını soyuyorlar. Soyulan ağaç ölüyor. Ağacın derisi üzerine Balsas Irmak bölgesinin Meksika Kızılderilileri çiçekler ve hayaller çiziyorlar. Işıyan dağ kuşları, pusuya yatmış canavarlar. Ya da Meryem Anayı sofu törenlerle kutsarken gizli törenlerle yağmura çağrı çıkaran bu toplumların gündelik yaşantısını yansıtan resimler yapıyorlar.

Avrupalıların buraları fethetmesinden önce başka Kızılderililer de amate kabuğuna insan yaşantılarını ve yıldızları anlatan kayıtlar düşmüşlerdi. Conquistador'lar kendi kâğıt ve imgelerini da-

yattıktan sonra amate ortadan kalktı. Dört yüzyılı aşkın bir süre boyunca Meksika'da kimse bu yasak kâğıda resim çizmedi. Derken bir süre önce, bu yüzyılın ortasında amate'ler geri geldi; "*Bütün insanlar ressamdır. Hepsi. Herkes.*"

Uzaklardan, onca uzun yollardan gelen, gene de asla yorgun düşmeyen bu amate'lerden dışarıya eskil bir hayatın soluğu sızıyor. (57)

Santiago'nun Arpillera'ları

Üçü bir döşekte yatan çocukların kolları, uçan bir ineğe doğru uzanmış. Noel Babanın heybesinde oyuncak değil ekmek var. Bir ağaç dibinde dilenen bir kadın. Kıpkırmızı bir güneşin altında bir iskelet bir çöp arabası sürüyor. Sonu gelmez yollarda suratları olmayan adamlar yürümekte. Kocaman, gözleyen bir göz. Sessizliğin ve korkunun orta yerinde köyün aş kazanı kaynıyor.

Şili, un çuvallarının üstüne kondurulmuş renk renk çaputların dünyasıdır. Santiago'nun o sefil mahallelerinde ihtiyar kadınlar, paçavra parçaları ve sap sap yünle arpillera'lar işliyorlar. Bu arpillera'lar kiliselerde satılıyor. Bunların alıcısı olması, inanılır gibi değil. Kadınlar şaşıp kalıyorlar: "*Biz sorunlarımızı işliyoruz, sorunlarımız da çirkindir.*"

Bu işlemeyi ilkin hapiste yatanların eşleri yapardı. Sonradan başkaları da yapmaya başladı: kısmen para için, çünkü para her zaman işe yarar, ama salt para için de değil. Arpillera işlemek kadınları bir araya getiriyor, yalnızlıklarıyla üzgünlüklerinin acısını alıyor ve birkaç saat için gündelik yaşamın boyun eğmekten ibaret –kocaya, babaya, ağabeye, maço oğula ve General Pinochet'ye– olan tekdüze döngüsünü kırıyor.

Ocumicho'nun Küçük Cinleri

Şili'nin arpillera'ları gibi Meksika'daki Ocumicho köyünün küçük, balçık cinleri de kadınların el ürünüdür. Bu minik cinler ikişek ikişer ya da gruplar halinde sevişiyor, okula gidiyor, motosiklete, uçağa biniyor, Nuhun Gemisi'ne gizlice konuk oluyor, ay-

la sevişen güneşin ışınları arasına saklanıyor ve İsa'nın doğumunu konu alan Noel süslerinin içine kadar sokuluyorlar. Son Yemek sırasmda, çarmıha çivilenmiş İsa, Kızılderili havarileriyle Patzcuaro gölünün balıklarını bölüşürken, cinler masanın altında bekliyorlar. Balık yemeğini yiyen İsa Peygamber ağzı kulaklarına vararak gülümsemektedir; bu dünyayı keyif yoluyla kurtarmanın, eziyet yoluyla kurtarmaktan çok daha kolay olduğunu ansızdan anlayıvermişçesine.

Ocumicho çömlekçileri penceresiz, izbe evlerinde bu ışıklı heykelcikleri biçimlendiriyorlar. Dayakçı kocaların tutsağı olan, sonu gelmez bir çocuklar zinciriyle kıskıvrak bağlanmış kadınların bu yaptıkları yepyeni, özgün biçimli bir sanattır. Boyun eğmeye hükümlü, acı çekmeye yazgılı kadınlar her gün yeni bir başkaldırı yaratıyorlar.

Özel Mülkiyet ve Yaratım Hakkı Üstüne

Müşteriler Ocumicho çömlekçilerinden, yapıtlarına imza atmalarını istiyor, onlar da küçük cinlerinin kaidelerine adlarını vurmak için mühür kullanıyorlar. Ne var ki çok zaman mühürlerini unutuyor ya da kendilerininkini bulamayınca komşunun mührünü basıveriyorlar, böylece bir de bakıyorsunuz, Nicolasa'nın yapıtında Maria'nın adı okunuyor, ya da tam tersi.

Kadınlar, bireysel ün ve şan konusuna akıl erdiremiyorlar. Bu Tarasca Kızılderili toplumunda, böyle işlerde herkes birliktir. Toplumun dışmda ise, ağızdan düşmüş diş misali, tek kimse, hiç kimsedir. (183)

1975: *Cabimas*
Vargas

Petrol, Maracaibo Gölünün kıyılarını yalayıp geçerken renkleri alıp götürmüş. Rafael Vargas, pis sokakları, kirli havası ve petrol karışmış sularıyla bu Venezuella çöplüğünde resim yapıyor ve yaşıyor.

Cabimas'ın, bu ölü kentin içi boşaltılmış toprağında ot bitmi-

yor, sularında balık, havasında kuş yaşamıyor, şafaklarında horozlar ötmüyor, ama Vargas'ın resimlerinde dünya bayram etmekte, toprak ciğerlerinin var gücüyle solumakta, en yeşilinden ağaçlar çiçek ve meyveye durmakta, bir balıklar, kuşlar, horozlar kalabalığı, tıpkı insanlar gibi, dirsek dirseğe yaşamaktadır.

Vargas doğru dürüst okuyup yazmasını bile bilmiyor. Bildiği, marangozlukla hayatını, ressamlıkla da hayatının tertemiz aydınlığını kazanmaktır; bildiği değil de gereksinme duyduğu gerçeklerin resmini yapan bir sanatçının intikamıdır bu.

1975: *Salta*
Değişimin Mutlu Renkleri

Venezuelalı Vargas'ın bir tablosundan fırlamışçasına, Arjantin'in Salta eyaletinde polis devriye arabaları sarı ve turuncu renge boyanmıştı. Siren yerine müzik çalıyorlar, tutuklu yerine çocuk taşıyorlardı: Bu devriye arabaları, uzak, yoksul semtlerin çocuklarını kent okullarına getirip götürüyordu. Hapis hücreleriyle işkence odaları ortadan kaldırılmıştı. Polis futbol oyunlarıyla sokak gösterilerinden elini ayağını çekmişti. İşkence görenler özgürlüklerine kavuşurken işkenceciler, çekiçle kemik kırmakta uzmanlaşmış görevliler parmaklıkların ardına atılmıştı. Bir zamanlar yoksulların korkulu rüyası olan polis köpekleri, yoksul teneke mahallerinde cambaz gösterileri yapmaya başlamıştı.

Bu dediklerim birkaç yıl önce oldu, Ruben Fortuny, Salta'nın polis müdürüyken. Fortuny'nin bu görevi uzun sürmedi. Ama sürdüğü sürece, ona benzer başka adamlar Arjantin'in dört bir yanında onunkine benzer çılgınlıklar yaptılar, bütün ülke bir mutluluk kucaklaşmasıyla kenetlenmişçesine.

Bu Peronist dizinin en son bölümüne acıklı ek: Peron iktidara döndükten sonra öldü, cellatlar şimdi gene özgür ve harıl harıl çalışmaktalar.

Fortuny'yi, kalbine kurşun sıkarak öldürdüler. Sonra da onu atamış olan vali Miguel Ragone'yi kaçırdılar. Ragone'den geriye yalnızca bir kan lekesiyle bir ayakkabı teki bıraktılar.

1975: *Buenos Aires*
Evita ve Marx'ın Çocuklarına Karşı

Gel gör ki Arjantinliler için tehlike yüklü değişim rüzgârı dinmek bilmiyor. Her kapı aralığında sosyal devrim korkutmacasını gören askerler ülkeyi kurtarmaya hazırlanmaktalar. Ülkeyi neredeyse yarım yüzyıldır kurtarıp duruyorlar ya, şu son zamanlarda Panama'daki kurslarda öğretilen Ulusal Güvenlik Doktrini, düşmanın içerde olduğunu doğrulayarak onlara destek sağlamıştır. Bundan sonraki hükümet darbesine birtakım ince, tamamlayıcı ayrıntılar ekleniyor. Ulusal arındırılma programının uygulanmasında 'her türlü yol' kullanılacaktır: Bu bir savaştır, Evita'yla Marx'ın çocuklarına açılmış bir savaş. Savaşta da tek günah beceriksizliktir. (106, 107, 134)

1976: *Madrid*
Onetti

Herhangi bir denizde, herhangi bir şişe içinde, herhangi bir mesaj bulacağını umduğu yok. Bu umutsuzluğa karşın Juan Carlos Onetti gene de yalnızlığı kabul etmiyor. Santa Maria kasabasının, ona can yoldaşı olsunlar diye yaratılmış, onun gibi hüzünlü sakinleri olmasa yapayalnız kalacağını biliyor.

Onetti hapisten çıkalı beri Madrid'de yaşıyor. Onu hapse, Uruguay'ın asker yöneticileri atmışlardı, çünkü o, seçici kurulunda olduğu bir yarışmada onların hoşuna gitmeyen bir öyküye ödül vermişti.

Sürgün yazar ellerini ensesine kilitlemiş, dalgın gözlerle Santa María'daki ya da Madrid, Montevideo ya da kimbilir neredeki odasının tavanındaki rutubet lekelerini inceliyor. Arada da yerinden kalkıyor ve fısıltıya benzemesi aldatıcı olan haykırılar yazıyor.

1976: *San José*
Sözcükleri Elinden Alınmış Bir Ülke

Başkan Aparicio Méndez, "*Birleşik Devletler'in Demokrat Par-*

tisiyle Kennedy ailesi, Uruguay'daki fitne ve kargaşanın başlıca ortağıdır." diyor. Bir gazeteci bu şok edici açıklamayı, San José kentinin Piskoposu ve başkaca tanıklar huzurunda kayda alıyor.

Aparicio Méndez'i başkanlığa getiren seçimde yirmi iki yurttaş oy kullanmıştı: on dört general, beş tuğgeneral ve üç amiral. Askerler başkanlarının gazetecilerle, daha doğrusu eşi dışında hemen hemen hiç kimseyle konuşmasına izin vermiyorlar. Bu sözünü ettiğimiz boşboğazlık üzerine, başkanın demecini yayımlayan gazeteyi iki gün kapatarak cezalandırıyorlar; haberi geçen gazeteci de işinden atılıyor.

Askerler başkanlarını susturmazdan önce bütün Uruguay'ı susturmak gibi mantıklı bir önlem almışlardı. Yalan olmayan her sözcük, bozgunculuk sayılıyor. Yasa kapsamının dışında bırakılan binlerce politikacı, sendikacı, sanatçı ve bilim adamına kimse değinemez. Gerilla sözcüğü resmi olarak yasaklanmıştır; bunun yerine, *aşağılık, cani, eşkıya ve hain*, demeniz gerekiyor. Her zaman, her yerde hınzır ve saygısız olan karnaval şarkıcıları, '*tarım reformu, hükümranlık, açlık, yasak, gizli, kumru, yeşil, yaz ve avokado*' gibi sözcükleri şarkılarında kullanamıyorlar. Pueblo, sözcüğünü küçük kent anlamına gelse bile, şarkılarında kullanmaları da yasak.

Bu sessizlik krallığında siyasal suçluların atıldığı en başhca cezaevinin adı Özgürlük'tür. Hücrelere kapatılan mahpuslar ses çıkarmadan konuşabilmek için şifreler yaratıyor, duvarları tıklatıp harfler ve sözcükler oluşturarak birbirleriyle dayanışıp şakalaşmayı sürdürüyorlar. (124, 235)

Uruguay'lı Siyasal Tutuklu Mauricio Rosencof Kendi Düşüncesini Açıklıyor

Bu, öküze dönüştürülmemek için direnen bir insanın mücadelesine benzetilebilir. Çünkü onlar bizleri, bir öküz yapıcı makineye koymuşlar ve konuşacağımız yerde böğürmemizi buyurmuşlardı. İşte sorun budur: böyle bir durumda tutuklu kişinin hayvanlaşmaya nasıl karşı koyabileceği. İnsanlık onuru için verilen bir savaşım bu... Bir compañero *vardı, eline bir parça şekerkamışı geçirmiş, kamışta tırnağıyla delik açarak bir flüt yapmıştı. Ve bu hantal, ilkel şeyle bir*

tür kekeme müzik üretiyordu. (394)

1976: *Özgürlük*
Yasak Kuşlar

Uruguay'da politik tutuklular izin almadan konuşamazlar, ıslık çalamazlar, gülümseyemezler, şarkı söyleyemezler, hızlı yürüyemezler, başka tutuklularla selâmlaşamazlar; gebe kadın, yan yana kadınla erkek, kelebek, yıldız ve kuş resmi yapmaları da yasaktır.

Bir pazar günü '*ideolojik fikirler beslediği için*' işkenceden geçip hapse atılmış olan öğretmen Didaskó Pérez'i görmeye, beş yaşındaki kızı Milay geliyor. Milay babasma bir kuş resmi getiriyor. Muhafızlar resmi, cezaevinin kapısmda yırtıyorlar.

Ertesi pazar, Milay babasma bir ağaç resmi getiriyor. Ağaçlar yasaklı olmadığından resim içeri alınıyor. Didaskó resmi övüyor, sonra ağaç dallarının arasına serpiştirilmiş, yarı gizlenmiş duran, renkli, küçük beneklerin ne olduğunu soruyor: "*Portakal mı bunlar? Yoksa başka meyve mi?*"

Çocuk, parmağını babasının dudaklarına bastırıyor: "*Şşşş.*"

Sonra eğilip babasının kulağına fısıldıyor: "*Saçma konuşmasana. Görmüyor musun, göz bunlar. Senin için gizlice içeri soktuğum kuşların gözleri.*" (204, 459)

1976: *Montevideo*
İşkencenin Yetmiş Beş Yöntemi

Kimileri başkalarından kopya çekilmiş, kimileri Uruguay ordusunun yaratıcılığı sayesinde yeni icat edilmiş olan bu yöntemlerle, dayanışma cezalandırılıyor. Özel mülkiyet haklarım ya da boyun eğme zorunluluğunu kim kuşkuyla karşılarsa kendini hapiste, sürgünde ya da mezarda buluyor. *Tehlike-metre*, bütün yurttaşları, '*tehlikeli*', '*olası tehlikeli*', ya da, '*tehlikesiz*' sayılıp sayılmadıklarına göre, A, B, ve C diye üç sınıfa ayırıyor. Sendikalar polis merkezine dönüşüyor, ücretler yarıya indiriliyor. Düşünen ya da düşünmüş olan kim varsa –ama kadın, ama erkek– işinden oluyor. İl-

köğretimde, ortaöğretimde, hatta üniversitelerde, José Artigas'ın tarım reformundan söz etmek yasaklanmıştır. Bunun Amerika'daki ilk tarım reformu oluşu kimin umurunda? Bu sağır ve dilsizler düzenini hiçbir şeyin bozmasına izin verilmiyor. Zorunlu yeni ders kitaplarıyla öğrencilere askeri pedagoji uygulanıyor. (235)

1976: *Montevideo*

Yeni Resmi Ders Kitapları Uruguaylı Öğrencilere, "İnsan İtaat Etmelidir" Kuralını Öğretiyor

Siyasal partilerin varlığı demokrasi için şart değildir, önümüzde Vatikan'ın açık örneği var: orada siyasal parti yok, ama gerçek demokrasi var...

Kadınların eşitliği, yanlış yorumlanırsa, kadının cinselliğini ve düşünsel etkinliğini uyararak annelik ve eşlik misyonunu ertelemesi anlamına gelir. Hukuksal açıdan kadınla erkek besbelli eşit olsalar bile biyolojik açıdan durum hiç de böyle değildir. Bu açıdan kadın, kocasından aşağı düzeydedir ve bu yüzden ona boyun eğmekle yükümlüdür. Her toplumda yol gösteren bir baş olması gereklidir; aile de bir toplumdur...

Birilerinin egemen durumda olabilmesi için kimilerinin boyun eğmesi zorunludur. Kimse boyun eğmeyecek olursa iktidar kullanılamaz... (76)

1976: *Montevideo*

Kafatası Avcıları

Kendini gerçeklerin yasaklanmasına ve belleklerin kundaklanmasına adamış olan Uruguay ordusu, gazete kapamak konusunda dünya rekorunu kırmıştır.

Haftalık *Marcha* gazetesi uzun bir ömürden sonra gözlerini yummuş. Editörlerinden biri, Julio Castro, işkenceyle öldürüldükten sonra ortadan kaybolmuş, cesetsiz bir ölü; öteki editörler de hapse, sürgüne ya da suskunluğa mahkûm edilmişler.

Gecenin birinde, dilini tutmaya mahkûm sinema eleştirmeni Hugo Alfaro gördüğü bir filmle heyecana geliyor. Film biter bit-

mez Alfaro evine koşup birkaç sayfalık bir eleştiri yazıyor. Çok da acele ediyor, çünkü *Marcha*'nın sinema sayfaları sabaha karşı bağlanmaktadır. Yazıya son noktayı kondurduğu sırada Alfaro birden, *Marcha*'nın iki yıldır yayınlanmadığını anımsıyor. Utanca kapılarak yazısını bir çekmeceye atıyor.

Kimsenin okuyamayacağı eleştiri, Fransa'daki Nazi işgali sırasında geçen ve baskı mekanizmasının yalnızca kurbanlarını ezmekle kalmayıp kendilerini güvenlikte görenleri, olup bitenleri bilenleri ve hatta bilmek istemeyenleri de öğüttüğünü gösteren bir Joseph Losey filmiyle ilgilidir.

Derken Plata Irmağının karşı kıyısında Arjantin askerleri de kendi darbelerini yapıyorlar. Yeni dikta rejiminin başındakilerden biri, General Ibérico Saint-Jean, duruma açıklık getiriyor:

"*Önce bütün bozguncuları öldüreceğiz. Sonra işbirlikçilerini öldüreceğiz. Sonra sempatizanları. Sonra kararsızları. En sonunda da kayıtsız kalanları öldüreceğiz.*" (13, 106)

1976: *La Perla*
Üçüncü Dünya Savaşı

Bir tepenin doruğunda, al ata binmiş bir Arjantin goşosu aşağılara bakıyor. José Julián Solanille uzun bir askeri konvoyun yaklaşmakta olduğunu görüyor. Bir Ford Falcon'dan inen General Menéndez'i tanıyor. Kamyonlardan, sopa dürtüşleriyle, apar topar, başlarına çuval geçirilip elleri arkalarında bağlanmış kadınlı erkekli insanlar iniyor. Goşo, başı örtülülerden birinin kaçmaya başladığını görüyor. Silâh seslerini duyuyor. Kaçak yere düşüyor, sonra kalkıyor, birkaç hamle daha yaptıktan sonra, bir daha kalkmamacasına düşüyor. Salvo başlayınca kadınlarla erkekler bezden bebekler gibi yerlere seriliyor. Goşo atını mahmuzlayıp gidiyor. Ardından kara bir duman yükseliyor.

Córdoba sıradağlarının ilk kıvrımları arasındaki bu vadi, sayısız ceset çöplüklerinden biridir. Yağmur yağdığı zaman, cesetlerin üzerine atılmış kireç kaymağı yüzünden, havaya dumanlar yükselir.

Bu kutsal savaşta, kurbanlar '*ortadan kayboluyor.*' Toprağın yutmadıkları, deniz ve ırmak diplerinde balıklara yem oluyor. Bun-

lardan birçoğunun günahı, bir telefon defterinde adlarının geçmesinden ibarettir. Kışlalarda işkenceden geçtikten sonra yoklara karışıyorlar, sislerin içine, ölüme. "*Hiç kimse masum değildir,*" diyor Monsenyör Plaza, La Plata Piskoposu. General Camps da, "*Yüz zanlıyı birden yok etmek yanlış değildir,*" diyor; "*içlerinden ancak beş tanesi suçlu çıksa bile. Terör suçlusu.*"

"*Teröristler,*" diye açıklıyor General Videla, "*Yalnızca bomba atanlar değildir; bizim Batılı, Hıristiyan uygarlığımıza aykırı düşüncelerle hareket edenler de teröristtir.*" Bu, Batının Vietnam'da yenilmiş olmasının öcüdür:

"*Biz, Üçüncü Dünya Savaşını kazanıyoruz,*" diye kurumlanıyor General Menéndez. (100, 107, 134)

1976: *Buenos Aires*
Seçenek

Gebe olan bir tutukluya, cop ya da tecavüz arasında bir seçim yapma hakkını tanıyorlar. Kadın copu seçiyorsa da bir saat sonra acıya dayanamaz oluyor. Hepsi ona tecavüz ediyorlar. Ve tecavüz ederlerken Düğün Marşını söylüyorlar.

"*Ne yapalım, bu bir savaş,*" diyor Monsenyör Gracelli.

Kışlalarda kaynak lambasıyla insan göğsü dağlayanlar boyunlarına haç takıyor, her pazar kilisede komünyona gidiyorlar.

"*Tanrı hepimizden uludur,*" diyor General Videla.

Episkopal cemaatin başkanı Monsenyör Tortola, General Videla'yı İsa Peygamberle, askeri dikta rejimini İsa'nın Paskalya'da dirilmesiyle kıyaslıyor. Papa temsilcisi Pío Laghi, Kutsal Baba adına ölüm kamplarını gezerken ordunun Tanrı, vatan ve aile sevgisini övüp göklere çıkarıyor ve uygarlığın kendini savunmaya hakkı olduğu gerekçesiyle devlet terörizmini savunuyor. (106, 107, 134)

1976: *La Plata*
Yıkıntılara Eğilmiş Bir Kadın,

evinde, parçalanmadan kalmış bir şeyler arıyor. Düzenin güçleri evini yerle bir etmişler ve María Isabel de Mariani, yıkıntıları boş

yere eşeliyor. Çalmadıklarını tuzbuz etmişler. Kırılmadık tek bir plak kalmış: Verdi'nin *Requiem*'i.

María Isabel kalıntıların arasında çocuklarından, torunundan bir hatıra bulmak istiyor, bir fotoğraf ya da oyuncak, bir kitap, kül tablası, ne olursa. Yasak bir matbaa işlettiklerinden kuşkulanılan çocukları yaylım ateşine tutulmuş. Üç aylık kız torununu askerler savaş ganimeti olarak birilerine vermiş ya da satmışlar.

Mevsimlerden yaz; barut kokusu çiçeklenmiş ıhlamurların kokusuna karışıyor. Ihlamur kokusu María Isabel için, ömrünün sonuna dek, katlanılmaz olacaktır. María Isabel'in gidebileceği kimsesi yok. Bozguncu anasıdır o. Onun geldiğini gören arkadaşları kaldırım değiştiriyor ya da bakışlarını kaçırıyorlar. Telefonu suskun. Ona kimse bir şey söylemiyor, yalan bile. Hiç yardımsız. María Isabel yıkılmış evinin parçalarını kolilere doldurmaya başlıyor. Karanlık bastıktan iyice sonra kolileri kaldırıma çekiyor. Ertesi sabahın erken saatlerinde çöpçüler kolileri teker teker alıyorlar, usulca, devirmeden, çok özen gösteriyorlar kolilere, kırık bir hayatın parçalarıyla dolu olduklarını bilirmişçesine. Bunu bir panjur kalıntısının ardından sessizce izleyen María Isabel, acıları başlayalı beri kimseden görmemiş olduğu bu iyilik için onlara teşekkür ediyor. (317)

1976: *Zinica Ormanı*
Carlos

insanı yüzüne karşı eleştirir de arkasından överdi.

Öfkeli bir horozun miyop, saplantılı bakışlarıyla bakardı: başkalarından daha uzakları gören keskin, kahverengi gözler; ya hep, ya hiç diyen ufarak bir adam. Gene de sevinçli anlarında çocuklar gibi zıp zıp zıplar ve emir verdiği zaman ricada bulunduğunu sanırsınız.

Carlos Fonseca Amador, Nikaragua devriminin önderi, ormanlarda savaşırken ölmüş.

Bir albay bu haberi, Tomás Borge'nin perişan yattığı hücreye getiriyor.

Birlikte uzun yollardan geçmişlerdi. Carlos'la Tomás, bir zamanlar Tomás'ın Matagalpa'da gazete ve şeker satttığı günlerden

bu yana. Birlikte Sandinista Cephesini kurmuşlardı. Tegucigalpa'da.

"*Öldü,*" diyor albay.

Tomás, "*Yanlışınız var, albay,*" diye karşılık veriyor. (58)

1977: *Managua*
Tomás

Demir bir halkaya bağlanmış, kendi kanıyla pisliğine, kusmuğuna bulanmış, dişleri birbirine vurup duran Tomás Borge, bir kırık kemikler ve çıplak sinirler yığını, yerde yattığı yerden bir dahaki işkence seansını bekleyen bir paçavradır.

Gene de kişiliğinin bu kalıntısı gizli ırmaklara açılarak acının ve deliliğin ötelerine gidebiliyor. Tomás kendini bırakınca bir başka Nikaragua'ya gidiyor. Görebiliyor o yeri.

Darbelerden şişmiş yüzünü örten torbanın altından bile orayı görebiliyor: her bir hastanedeki yatakları, her bir okulun pencerelerini, parklardaki ağaçları görüyor; uykudakilerin gözkapaklarını şaşkın şaşkın kıpırdattıklarını da görüyor; çok eskiden, açlıktan ve tüm ölümcül dertlerden ölmüş olanların şimdi yeni doğan güneşlerce, yeniden uyandırıldıklarını görüyor. (58)

1977: *Solentiname Takımadaları*
Cardenal

Işıltılı aynada kendilerini seyreden balıkçıllar gagalarını kaldırıyorlar. Balıkçı tekneleri dönmeye başlamış bile, arkalarından da kumsalda yumurtlamaya gelen kaplumbağalar yüzmekte.

Ahşap bir kulübede İsa Peygamber balıkçıların sofrasında oturmuş. Kaplumbağa yumurtası, yeni yakalanmış *guapote* ve *kasava* yiyor. Onu aramakta olan orman, kollarını pencerelerden içeriye uzatıyor.

Ernesto Cardenal, Solentiname adalarının keşiş şairi, şiirlerinde bu İsa'nın görkemini övüyor. Davulcu *zanate*'ler, her zaman yoksullar arasında uçan ve kanatlarını göl sularında serinleten bu

yuvasız kuşlar, onun övgülerini söylüyorlar. Balıkçılar da onu yaptıkları resimlerle yüceltiyorlar. Cennet Bağını muştulayan parlak renkli resimler çiziyorlar: herkes kardeş, ne patron var ne de ırgat. En sonunda bir gece balıkçılar, resmini çizdikleri bu Cennet Bağım artık yaratmaya karar veriyorlar ve gölün karşı kıyısına geçerek San Carlos kışlasım basıyorlar.

Karanlıkların içinden baykuş, yaklaşan felaketi haber veriyor: "Puhu... puhu..." Dikta rejimi, Nikaragua'nın dağlarıyla vadilerinde, adalarında Cenneti arayan bu adamlardan birçoğunu öldürüyor. *'Hamur mayalanmıştır, dev somun kabarıyor...'* (6, 77)

Omar Cabezas, Nikaragua'da bir Gerillanın Ölümüne Yas Tutan Dağı Anlatıyor

Bir tek kurşunla, tek bir kurşunla vurulduğu için Tello'yu hiç bağışlamadım... Büyük bir korkuya kapılmıştım ve sanki dağ da korkuyor gibiydi. Rüzgâr dinmiş, ağaçların sallanması durmuştu, yaprak kıpırdamıyordu, kuşlar da ötmez olmuştu. Her şey taş kesilmiş, gelip hepimizi öldürecekleri ânı bekliyordu.

Yola çıktık. Dere yatağından yukarı asker adımıyla yürümeye başladığımızda dağı sarsıyormuşuz gibi oldu; sanki onu kavramış, "Bu kaltak da kim olduğunu sanıyor?" diye soruyorduk.

Tello dağla birlikte yaşıyordu. Onunla seviştiğine, dağın da Tello'dan oğullar doğurduğuna inanıyorum; Tello'nun ölümünden sonra dağın, her şeyin bitmiş, artık kimseye karşı bir sorunu kalmamış, bundan sonra her şey boş ve anlamsızmış gibi bir duyguya kapıldığına... Gelgelelim sonradan, üzerinde yürüyen adamların savaşım azmini gördükçe için için, dünyanın Tello'yla başlayıp bitmediğinin farkına vardı. Tello belki onun oğluydu, canıydı, gizli sevgilisi, kardeşi, kurdu kuşu, taşı, kayasıydı. Tello belki de onun suyu ırmağıydı... ama Tello dünyanın sonu değildi ve Tello'dan sonra bizler geliyorduk, onun bağrında hâlâ bir ateş yakabilecek olan bizler, hepimiz.

(73)

1977: *Brasília*

Makas

Bini aşkın Brezilyalı aydın fikir adamı, sansür karşıtı bir manifestoya imza atıyor.

Geçen yılın Temmuz ayında ordu diktası haftalık *Movimiento* dergisinin, Amerika Birleşik Devletleri'nin Bağımsızlık Bildirgesini yayınlamasını yasaklamıştı, çünkü bu bildirgede ülke halkının, baskıcı hükümetleri değiştirme hakkını ve görevini taşıdığı belirtiliyordu. O günden bu yana sansür şunları yasaklamıştır: Bolşoy Balesi; Rus olduğu için, Pablo Picasso'nun erotik baskıları; erotik oldukları için, Sürrelizmin Tarihi adlı kitap; bölüm başlıklarının birinde 'devrim' sözcüğü geçtiği için, (Şiirde Devrim). (371)

1977: *Buenos Aires*

Walsh

Bir mektupla mektubun çok sayıda kopyasını postaya atıyor. Mektubun kendisini, Arjantin'i yöneten cuntaya. Kopyalarını, yabancı basın ajanslarına. Hükümet darbesinin ilk yıldönümünde bu adam bir tür yakınmalar bildirisi yayınıyor, sarsak adımlarla ölüm dansı yapmaktan başka becerisi olmayan bir düzenin rezaletlerinin dökümü. Alta, imzasıyla numarasını yazıyor (Rodolfo Walsh, Kimlik no. 2845022). Postaneden çıkmış ancak birkaç adım atmıştır ki sıkılan kurşunlarla yere yıkılıyor, yaralı durumda kaldırılıp götürülüyor ve bir daha hiç görülmüyor.

Böyle ürkülerin egemen olduğu yerde onun o çırılçıplak sözleri yüzkarası sayılırdı ve o büyük maskeli balo sürerken böyle sözler elbette tehlike yaratırdı. (461)

1977: *Río Cuarto*

Walsh'ın ve Başkaca Yazarların Yakılan Kitapları Yok Sayılıyor

Ulusal üniversiteye önceki askeri müdahalenin aldığı önlemler

bağlamında, büyüklerimizin çok açık buyrukları uyarınca, antisosyal anlamlı, Arjantin Ulusal Kimliğine aykırı ideolojiler içeren, aşırı Marxist ve bozguncu öğretiler kaynağı olan bütün okunacak materyallerin Kütüphane bölgesinden kaldırılmasıyla ilgili olarak,

Sözü geçen materyaller hiç gecikilmeden, titizlikle yakılmış olduğuna göre, kayıtlarını bu Yükseköğrenim Kurulunun mülkiyetinden düşürmenin uygun olacağından, Rio Cuarto Ulusal Üniversitesi Rektörü,

Rio Cuarto Ulusal Üniversitesinin (Kütüphane bölgesi) mülkiyetinden, aşağıda belirtilen bibliyografyanın tamamını silme kararı almıştır: (Bunu izleyen uzun listede Rodolfo Walsh, Bertrand Russell, Wilhelm Dilthey, Maurice Dobb, Karl Marx, Paulo Freire ve daha başkalarının yapıtları yer alıyor.) (452)

1977: *Buenos Aires*
Plaza de Mayo Anaları

Kendi çocuklarından doğmuş analar, bu trajedinin Grek Korosudurlar. Ortadan kaybolmuş sevdiklerinin fotoğraflarını havaya kaldırarak hükümetin Pembe Sarayının önündeki dikili taşın çevresinde dönüp dolanıyorlar, kışlaların, polis karakollarının, kilise bürolarının çevresinde döndükleri gibi inatla; bunca zamandır, bu kadar çok ağlamaktan kupkuru kesilmiş, varken yok olan ama belki de, -kimbilir?- bir yerlerde hâlâ yaşayan sevdiklerini bunca zamandır beklemekten usanarak her şeyi göze almışlar.

"*Oğlumun yaşadığı inancıyla uyanıyorum,*" diyor birisi, hepsi. "*Saatler ilerledikçe inancım azalmaya başlıyor. Öğle üzeri oğlum gene ölüyor. Akşamleyin canlanıyor; yakında geleceğine inanmaya başlıyorum, sofrada ona yer kuruyorum ama o yeni baştan ölüyor, ben de geceleyin umudumu yitirmiş olarak yatıyorum. Uyandığımda onun yaşadığı içime doğuyor...*"

Deli kadınlar, diyorlar onlara. Olağan zamanlarda onlarla kimse konuşmuyor. Durumlar artık normalleşmiş, dolar ucuzlamıştır, kimi insanlar da öyle. Deli şairler ölüme giderken normal şairler kılıçları öperek suskunluğu övüyorlar. Tam bir normallikle Maliye Bakanı Afrika'da aslan ve zürafa avına çıkıyor, generaller

de Buenos Aires'in kenar mahallelerinde işçi avlıyorlar. Yeni dilbilgisi kuralları, askeri diktayı, *Proceso de Reorganización Nacional* adıyla anmayı zorunlu kılıyor. (106, 107)

1977: *Buenos Aires*
Alicia Moreau

Kimi zaman inancında aşırıya kaçtığı, hiç de gerçekçi olmayan biçimde toplumsal devrim beklentisi içine girdiği oluyor ya da verdiği demeçlerle askeri iktidara ve Roma'daki Papa'ya uluorta ateş püskürüyor. Gene de bu hayat dolu kadının coşkusu olmasa Plaza de Mayo anaları ne yaparlardı? Bunca kayıtsızlığın ve alaya alınmanın onların cesaretini kırmasına Alicia asla izin vermiyor. "*İnsan her zaman bir şeyler yapabilir,*" diyor onlara. "*Birlikte. Herkes kendi başına mı, hayır. Hadi bakalım... mutlaka...*"

Bastonunu kavradığı gibi ilk ileri atılan o oluyor.

Alicia Moreau neredeyse yüz yaşında. Sosyalistlerin yalnızca su içip yalnızca *Enternasyonal*'i söyledikleri günlerden beri mücadelenin içinde. Sayısız mucizelerle ihanetlere, doğum ve ölümlere tanık olmuş; şu sırada hangi derdi olursa olsun, inanmanın ömre bedel olduğuna inanmayı sürdürüyor. Şimdi de tıpkı yüzyılın başlangıcında, Buenos Aires'in işçi barrio'larında, sabun sandıkları üzerinde, kırmızı bayraklar altında demeçler verdiği, And Dağlarını katır sırtında, geç kalmamak için hayvanı mahmuzlayarak geçip feminist kongrelere katıldığı günlerdeki gibi hayat dolu. (221)

1977: *Buenos Aires*
Bir Krupiyenin Portresi

Arjantin diktasının Maliye Bakanı, özel girişime sofuca gönül vermiş biridir. Bu konuyu Pazar Ayinleri sırasında, kilisede diz çökmüşken düşündüğü gibi hafta arasında, Askeri Okulda ders verirken de düşünüyor. Bununla birlikte doğru olanı yaparak sahibi olduğu şirketin başından çekiliyor ve şirketi cömert bir jestle, değerinin on katına, devlete satıyor.

Generaller ülkeyi kışlaya çevirmişler, Bakan da kumarhaneye çeviriyor. Arjantin'i sel gibi dolar ve tüketim malı basıyor. Gün, cellatın günü olduğu kadar üçkâğıtçının ve el-çabukluğu-marifetçinin de günüdür. Generaller ülkeye, çenesini kapayıp söz dinlemesini emrederken bakan da spekülasyon ve tüketim yapmasını buyuruyor. Emeğiyle çalışan herkes enayi, protestoya kalkışan herkes bir cesettir. Ücretleri yarıya kırpmak ve başkaldıran emekçileri sıfıra indirmek için bakanımız orta sınıflara tatlı, gıcır kıyaklar geçiyor, onlar da Miami'ye uçuyor ve yığın yığın son moda araç gereçler, mutfak ve ev aletleriyle dönüyorlar. Her gün gerçekleşen kıyımların karşısında ise insanlar omuz silkiyorlar: "*Herhalde bir şeyler yapmışlardır. Mutlaka iyi bir nedeni vardır.*"

Ya da ıslık çalarak başka yana bakıyorlar: "*Aman, sakın bulaşma.*" (143)

1977: *Caracas*
Gereksiz İnsanların Gidişi

Bilici, Caracas'ın Calle Real de Sabana Grande'si üstündeki bir kahvede konuşmuştu. Alev gözlü bir uzaylı bir an için gözükmüş ve ağustosun belirli bir pazarında gazaba gelen denizin, dağları yararak kenti ortadan sileceğini bildirmişti.

Din adamları, büyücüler, yıldız bilimcileri ve yıldız bakıcıları kaç kez, ortada kaygılanacak bir şey olmadığını söyledilerse de paniğin yayılmasını, Caracas'ın barrio'larında top gibi yuvarlanıp gitmesini önleyemediler.

Dün, sözü edilen Pazar günüydü. Cumhurbaşkanı polise, kenti ele almasını emretti. Bir milyonu aşkın Caracaslı, pılı pırtılarını sırtlarına vurup birbirlerini çiğneyerek kaçmaya başlamışlardı. Caracas'ta kalan otomobillerin sayısı insanlardan çoktu.

Bugün pazartesi, kaçkınlar dönmeye başladı. Deniz her zamanki yerinde duruyor, dağlar da öyle. Vadinin içinde Caracas, varolmayı sürdürüyor. Böylece bu petrol merkezi, korkak hemşerilerine yeniden kavuşuyor. İnsanlar özür dilercesine geri geliyorlar, çünkü gereksiz ve fazlalık olduklarını, dünyanın bacak değil tekerlek dünyası olduğunu artık öğrendiler. Caracas, güç sahibi otomobillerine aittir, karşı kaldırıma geçeceğim diye makineleri kızdır-

mayı göze alanlara değil. Kendilerinin olmayan bir kentte yaşamaya yazgılanmış bu insanlar ne yaparlardı, María Lionza onları korumasa ve José Gregorio onlara şifa vermese? (135)

María Lionza

Göğüsleri Caracas merkezinde yükseliyor ve çırılçıplak, keşmekeşin üstünde hüküm sürüyor. Caracas'ta, bütün Venezuella'da, María Lionza bir tanrıçadır.

María Lionza'nın sarayı başkentten çok uzaklarda, Sorte silsilesindeki bir dağın üstündedir. Bu dağın yamacına serpilmiş duran kayalar eskiden María'nın âşıklarıymış; bir gecelik sevişmenin bedelini, nefes alan kayalara dönüşmekle ödemişler.

Barınakta Simón Bolívar'la Nazareth'li İsa, María için çalışıyorlar. Ona yardımcı olan üç de sekreter var: biri siyah, biri Kızılderili, biri beyaz. Bunlar, kolları meyve, koku ve iç çamaşırı gibi armağanlarla yüklü olarak gelen inanmış ziyaretçilerle ilgileniyorlar.

María Lionza, hem Tanrının hem de Şeytanın korktukları ve istedikleri bu evcilleşmemiş kadın, cennet ve cehennem güçlerini elinde tutuyor. Mutluluk da verebiliyor, mutsuzluk da; içinden gelirse kurtarıcı oluyor, içinden gelirse fırtınalar koparıp gürlüyor. (190, 346)

José Gregorio

Bâkirlerin en bâkiri, María Lionza'nın beyaz sekreteri. Doktor José Gregorio Hernández, tenin baştan çıkarıcılığına hiçbir zaman kapılmamış. Ona imalar yaparak yaklaşmak isteyen kadınların hepsi, sonunda gözyaşlarına boğularak manastırlara kapanmışlar. Bu erdemli Yoksullar Hekimi, bu Tıp Havarisi, yaşamını, hiç yenilgiye uğramadan, 1919'da noktaladı. El değmemiş bedenini, o mutlu günlerde Caracas'ta salyangoz hızıyla dolaşan iki, üç otomobilden biri acımasızca ezdi. Ne var ki José Gregorio'nun mucizeli elleri ölümünden sonra da reçete yazıp ameliyatlar yapmayı sürdürdü.

María Lonza'nın barınağında José Gregorio halkın sağlık sorunlarıyla haşır neşir. Hastaların çağrısı üzerine öbür dünyadan dönüp gelmediği bir kez bile görülmemiş. Kravat ve şapka takan tek ermiş odur. (363)

1977: *Graceland*
Elvis

Bir zamanlar onun sol bacağını sallayışı, çığlıklara yol açardı. Dudakları, gözleri, yanaklarındaki favoriler birer cinsel organdı.

Şimdi bıngıl bir yağ topuna dönüşmüş. Elvis Presley, rock'n' roll'un devrik kralı, yatağında yattığı yerden gözlerini altı televizyon ekranı arasında dolaştırıyor. Tavandan asılı duran televizyonların her biri ayrı bir kanala ayarlanmış. Uykuyla düş arasında, her zaman uyanıktan çok uyur durumda Elvis hoşuna gitmeyen imgelere elindeki boş tabancayla ateş ediyor, şrık, şrık, şrık. Gövdesinin yağlı hamur tulumunun barındırdığı ruh, kodein, morfin, Valium, Seconal, Placidyl, Quaalude, Nembutal, Valmid, Demerol, Elavil, Aventyl, Carbrital, Simutab ve Amytal'den yapılmadır. (197, 409)

1978: *San Salvador*
Romero

Başpiskopos kadına bir koltuk gösteriyor. Marianela ayakta konuşmayı yeğliyor. Her zaman başkaları için gelir buraya. Ama bugün kendisi için gelmiş. Marianela, El Salvador'un işkenceden geçmişlerinin ve ortadan yitmişlerinin avukatı, bu kez başpiskopostan, insanın bedenini kaynak ocağıyla yakan yüzbaşı –Yüzbaşı Yalaz– D'Aubuisson'un ya da dehşet uzmanı olan bir başka subayın kurbanlarından biri için dayanışma istemeye gelmiş değildir. Başka herhangi birinin sorgulanması ya da suçlanması konusunda yardım istemeye de gelmemiştir. Bu kez başpiskoposa söyleyecek kişisel bir sözü var. Elinden geldiğince yumuşatarak din adamma, polislerin kendisini kaçırıp bağladıklarını, dövüp söverek anadan doğma sövdüklerini... ve ırzına geçtiklerini anlatıyor. Ağlamadan, heyecanlanmadan, her zamanki serinkanlılığıyla anlatıyor bunu, gel-

gelelim Başpiskopos Arnulfo Romero, Marianela'nın sesinde bundan önce bu nefret titreşimlerini, tiksinti yankılarını, öç çağrılarını hiç duymamıştır. Marianela sustuğu zaman, şaşkınlığa uğramış olan başpiskopos da sessiz kalıyor.

Uzun bir sessizlikten sonra kadına, kilisenin asla nefret duyguları beslemediğini açıklamaya başlıyor; kilisenin kimseyi düşman bellemediğini, Tanrıya karşı işlenen tüm suçlarla hainliklerin göksel bir düzenin parçası olduğunu, suç işleyenlerin de kardeşlerimiz olduğu için dualarımızı hak ettiklerini, bize kötülük edenleri bağışlamamız, acı çekmeyi kabullenmemiz gerektiğini ve... Başpiskopos Romero birden susuyor.

Gözlerini yere indirip başını kollarına gömüyor. Başını, bütün duyduklarını yadsırcasına sarsarak, "*Yok,*" diyor. "*Bilmek istemiyorum.*"

"*Bilmek istemiyorum,*" diyor ve sesi bir hıçkırıkla çatlıyor.

Her an öğüt ve avuntu vermeye hazır olan Başpiskopos Romero, evsiz barksız, kimsesiz bir çocuk gibi ağlamaktadır. Her zaman çevresine güvence, her şeyi bilip her şeyi kucaklayan tarafsız bir Tanrının güvencesini veren Başpiskopos Romero kuşkuya kapılmıştır.

Romero kuşkular içinde ağlarken Marianela onun başını okşuyor. (259, 301)

1978: *La Paz*
Beş Kadın

"Esas düşman nedir? Askeri dikta rejimi mi? Bolivya burjuvazisi mi? Emperyalizm mi? Hayır, compañero'lar. Size yalnızca şu kadarını söyleyim. Bizim esas düşmanımız korkudur. Onu içimizde taşıyoruz."

Catavi teneke madenlerinde Domitila böyle konuşmuş, sonra yanında dört kadın ve yirmiyi aşkın çocukla başkente gelmişti. Noel Gününde açlık grevini başlattılar. Bu işi başaracaklarına kimse inanmıyordu. Hatta durumu gülünç bir şaka yerine koyanlar bile vardı: "Ne yani, beş kadın koca diktatörlüğü mü yıkacak?"

Onlara ilk katılan Papaz Luis Espinal oluyor. Derken, göz açıp kapayana dek Bolivya'da kendilerini açlığa mahkûm edenle-

rin sayısı bin beş yüzü buluyor. Doğduklarından beri zaten açlığa talim etmiş olan kadınlar suya, '*piliç*,' tuza, '*pirzola*' diyor ve kahkahayla karın doyuruyorlar. Bu arada açlık grevi yapanların sayısı artıyor... üç bin, beş bin... ve sonunda yemek yemeyi ve çalışmayı bırakmış olan Bolivyalıların sayısı artık bilinemez oluyor ve açlık grevinin yirmi üçüncü gününde insanlar sokaklara dökülüyor. Artık onları hiçbir şey durduramıyor.

Beş kadın, askeri dikta rejimini devirmişlerdir. (1)

1978: *Managua*
'Domuz Ahırı'

Nikaragualıların Ulusal Saraya yakıştırdıkları addır. Bu Partenon özentisinin ilk katında senatörler ahkâm keser, ikinci katta da milletvekilleri.

Bir ağustos gününün öğle saatinde Eden Pastora ve María Téllez önderliğindeki bir avuç gerilla Domuz Ahırını basıyor ve Somoza'nın tüm millet meclisi üyelerini üç dakika içinde tutsak alıyorlar. Onları serbest bıraktırmak için Somoza'nın tutuklu Sandinista'ları serbest bırakması yeterlidir. Halk, gerillaları alkışlamak için yollara diziliyor.

Bu, sürekli savaşla geçen bir yıl olmaya başlamıştır. Savaşı, gazeteci Pedro Joaquín Chamorro'yu öldürterek Somoza başlattı. Öfkeden kuduran halk o saat, diktatörün çok sayıdaki işyerinin birçoğunu yaktı. Birleşik Devletler'e kan ihraç eden zengin Plasmaféresis Inc. şirketi alevler içinde kül oluyor. Halk, vampirin kendisini, yüreğine kazık saplanarak geceden daha karanlık bir yere gömünceye kadar savaştan vazgeçmeyeceğine yemin ediyor.

(10, 460)

Tachito Somoza'nın Fikir İncisi

Ben bir işadamıyım, ama alçakgönüllü. (434)

1978: *Panama City*
Torrijos

General Omar Torrijos, tarihe *girmek* istemediğini söylüyor. O, yüzyılın başlarında Birleşik Devletlerce çalınan Kanal Havzasına *girmek* istiyor, yalnızca. Bu yüzden dünyayı dolaşıyor, ülke ülke, hükümet hükümet, platform platform. Moskova ya da Havana'nın hizmetinde olmakla suçlandığı zaman Torrijos gülüyor. Her halk kendi baş ağrısına karşı kendi aspirinini yutar, diyor. Ama işi oraya vardırırsanız, diye ekliyor, ben *Castrista*'larla, *castrati*'lerle geçindiğimden daha iyi geçinirim.

En sonunda kanalın parmaklıkları düşüyor. Dünyanın baskı yapması üzerine U.S., kanalı ve çevresini saran yasak havzayı adım adım Panama'ya geri vermeyi kabul eden bir antlaşma imzalıyor.

"*Böylesi daha iyi!*" diyor Torrijos rahat bir soluk alarak. Onu, olanca donanımıyla kanalı havayı uçurmak gibi tatsız bir zahmetten kurtarmışlardır. (154)

1979: *Madrid*
Çağrısız Konuklar, Tanrının Sessiz Sedasız Sindirimini Engelliyor

Madrid'deki büyük bir kilisede yapılan özel bir ayinle Arjantin'in bağımsızlığının yıldönümü kutlanıyor. Okyanusun karşı kıyısında, Arjantin'in vatan, din ve benzeri geleneklerini korumak için canla başla uğraşan diktatörlüğün büyükelçisi General Leandro Araya, ayine diplomatlar, büyük işadamları ve askerler çağırmış.

Pencerelerin renkli camlarından süzülen parlak ışıklar hanımefendilerle beyefendilerin yüzlerini ve son moda giysilerini aydınlatıyor. Bu gibi pazar günlerinde Tanrı, bel bağlanmaya layıktır. Çok seyrek olarak çekingen bir öksürük sessizliği süslerken papaz ayini yönetiyor; sonsuzluğun, ölümsüzlüğün tedirgin edilemez sessizliği, Tanrının seçkin kullarının sonsuzluğu ve de ölümsüzlüğü.

Komünyon dakikası gelip çatmıştır. Korumalarının halkasıyla kuşatılmış olarak Arjantin Büyükelçisi sunağa yaklaşıyor. Diz çöküyor, gözlerini yumup dudaklarını aralıyor. O anda, birden açı-

lan beyaz mendillerin hışırtısı duyuluyor: sıra aralarındaki bütün yollardan sunağa doğru yürümekte olan kadınlar beyaz mendilleri başlarına bağlıyorlar. Plaza de Mayo Anaları, pamuklu giysileri hışırdayarak usul usul ilerliyorlar ve gelip büyükelçiyi kuşatan korumaları kuşatıyorlar. Ve sonra gözlerini elçiye dikip bakıyorlar, öylece bakıyorlar. Büyükelçi gözlerini açıyor, kirpiklerini bile kırpıştırmadan kendine bakmakta olan bütün bu gözlere bakıyor ve yutkunuyor; papazın eli ise havada donup kalmıştır, parmaklarının arasında İsa'nın bedenini simgeleyen ekmek lokmasıyla birlikte.

Kilisenin içi bu kadınlarla ağız ağıza dolmuş. Bu tapınağın içinde ne melaike kalmış şimdi ne de tüccar; varsa yoksa bu çağrısız kadınlar kalabalığı; siyahlar giyinmiş, başlarında beyaz mendillerle hepsi sessiz ve hepsi de dimdik ayakta. (173)

1979: *New York*
Bankacı Rockefeller, Diktatör Videla'yı Kutluyor

Ekselansları Jorge Rafael Videla
Arjantin Cumhurbaşkanı
Buenos Aires, Arjantin

Sayın Başkan,

Arjantin'e yaptığım son ziyaret sırasında vakit ayırıp beni kabul ettiğiniz için size çok minnet borçluyum. Ülkenize yedi yıldır gitmemiş olduğum için hükümetinizin şu son üç yılda gerek terörizmi denetim altına almak gerekse ekonomiyi güçlendirmek konusunda almış olduğu mesafeyi görmek bana yürek verdi. Başarmış olduklarınızdan ötürü sizi kutlarken, gelecekte yapacaklarınız için de başarılar dilerim...

En sıcak ve içten temennilerle.

David Rockefeller (384)

1979: *Siuna*
Bir Nikaragua İşçisinin Portresi ·

José Villarreina, evli, üç çocuk babası. Otuz yıl önce Başkan Zelaya'yı devirmiş olan Kuzey Amerikan Rosario Madencilik Şirketi için çalışıyor. 1952'den bu yana Villarreina, Siuna kazılarında topraktan altın kazımakta, gene de ciğerleri henüz tam anlamıyla çürüyüp foslamış değil.

3 Temmuz 1979'da, öğleden sonra saat 1.30'da Villarreina, maden bacalarının birinden dışarı bakayım derken maden yüklü bir araba kafasını koparıyor. Otuz beş dakika sonra şirket, İş Yasasının 18, 115 ve 118 no.lu maddeleri uyarınca, kontratının gereklerini yerine getirmediği için işine son verildiğini Villarreina'ya bildiriyor. (362)

1979: *Bütün Nikaragua'da*
Toprak Bel Veriyor

ve bundan önceki bütün zelzelelerin hepsinden daha korkunç sallanıyor. Uçaklar uçsuz bucaksız vahşi ormanlarm üzerine napalm yağdırıyor ve barikat ve siperlerle çizgilenmiş kentleri bombardıman ediyor.

Sandinista'lar León'u, Masaya'yı, Jinotega, Chinandega, Estelí, Carazo, Jinotepe'yi ele geçiriyor.

Somoza, Uluslararası Para Fonu IMF'nin onaylamış olduğu altmış beş bin dolarlık kredinin açılmasını beklerken Nikaragua'da Sandinista'lar ağaç ağaç, ev ev çarpışmakta. Yüzlerini mendil ve maskelerle gizlemiş gençler tüfek ve palalarla, sopa ve taşlarla saldırıya geçiyorlar; sırasında oyuncak bir tabanca bile etkili olabiliyor.

Kızılderililerin dilinde, yanan kent, anlamına gelen Masaya kentinde, kundaklama tekniklerinde birebir olan savaşçılar su borularını top güllesine dönüştürüyor ve temas sırasmda patlayan bir tür fünyesiz bomba icat ediyorlar. Yaşlı kadınlar kurşunlarm arasından kendilerine yol açarak dolaşıyor ve ellerindeki koca koca torbalara doldurulmuş bombaları, ekmek somunu imişçesine dağıtıyorlar. (10, 238, 239, 320)

1979: *Nikaragua'nın Her Köşesinde* Toparlanın Ey Ahali

Dağıtmayın, en büyüğü gelip çattı, bok şuramıza kadar çıktı gayrı, kıyamet koptu, ateşimiz başımıza vurdu; el yapısı silâhlarla tanklara karşı dövüşüyoruz, zırhlı araç ve uçaklara karşı, hadi bakalım, herkes davransın, bu andan sonra kaytarmaca yok, bu bizim savaşımız, sahici savaş, öldürürken ölmezsen ölürken öleceksin, verirsek el ele, çarpışırız oynaya güle, haydi, hep birlikte gayrı, HALK biziz. (10, 238, 239)

Tachito Somoza'nın Günlüğünden

1979
12 Temmuz Perşembe
Sevgi

1979: Managua "Turizm Özendirilmeli"

diye buyuruyor diktatörümüz, Managua'nın doğusunda hava kuvvetlerince ateşe verilmiş yoksul barrio'lar cayır cayır yanarken.

Somoza yeraltındaki sığınağından -kocaman bir beton ve çelik dölyatağı- ülkeye hükmediyor. Hiçbir şey işlemiyor bu sığınağa, ne bombaların gümbürtüsü ne insanların çığlıkları; kusursuz sessizliği hiçbir şey bozmuyor. Burada insan ne bir şey görüyor, ne bir koku alıyor. Somoza epey var ki bu sığınakta yaşamakta, Managua'nın tam göbeğinde olmakla birlikte Nikaragua'dan olabildiğince uzakta. Ve bu sığınakta Somoza şimdi Fausto Amador'la birliktedir.

Fausto Amador, Carlos Fonseca Amador'un babasıdır. Sandinista Cephesinin kurucusu olan oğul, yurtseverlikten anlardı; Orta Amerika'nın en zengin adamı adına genel yöneticilik yapan baba, paradan anlıyor.

Aynalar ve plastik çiçeklerin ortasında bir kompütürün başına geçerek Somoza, Fausto Amador'un yardımıyla, sahip olduğu ve tüm Nikaragua'nın mutlak yağmalanması anlamına gelen işletmelerin tasfiyesini hazırlıyor.

Sonradan Somoza telefonda, "*Gitmiyorum,*" diyor. "Beni buradan atamazlar." (10, 320, 460)

1979: *Managua*
Somoza'nın Torunu

Onu bal gibi atıyorlar oradan, o da gidiyor. Gün ağarırken Somoza Miami'ye giden bir uçağa biniyor. Bu son günlerde Amerika Birleşik Devletleri onu terk etmiştir ya, o Birleşik Devletleri terk etmiyor: "*Kalben her zaman bu büyük ulusun bir parçası olacağım.*"

Somoza, yanma Merkez Bankasının külçe altınlarını, sekiz tane parlak renkli papağan ve babasıyla ağabeysinin tabutlarını alıyor. Veliaht prensinin yaşayan bedenini de birlikte götürüyor.

Hanedan kurucusunun torunu Anastasio Somoza Portocarrero, komuta ve hükümet etme sanatlarını Birleşik Amerika'da öğrenmiş olan şişman yapılı bir askerdir. Nikaragua'da kurmuş ve bugüne değin yönetmiş olduğu Temel Piyade Yetiştirme Okulu, tutukluları sorgudan geçirmede uzmanlaşmış –ve de işinde ehil olmakla ünlü– bir genç subaylar grubudur. Ellerinde cımbız ve kaşıklarla bu delikanlılar, köklere zarar vermeksizin tırnak söker, kapakları incitmeksizin göz çıkarırlar.

Somoza aşireti sürgüne giderken Nikaragua'da Augusto César Sandino, kurşuna dizildikten yarım yüzyıl sonra bir çiçek yağmurunun altında ülkeyi dolaşıyor. Bu ülke çıldırmış; kurşun suda yüzerken mantarlar batıyor, ölüler mezarlıktan ve kadınlar mutfaktan dışarı uğruyor. (10, 332, 460)

1979: *Granada*
Komutanlar

Arkalarında bir uçurum, önlerinde, iki yanda, saldırıya geçmiş silâhlı bir halk. Granada kentindeki La Pólvora kışlası, diktatörlüğün son kalesi, düşmek üzeredir.

Kışlanın komutanı olan albay, Somoza'nın kaçtığını duyunca makinelilerin susturulmasını buyuruyor. Sandinista'lar da ateşi kesiyorlar.

Az sonra kışlanın demir kapısı açılıyor, elinde beyaz bir bayrak sallayarak albay görünüyor. "*Ateş etmeyin.*"

Albay karşı kaldırıma geçiyor. "*Komutanınızla görüşmek istiyorum.*"

Yüzlerden birini örten mendil düşüyor. "*Komutan benim,*" diyor Mônica Baldonato, askerlerin lideri olan Sandinista kadınlarından biri.

"*Nee?*"

Albayın, bu kibirli maçonun ağzından, ordu kurumu ses vermiştir, yenilmiş gene de başı dik. Pantolonun erkekliği, üniformanın onuru.

"*Ben kadın kasmına teslim olmam,*" diye gürlüyor albay.

Sonra teslim oluyor.

1979: *Nikaragua'nın Her Köşesinde*
Doğuş

Nikaragua, yıkıntılar arasında yeniden doğalı ancak birkaç saat olmuş: savaşın yağmalanmış harabelerinde yeni yeşeren bir filiz. Ve ateş kokan havaları, Yaradılışın ilk sabahının çın çın öten ışığı doldurmuş.

1979: *Paris*
Darcy

Sorbonne Üniversitesi, Darcy Ribeiro'ya Doktor Honoris Causa payesini layık görüyor. '*Başarısızlıklarımın değerine sığınarak kabul ediyorum,*' diyor Darcy.

Darcy, antropolog olarak başarısız kalmıştır, çünkü Kızılderililer hâlâ kıyıma uğratılmaktadır. Üniversite rektörü olarak başarısız kalmıştır, çünkü üniversitesinin değişime uğramasını istediği gerçekler değişmemekte inat etmiştir. Kara cahilliğin çoğalmaktan bir türlü vazgeçmediği bir ülkede Eğitim Bakanı olarak başarı-

sız kalmıştır. Tarım reformu yapmaya ve yabancı sermayenin yamyamca eğilimlerini denetim altında tutmaya çalışmış, ama becerememiş bir hükümetin üyesi olarak başarısız kalmıştır. Tarihin kendi kendini yinelemesine yasak getirmeyi düşleyen bir yazar olarak başarısız kalmıştır.

İşte onun başarısızlıkları. İşte ona onur veren şeyler. (376)

1979: *Santiago de Chile*
İnatçı İnanç

General Pinochet, Mapuche Kızılderililerine özel mülkiyet zorunluğu dayatan bir genelgenin altına imzasını basıyor. Hükümet, Kızılderililerin kamu malı saydıkları yerleşim yerlerini parsellemeye usluca razı olanlara para, tohum ve çit sözü veriyor. Razı olmazlarsa parsellenmeyi zorla kabul etmek durumunda kalacakları konusunda onları uyarıyor.

Açgözlülüğün insan yaradılışının bir parçası olduğuna ve Tanrının böylesini uygun gördüğüne inanan ilk kişi Pinochet değildir. Çok, çok eskiden conquistador Pedro Valvidia da, Şili yerlilerinin yerleşim yerlerini parçalara ayırmaya çalışmıştı. O gün bugündür Kızılderililerin her şeyleri: kılıç ve ateşle ellerinden alınmıştı, her şeyleri; toprak, dil, din, gelenek ve görenekler. Gel gör ki Kızılderililer, onca kuşatılmış, yoksulluk kapanına kısılmış, onca savaş ve dolandırıcılıktan bitkin düşmüş olmalarına karşın gene de dünyanın paylaşılan tek bir yuva olduğuna inanmakta direniyorlar.

1979: *Chajul*
Guatemala'da Başka Türlü Bir Siyasal Eğitim

Patrocinio Menchû, Chimel köyünde doğmuş Maya-Quiché Kızılderilisi, baskı altındaki topluluğunun topraklarını ana-babasıyla birlikte savunuyor. Ana-babasından o, yükseklerde ayağı kaymadan yürümesini öğrenmiş, güneşi eskil geleneklere göre selâmlamasını, toprağı temizleyip gübrelemesini ve sonra canıyla korumasını.

Şimdi ise Patrocinio, ordu kamyonlarının halka göstermek için Chajul'a taşıdığı mahkûmlardan biridir. Suratı dayaktan şişmiş olduğu, gözlerinden, dilsiz ağzıyla tırnaksız parmaklarından kanlar aktığı halde kızkardeşi Rigoberta onu tanıyor.

Törende beş yüz asker –Kızılderililer de var aralarında, başka bölgelerden gelme Kızılderililer– nöbet tutuyor. Chajul'un bütün ahalisi meydanda toplanıp bir halka çevirmeye ve töreni izlemeye zorlanıyor. Rigoberta da seyretmek zorundadır, herkes gibi, içinde sessiz, ıslak sövgüler kabara kabara. Yüzbaşı tutsakların anadan doğma, kırık dökük, lime lime ama hâlâ canlı bedenlerini sergiliyor ve bunların Guatemala'da kargaşa çıkarmak için gelmiş Kübalılar olduklarını söylüyor. Herbirinin hak kazandığı cezaların ayrıntılarını seyircilere göstererek bağırıyor:

"İyi bakın da gerillalar nelerin beklediğini görün!"

Sonra tutsakları gazyağına bulayıp ateşe veriyor.

Patrocinio Menchú henüz taptaze bir mısır fidanıydı. Ekileli ancak on altı yıl olmuştu. (72)

Mayalar Dünyaya Gelen Her Çocuğu Toprağa Ekerler

Dağ doruklarında yaşayan Guatemela Kızılderilileri göbek bağını toprağa gömerek yeni doğan çocuğu Yanardağ Dede ile Toprak Ana'ya, Güneş Baba ile Ay Nine'ye tanıtır ve onu tehlike ve yanılgılardan esirgemeleri için, güçleri sınır tanımayan bu akrabalara yakarırlar.

'Bizi sulayan yağmurlarla tanıklığımızı yüklenen rüzgârların huzurunda, bizler ki sizlerin birer parçanızız, bu yeni çocuğu, bu yeni companero'yu bu toprağa ekiyoruz...'

1980: *La Paz*
Kokoraksi

General Luis García Meza, bir buçuk yüzyıllık Bolivya tarihinin 189'uncu hükümet darbesinin sorumlusu, Şili'deki gibi serbest

ekonomi sistemi kuracağını ve Arjantin'deki gibi bütün aşırı uçları temizleyeceğini bildiriyor.

Meza'nın sahneye çıkmasıyla birlikte kokain tacirleri devlete el koyuyor. Meza'nın çiçeği burnunda İçişleri Bakanı Albay Luis Arce Gómez zamanını ve enerjisini uyuşturucu kaçakçılığı yapmak ve Dünya Antikomünist Birliğinin Bolivya Bölümünü yönetmek arasında bölüştürüyor. '*Marxizm kanserinin kökü kazınana dek,*' asla ama asla rahat yüzü görmeyeceğini söylüyor.

Askeri hükümet perdeyi açmak niyetine, ilk olarak, Gulf Benzin Şirketiyle kırk haramilerinin düşmanı, gizlenen kirliliklerin amansız takipçisi Marcelo Quiroga Santa Cruz'u bir suikasta kurban ediyor. (157, 257)

1980: *Santa Ana de Yacuma*
Çağımızda Bir İşadamının Portresi

Silâhını çekmeden ateşler, hem kurşun hem rüşvet sıkarak. Belinde altın bir tabanca, ağzında altın bir gülüş. Korumaları teleskoplu makineli tüfek taşır. Yeni İçişleri Bakanının kardeş çocuğu ve iş arkadaşı olan Roberto Suárez'in füze donanımlı on iki savaş uçağı ile her sabah erken erken, Bolivya'nın vahşi ormanlarından kokain macunu yüklenmiş olarak havalanan otuz kargo uçağı var. Ayda bir ton ihracat yapıyor.

"*Hayat felsefem,*" diyor Roberto, "*İyilik yapmaktır.*"

Bolivya ordusuna verdiği paranın, ülkenin dış borçlarını karşılamaya yeterli olduğunu ileri sürüyor.

Bütün başarılı Latin Amerikan işadamları gibi Roberto da kazancını İsviçre'ye yollayıp bankaların sırdaşlığına emanet ediyor. Ama doğum yeri olan Santa Ana de Yacuma'nın anacaddesini döşetmiş, kiliseyi onarmış, dul ve öksüzlere dikiş makineleri hibe etmiş. Yolu düşüp oraya uğradığında, zar attığı, horoz dövüşüne gittiği zaman, binlerce dolarına oynuyor.

Roberto Suárez dev çapında bir çokuluslu girişimin başlıca Bolivyalı kapitalistidir. Bir koko yaprağının değeri, macuna dönüşüp ülkeden çıkarken, onun ellerinde ona katlanıyor. Sonradan, toza dönüştüğü ve kullanıcının burnuyla buluştuğu zaman fiyat iki yüze katlanacaktır. Yoksul bir ülkenin ürettiği bütün hammadde-

ler gibi koka da aracıların ceplerini dolduruyor; en iyi dolan cepler de onu toza dönüşmüş beyaz tanrıça haliyle tüketen zengin ülkedeki aracıların cepleridir. (157, 257, 439)

Beyaz Tanrıça,

tapılan kutsal varlıkların en pahalısıdır. Altından beş kat pahalı. Birleşik Amerika'da on milyon sofu onun için öldürmeye ve ölmeye razı, özlem ve istekle yanıp tutuşurlar. Onun saf kar tozundan yapılma ışıltılı sunağının dibine otuz trilyon dolar sererler. Sonunda o, kendine tapmanları mahvedecektir, nitekim daha başlangıçta ruhlarını çalmıştır; buna karşılık lütfedip onları bir an için süpermen yapmayı önermektedir. (257, 372)

1980: *Santa Marta*
Marihuana

U.S.'deki marihuana kullanan kişinin satın aldığı her bir dolarlık düşten, Kolombiya'da bu marihuanayı yetiştiren campesino'nun eline zar zor bir sent anca kalır. Geri kalan doksan dokuz sent ise taşıyıp satanlara kalır ki bunların Kolombiya'da bin beş yüz havaalanı, beş yüz uçağı ve yüz gemisi vardır.

Uyuşturucu mafioso'su, Santa Marta ve Medellín gibi kentlerin eteklerinde, göz kamaştıran malikânelerde yaşarlar. Ön bahçelerinde, granit kaideler üstünde, ilk operasyonlarında kullandıkları küçük uçakları sergilemekten hoşlanırlar. Çocuklarını altın beşiklerde pışpışlar, sevgililerine altın tırnaklar armağan eder, yüzük parmaklarıyla boyun bağlarına araba farları kadar gösterişsiz elmaslar takarlar.

Mafiosi'lar adamlarını durup durup '*ayıklamak*' huyundadırlar. Dört yıl önce uyuşturucu tacirlerinin en sevileni olan Lucho Baranquilla'yı bir Santa Marta sokağının köşesinde makineliyle biçtiler. Caniler sonradan cenaze törenine yürek biçimi bir çelenk yolladılar ve ölmüş adamın ana plazada bir heykelini dikmek için bağış topladılar. (95, 406)

1980: *Santa Marta*
Ermiş Agatón

Luis Barranquilla'nın arkasından ağlayan çok oldu. Onun yaptırmış olduğu oyun bahçesinde oynayan çocuklar yasını tuttular, kanadının altına aldığı dul ve yetimler, elinden ekmek yiyen polisler de öyle. Uzun lafın kısası, onun verdiği borçlar ve yaptığı bağışlar sayesinde yaşayan Santa Marta kenti tümden ağladı. Ermiş Agatón da gözyaşı döktü onun için.

Ermiş Agatón ayyaşların koruyucu ermişidir. Karnaval Pazarı oldu mu, Kolombiya kıyı şeridindeki tüm ayyaşlar Santa Marta'nın eteğindeki küçük Mamataco köyüne akın ederler. Orada Ermiş Agatón'u kilisesinden çıkarır ve açık saçık şarkılar söyleyip üzerine, tam onun gönlünce, içkiler fışkırtarak, sokak sokak dolaştırırlar.

Ne var ki ayyaşların gezdirdikleri şey, İspanya'dan getirtilmiş ak sakallı, düzmece bir ermişten başka bir şey değildir. Bir Kızılderili yüzü taşıyan ve hasır şapka giyen sahici Ermiş Agatón'u yarım yüzyıl önce içki düşmanı bir papaz, cübbesinin altına saklayıp kaçırmıştı. Tanrı o papazı cüzamla cezalandırdı, onunla birlikte giden çömezin de gözlerini şaşı etti, ama sahici Ermiş Agatón'u ırak Sucre köyünde bıraktı.

Geçenlerde, Ermişe geri dönmesi için yalvarmak amacıyla Sucre'ye bir heyet gitti. "*Sen gideli artık hayatımızda ne keyif kaldı ne de mucize,*" dediler ona.

Gel gör ki Ermiş Agatón dönmeye razı gelmiyor. Santa Marta'ya geri dönmezmiş artık, çünkü orada onun can dostu Lucho Barranquilla'yı öldürmüşler.

1980: *Guatemala City*
Haberler

İspanyol Büyükelçiliğinin içinde yaşayanlarla birlikte ateşe verilmesini buyuran, Guatemala'nın Cumhurbaşkanı, General Ro-

meo Lucas García idi. Bu bildiri, Panama'dan sığınma hakkı istedikten sonra bir basın toplantısı düzenleyen, İçişleri Bakanlığı resmi sözcüsü Elías Barahona'nın ifadesidir.

Barahona'nın dediğine göre General Lucas García, polis bombalarıyla diri diri kavrulan otuz dokuz kişinin ölümlerinden şahsen sorumludur. Yangın kurbanlarının arasında, Quiché havzasındaki kıyımları sessizce protesto etmek için Elçiliği silâhsız işgal eden 27 Kızılderili önder de bulunuyordu.

Barahona'nın bir başka söylediği de General Lucas García'nın Ölüm Müfrezeleri olarak anılan paramiliter ve parapolis güçlerine komuta ettiği ve ortadan kaldırılacak muhaliflerin listelerini düzenlemeye katkıda bulunduğudur.

İçişleri Bakanlığının eski basın sözcüsünün ileri sürdüğüne göre, Guatemala'da bir, '*Komünizm'i barışçıllaştırıp ortadan silme*' programı yürütülmekte ve bu program U.S. uzmanlarınca, kendi Vietnam Savaşı deneyimlerinden esinlenilerek hazırlanmış dört yüz yirmi sayfalık bir belgeye dayandırılmaktadır.

1980 yılının ilk yarısında, Guatemala'da 27 üniversite profesörü, 13 gazeteci ve çoğunluğu Kızılderili olmak üzere yetmiş campesino lideri öldürüldü. Baskı, son zamanlarda zengin petrol yataklarının bulunduğu Quiché havzasındaki Kızılderili topluluklarının üzerinde, özellikle şiddetli oldu. (450)

1980: *Uspantán*
Rigoberta

Chimel köyünde dünyaya gelmiş, yürümeye başladığından beri kıyı çiftliklerinde pamuk ve kahve toplamış, Maya-Quiché boyundan bir Kızılderili kadın. Pamuk tarlalarında erkek kardeşlerinden ikisinin –Nicolás ile en küçükleri Felipe– ve en samimi arkadaşının –daha çocuk sayılacak yaşta– öldüğünü görmüş. Hepsi de böcek ilaçlamasının kurbanı olmuşlar.

Geçen yıl da Rigoberta, Chajul köyünde erkek kardeşi Patronicio'nun askerlerce diri diri yakılışına tanık oldu. Kısa bir süre sonra babası, İspanyol elçiliğinde aynı akibete uğradı. Şimdi de Uspantán'da askerler annesini öldürdüler, hem de iyice, yavaş ya-

vaş, sırtına gerilla giysileri giydirip lokma lokma doğrayarak.

Rigoberta'nın doğduğu köy olan Chimel'de yaşayan kimse kalmamış.

Hıristiyan olan Rigoberta'ya, gerçek Hıristiyanların kendilerine eziyet edenleri bağışlamaları ve cellatlarının ruhu için dua etmeleri gerektiğini öğretmişler. Bir yanağına vurulunca gerçek Hıristiyan öbür yanağını da çevirir, demişler.

"*Artık çevirecek yanağım kalmadı,*" diyor Rigoberta. (72)

1980: *San Salvador*
Sunu

Bir iki yıl öncesine dek o, yalnızca Tanrıyla geçinebilirdi. Şimdi ise kim olursa olsun, herkesle konuşuyor. Ona göre güçlülerin işkencesine uğrayan her halk çocuğu, çarmıha gerilmiş Tanrının çocuğudur ve güçlülerin işlediği her cinayetten sonra Tanrı halk içinde yeniden doğar. El Salvador başpiskopusu Monsenyör Romero –dünya aydınlatıcısı, dünya yansıtıcısı– güçlülerin eskiden alkış tuttukları lafazan ruhanilere hiç benzemiyor. Şimdilerde onun devlet terörizmini lanetleyen vaazlarını sıradan insanlar alkışlarla kesiyor.

Dünkü pazar günü başpiskopos, polisle askere seslendi ve campesino kardeşlerini öldürmek için verilen emirlere başkaldırmalarını ısrarla istedi. Salvador halkına "*Ayağa kalkın ve davranın!*" dedi İsa adına.

Bugün, Pazartesi günü, cani, iki polis devriyesinin eşliğinde kiliseye geliyor. İçeri girip bir direğin ardına gizlenerek bekliyor, Romero ayin yönetmektedir. Halkın bedeniyle kanını simgeleyen ekmekle şarabı sunmak için kollarını açtığında cani tetiği çekiyor. (259, 301)

1980: *Montevideo*
Hayır Diyen Bir Halk

Uruguay'daki diktatörlük bir plebisit düzenliyor ve kaybediyor.

Suskunluğa zorlanmış olan bu halk aptal gibi duruyordu, ne var ki ağzını açtığında, hayır, dedi. Bunca yılın sessizliği öylesine sağır ediciydi ki askerler bunu kadercilik saymak yanılgısına düşmüşlerdi. Böyle bir tepkiyi hiç beklemiyorlardı. Sırf sormuş olmak için sormuşlardı: keseceği tavuklara, hangi salçayla pişirilmeyi yeğlersiniz diye soran bir aşçıbaşı gibi.

1980: *Nikaragua'nın Her Yerinde*
Yola Çıkmış

Sandinista devrimi hiç cana kıymıyor, gene de Somoza'nın ordusunda bir bando mızıka bile kalmamış. Tüfekler herkese dağıtılmış, yanık tarlaların üzerinde tarım reformunun bayrağı dalgalanıyor.

Silâhları kalem ve aşı olan bir gönüllüler ordusu kendi ülkesini işgal ediyor. Devrim, aydınlanma, inanan ve yaratanların eylemidir; yanılmaz, azametli tanrıların değil, yüzyıllardır boyun eğmeye zorlanmış, güçsüzlüğe alıştırılmış sıradan insanların. Bu insanlar şimdi tökezleseler de yürümeyi sürdürüyorlar. Ekmek ve söylem aramaya çıkmışlar. Sonunda ağzını açmış olan bu ülke yemek yemeye ve konuşmaya can atıyor.

1980: *Asunción*
Stroessner

Tahtından inmiş sürgün yaşayan Tachito Somoza, Asunción kentinde, bir sokak köşesinde havaya uçuruluyor.

"*Kimin işi bu?*" diye Managua'daki gazeteciler soruyorlar.

"*Fuentovejuna,*"[1] diye yanıthyor komutan Tomás Borge.

Tachito, Paraguay'ın başkentine sığınmıştı; babası Tacho Somoza'nın hâlâ bir heykelinin bulunduğu ve bir caddenin hâlâ,

1. İspanyol tiyatro yazarı Lope de Vega'nın (1562-1635) *Fuentovejuna* adlı oyununa gönderme. Oyunda Fuenteovejuna adlı bir kentin ahalisi zorba bir yöneticinin ölümünün sorumunu kolektif olarak yüklenirler. Oyunun en ünlü yeri şu konuşmadır: "*Komutanı kim mi öldürdü? Fuenteovejuna öldürdü, seyyor.*"

'Generalisimo Franco' adını taşıdığı tek dünya kenti.

Paraguay, ya da bunca savaş ve yağmadan sonra geride Paraguay'dan ne kalabilmişse, General Alfred Stroessner'e aittir. Somoza ile Franco'nun bu yıllanmış dostu, iktidarını perçinlemek için her beş yılda bir seçim yapar. İnsanlar oy kullanabilsin diye de Paraguay'ın değişmez kuşatılmışlığını yirmi dört saat için kaldırır.

Stroessner kendisine kimseden zarar gelmeyeceğine inanmıştır, çünkü kimseyi sevmez. Devlet o'dur. Her gün, tam tamına saat 18'de Merkez Bankasının başkanına telefon açarak sorar:

"Bugün kaç para yaptık?"

1980: *Nikaragua, Baştan Başa*
Keşifler

At sürerek, kürek çekerek, yürüyerek, okuma yazma seferberliğinin brigadista'ları Nikaragua'nın en ücra köşelerine giriyorlar. Lamba ışığında, bilmeyenlere kalem tutmasını öğretiyorlar, akıllı geçinenlere bir daha asla kanmasınlar diye.

Brigadista'lar kendi bir lokma ekmeklerini ders verdikleriyle bölüşüyorlar, yere çömelip ot ayıklıyor, ürün toplayıp hasat kaldırıyor, odun kırarken ellerini kanatıyor, geceleri yerde yatıp sivrisineklerle boğuşuyorlar. Ağaçlarda yabanbalı keşfediyorlar, halk söylenceleriyle şiirlerinde yitik bilgelikler. Adım adım, lezzetlere çeşni katan, sancıları geçiren, yılan ısırıklarını iyileştiren otların gizli dilini söküyorlar. Ders vereyim derken brigadista'lar, her şeye karşın ayakta kalabilmişlerin yaşadığı bu ülkenin, kendi ülkelerinin en üstün ve en kötücül yönlerini öğreniyorlar: Nikaragua'da açlıktan, hastalık ya da kurşundan ölmeyenler gülmekten ölüyor.

(11)

1980: *New York*
Özgürlük Heykeli Çiçek Çopuruna Dönmüş

Onca fabrikanın havaya püskürttüğü, yağmurla karın da yer-

yüzüne geri getirdiği zehirli gazlar yüzünden. Yalnızca New York Eyaletinde bu asit yağmuru yüz yetmiş gölü katletmiş, gelgelelim Federal Yönetim ve Bütçe Ofisinin başkanı bunun tasalanmaya değer olmadığını söylüyor. Çünkü bu göller bütün eyaletteki göllerin yalnızca yüzde dördüymüş.

Dünya bir yarış alanıdır. Doğa da bir mania. Kanada'nın Ontario bölgesinde bacalarm ölümcül soluğu dört bin gölü balıksız ve bitkisiz bırakmış.

"*Tanrıya yalvaralım da işe yenibaştan başlasın bari,*" diyor bir balıkçı.

1980: *New York*
Lennon

Dama asılmış bir gömlek kollarını çırpıyor. Rüzgâr sızlanmakta. Kent yaşamının gümbürtü ve haykırılarına, caddelerden son hızla geçen bir sirenin çığlıkları karışıyor. Manhattan'da yaşanan bu pis günde, müzik yaratıcısı John Lennon bir cinayete kurban gitmiştir.

Ne kazanmaktan yanaydı o, ne de öldürmekten. Dünyanın bir menkul değerler borsası ya da bir kışla olması gerektiği düşüncesine katılmazdı. John Lennon yarış kulvarının kenarlarına düşüyordu. Dalgın bakışlarla ıslık çalıp şarkı söyleyerek, başkalarının çarklarının, tımarhaneyle mezbaha arasında savrulan bitimsiz buruntuda dönüp durmasını seyrederdi o.

1981: *Surahammar*
Sürgün

Bir Bolivya maden kampını İsveç'teki bir kentten ayıran mesafe ne kadardır? Kaç kilometre, kaç yüzyıl, kaç dünya tutar?

Bir askeri diktatörlüğü devirmiş beş kadından biri olan Domitila, bir başka askeri diktatörlükçe sürgüne mahkûm edilmiş ve kendini, madenci olan kocası ve çok sayıdaki çocuğuyla, Kuzey Avrupa'nın karları arasında bulmuştur.

Her şeyin iyice kıt olduğu yerden her şeyin iyice bol olduğu

yere; en aşağıdaki yoksulluktan en üstteki zenginliğe. Topraktan yoğurulmuş yüzlerde şaşkın, hayran gözler: Bu İsveç'te insanlar yeni sayılabilecek TV'leri, azıcık kullanılmış giysilerle eşyaları, tıkır tıkır çalışan buzdolaplarıyla çamaşır makinelerini çöpe atıyorlar. Geçen yılın otomobili hurda deposunu boyluyor.

Domitila İsveçlilerin desteğine şükran, özgürlüklerine de hayranlık duyuyor, ama savurganlıkları sinirine dokunuyor, yalnızlıkları da onu tasalandırıyor. Bu zavallı zengin insanlar televizyon karşısında yapayalnız yaşıyorlar, yalnız başlarına yiyip içiyor, kendi kendilerine konuşuyorlar.

"*Bizim Bolivya'da,*" diyor Domitila övgüyle, "*Bizler bir araya gelmesini biliriz, dövüşmek için bile olsa.*" (1)

1981: *Celica Kantonu*
"Talihsizlik, İnsan Hatası, Kötü Hava Koşulları"

Mayıs sonunda bir uçak düşüyor ve Ekvador Başkanı Jaime Roldós'un yaşamı böylece noktalanıyor. Yöredeki birkaç campesino patlamayı duyuyor, uçağın düşmezden önce alev aldığını görüyorlar.

Doktorların cesedi muayene etmesine izin verilmiyor. Otopsi de yapılmıyor. Kara kutu ortaya çıkmıyor; uçağın kara kutusu yoktu, deniliyor. Kaza yerinde traktörler toprağı düzeltiyor. Quito, Guayaquil ve Loja kontrol kulelerinin kayıt bantları siliniyor. Çeşitli tanıklar kazalara kurban gidiyor. Hava Kuvvetlerinin raporu herhangi bir cinayet olasılığını peşin peşin reddediyor.

Talihsizlik, insan hatası, kötü hava koşulları. Ne var ki Başkan Roldós, Ekvador'un iştah kabartan benzinini savunmaktaydı; yasaklı Küba ile ilişkileri yeniden kurmuştu ve Nikaragua, El Salvador ve Filistin gibi yerlerdeki lanetlenmiş başkaldırıları destekliyordu.

İki ay sonra bir uçak daha düşüyor, bu kez Panama'da. Talihsizlik, insan hatası, kötü hava koşulları. Uçağın havada patladığını duyan iki campesino ortadan yitiyor. Panama Kanalını kurtarmaktan suçlu olan Omar Torrijos ihtiyarlayıp yatağında eceliyle ölmeyeceğini zaten biliyordu.

Hemen hemen aynı zamanda, Peru'da bir helikopter düşüyor. Talihsizlik, insan hatası, kötü hava koşulları. Bu kezki kazanın kurbanı General Rafael Hoyos Rubio'dur, Standart Oil Şirketinin ve daha başka *'iyiliksever'* çokuluslu şirketlerin eski bir düşmanı. (154, 175)

1982: *Güney Georgia Adaları*
Bir Yiğidin Portresi

Plaza de Mayo Anaları ona, o pembe, bebek suratından ötürü Melek adını takmışlardı. Melek, Anaların arasında aylarca çalışmıştı, her zaman güler yüzlü, her zaman yardıma hazır. Derken bir akşam askerler, Analar Hareketinin en eylemci üyelerini bir toplantıdan çıktıkları sırada tutukladılar. Bu kadınlar da, tıpkı yitik oğullarıyla kızları gibi ortadan kayboldular ve bir daha onlardan hiç haber alınamadı.

Kaçırılan anneleri Melek ele vermişti, yani Denizci Teğmeni Alfredo Astiz, Bahriye Makine Teknik Okulunun 3-3-2 no.lu Özel Ekip'inin işkence odalarında uzun ve şanlı bir sicili olan üyesi.

Şimdi bir savaş gemisinde subay olan bu işkenceci casus, Malvinas-Falkland savaşında İngilizlere ilk teslim olan kişidir. Tek kurşun atmadan teslim olmuştur. (107, 134, 143, 388)

1982: *Malvinas Adaları*
Malvinas Savaşı

Ezenle ezileni bir an için bir araya getiren vatan savaşı, Büyük Britanya koloni ordusunun zaferiyle sonuçlanıyor. Kanlarının son damlasına kadar savaşmayı vaat eden Arjantin generalleriyle albaylarının burunları bile kanamamış. Savaş ilan edenler zahmet edip savaş alanlarında boy bile göstermemişler. Bu buzdan küplerin üstünde Arjantin bayrağı dalgalanabilsin diye, –hak tanımaz ellere düşmüş haklı bir dava– Yüksek Komuta heyetinin zorunlu askerlikle kıskıvrak bağlayıp mezbahaya yolladığı gencecik çocuklar kurşun yaralarından çok soğuktan ölüyorlar.

Komutanların kılları bile kıpırdamıyor. Kadınların ırzına geçerken, silâhsız işçileri kırarken aslan kesilenler, şimdi teslim belgesini titremeyen ellerle imzalıyorlar. (185)

1982: *La Mancha Yollarında*
Bay Dünyagezgini

Yaşamının ilk yarım yüzyılını doğduğu yerlerin çok uzağında tamamlıyor. Kastilya'nın bir köyünde, Don Kişot'u savaşa kışkırtan yel değirmenlerinden birinin önünde Amerikalı kuklacıların piri sayılan Javier Villafañe, en gözde oğlu Bay Dünyagezgini'nin yaş gününü kutlamakta. Bu büyük güne gereken saygıyı gösterebilmek için Villafañe yeni tanıştığı güzel bir Çingene kızıyla evlenmeye karar veriyor. Bay Dünyagezgini de nikâh töreni ve düğün şölenine, o her zamanki hüzünlü vakarıyla katılıyor.

Yaşamı paylaşmışlar bu ikisi, dünya yollarında kuklacılık yaparak; güler yüzlü ve hınzır Bay Dünyagezgini ile yolların gediklisi Javier. Bay Dünyagezgini ne zaman kurt ve güvelere yenik düşerek hastalansa Javier sonsuz bir sabırla onu iyi ediyor ve sonra rahat uyumasını sağlıyor.

Heyecanlı bir çocuk kitlesinin önünde yaptıkları her yeni gösterinin başlamasından önce bu iki kafadar, ilk gösterileriymiş gibi titriyorlar.

1982: *Stockholm*
Romancı García Márquez Nobel Ödülünü Alıyor ve Bizim Yüz Yıllık Yalnızlığa Yazgılı Ülkelerimizden Söz Ediyor

Ummak istiyorum ki İsveç Edebiyat Akademisinin ilgisini kazanan şey, işte bu gözle görülen, büyük gerçeğin kendisidir, yazınsal dışavurumu değil. Kâğıtta kalan değil de içerimizde yaşayan, her dakika sayısız ölümlerimizi saptayan, hüzün ve güzellik dolu, doymak bilmez bir yaratıcılığı besleyen bir gerçek. Şu karşınızdaki gurbet gezgini Kolombiyalı da işte bu büyük gerçeğin, şans eseri seçilmiş ufak bir imgesidir. Ozan ve dilenci, müzikçi ve peygamber, savaşçı ve ha-

rami, her birimiz o gem vurulamaz gerçeğin birer parçası olan bizler, hiçbir zaman hayal gücümüze fazla yüklenmek zorunda kalmadık, çünkü bizim ana sorunumuz yaşamlarımızı yaşanabilir kılmanın alışılagelmiş yollarından yoksun oluşumuzdu. İşte dostlarım, bizim yalnızlığımızın püf noktası budur...

Gerçeklerimizin, bizim olmayan kalıplarla yorumlanması bizi her an daha bilinmez, daha az özgür, daha çok yalnız kılmaya yarıyor...

Hayır; tarihimizin içerdiği ölçümsüz şiddet ve acılar, zaman kadar eski eşitsizliklerin, açıklanmamış kinlerin ürünüdür; yurtlarımızın üç bin fersah ötesinde düzenlenen komploların değil. Oysa Avrupa'da birçok lider ve düşünür bu kanıyı taşımışlardır, yaşları ilerleyince gençliklerinin doğurgan taşkınlıklarını unutan erişkinlerin çocuksuluğu ile; dünyanın iki efendisinin insafına kalmak dışında bir yazgı arayıp bulmak olanaksızmış gibi. İşte, dostlarım, bizim yalnızlığımızın çapı budur... (189)

1983: *Ermiş George*
Grenada Adasını Yeniden Fethediyor

Minicik Grenada, Karaipler denizinin uçsuz bucaksızlığında gözle ayırt bile edilemeyen bu yeşil benek, Deniz Piyadelerinin görkemli istilasına sahne oluyor. Başkan Reagan onları, sosyalizmi öldürsünler diye yollamışsa da onların öldürdükleri zaten bir cesettir. Üç beş gün öncesinde, iktidara susamış birtakım adalı askerler sosyalizmi sosyalizm adına öldürmüşlerdi bile.

Deniz Piyadelerinin ardından Kuzey Amerika Dışişleri Bakanı George Schultz da adaya çıkıyor. Basın toplantısında George konuşuyor:

"*Bu adada harika bir konut projesi üretilebileceğini ilk bakışta anladım.*"

1983: *La Bermuda*
Marianela

Her sabah dizilip sıra oluyorlar, El Salvador yitiklerinin bu

akraba, dost ve sevgilileri. Haber almaya, haber paylaşmaya gelmişlerdi buraya; kaybolan yakınlarını soracak ya da kayboluşlarına tanıklık edecek başka kapı bilmiyorlardı ki! İnsan Hakları Komisyonunun kapısı her zaman açıktı ya da insan en son bombanın duvarda açtığı delikten içeri girebilirdi, kolayca.

Kırlık bölgelerdeki gerilla harekâtı büyümeye başlayalı beri ordu, hapisaneleri kullanmak zahmetine katlanmıyor artık. Komisyon onları dünya önünde kınadı: *'Temmuz: Terörizm suçuyla alıkonan on dört yaşından küçük on beş çocuğun cesetleri, başları gövdelerinden ayrılmış durumda bulundu. Ağustos: Bu yıl, bu tarihe kadar öldürülen ya da ortadan kaybolan sivillerin sayısı bin üç yüz beşe ulaştı...*"

Komisyonda çalışanlardan Magdalena Enríquez, hani şu en çok güleni, ilk düşen oldu. Askerler onun derisi yüzülmüş ölüsünü kumsala bırakmışlardı. Sonra sıra, yol kenarındaki çamurlar arasında, kurşunlarla delik deşik durumda bulunan Ramón Valladares'e geldi. Geriye yalnızca Marianela Garcia Vilas kalmıştı: "*Ayrı kotu kurumaz,*" diyordu.

Onu La Bermuda köyü dolaylarında, Cuscatlán'ın yanık toprakları üzerinde vurdular. Marianela fotoğraf makinesi ve teybiyle dolaşarak ordunun, isyancı campesino'ların üstüne beyaz fosfor bombası attığının kanıtlarını toplamaktaydı. (259)

1983: *Santiago de Chile*
Şili'nin Yeniden Fethedilişinden On Yıl Sonra

"*Deve ithal etmeye hakkınız vardır,*" diyor Maliye Bakanı. Sayın Bakan TV ekranından Şilililere seslenerek ticaretten yararlanmaları için özendiriyor. Şili'de kim isterse evine süs olarak sahici bir Afrika timsahı alabiliyor ve demokrasi, Chivas Regal'le Johnnie Walker Black Label arasında seçim yapmaktan ibaret kalıyor.

Her şey ithal malıdır; süpürgeler, kuş kafeslerindeki küçük salıncaklar, mısır, viskiye katılacak su. Baget ekmekler uçakla Paris'ten geliyor. Amerika Birleşik Devletleri'nden ithal edilmiş olan ekonomik düzen, Şililileri, dağlarının karınlarını kazıyıp bakır çıkarmaktan başka bir üretim yapmamaya zorluyor. Bir toplu-

iğne bile yapamıyorlar, çünkü Güney Kore'nin topluiğneleri daha ucuza geliyor. En ufak bir yaratıcı eylem, serbest pazar yasalarına, yani kader yasalarına göre suç sayılıyor.

Birleşik Amerika'dan televizyon programları, otomobiller geliyor, makineli tüfeklerle plastik çiçekler. Santiago'nun yüksek gelir düzeyli mahallerinde adım başına Japon kompütürleriyle Alman video kasetlerinden, Hollanda TV'leriyle İsviçre çikolatalarından, İngiliz marmeladıyla Danimarka jambonlarından, Taiwan markalı giysilerden, Fransız parfümlerinden, İspanyol ton balıklarıyla İtalyan zeytinyağından geçilmiyor.

Tüketmeyen yaşamıyor. Tüketebilenler dışında herkes kullanılıp çöpe atılıyor, oysa bu '*plastik kart fiestası*'nın gerçek bedelini ödeyen onlardır.

İşsizler çöpleri karıştırıyor. Her yerde, '*Açık İş Yok. Israr Edilmemesi,*' diyen yazılar var.

Dış borç ve intihar olayları altı katına ulaşıyor. (169, 231)

1983: *Cabildo ile Petorca Arasında Bir Uçurum*
Televizyon

Escárate'lerin hiçbir şeyleri yoktu: Armando o kutuyu katırına koyup getirinceye değin.

Armando Escárate tam bir yıldan beri evden uzaktaydı; balıkçı teknelerinde aşçılık yapmış, La Ligua kasabasında da, bulabildiği işte çalışıp sofra artıkları yiyerek kutuyu alacak parayı bir araya getirmek için gecesini gündüzüne katmıştı.

Armando katırından inip kutuyu açtığında ev halkı korkudan dilini yuttu. Şili'nin bu dağlık yörelerinde kimse bunun gibi bir şey görmemişti. Ta uzaklardaki köylüler, hac yolculuğu yaparcasına, kamyon aküsüyle çalışan renkli Sony'yi görmeye geliyorlardı.

Escárate'lerin hiçbir şeyleri yoktu. Hâlâ da yok; onlar hâlâ kulübelerinde sıkış tepiş yatıyor, çiftlik sahibi için yaptıkları peynirle, eğirdikleri yün ve otlattıkları keçilerle zar zor geçiniyorlar. Ama saz damlı, derme çatma kulübelerinin orta yerinde televizyon bir totem direği gibi yükseliyor. Ekranda Coca-Cola, izleyenlere yaşamın ışıltısını sunuyor; Sprite, gençliğin köpüğünü; Marl-

boro sigaraları erkeklik gücü vaat ediyor, Cadbury çikolataları, insan sıcaklığı; Visa Kredi kartları, varsıllık; Dior, kokularıyla Cardin gömlekleri, fark edilirlik; Cinzano vermutu, toplumsal seçkinlik; Martini, ateşli aşklar; Nestlé toz sütleri bu izleyicilere sonsuz enerji umdururken Renault otomobilleri de yepyeni bir yaşam tarzı sergiliyor. (230)

1983: *Buenos Aires*
Dedektif Nineler

Arjantin'de askeri dikta rejimi çözülürken, Plaza de Mayo nineleri, yitik torunlarını aramaya çıkıyorlar. Ana-babalarıyla birlikte hapsedilmiş ya da hapiste doğmuş olan bu çocuklar savaş ganimeti olarak dağıtılmışlar; birçoğu şimdi gerçek ana-babalarının katillerini ana-baba biliyor. Nineler soruşturmalarını, ele geçirebildikleri kanıtlara dayandırıyorlar: fotoğraflar, rastgele veriler, bir doğum lekesi, bir şeyler görmüş olan birileri. Böylece iz sürüp doğal zekâları ve şemsiye darbeleriyle kendilerine yol açarak bu yaşlı kadınlar birkaç çocuğu bulup kurtarmayı başarmışlar.

Bir buçuk yaşındayken ortadan kaybolan Tamara Arze, askerlerin eline düşmedi. Kentin eteklerinde yoksul bir mahallede, onu atıldığı yerde bulup almış olan iyi yürekli insanların yanında yaşıyor. Annesinin isteği üzerine nineler onu aramayı üstlendiler. Ellerinde çok az ipucu vardı, gene de uzun, karmaşık bir taramanın sonunda onun yerini saptadılar. Tamara her sabah at arabasıyla çıkıp gazyağı satıyor, ama hayatından şikâyeti yok. Başlangıçta asıl annesinin sözünü ettirmek bile istemiyor. Nineler ona yavaş yavaş, Rosa adında, Bolivyalı bir işçi kadının kızı olduğunu, annesinin onu asla terk etmediğini, ancak bir akşam Buenos Aires'te fabrika kapısından çıkarken tutuklandığını anlatıyorlar... (317)

1983: *Lima*
Tamara İki Kez Uçuyor

Rosa işkenceden geçmişti, ne zaman ara verileceğini belirleyen bir doktorun gözetimi altında. Rosa'nın ırzına geçilmiş, üzeri-

ne boş kovanlarla ateş edilmişti. Onu mahkemeye çıkarmadan, herhangi bir açıklama yapmadan sekiz yıl hapis yatırmışlar, ancak geçen yıl Arjantin'den sınırdışı etmişlerdi. Şimdi Rosa, Lima havaalanında, And Dağlarının üzerinden ona doğru uçmakta olan kızını bekliyor.

Tamara'ya bu uçak yolculuğunda, onu bulmuş olan nineler-den ikisi eşlik ediyor.

Tamara uçakta verilen yemekleri son lokmasma kadar yiyor, tek bir ekmek kırıntısı, tek bir şeker zerresi bırakmamacasına.

Lima'da Rosa ile Tamara birbirlerini keşfediyorlar. Yan yana aynaya bakıyorlar. Kusursuz bir benzerlik: aynı gözler, aynı ağız, aynı yerlerde aynı doğum lekeleri.

Geceleyin Rosa kızını yıkıyor. Sonradan yatağına yatırırken teninde tatlımtrak, sütümsü bir koku aldığı için bir daha yıkıyor. Sonra bir daha. Ama ne kadar bol sabun kullanırsa kullansın kokuyu bir türlü gideremiyor. Tuhaf bir koku bu... Sonra birden, Rosa anımsıyor: bu, annelerinin sütünü emip doyan bebeciklerin kokusudur. Tamara on yaşında, ama bu gece yeni doğmuş bebekler gibi kokuyor. (317)

1983: *Buenos Aires*

Çöller Deniz, Topraklar Hava Olsa Ne Olurdu?

Plaza de Mayo'nun analarıyla nineleri ürkünçtürler, öyle ya pembe sarayın önünde halkalar çevirerek dönenmekten sıkılıp da hükümet kararnameleri imzalamaya başlasalar ne olurdu? Ya katedral basamaklarındaki dilenciler başpiskoposun cübbesiyle şapkasını giyip kürsüden vaaz okumaya başlasalar? Namuslu sirk soytarıları kışlalarda emir yağdırmaya, üniversitelerde ders okutmaya başlasalar ne olurdu? Ne olurdu ha, ne olurdu? (317)

1983: *Dilekçeler Yaylası*

Meksika Hayâl Tiyatrosu

Zapotek Kızılderilileri her yıl yaptıkları gibi gene Dilekçeler Yaylasına geliyorlar.

Bir yanda deniz var, öte yanda dağ doruklarıyla uçurumlar.

Bu yerde hayâller başıboş salınıveriyor. Diz çökmüş bir adam ayağa kalkıyor, koluna görünmez bir gelin takarak ormanın içine dalıyor. Bir başkası, aheste bir denizanası gibi baylanarak görünmez bir hava gemisi kullanıyor. Biri rüzgârın üstüne resimler çizerken öbürü bir dala binmiş, azametle, ağır ağır ilerliyor. Çakıl taşları darı tanelerine dönüşüyor burda, palamut yüksükleri tavuk yumurtalarına, ihtiyarlar çocuk olup çıkıyor, çocuklarsa birer dev. Bir ağaç yaprağı, bakana yakışıklı surat bağışlayan bir aynaya dönüşüyor.

Herhangi biri, yaşamın bu kostüm provasını ciddiye almamaya kalkışırsa büyü bozuluyor. (418)

1983: *Tuma Irmağı*
Gerçekleşme

Nikaragua'da kurşunlar, vakarla küçümseme arasında gidip geliyor ve savaş sayısız can alıyor.

İşte bu, işgalcilerle savaşan taburlardan biri. Gönüllüler Managua'nın en yoksul mahallelerinden kalkıp bu uzak Tuma Irmağının ovalarına gelmişler.

Sakin bir dakika bulur bulmaz 'Prof' Beto okuma yazma mikrobunu çevresine bulaştırmaya başlıyor. Mikrobun bulaşması, milislerden biri gelip ondan mektup yazmasını isteyince gerçekleşiyor. Beto mektubu yazıyor, sonra da "*Bu, senin için yazdığım son mektuptur, şimdi sana daha iyi bir önerim var,*" diyor.

Sebastián Fuertes, El Maldito barrio'sundan gelme demirden asker, çok savaş ve çok kadın görmüş bu orta yaşlı erkek de Beto'ya başvurup abc'leşmeye mahkûm edilenlerden biri. Kaç gündür, dövüşmekten fırsat buldukça kalemler kırıp kâğıtlar yırtarak bol bol takılmalara hedef olmakta. Ve 1 Mayıs gelip çattığında savaş arkadaşları, konuşmayı onun yapmasını istiyorlar.

Toplantı at tersi ve kene dolu küçük bir otlukta yapılıyor. Sebastian bir kasanın üstüne çıkıp cebinden katlanmış bir kâğıt çıkarıyor ve elinden doğmuş olan ilk sözcükleri okuyor, Kolunu gererek uzaktan okuyor, çünkü gözleri biraz bozuk, gözlüğü de yok.

"*8221 no.lu tabur kardeşlerim!..*"

1983: *Managua*

Kafa Tutmak

Yanardağ ağızlarıyla silâh namlularından tutam tutam duman yükseliyor. Campesino, merkebine binip savaşa gidiyor, papağanı omzunda. Tanrı, bu munis konuşmalar diyarını düşlediğinde primitif bir ressammış herhalde. Kontra'ları besleyip yetiştiren Birleşik Devletler tarafından ölmeye ve öldürülmeye yazgılanmış bir diyar. Honduras'tan Somoza'nın adamları saldırıyor ona, Costa Rica'dan Edén Pastora onu satıyor.

İşte, Roma'nın Papası yaklaşıyor. Papa, Nikaragua'yı Tanrıdan daha çok seven papazları payhyor, öldürülmüş vatanseverlerin ruhları için dua etmesini isteyenleri de sertçe susturuyor. Plazada toplanmış olan Katolik kitlelerle kavga ettikten sonra bu şeytanlı ülkeden hışımla ayrılıyor.

1983: *Mérida*

Tanrıyı Ayakları Üstünde Durdurtan, İnsanlardır

Ve Tanrının dünya yüzünde ayakta kalabilmek için kendi yardımlarına gereksinmesi olduğunu insanlar bilirler.

Her yıl çocuk İsa, Mérida'da ve de Venezuella'nın başka yerlerinde dünyaya geliyor. Korodakiler, keman, mandolin ve gitar eşliğinde ilahiler okurken vaftiz babaları, samanlıkta yatmakta olan bebeyi büyük bir örtünün içinde kaldırıyorlar –ciddi, nazik bir iş– ve gezmeye çıkartıyorlar.

Vaftiz babaları bebeyi köy sokaklarında dolaştırıyorlar. Üç Kralla çobanlar da peşlerinden geliyor ve köy halkı çocuğa öpücük yollayıp çiçek atıyor. Böylesine sıcacık bir, '*dünyaya hoş geldin*' töreninin ardından İsa, Meryem'le Yusuf'un beklemekte oldukları samanlığa geri götürülüyor.

Burada, bütün köy adına, vaftiz babaları İsa'yı ilk olarak ayaklarının üstüne bastırıyorlar ve anasıyla babasının arasında dimdik durmasına özen gösteriyorlar. En sonunda tespih duası okunuyor ve herkese, on iki yumurtanın sarısıyla yapılmış eski

tarz pastadan birer dilim ve birer kadeh tatlı *mistela* şarabı sunuluyor. (453)

1983: *Managua*
Haberler

Managua'nın bir barrio'sunda bir kadın tavuk doğurmuş, Nikaragua'nın gündelik *La Prensa* gazetesine bakacak olursanız. Kilise hiyerarşisine yakın kaynaklar bunun, Tanrı gazabının bir ifadesi olabileceğini yadsımıyorlar. Halkın Papa karşısındaki tutumu Yüce Sabrı taşırmış olabilir, diyor bu kaynaklar.

Nikaragua'da 1981'de de, tıpkı böyle geniş yankılar uyandıran iki mucize olmuştu. Cuapa'lı Meryem Ana, Chontales kırlarında insanlara görünerek gözleri kamaştırmıştı. Yalınayak, başı yıldızlarla taçlanmış, bedeni, bakanları kör eden bir aylayla sarılı olarak, Bernardo adında bir papaz yamağına demeç vermişti. Bu demecinde Tanrının Anası, Komünizmden esinlenen, tanrı tammaz Sandinista'lara karşı Başkan Reagan'ın yürüttüğü politikaları desteklediğini açıklamıştı.

Kısa bir süre sonra da Conception Meryem Anası, Managua'daki bir evde bol terler ve gözyaşları dökmüştü. Başpiskopos, Monsenyör Obando, sunağının önüne geçmiş ve inananları, bağışlanmak için 'Bakirelerin En Temizine' dua etmeye teşvik etmişti. Conception Bakiresinin sıvı sızdırması sonunda durdu, ama ancak polis evsahiplerinin bu alçıdan putu, Managua'nın müthiş sıcağında hacıların karşısına çıkınca terlesin diye, önce suya batırıp sonra gece boyu buzdolabında sakladıklarını ortaya çıkardığı zaman.

1984: *Vatikan*
Kutsal Engizisyon Dairesi

şimdi, İnanç Doktrini Cemaati, gibi daha suya sabuna dokunmaz bir ad taşıyor. Artık tanrı tanımazları diri diri yakmıyor, yakmak istese bile. Bugünlerde başını en çok ağrıtan sorunlar Latin Amerikan kökenlidir. Engizisyoncular Kutsal Baba adına, Latin Amerikalı din bilginleri Leonardo Boff ile Gustavo Gutiérrez'i Roma'ya

çağırıyorlar ve burada Vatikan onları, Korkular Kilisesine yeterince saygılı olmadıkları için sertçe azarlıyor.

Korkular Kilisesi, bu ölüm ve acı meraklısı, zengin, çokuluslu işletme, şimdilerde Amerika kıtasında dolaşarak balıkçıları kışkırtan ve imparatorluklara kafa tutan türden marangoz oğullarını çarmıha germek için can atıyor.

1984: *Londra*
Altın ve Günlük

Birleşik Amerika'nın, Japonya'nın, Batı Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Kanada'nın en üst düzey amirleri Lancaster House'da bir araya gelerek paranın özgürlüğünü garanti altına alan örgütü kutluyorlar. Kapitalist dünyanın yedi gücü, '*Uluslararası Para Fonunun gelişmekte olan ülkelerdeki çalışmalarını*' bir elden alkışlıyorlar.

Kutlamalar arasında, Para Fonunun bu '*gelişmekte olan*' ülkelerdeki görevlileri olan cellatlarla işkencecilerin, zindancılarla muhbirlerin hiç sözü geçmiyor.

Yoksul Ülkeler İçin Altı Bölümlük, Döner Senfoni

Emekçiler her an daha uysal ve ucuz olabilsin diye yoksul ülkelere tümen tümen cellat ve işkenceci, engizisyoncu ve muhbir gerekir.

Bu tümenleri besleyip silâhlandırmak için yoksul ülkelerin zengin ülkelerden borç alması gerekir.

Bu borçların faizini ödeyebilmek için yoksul ülkelerin yeniden borçlanması gerekir.

Borç üstüne binen bu borçların faizini ödeyebilmek için yoksul ülkelerin ihracatlarını artırmaları gerekir.

Yoksul ülkelerin ihracatlarını ve sürekli fiyat düşüşüne yazgılı ürünlerini artırmak için üretim giderlerini düşürmesi gerekir.

Üretim giderlerini düşürmek için yoksul ülkelere giderek daha da uysallaşıp ucuzlayan emekçi kitleleri gerekir.

Emekçi kitlesini giderek daha uysal ve ucuz kılmak için yoksul ülkelere tümen tümen cellatlarla işkenceciler, engizisyoncu ve muhbirler gerekir...

1984: *Washington*
1984

U.S. Dışişleri Bakanlığı, Latin Amerika ve diğer bölgelerdeki insan hakları ihlâlleriyle ilgili raporlarda geçen, '*cinayet*' sözcüklerini yasaklamaya karar veriyor. 'Cinayet' yerine artık, '*yaşamın keyfi ve yasalara aykırı olarak söndürülmesi,*' denilecektir.

CIA epey zamandır, uygulamalı terörizmle ilgili el kitaplarında, '*cinayet*' sözcüğünü kullanmaktan kaçınmaktadır. CIA bir düşmanını öldürdüğü ya da öldürttüğü zaman onu, '*nötralize*' etmektedir.

Birleşik Amerika, güney sınırlarının ötesine çıkarttığı savaş güçlerine, '*barış gücü*' adını yakıştırır; onun Nikaragua'daki parasal çıkarlarını yeniden kurmak için savaşan katiller de, '*özgürlük savaşçıları*'dır. (94)

1984: *Washington*
Hepimiz Rehineyiz

Nikaragua ile diğer terbiyesiz ülkelerin davranışına bakılacak olursa bunlar, birilerinin Tarihe, '*Yerinden kıpırdama yoksa dünya tümden duman olur,*' diye buyruk vermiş olduğunun sanki ayırdında değildirler.

"*Hoş karşılamayız...*" diye uyarıda bulunuyor Başkan Reagan.

Bulutların üzerinde nükleer bombardıman uçakları vızıldıyor. Daha yükseklerde askeri uydular. Toprağın ve denizin altında füzeler. Dünya hâlâ dönüyorsa büyük güçler dönmesine izin verdiği içindir. Portakal boyunda bir plutonyum bombası tüm gezegeni havaya uçurmaya yetecek, orta halli bir radyasyon sızıntısı da yeryüzünü yalnızca hamamböceklerinin yaşadığı bir çöle çevirebilecektir.

Başkan Reagan Ermiş Luke'un (14.31) Komünist kitlelerini durdurabilmek için askeri harcamaların artırılmasını öğütlediğini söylüyor. Ekonomi askerselleştirilmiştir; silâhlar, para vuracak si-

lâh alabilmek için para vuruyor. Bu ülkede silâh, hamburger ve korku üretiyorlar. Korkunun satışından daha kârlı ticaret düşünülemez. Başkan, bir bayram coşkusuyla, uzaydaki yıldızların da askerselleştirileceğini müjdeliyor. (430)

1984: *Sao Paulo*
Brezilya'nın Yeniden Fethedilişinden Yirmi Yıl Sonra

Askeri dikta rejiminin son başkanı, General Figueiredo, hükümeti sivillere bırakıyor.

'Asgari ücret kazanan bir işçi olsanız ne yapardınız' diye soranları General, "*Beynime bir kurşun sıkardım,*" diye yanıtlıyor.

Brezilya açlıktan kıvranan bir varsıllığın sancılarını çekmektedir. Dünyaya yiyecek maddesi satan ülkeler arasında dördüncü sıradadır; dünyanın açlık çeken ülkeleri arasında ise altıncı sırada. Şimdilerde Brezilya dışarıya kahvenin yanı sıra silâh ve otomobil de satıyor, Fransa'dan daha çok çelik üretiyor, ama Brezilyalılar yirmi yıl öncesine oranla daha zayıf ve daha kısa boyludurlar.

Sao Paulo gibi kentlerin sokaklarında milyonlarca evsiz, kimsesiz çocuk, ekmek arayarak dolaşıyor. Binalar kalelere, kapıcılar silâhlı muhafızlara dönüşmekte. Her vatandaş ya saldırandır şimdi ya da saldırıya uğrayan. (371)

1984: *Guatemala City*
Guatemala'nın Yeniden Fethedilişinden Otuz Yıl Sonra

Ordu Bankası, Bank of America'dan sonra ülkenin en önemli bankasıdır. Generaller sıraya binip birbirlerini devirerek diktatörlükleri diktatörlüklere dönüştürüyorlar, ama hepsinin uyguladığı siyaset aynı: topraklarında zengin petrol, nikel ya da o sırada kıymete binmiş başka cevher yatakları bulundurmaktan suçlu Kızılderililerin mülklerine el koymak.

United Fruit – Birleşik Meyve dönemi gerilerde kalmış, şim-

di Getty Petrol ve Texaco'nun, Nickel Company'lerin günüdür. Generaller birçok Kızılderili topluluklarını tümden yok ediyor, daha bile çoğunu topraklarından sürüyorlar. Dağlarda, varları yokları ellerinden alınmış sürülerle aç Kızılderili dolaşıyor. Ürkülerden geliyorlar, ama ürkülere teslim olmuyorlar. Ağır ağır ilerliyorlar, açgözlülük ve kibirin gün olup cezalandırılacağı konusunda duydukları o eskilerden gelen güvenle. Geceleyin anlatılan masallardaki mısır insanlarının, mısır çocuklarına söylediği şey işte budur.
(367, 450)

1984: *Rio de Janeiro*
Latin Amerika'da Kolektif Bellek Teklemeleri

Kamu muhasebecisi Joao David dos Santos gecikmiş birçok alacaklarını toplamayı başardığı zaman sevinçten bayram etti. Gerçi borçlar takas usulüyle ödenmişti, ama bu da bir şeydir. Bir Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi, parası olmadığı için dos Santos'a, çağdaş Brezilya tarihiyle ilgili kitaplığındaki dokuz bin kitapla beş bini aşkın dergi ve broşürün tümünü vermişti. Bu kaynaklarda birçok değişik konunun yanı sıra kuzeydoğudaki köylü orduları ve Getulio Vargas yönetimiyle ilgili çok değerli materyal vardı.

Derken muhasebeci dos Santos, kitaplığı satışa çıkardı. Kültür kurumlarına, tarih kurumlarına, çeşitli bakanlıklara önerdi kitapları. Kimsede para yoktu. Dos Santos özel üniversitelerle devlet üniversitelerine de birer birer başvurdu. Alıcı bulamadı. Kitaplığı üniversitelerin birine birkaç aylığına ödünç bıraktı, ama onlar da kira istemeye başlayınca bu kez sade vatandaşların kapısını çalmayı denedi. Kimse en ufak bir ilgi göstermedi. Ülkenin tarihi bir bilmeceydi, bir yalan ya da bir esneyiş.

Mutsuz muhasebeci dos Santos sonunda kitaplığını Tijuca Kâğıt Fabrikasına satmayı başardığında derin bir oh çekiyor. Kâğıt fabrikası da bütün o kitaplarla dergi ve risaleleri renkli tuvalet kâğıdına dönüştürüyor. (371)

1984: *Mexico City*
Unutmaya Karşı Önlem

olarak yazdı ne yazdıysa, unutmayı '*gerçekten öldüren tek ölüm*', sayan Carlos Quijano. Sorun yaratmaktan hoşlanan bu nalet adam yüzyılla birlikte Montevideo'da doğmuştu; şimdi Uruguay'daki askeri dikta rejiminin tökezlediği sırada, sürgünde ölüyor. İş başında ölüyor, *Marcha* adındaki dergisinin Meksika için yeni bir baskısını hazırlarken.

Quijano zıtlıklarla beslenirdi. Başkalarının gözünde sapkınlık sayılan düşünceler ona göre yaşamın ta kendisiydi. O, ulusları ve halkları aşağılayan emperyalizmi lanetler ve Latin Amerika'nın bir gün mutlaka, peygamberlerinin umutlarına lâyık bir sosyalizm yaratacağını ileri sürerdi. (356)

1984: *Mexico City*
Yaşayanların Dirilişi

Meksikalılar ölümü yemek âdetindedirler: şeker ya da çikolatadan yapılıp renkli karamelaya bulanmış bir iskelet. Meksikalılar ölümü, yemenin yanısıra şarkılarında söyler, danslarında oynar, içkilerinde içerler. Kimi zaman para ve gücü alaya almak için ölüme frak ceket giydirip tekgözlük takarlar ya, çoğunlukta çırılçıplak olmasını yeğlerler, hovarda, biraz başı dumanlı, eğlence âlemlerinin arkadaşı.

Bu Ölüler Günü yortusuna, yaşayanlar günü, demek gerek aslında. Ama düşünürseniz ikisi aynı kapıya çıkar; öyle ya, gelen mutlaka gitmiyor, giden gelmiyor mu bu dünyada? Son tahlilde her başlayanın başlangıcı, her bitenin bitişi değil midir, her zaman?

"*Dedem ufacık tefecik, çünkü benden sonra doğmuş,*" diyen küçük çocuk ne dediğini iyi biliyor.

1984: *Estelí*

İnanmak

Doğum törenini onlar yönetirler. Meslekleri, can ve ışık vermektir. Becerikli elleriyle, yanlış doğan çocuğu düzeltir, anneye güç ve huzur aşılarlar.

Estelí'nin ve Nikaragua sınır bölgesindeki dağlık yörelerin ebeleri bugün, gerçekten bayram etmeye değer bir şeyi kutlamak için eğlenti düzenlemişler: tam bir yıldır bu dolaylarda tek bir bebe bile tetanozdan ölmemiş. Ebeler göbek bağlarını satırla kesmiyor, mumla yakmıyor, ilaçlamadan bağlamıyorlar artık; gebe kadınlara, karınlarındaki çocuğu koruyan aşılar da yapılıyor. Bu yörede aşıların, Hıristiyanları Komünistlere dönüştürecek bir Rus büyüsü olduğuna inanan kalmamış artık; sarhoşların ya da kanama durumundaki kadınların, bakışlarıyla yeni doğmuş bebeleri öldürebileceklerine de artık hiç kimse –yani hemen hemen hiç kimse– inanmıyor.

Bu yöre, bu savaş bölgesi, istilacılar tarafından sürekli taciz ediliyor.

"*Biz burada timsahın ağzındayız...*"

Birçok anne savaşmaya gidiyor. Geride kalan anneler memelerini bölüşüyor.

1984: *Havana*

Miguel Yetmiş Dokuz Yaşında

Yüzyılın şafağından bu yana bu adam korkunç badirelerden geçmiş, sayısız kereler ölmüştür. Şimdi sürgünde olduğu halde, yurttaşlarının savaşına hâlâ canla başla katılıyor.

Sabahın ilk ışığı onu her zaman ayakta, tıraş olmuş, komplolar kurarken buluyor. Anıların döner kapısında çevrilip durmak onun için aynı derecede kolay olabilirdi, ama bu yeni zamanların ve henüz çiğnemediği yolların sesi onu çağırdığında Miguel kulağını tıkayamıyor.

İşte bu yüzden yetmiş dokuz yaşında Miguel Marmol için, sürekli diriliş sanatının bu yıllanmış üstadı için, her gün bir yeniden doğuştur.

1984: *Paris*

Yankılar, Sesi Aramaya Çıkıyor

Bir yandan insansever sözcükler yazarken Julio Cortázar bir yandan da kendi yolculuğunu yapıyordu, zaman tünelini ters yönden geçen bir yolculuk. Cortázar, sondan başa doğru gidiyordu, umutsuzluktan coşkuya, kayıtsızlıktan tutkuya, tekbaşınalıktan dayanışmaya doğru. Yetmişine merdiven dayadığı şu sırada o, aynı anda tüm çağların çocuğuydu.

Yumurtaya doğru uçan bir kuş gibi Cortázar, yıl yıl, gün gün geriye doğru giderek ilerlemiş, sonunda âşıkların, kendilerini yaşatan, aşkı yaşatan kucaklaşmalarına ulaşmıştı. İşte şimdi de, bir kadına girdiğinde geldiği yere dönen adamlar gibi ölüyor ve toprağa giriyor.

1984: *Punta Santa Elena*

Ölümsüz Kucaklaşma

Daha geçenlerde buldular onları, bir zamanlar Ekvador'un Zumpa kumsalı olan çoraklıklarda. Güneş ışığında duruyorlar, görünek isteyeceklerin gözleri önünde: kucaklaşmış yatan bir kadın ve bir erkek, sonsuzluktan çıkagelmiş, uyuyan iki sevgili.

Bir Kızılderili mezarlığında kazı yapan bir arkeolog buldu, sevgiyle kenetlenmiş bu iskeletleri. Zumpa sevgilileri birbirlerinden kopmadan ölmek arsızlığında bulunalı beri sekiz bin yıl geçmiş; gelip bakan herkes, ölümün onların zerrece umurlarında olmadığını görebilir.

Şahane güzellikleri insanı şaşırtıyor, böyle çirkin bir çölde, salt kuraklık ve bozluk, böylesine çirkin bir kemik yığını oldukları düşünülürse; hele alçakgönüllülükleri daha bile şaşırtıcı. Rüzgârda uyuyan bu sevgililer, kendilerinin Teotihuacán piramitlerinden, Machu Pichu sığınaklarından ve Iguazú çağlayanlarından bile daha büyük bir görkem ve gizem sergilediklerinden habersiz duruyorlar.

1984: *Violeta Parra Mahallesi*
Çalınmış İsim

Pinochet diktatörlüğü, Santiago de Chile'nin eteklerindeki, teneke ve karton evlerden oluşma, yoksuldan da yoksul yirmi mahallenin adlarını değiştiriyor. Yenibaştan vaftiz edildiğinde Violeta Parra mahallesine askeri bir kahramanın adı veriliyor. Gelgelelim mahalleli kendi seçimleri olmayan bu adı taşımayı reddediyor. Onlar ya Violeta Parra'lılardır ya da hiç.

Bir süre önce kendi aralarında toplanarak, Violeta'nın, söylediği mücadele şarkılarında Şili'nin gizemlerini ifade etmeyi çok iyi bilen bu boğuk sesli campesina şarkıcının adını çoğunluk kararıyla almışlardı.

Violeta Parra şuh ve günahkârdı, gitar çalarak uzun uzun konuşmasını sever, sık sık sevdalanır, dansları ve maymunluklarıyla empanada'ları tutuştururdu. Son şarkısında, "*Bana bunca şey bağışlayan hayata teşekkürler,*" demiş, sonra fırtınalı bir aşk macerasıyla ölümüne gitmişti. (334, 440)

1984: *Tepic*
Bulunmuş İsim

Meksika'nın Nayarit Dağlarında adı olmayan bir toplum vardı. Huichol Kızılderililerinin bu topluluğu, yüzyıllardan beri kendine ad aramaktaydı. Derken Carlos Gonzáles, salt raslantıyla bir ad buldu.

Bu Huichol yerlisi, tohum satın alıp akrabalarını görmek için Tepic kasabasma gelmişti. Bir çöplükten geçerken süprüntülerin arasına atılmış bir kitap görüp aldı. Carlos yıllar öne Kastilya dilini okumasını öğrenmişti ve hâlâ zar zor sökebiliyordu. Bir dam gölgesine oturarak sayfaların şifrelerini çözmeye girişti. Kitap, yabancı bir ülkeyi anlatıyordu; Carlos bunun nerede olduğunu çıkartamadı, ama Meksika'dan çok uzaklarda olsa gerekti. Burada son zamanlarda geçen bir olay anlatılıyordu.

Köyüne dönüşte, dağın yamacını tırmanırken de Carlos oku-

mayı sürdürdü. Bu ürkü ve kahramanlık öyküsünü elinden bırakamıyordu. Kitabın baş kişisi, verdiği sözü tutmuş olan biriydi. Köyüne geldiğinde Carlos coşkun bir sevinçle.

"Nihayet bir adımız oldu!" diye bağırdı.

Sonra kitabı köylülere yüksek sesle okudu. Bu zahmetli okuyuş neredeyse bir hafta sürdü. Sonradan yerleşim biriminin yüz elli ailesi oylarını kullandılar. Bütün oylar olumluydu. Köylüler dans edip şarkılar söyleyerek vaftiz olayını kutladılar.

İşte böyle, sonunda onların da kendilerine özgü bir adları var. Bu toplum şimdi, seçim anında ölümle satılmışlık arasında duraksamamış olan, asil bir insanın adını taşıyor.

Oraya gidenler, "*Salvador Allende*'ye gidiyorum," diyorlar şimdilerde. (466)

1984: *Bluefields*
Uçmak

Derine inmiş kökler, ulu bir gövde, sık yapraklar: yerin merkezinden dikensiz bir ağaç yükseliyor, hani şu kendilerini kuşlara vermesini bilen ağaçlardan biri. Ağacın çevresinde, taşları uyandırıp buzu tutuşturan bir müzikle göbek göbeğe kıvrılıp bükülerek dans eden çiftler savruluyor. Dans ettikçe ortadaki ağacı uzun uzun, renk renk kurdelelerle giydirip soyuyorlar. Sürekli işgale uğrayan, sürekli bombalanan bu çileli Nikaragua kıyılarında Mayıs Ağacı fiestası her zamanki coşkuyla kutlanıyor.

Hayat Ağacı şunu biliyor ki ne olursa olsun, çevresinde fır dönen bu sıcacık müzik asla susmayacaktır. Kaç ölüm gelirse gelsin, ne kadar kan akarsa aksın, müzik bu kadınlarla erkekleri kavrayıp onun çevresinde dans ettirecektir, havalar insan solumayı, topraklar insan ekip bağrına insan basmayı sürdürdüğü sürece.

1986: *Montevideo*
Bir Mektup

Cedric Belfrage
Apartado Postal 630

Cuernavaca, Morelos
Meksika

Sevgili Cedric,

Al sana Ateş Anıları'nın son cildi. Görüyorsun ya, 1984'te sona eriyor. Neden daha önce ya da daha sonra değil, bilmiyorum. Belki bu, sürgünümün son yılıydı da ondan, bir döngünün kapanışı, bir yüzyılın bitimi. Ya da belki son sayfanın aynı zamanda ilk sayfa olduğunu kitabım ve ben biliyoruz da ondan.

Çok uzun olduysa bağışla. Bu kitabı yazmak elime mutluluk verdi; bu rüzgârlar yüzyılında, Amerika'da, bu bok çukurunun, bu harikanın içinde doğmuş olmak bana her zamankinden daha çok gurur veriyor.

Bu kadar yetsin, çünkü kutsal olanı laf kalabalığına boğmak istemiyorum.

Abrazos, Eduardo

(Ateş Anıları'nın Üçüncü Cildinin Sonu)

KAYNAKÇA

1. Acebey, Davit. *Aquí también Domitila.* La Paz: n.p., 1984.
2. Adams, Willi Paul. *Los Estados Unidos de América.* Madrid: Siglo XXI, 1979.
3. Aguiar, Cláudio. *Caldeirao. Rio de Janeiro: José Olympio, 1982.*
4. Aguilar Camín, Héctor. *Saldos de la revolición. Cultura y política de México, 1910-1980.* Mexico City: Nueva Imagen, 1982.
5. Aguiló, Federico. *Significado socio-antropológico de las coplas al Cristo de Santa Vera Cruz.* Paper presented at the second Conference of Bolivian Studies, Cochabamba, 1984.
6. Agudelo, William. *El asalto a San Carlos. Testimonios de Solentiname.* Managua: Asoc. para el Desarrollo de Solentiname, 1982.
7. Alape, Arturo. *El bogotazo. Memorias del olvido.* Bogotá: Pluma, 1983.
8. _____. *La Paz, la violencia: testigos de excepción.* Bogotá: Planeta, 1985.
9. Alegría, Claribel, and D. J. Flakoll. *Cenizas de Izalco.* Barcelona; Seix Barral, 1966.
10. _____. *Nicaragua: la revolución sandinista. Uno crónica política, 1855-1979. Mexico: Era, 1982.*
11. Alemán Ocampo, Carlos. *Y también enséñenles a leer.* Managua. Nueva Nicaragua, 1984.
12. Alfaro, Eloy, *Narraciones históricas.* (Preface by Malcolm D. Deas.) Quito: Editora Nacional, 1983.
13. Alfaro, Hugo. *Navegar es necesario.* Montevideo: Banda Oriental, 1985.
14. Ali, Muhammad. *The Greatest: My Own Story.* New York: Random House, 1975.
15. Allen, Frederic Lewis. *Apenas ayer. Historia informal de la decada del 20.* Buenos Aires: EUDEBA, 1964.
16. Almaraz Paz, Sergio. *Requiem para una república.* La Paz: Universidad, 1969.
17. _____. *El poder y la caída.* La Paz and Cochabamba: Amigos del Libro, 1969.
18. Almeida Bosque, Juan. *Contra el agua y el viento.* Havana: Casa de las Américas, 1985.
19. Amado, Jorge. *Los viejos marineros.* Barcelona: Seix Barral, 1983.
20. Amorim, Enrique. *El Quiroga que yo conocí.* Montevideo: Arca, 1983.
21. Anderson, Thomas: *El Salvador. Los sucesos políticos de 1932.* San José de Costa Rica: EDUCA, 1982.
22. Andrade, Joaquim Pedro de. *Garrincha, alegria do povo.* (Film produced by Barreto, Nogueira, and Richers.) Rio de Janeiro, 1963.
23. Andrade, Mário de. *Macunaíma, o herói sem nenhum caráter.* Belo Horizonte and Brasília: Itatiaia, 1984.
24. Andrade, Roberto. *Vida y muerte de Eloy Alfaro.* Quito: El Conejo, 1985.
25. Andreu, Jean. "Borges, escritor comprometido," in Texto *crítico,* No. 13, Veracruz, April-June 1979.

26. Antezana, Luis E. *Proceso y sentencia de la reforma agraria en Bolivia.* La Paz: Puerta del Sol, 1979.
27. Arenales, Angélica. *Siqueiros.* Mexico City: Bellas Artes, 1947.
28. Arévalo Martínez, Rafael. *Ecce Pericles. La tiranía de Manuel Estrada Cabrera en Guatemala.* San José de Costa Rica: EDUCA, 1983.
29. Arguedas, Alcides. *Pueblo enfermo.* La Paz: Juventud, 1985.
30. Arguedas, José María. *El zorro de arriba y el zorro de abajo.* Buenos Aires: Losada, 1971.
31. _____. *Formació de una cultura nacional indoamericana.* Mexico City: Siglo XXI, 1975.
32. Aricó, José (ed.). *Mariátegui y los orígenes del marxismo latinoamericano.* Mexico City: Pasado y Presente, 1980.
33. Azuela, Mariano. *Los de abajo.* Mexico City: FCE, 1960.
34. Baptista Gumucio, Mariano. *Historia contemporánea de Bolivia, 1930-1978.* La Paz: Gisbert, 1978.
35. Barrán, José P., and Benjamín Nahum. *Batlle, los estancieros y el Imperio Británico. Las primeras reformas, 1911-1913.* Montevideo: Banda Oriental, 1983.
36. Barreto, Lima. *Os bruzundangas.* Sao Paulo: Atica, 1985.
37. Barrett, Rafael. *El dolor paraguayo.* (Preface by Augusto Roa Bastos.) Caracas: Ayacucho, 1978.
38. Bayer, Osvaldo. *Las vengadores de la Patagonia trágica.* Buenos Aires: Galerna, 1972,1974; and Wuppertal: Hammer, 1977.
39. Beals, Carleton. *Banana Gold.* Managua: Nueva Nicaragua, 1983.
40. _____. *Porfirio Díaz.* Mexico City: Domés, 1982.
41. Belfrage, Cedric. *The American Inquisition, 1945-1960.* Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1973.
42. Bell, John Patrick. *Guerra civil en Costa Rica. Los sucesos políticos de 1948.* San José de Costa Rica: EDUCA, 1981.
43. Beloch, Israel, and Alzira Alves de Abreu. *Dicionário históricobiográfico brasileiro,* 1930-1983. Rio de Janeiro: Fundaçao Getùlio Vargas, 1984.
44. Benítez, Fernando. *Lázaro Cárdenas y la revolución mexicana. El porfirismo.* Mexico City: FCE, 1977.
45. _____. *Lázaro Cárdenas y la revolución mexicana. El cardenismo.* Mexico City: FCE, 1980.
46. _____. *Los indios de México* (Vol. 3. Mexico City: Era, 1979.
47. _____. *La ciudad de México, 1325-1982.* Barcelona and Mexico City: Salvat, 1981, 1982.
48. Benítez, Fernando, et al. Juan Rulfo, homenaje nacional. Mexico City: Bellas Artes/SEP, 1980.
49. Benvenuto, Ofelia Machado de. *Delmira Agustini.* Montevideo: Ministerio de Instrucción Pùblica, 1944.
50. Bernays, Edward. *Biography of an Idea.* New York: Simon and Schuster 1965.
51. Berry, Mary Frances, and John W. Blassingame. *Long Memory: The Black Experience in America.* New York and Oxford: Oxford University Press, 1982.
52. Bezerra, Joao. *Como dei cabo de Lampiao.* Recife. Massangana, 1983.
53. Bingham, Hiram. *Machu Picchu, la ciudad perdida de los incas.* Madrid: Rodas, 1972.

54. Bliss, Michael. *The Discovery of Insulin.* Toronto: McClelland and Stewart, 1982.
55. Bodard, Lucien. *Masacre de indios en el Amazonas.* Caracas: Tiempo Nuevo, 1970.
56. Bolanos, Pío. *Génesis de la intervención norteamericana en Nicaragua.* Managua: Nueva Nicaragua, 1984.
57. Bonfil Batalla, Guillermo. *El universo del amate.* Mexico City: Museo de Culturas Populares, 1982.
58. Borge, Tomás. *Carlos, el amanecer ya no es una tentación.* Havana: Casa de las Américas, 1980.
59. Borges, Jorge Luis. *Obras completas, 1923-1972.* Buenos Aires: Emecé, 1974.
60. Bosch, Juan. *Trujillo: causas de una tiranía sin ejemplo.* Caracas: Las Novedades, 1959.
61. _____. "Crisis de la demokracia de América en la Republica Dominicana," in *Panoramas,* No. 14, supplement, Mexico City, 1964.
62. _____. *La revolución de abril.* Santo Domingo: Alfa y Omega, 1981.
63. _____. *Clases sociales en la Repùblica Dominicana.* Santa Domingo: PLD, 1982.
64. Bravo-Elizondo, Pedro. "La gran huelga del salitre en 1907," in *Araucaria,* No. 33, Madrid, 1986.
65. Branford, Sue, and Oriel Glock. *The Last Frontier, Fighting Over Land in the Amazon,* London: Zed, 1985.
66. Brecht, Bertolt. *Diario de trabajo.* Buenos Aires: Nueva Visión, 1977.
67. Buarqua de Holanda, Sérgio. *Visao do paraíso.* Sao Paulo: Universidad, 1969.
68. Buitrago, Alejandra. *Conversando con los gamines.* (Unpublished.)
69. Bullrich, Francisco *et al. América Latina en su arquitectura.* Mexico City: Siglo XXI, 1983.
70. Buñuel, Luis. *Mi último suspiro (memorias).* Barcelona: Plaza y Janés, 1982.
71. _____. *Los olvidados.* Mexico City: Era, 1980.
72. Burgos, Elisabeth. *Me llamo Rigoberta Menchù y así me nació la conciencia.* Barcelona: Argos-Vergara, 1983.
73. Cabezas, Omar. *La montaña es algo más que inmensa estepa verde.* Managua: Nueva Nicaragua, 1982.
74. Cabral, Sergio. *As escolas de samba: o quê, quem, como, quando e porquê.* Rio de Janeiro: Fontana, 1974.
75. _____. *Pixinguinha, Vida e obra.* Rio de Janeiro: Lidador, 1980.
76. Caputo, Alfredo, *Educación moral y chica.* Montevideo: Casa del Estudiante, 1978. See also textbooks by Dora Noblía and Graciela Márquez, and by Sofía Corchs and Alex Pereyra Formoso.
77. Cardenal, Ernesto. *Antología.* Managua: Nueva Nicaragua, 1984.
78. Cárdenas. Lázaro. *Ideario político.* Mexico City: Era, 1976.
79. Cardona Pena, Alfredo. *El monstruo en el laberinto. Conversaciones con Diego Rivera.* Mexico City: Diana, 1980.
80. Cardoza y Aragón, Luis. *La nube y el reloj. Pintura mexicana contemporánea.* Mexico City, UNAM, 1940.
81. _____. *La revolución guatemalteca.* Mexico City: Cuadernos Americanos, 1955
82. _____. *Diego Rivera. Los frescos en la Secretaría de Educación Pùblica.* Mexi-

co City: SEP, 1980.
83. _____. *Orozco.* Mexico City. FCE, 1983.
84. _____. Carías, Marco Virgilio, and Daniel Slutzky. *La guerra inútil. Análisis socio-económico del conflicto entre Honduras y El Salvador.* San José de Costa Rica. EDUCA, 1971.
85. Carpentier, Alejo. *Tientos y diferencias.* Montevideo: Arca, 1967.
86. _____. *La música en Cuba.* Havana: Letras Cubanas, 1979.
87. Carr, Raymond. *Puerto Rico: A Colonial Experiment.* New York: Vintage, 1984.
88. Casaus, Víctor. *Girón en la memoria.* Havana: Casa de las Américas. 1970.
89. Cassá, Roberto. *Capitalismo y dictadura.* Santo Domingo: Universidad 1982.
90. Castro, Fidel. *La revolución cubana, 1953-1962.* Mexico City: Era, 1972.
91. _____. *Hoy somos un pueblo entero.* Mexico City: Siglo XXI, 1973.
92. Castro, Josué de. *Geografia da fome.* Rio de Janeiro: O Cruzeiro, 1946.
93. Cepeda Samudio, Alvaro. *La casa grande.* Buenos Aires. Jorge Alvarez, 1967
94. Central Intelligence Agency. *Manuales de sabotaje y guerra psicológica para derrocar al gobierno sandinista.* (Preface by Philip Agee.) Madrid: Fundamentos, 1985.
95. Cervantes Angulo, José. *La noche de las luciérnagas.* Bogotá: Plaza y Janés, 1980.
96. Céspedes, Augusto. *Sangre de mestizos. Relatos de la guerra del Chaco.* La Paz: Juventud, 1983.
97. _____. *El presidente colgado.* La Paz: Juventud, 1985.
98. "Cien años de lucha." Various authors, special edition of *Cuba,* Havana, October 1968.
99. Clark, Ronald William. *Edison: The Man Who Made the Future:* New York: Putnam, 1977.
100. Clase, Pablo. *Rubi. La vida de Porfirio Rubirosa.* Santo Domingo: Cosmos, 1979.
101. Crassweller, Robert D. *Trujillo. La tragica aventura del poder personal.* Barcelona: Bruguera, 1968.
102. Crawley, Eduardo. *Dictators Never Die: A Portrait of Nicaragua and the Somozas.* London: Hurst, 1979.
103. Colombres, Adolfo. *Seres sobrenaturales de la cultura popular argentina.* Buenos Aires: Del Sol, 1984.
104. Coluccio, Félix. *Diccionario folklórico argentino.* Buenos Aires: n.p., 1948.
105. Collier, James Lincoln. *Louis Armstrong: An American Genius.* New York: Oxford University Press, 1983.
106. Comisión Argentina por los Derechos Humanos. *Argentina: proceso al genocidio.* Madrid: Querejeta, 1977.
107. Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas. *Nunca más.* Buenos Aires: EUDEBA, 1984.
108. Committee on Foreign Relations, U.S. Senate. *Briefing on the Cuban Situation.* Washington, D.C., May 2, 1961.
109. Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, U.S. Senate. *Alleged Assassination Plots Involving Foreign Leaders: An Interim Report.* Washington, D.C., November 20, 1975.

110. Condarco Morales, Ramiro. *Zárate, el temible Willka. Historia de la rebelión indígena de 1899.* La Paz: n.p., 1982.
111. Condori Mamani, Gregorio. *De nosotros, los runas.* (Testimonies collected by Ricardo Valderrama and Carmen Escalante.) Madrid: Alfaguara, 1983.
112. Constantine, Mildred. *Tina Modotti. Una vida frágil.* Mexico City: FCE, 1979.
113. Cooke, Alistair. *America.* New York: Knopf, 1977.
114. Cordero Velásquez, Luis. *Gómez y las fuerzas vivas.* Caracas: Lumego, 1985.
115. Corrêa, Marcos Sá. *1964 visto e comentado pela Casa Branca.* Porto Alegre: L y PM, 1977.
116. Corretger, Juan Antonio. *Albizu Campos.* Montevideo: El Siglo Ilustrado, 1969.
117. Cueva, Gabriela de la. *Memorias de una caraqueña de antes del diluvio.* San Sebastián: n.p., 1982.
118. Cummins, Lejeune. *Don Quijote en burro.* Managua: Nueva Nicaragua, 1983.
119. Cunha, Euclides da. "A margem da história," in *Obra completa.* Rio de Janeiro: Aguilar, 1966.
120. Chandler, Billy Jaynes. *Lampiao, o rei dos cangaceiros.* Rio de Janeiro: Paz e Terra, 1980.
121. Chaplin, Charles. *My Autobiography.* New York: Simon and Schuster, 1964.
122. Christensen, Eleanor Ingalls. *The Art of Haiti.* Philadelphia: Art Alliance, 1975.
123. Chumbita, Hugo. *Bairoletto. Pronuario y leyenda.* Buenos Aires: Marlona, 1974.
124. Daher, José Miguel. "Méndez: el Partido Demócrata de EE. UU. es socio de la sedición," in *La Mañana,* Montevido, October 9, 1976.
125. Dalton, Roque. *Las historias prohibidas del Pulgarcito.* Mexico City: Siglo XXI, 1974.
126. _____. *Miguel Mármol. Los sucesos de 1932 en El Salvador.* Havana: Casa de las Américas, 1983.
127. _____. *Poesía.* (Mario Benedetti, ed.) Havana: Casa de las Américas, 1980.
128. Dardis, Tom. *Keaton: The Man Who Wouldn't Lie Down.* New York: Scribners, 1979.
129. Darío, Rubén. *Poesía.* (Preface by Angel Rama.) Caracas: Ayacucho, 1977.
130. Davies, Marion. *The Times We Had: Life With William Randolph Hearst.* Indianapolis and New York: Bobbs-Merrill, 1975.
131. Delgado Aparaín, Mario. "Mire que sos loco, Obdulio," in *Jaque,* Montevideo, January 25, 1985.
132. Deutscher, Isaac. *The Prophet Outcast: Trotsky, 1929-1940.* London: Oxford University Press, 1963.
133. Della Cava, Ralph. *Milagre en Joaseiro.* Rio de Janeiro: Paz e Terra, 1977.
134. *Diario de Juicio, El.* (Court record of trial of heads of Argentine dictatorship.) Buenos Aires: Perfil, 1985.
135. *El Nacional* and *Ultimas Noticias,* Caracas, August 28-29, 1977.
136. Dias, José Humberto. "Benjamin Abrahao, o mascate que filmou Lampiao," in *Cadernos de Pesquisa,* No. 1, Rio de Janeiro, Embrafilme, September 1984.
137. *Documentos de la CIA. Cuba acusa.* Havana: Ministerio de Cultura, 1981.

138. *Documentos secretos de la I.T.T.* Santiago de Chile: Quimantú, 1972.
139. Dorfman, Ariel, and Armand Mattelart. *Para leer al Pato Donald.* Mexico City: Siglo XXI, 1978.
140. Dower, John: *War Without Mercy: Race and Power in the Pacific War.* New York: Pantheon, 1986.
141. Dreifuss, René Armand. *1964: A conquista do Estado. Açao politica, poder e golpe de classe.* Petrópolis: Vozes, 1981.
142. Drot, Jean-Marie. *Journal de voyage chez les peintres de la Fête et du vaudou en Haiti.* Geneva: Skira, 1974.
143. Duhalde, Eduardo Luis. *El estado terrorista argentino.* Buenos Aires: El Caballito, 1983.
144. Dumont, Alberto Santos. *O que eu vi, o que nós veremos.* Rio de Janeiro. Tribunal de Contas, 1983.
145. Duncan, Isadora. *My Life.* New York: Liveright, 1955.
146. Durst, Rogério. *Madame Sata: com o diabo no corpo.* Sao Paulo: Brasiliense, 1985.
147. Eco, Umberto. *Apocalipsis e integrados ante la cultura de masas.* Barcelona: Lumen, 1968.
148. Edison, Thomas Alva. *Diary.* Old Greenwich: Chatham, 1971.
149. Edwards, Audrey, and Gary Wohl. *Muhammed Ali. The People's Champ.* Boston and Toronto: Little Brown, 1977.
150. Einstein, Albert. *Notas autobiográficas.* Madrid: Alianza, 1984.
151. Eisenstein, S. M. Que viva México!. (Preface by José de la Colina.) Mexico City: Era, 1971.
152. Elgrably, Jordan. "A través del fuego. Entrevista con James Baldwin," in Quimera, No. 41, Barcelona, 1984.
153. Enzensberger, Hans Magnus. *Política y delito.* Barcelona: Seix Barral, 1968.
154. Escobar Bethancourt, Rómulo. *Torrijos: colonia americana, no!* Bogotá: Valencia, 1981.
155. Faingold, Raquel Zimerman de. *Memorias de una familia inmigrante.* (Unpublished.)
156. Fairbank, John K. *The United States and China.* Chambridge: Harvard University Press, 1958.
157. Fajardo Sainz, Humberto. *La herencia de la coca. Pasado y presente de la cocaína.* La Paz: Universo, 1984.
158. Falcao, Edgard de Cerqueira. *A incompreensao de uma época.* Sao Paulo: Tribunais, 1971.
159. Fals Borda, Orlando. *Historia doble de la Costa. Resistencia en el San Jorge.* Bogotá: Valencia, 1984.
160. _____. *Historia doble de la Costa. Retorno a la tierra.* Bogotá: Valencia, 1986.
161. Faría Castro, Haroldo and Flavia de. "Los mil y un sombreros de la cultura boliviana," in *Geomundo,* Vol. 8, No. 6, Santiago de Chile, June 1984.
162. Fast, Howard. *The Passion of Sacco and Vanzetti: A New England Legend.* Westport, Conn.: Greenwood, 1972.
163. Faulkner, William. *Absalom, Absalom.* New York: Modern Library, 1951.
164. Federación Universitaria de Córdoba. *La reforma universitaria.* Buenos Aires: FUBA, 1959.

165. Feinstein, Elaine. *Bessie Smith, Empress of the Blues.* New York: Viking, 1985.
166. Folino, Norberto. *Barceló, Ruggierito y el populismo oligárquico.* Buenos Aires: Falbo, 1966.
167. Foner, Philip S. *The Case of Joe Hill.* New York: International Publications 1965.
168. Ford, Henry (with Samuel Crowther). *My Life and Work.* New York: Doubleday, 1926.
169. Foxley, A. *Experimentos neoliberales en América Latina.* Santiago de Chile: CIEPLAN, 1982.
170. Freyre, Gilberto. *Casa grande e senzala. Rio de Janeiro: José Olympio, 1966.*
171. Fróes, Leonardo, *A casa de flor.* Rio de Janeiro: Funarte, 1978.
172. Frontaura Argandoña, Manuel. *La revolución boliviana.* La Paz and Cochabama: Amigos del Libro, 1974.
173. Gabetta, Calos. *Todos somos subversivos.* Buenos Aires: Bruguera, 1983.
174. Gaitán, Jorge Eliécer. *1928. La masacre de las bananeras. Bogotá*: Los Comuneros, n.d.
175. Galarza Zavala, Jaime. *Quiénes mataron a Roldós.* Quito: Solitierra, 1982.
176. Galasso, Norberto, *et al. La década infame.* Buenos Aires: Carlos Pérez, 1969.
177. Galíndez, Jesús. *La era de Trujillo.* Buenos Aires: Sudamericana, 1962.
178. Gálvez, Manuel. *Vida de Hipólito Yrigoyen.* Buenos Aires: Tor, 1951.
179. Gálvez, William. *Camilo, señor de la vanguardia.* Havana: Ciencias Sociales, 1979.
180. Gandarillas, Arturo G. "Detrás de linderos del odio: laimes y jucumanis," in *Hoy,* La Paz, October 16, 1973.
181. Garcés, Joan. *El estado y los problemas tácticos en el gobierno de Allende.* Mexico City: Siglo XXI, 1974.
182. García, F. Chris. *Chicano Politics: Readings.* New York: n.p., 1973.
183. García Canclini, Néstor. *Las culturas populares en el capitalismo.* Havana: Casa de las Américas, 1982.
184. García Lupo, Rogelio. "Mil trescientos dientes de Gardel," in *Marcha,* No. 1004, Montevideo, April 8, 1960.
185. _____. *Diplomacia secreta y rendición incondicional.* Buenos Aires: Legasa, 1983.
186. García Márquez. Gabriel. *La hojarasca.* Buenos Aires: Sudamericana, 1969.
187. _____. *Cien años de soledad.* Buenos Aires: Sudamericana, 1967.
188. _____. "Algo más sobre literatura y realidad," in *El País,* Madrid, July 1, 1981.
189. _____. "La soledad de la América Latina" (Nobel Prize acceptance speech), in *Casa.* No. 137, Havana, March-April 1983.
190. Garmendia, Hermann. *María Lionza, ángel y demonio.* Caracas: Seleven, 1980.
191. Garrido, Atilio. "Obdulio Varela. Su vida, su gloria y su leyenda," in *El Diario,* " Estrellas deportivas" supplement, Montevideo, September 20, 1977.
192. Gallegos Lara, Joaquín. *Las cruces sobre al agua.* Quito: El Conejo, 1985.
193. Gil, Pío. *El Cabito.* Caracas: Biblioteca de autores y temas tachirenses, 1971.
194. Gilly, Adolfo. *La revolución interrumpida.* Mexico City: El Caballito, 1971.

195. Gilman, Charlotte Perkins. *Herland.* (Preface by Ann J. Lane.) New York: Pantheon, 1979.
196. _____. *The Yellow Wallpaper.* New York: Feminist Press, 1973.
197. Goldman, Albert. *Elvis.* New York: McGraw-Hill, 1981.
198. Gómez Yera, Sara. "La rumba," in *Cuba,* Havana, December 1964.
199. González, José Luis. *El país de cuatro pisos y otros ensayos.* San Juan de Puerto Rico: Huracán, 1980.
200. González, Luis. *Pueblos en vilo.* Mexico City: FCE, 1984.
201. _____. *Historia de la Revolución Mexicana, 1934-1940: Los días del presidente Cárdenas.* Mexico City: Colegio de México, 1981.
202. González Bermejo, Ernesto. "Interview with Atahualpa Yupanqui," in *Crisis,* No. 29, Buenos Aires, September 1975.
203. _____. ¿Qué pasa hoy en el Perú?," in *Crisis,* No. 36. Buenos Aires, April 1976.
204. _____. *Las manos en el fuego.* Montevideo: Banda oriental, 1985.
205. Granados, Pedro. *Carpas de México. Leyendas, anécdotas e historia del teatro popular.* Mexico City: Universo, 1984.
206. Grigulevich, José. *Pancho Villa.* Havana: Casa de las Américas, n.d.
207. Grupo, Aréito. *Contra viento y marea.* Havana: Casa de las Américas, 1978.
208. Guerra, Ramiro. *La expansión territorial de los Estados Unidos.* Havana: Ciencias Sociales, 1975.
209. Guevara, Ernesto Che. *Pasajes de la guerra revolucionario.* Havana: Arte y Literatura, 1975.
210. _____. "Camilo, imagen del pueblo," in *Granma,* Havana, October 25, 1967.
211. _____. *El socialismo y el hombre nuevo.* Mexico City: Siglo XXI, 1977.
212. _____. *El diario del Che en Bolivia. Bilbao: Zalla, 1968.*
213. _____ *Escritos y discursos.* Havana: Ciencias Sociales, 1977.
214. Guiles, Fred Lawrence. *Norma Jean.* New York: McGaw-Hill, 1969.
215. Guillén, Nicolás. "Un olivio en la colina," in *Hoy,* Havana, April 24, 1960.
216. Guzmán, Martín Luis. *El águila y la serpiente.* Mexico City: Cía. General de Ediciones, 1977.
217. Guzmán Campos. Germán (with Orlando Fals Borda and Eduardo Umaña Luna). *La violencia en Colombia.* Bogotá: Valencia, 1980.
218. Hardwick, Richard. *Charles Richard Drew: Pioneer in Blood Research.* New York: Scribners, 1967.
219. Hellman, Lillian. *Scoundrel Time.* Boston: Little Brown, 1976.
220. Hemingway. Ernest. *Enviado especial.* Barcelona, Planeta, 1968.
221. Henault, Mirta. *Alicia Moreau de Justo.* Buenos Aires: Centro Editor, 1983.
222. Heras León, Eduardo. Interview Miguel Mármol. (Unpublished.)
223. Hermann, Hamlet, *Francis Caamano.* Santo Domingo. Alfa y Omega, 1983.
224. Herrera, Hayden. *Frida. A Biography of Frida Kahlo.* New York: Harper and Row, 1983.
225. Hervia Cosculluela, Manuel. *Pasaporte 11.333. Ocho años con la CIA.* Havana: Ciencias Sociales, 1978.
226. Hidrovo Velasquez, Horacio. *Un hombre y un río.* Portoviejo: Gregorio: 1982.
227. Hobsbawm, Eric J. *Primitive Rebels.* New York: Norton, 1965.
228. Hoffman, Banesh. *Einstein.* Barcelona: Salvat, 1984.

229. Huezo, Francisco. *Ultimos días de Rubén Darío*. Managua: Renacimiento, 1925.
230. Huneeus, Pablo. *La cultura huachaca o el aporte de la televisión*. Santiago de Chile: Nueva Generación, 1981.
231. _____. *Lo comido y lo bailado...* Santiago de Chile: Nueva Generación, 1984.
232. Hurt, Henry. *Reasonable Doubt: An Investigation into the Assassination of John F. Kennedy*. New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1986.
233. Huxley, Francis. *The Invisibiles*. London: Hart-Davis, 1966.
234. Ianni, Octavio. *El Estado capitalista en la época de Cárdenas*. Mexico City: Era, 1985.
235. Informes sobre la violación de derechos humanos en el Uruguay, realizados por Amnesty International, la Comisión de Derechos Humanos y el Comité de Derechos Humanos de las Naciones Unidas y La Comisión Interamericana de Derechos Humanos de la OEA. [Accounts of the violation of human rights in Uruguay. Collected by Amnesty international; the Committee on Human Rights of the United Nations; and the Inter-American Commission on Human Rights of the OAS.]
236. Instituto de Edustios del Sandinismo. *Ni vamos a poder caminar de tantas flores*. (Testimonies of Sandino's soldiers; unpublished).
237. _____. *El sandinismo. Documentos básicos*. Managua: Nueva Nicaragua 1983.
238. _____. *La insurrección popular sandinista en Masaya*. Managua: Nueva Nicaragua, 1982.
239. _____. *Y se armó la runga!* Managua: Nueva Nicaragua, 1982.
240. Jaramillo-Levi, Enrique, *et al. Una explosión en América: el canal de Panamá*. Mexico City: Siglo XXI, 1976.
241. Jenks, Leland H. *Nuestra colonia de Cuba*. Buenos Aires: Palestra, 1961.
242. Johnson, James Weldon. *Along This Way*. New York: Viking, 1933.
243. Jonas Bodenheimer, Susanne. *La ideología socialdemócrata en Costa Rica*. San José de Costa Rica. EDUCA. 1984.
244. Juliao, Francisco, and Angélica Rodríguez. Testimony of Gregoria Zúñiga in "Los últimos soldados de Zapata," in *Crisis*, N. 21, Buenos Aires, January 1975.
245. Katz, Friedrich. *La servidumbre agraria en México en la época porfiriana*. Mexico City: Era, 1982.
246. _____. *La guerra secreta en México*. Mexico City: Era, 1983.
247. Kerr, Elizabeth M. *William Faulkner's Gothic Domain*. Port Washington, New York: Kennikat, 1979.
248. Klare, Michael T., and Nancy Stein. *Armas y poder en América Latina*. Mexico City: Era, 1978.
249. Kobal, John. *Rita Hayworth: The Time, the Place, and the Woman*. Norton, 1978.
250. Krehm, William. *Democracia y tranlas en el Caribe*. Buenos Aires: Palestra, 1959.
251. Labourt, José. *Sana, sana, culito de rana...* Santo Domingo: Taller, 1979.
252. Landaburu, Jon, and Roberto Pineda. "Cuentos del diluvio de fuego," in *Maguaré*, No. 1, Bogotá, Universidad Nacional, June 1981.
253. Landes, Ruth. *A cidade das mulheres*. Rio de Janeiro: Civilizaçao Brasileira,

1967.
254. Lane, Mark, and Dick Gregory. *Code Name Zorro: The Murder of Martin Luther King.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1977.
255. Lapassade, Georges, and Marco Aurélio Luz. *O segredo da macumba.* Rio de Janeiro: Paz e Terra, 1972.
256. Larco, Juan. *et al. Recopilación de textos sobre José María Arguedas.* Havana: Casa de las Américas, 1976.
257. Latin America Bureau. *Narcotráfico y política.* Madrid: IEPALA, 1982.
258. Lauer, Mirko. *Crítica de la artesanía. Plástica y sociedad en los Andes peruanos.* Lima: DESCO, 1982.
259. La Valle, Raniero, and Linda Bimbi. *Marianella e i suoi fratelli. Una storia latinoamericana.* Milan: Feltrinelli, 1983.
260. Lavretski, I., and Adolfo Gilly. *Francisco Villa.* Mexico City: Macehual, 1978.
261. Levy, Alan. *Ezra Pound: The Voice of Silence.* Sag Harbor, N.Y.: Permanent, 1983.
262. Lichello, Robert. *Pioneer in Blood Plasma: Dr. Charles R. Drew.* New York: Messner, 1968.
263. Lima, Lourenço Moreira. *A coluna Prestes (marchas e combates).* Sao Paulo: Alfa-Omega, 1979.
264. Loetscher, Hugo. *El descubrimiento de Suiza por los indios.* Cochabamba: Amigos del Libro, 1983.
265. Loor, Wilfrido, *Eloy Alfaro.* Quito: n.p., 1982.
266. López, Oscar Luis. *La radio en Cuba.* Havana: Letras Cubanas, 1981.
267. López, Santos. *Memorias de un soldado.* Managua: FER, 1974.
268. López Virgil, José Ignacio. *Radio Pío XII: una mina de coraje.* Quito: Aler/-Pío XII, 1984.
269. Lowenthal, Abraham F. *The Dominican Intervention.* Cambridge: Harvard Universty Press, 1972.
270. Luna, Félix. *Atahualpa Yupanqui.* Madrid: Júcar, 1974.
271. Machado, Carlos. *Historia de los orientales.* Montevideo: Banda Oriental, 1985.
272. Magalhaes Júnior, R. *Rui. O homem e o mito.* Rio de Janeiro: Civilizaçao Brasileira, 1964.
273. Maggiolo, Oscar J. "Política de desarrollo científico y tecnológico de América Latina," in *Gaceta de la Universidad,* Montevideo, March-April 1968.
274. Mailer, Norman. *Marilyn.* New York: Grossett and Dunlap, 1973.
275. Maldonado-Denis, Manuel. *Puerto Rico: mito y realidad.* San Juan de Puerto Rico: Antillana, 1969.
276. Manchester, William. *The Glory and the Dream: A Narrative History of America.* Boston: Little Brown, 1972.
277. Mariátegui, José Carlos. *Obras.* Havana: Casa de les Américas, 1982.
278. Marín, Germán. *Una historia fantástica y calculada: la CIA en el país de los chilenos.* Mexico City: Siglo XXI, 1976.
279. Mário Filho. *O negro no fuebol brasileiro.* Rio de Janeiro: Civilizaçao Brasileira, 1964.
280. Mariz, Vasco. *Heitor Villa-Lobos, compositor brasileiro.* Rio de Janeiro: Zahar, 1983.

281. Martin, John Bartlow. *El destino dominicano. La crisis dominicana desde la caída de Trujillo hasta la guerra civil.* Santo Domingo: Editora Santo Domingo, 1975.
282. Martínez, Thomas M. "Advertising and Racism: The Case of the Mexican-American," in *El Grito,* Summer 1969.
283. Martínez Assad, Carlos. *El laboratorio de la revolución: el Tabasco garridista.* Mexico City: Siglo XXI, 1979.
284. Martínez Moreno, Carlos. "Color del 900," in *Capítulo oriental.* Montevideo: CEDAL, 1968.
285. Matos, Cláudia. *Acertei no milhar. Samba e malandragem no tempo de Getúlio.* Rio de Janeiro: Paz e Terra, 1982.
286. Matos Díaz, Eduardo. *Anecdotario de una tiranía.* Santo Domingo: Taller, 1976.
287. Mattelart, Armand. *La cultura como empresa multinacional.* Mexico City: Era, 1974.
288. May, Stacy, and Galo Plaza. *United States Business Performance Abroad: The Case Study of United Fruit Company in Latin America.* Washington, D.C.: National Planning, 1958.
289. Medina Castro, Manuel. *Estados Unidos y América Latina, siglo XIX.* Havana: Casa de las Américas, 1968.
290. Mella, Julio Antonio. *Escritos revolucionarios.* Mexico City: Siglo XXI, 1978.
291. Mende, Tibor. *La Chine et son ombre.* Paris: Seuil, 1960.
292. Méndez Capote, Renée. *Memorias de una cubanita que nació con el siglo.* Santa Clara (de Cuba): Universidad, 1963.
293. Mendoza, Vincente T. *El corrido mexicano.* Mexico City: FCE, 1976.
294. Mera, Juan León. *Cantares del pueblo ecuatoriano.* Quito: Banco Central, n.d.
295. Métraux, Alfred. *Haiti. La terre, les hommes et les dieux.* Neuchâtel: La Baconnière, 1957.
296. Meyer, Eugenia. Interview with Juan Olivera López. (Unpublished.)
297. Meyer, Jean. *La cristiada. La guerra de los cristeros.* Mexico City: Siglo XXI, 1973.
298. Molina, Gabriel. *Diario de Girón.* Havana: Política, 1983.
299. Monsiváis, Carlos. *Días de guardar.* Mexico City: Era, 1970.
300. _____. *Amor perdido.* Mexico City: Era, 1977.
301. Mora, Arnoldo. *Monseñor Romero.* San José de Costa Rica: EDUCA, 1981.
302. Morais, Fernando. *Olga.* Sao Paulo: Alfa-Omega, 1985.
303. Morel, Edmar. *A revolta da chibata.* Rio de Janeiro: Graal, 1979.
304. Morison, Samuel E., and Henry S. Commager. *A Concise History of the American Republic.* New York: Oxford University Press, 1977.
305. Moussinac, Léon. *Sergei Michailovitch Eisenstein.* Paris: Seghers, 1964.
306. Mota, Carlos Guilherme. *Ideologia da cultura brasileira, 1933-1974.* Sao Paulo: Atica, 1980.
307. Maurao Filho, Olympio. *Memórias: a verdade de um revolucionário.* Porto Alegre: L y PM, 1978.
308. Murúa, Dámaso. *En Brasil crece un almendro.* Mexico City: El Caballito, 1984.
309. _____. *40 cuentos del Güilo Mentiras.* Mexico City: Crea, 1984.

310. Nalé Roxlo, Conrado, and Mabel Mármol. *Genio y figura de Alfansina Storni.* Buenos Aires: EUDEBA, 1966.
311. Navarro, Marysa. *Evita.* Buenos Aires: Corregidor, 1981.
312. Nepomuceno, Eric. *Hemingway: Madrid no era una fiesta.* Madrid: Altalena, 1978.
313. Neruda, Pablo. *confieso que he vivido.* Barcelona: Seix Barral, 1974.
314. _____. *Obras completas.* Buenos Aires: Losada, 1973.
315. Niemeyer, Oscar. Texts, drawings, and photos in a special edition of *Módulo,* Rio de Janeiro, June 1983.
316. Nimuendajú, *Curt. Mapa etno-histórico.* Rio de Janeiro: Fundaçao Nacional Pró-Memória, 1981.
317. Nosiglia, Julio E. *Botín de guerra.* Buenos Aires: Tierre Fértil, 1985.
318. Novo, Salvador. *Cocina mexicana. Historia gastronómica de la ciudad de México.* Mexico City: Porrúa, 1979.
319. Núnez Jiménez, Antonio. *Wifredo Lam.* Havana: Letras Cubanas, 1982.
320. Núñez Téllez, Carlos. *Un pueblo en armas.* Managua: FSLN, 1980.
321. O'Connor, Harvey. *La crisis mundial del petróleo.* Buenos Aires: Platina, 1963.
322. Olmo, Rosa del. *Los chigüines de Somoza.* Caracas: Ateneo, 1980.
323. Orozco José Clemente. *Autobiografía.* Mexico: Era, 1979.
324. Orti, Fernando. *Los bailes y el teatro de los negros en el folklore de Cuba.* Havana: Letras Cubanas, 1981.
325. Ortiz Echagüe, Fernando, "Sobre la importancia de la vaca argentina en París." Originally published in 1930; republished by Rogelio García Lupo in *Crisis,"* No: 29, Buenos Aires, September 1975.
326. Ortiz Letelier, Fernando. *El movimiento obrero en Chile. Antecedentes 1891-1919.* Madrid: Michay, 1985.
327. Page, Joseph A. *Perón.* Buenos Aires: Vergara, 1984.
328. Paleari, Antonio. *Diccionario mágico jujeño.* San Salvador de Jujuy: Pachamama, 1982.
329. Paliza, Héctor. "Los burros fusilados," in *Presagio,* Culiacán, Sinaloa, No. 10, April 1978.
330. Paoli, Francisco J., and Enrique Montalvo. *El socialismo olvidado de Yucatán.* Mexico City: Siglo XXI, 1980.
331. Paramio, Ludolfo. *Mito e ideología.* Madrid: Corazón, 1971.
332. Pareja Diezcanseco, Alfredo. *Ecuador. La república de 1830 a nuestros días.* Quito: Universidad, 1979.
333. Pareja y Paz Soldán, José. *Juan Vicente Gómez. Un fenómeno telúrico.* Caracas: Avilla Gráfica, 1951.
334. Parra, Violeta. *Violeta del pueblo.* (Javier Martínez Reverte, ed.) Madrid: Visor, 1983.
335. Pasley, F. D. *Al Capone.* (Preface by Andrew Sinclair.) Madrid: Alianza, 1970.
336. Payeras, Mario. *Los días de la selva.* Havana: Casa de las Américas 1981.
337. Peña Bravo. Raúl *Hecos y dishos del general Barrientos.* La Paz: n.p., 1982.
338. Pérez, Ponciana (knows as Chana la Vieja). Public testimony in *Cuba,* Havana, May-June 1970.
339. Pérez Valle, Eduardo. *El martirio del héroe. La muerte de Sandino.* Managua:

Banco Central, 1980.
340. Perlman, Janice. E. *O mito da marginalidade. Favelas e política no rio de Janeiro.* Rio de Janeiro: Paz e Terra, 1981.
341. Perón, Juan Domingo. *Tres revoluciones militares.* Buenos Aires: Síntesis, 1974.
342. Pineda, Virginia Gutiérriz de, *et al. El gamín.* Bogotá. UNICEF/Instituto Colombiano de Bienestar Familiar, 1978.
343. Pinto, L. A. Costa. *Lutas de famílias no Brasil.* Sao Paulo: Editora Nacional, 1949.
344. Pocaterra, José Rafael. *Memorias de un venezolano de la decadencia.* Caracas: Monte Avila, 1979.
345. Politzer, Patricia. *Miedo en Chile.* (Testimonies of Moy de Tohá and others.) Santiago de Chile: CESOC, 1985.
346. Pollak-Eltz, Angelina. "María Lionza, mito y culto venezolano," in *Montalbán,* No. 2, Caracas, UCAB, 1973.
347. Poniatowska, Elena. *La noche de Tlatelolco.* Mexico City: Era, 1984.
348. Portela, Fernando, and Cláudio Bojunga. *Lampiao. O cangaceiro e o outro.* Sao Paulo: Traço, 1982.
349. Pound, Ezra, *Selected Cantos.* New York: New Directions, 1970.
350. Powers, Thomas, *The Man Who Kept the Secrets: Richard Helms and the CIA.* New York: Knopf, 1979.
351. Presidency of the Republic of Haiti. Law of April 29, 1969. Palais National, Port-au-Prince.
352. Queiroz, María Isaura Pereira de. *Os cangaceiros.* Sao Paulo: Duas Cidades, 1977.
353. _____. *História do cangaço.* Sao Paulo: Global, 1982.
354. Querejazu Calvo, Roberto, *Masamaclay. Historia política, diplomática y militar de la guerra del Chaco.* Cochabamba and La Paz: Amigos del Libro, 1981.
355. Quijano, Aníbal. *Introducción a Mariátegui.* Mexico City: Era, 1982.
356. Quijano, Carlos. Various articles from *Cuadernos de Marcha,* Mexico City and Montevideo: CEUAL, 1984-85.
357. Quiroga, Horacio. *Selección de cuentos.* (Preface by Emir Rodríguez Monegal.) Montevideo: Ministerio de Instrucción Pública, 1966.
358. _____. *Sobre literatura.* (Preface by Roberto Ibáñez.) Montevideo: Arca, 1970.
359. Quiroz Otero, Ciro. *Vallenato. Hombre y canto.* Bogotá: Icaro, 1983.
360. Rama, Angel. *Las máscaras democráticas del modernismo.* Montevideo: Fundación Angel Rama, 1985.
361. Ramírez, Sergio, ed. *Augusto C. Sandino. El pensamiento vivo.* Managua: Nueva Nicaragua, 1984.
362. _____. *Estás en Nicaragua.* Barcelona: Muchnik, 1985.
363. Ramírez, Pedro Felipe. *La vida maravillosa del Siervo de Dios.* Caracas: n.p., 1985.
364. Ramos, Graciliano. *Memórias do cárcere.* Rio de Janeiro. José Olympio, 1954.
365. Ramos, Jorge Abelardo. *Revolución y contrarevolución en la Argentina.* Buenos Aires: Plus Ultra, 1976.
366. Rangel, Domingo Alberto. *Gómez, el amo del poder.* Caracas: Vadell, 1980.

367. Recinos, Adrián, trans. *Popol Vuh. Las antiguas historias del Quiché.* Mexico City: FCE, 1976.
368. Reed, John. *Insurgent Mexico.* New York: Simon and Schuster, 1969.
369. Rendón, Armando B. *Chicano manifesto.* New York: Macmillan, 1971.
370. Rengifo, Antonio. "Esbozo biográfio de Ezequiel Urviola y Rivero," in *Los movimientos campesinos en el Perú, 1879-1965.* Lima: Delva,1977.
371. *Retrato do Brasil.* (Various authors.) Sao Paulo: Tres, 1984.
372. See 445a.
373. Revueltas, José. *México 68: Juventud y revolución.* Mexico City, era, 1978.
374. Ribeiro, Berta G. "O mapa etno-histórico de Curt Nimuendajú," in *Revista de Antropologia,* Vol. XXV, Sao Paulo: Universidad, 1982.
375. Ribeiro, Darcy. *Os índios e a civilizaçao. Petrópolis:* Vozes, 1982.
376. _____. Reception Speech on the Occasion of Receiving Doctorate honoris causa at the University of Paris VII, May 3, 1979; in *Módulo,* Rio de Janeiro, 1979.
377. _____. *Ensaios insolitos.* Porto Alegre: L y PM, 1979.
378. _____. *Aos trancos e barrancos. Como o Brasil deu no que deu.* Rio de Janeiro: Guanabara, 1986.
379. Rivera, Jorge B. "Discépolo," in *Cuadernos de Crisis,* No. 3, Buenos Aires, December 1973.
380. Roa Bastos, Augusto. *Hijo de hombre.* Buenos Aires: Losado, 1960.
381. Robeson, Paul. *Paul Robeson Speaks.* (Edited and with preface by Philip S. Foner.) Secaucus: Citadel, 1978.
382. Robinson, David. *Buster Keaton.* Bloomington: University of Indiana Press, 1970.
383. _____. *Chaplin: His life And Art.* London: Collins, 1985.
384. Rockefeller, David. Letter to Gen.Jorge Rafael Videla, in *El Periodista,* No. 71. Buenos Aires, January 17-23, 1986.
385. Rodman, Selden. *Renaissance in Haiti: Popular Painters in the Black Republic.* New York: Pellegrini and Cudahy, 1948.
386. Rodó, José Enrique. *Ariel.* Madrid: Espasa-Calpe, 1971.
387. Rodríguez, Antonio. *A History of Mexican Mural Painting.* London: Thames and Hudson, 1969.
388. Rodríguez, Carlos. "Astiz el ángel exterminador," in *Madres de Plaza de Mayo,* No. 2, Buenos Aires, January 1985.
389. Rodríguez Monegal, Emir. *Sexo y poesía en el 900.* Montevideo: Alfa, 1969.
390. _____. *El desterrado. Vida y obra de Horacio Quiroga.* Buenos Aires: Losada, 1968.
391. Roeder, Ralph. *Hacia el México moderno: Porfirio Díaz.* Mexico City: FCE, 1973.
392. Rojas, Marta. *El que debe vivir.* Havana: Casa de las Américas, 1978.
393. Román, José. *Maldito país.* Managua: El pez y la serpiente, 1983.
394. Rosencof, Mauricio. Statement to Mercedes Ramírez and Laura Oreggioni, in *Asamblea,* No. 38, Montevideo, April 1985.
395. Rovere, Richard H. *Senator Joe McCarthy.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1959.
396. Rowles, James. *El conflicto Honduras-El Salvador y el orden jurídico internacional.* San José de Costa Rica: EDUCA, 1980.

397. Rozitchner, León. *Moral burguesa y revolución.* Buenos Aires: Procyón, 1963.
398. Ruffinelli, Jorge. *El otro México. México en la obra de Traven, Lawrence y Lowry.* Mexico City: Nueva Imagen, 1978.
399. Rugama, Leonel. *La tierra es un satélite de la luna.* Managua. Nueva Nicaragua, 1983.
400. Rulfo, Juan. *Pedro Páramo* and *El llano en llamas.* Barcelona: Planeta, 1982.
401. Saia, Luiz Henrique. *Carmen Miranda.* Sao Paulo: Brasiliense, 1984.
402. Salamanca, Daniel. *Documentos para una historia de la guerra del Chaco.* La Paz: Don Bosco, 1951.
403. Salazar, Ruben. Articles in *Los Angeles Times,* February-August 1970.
404. Salazar Valiente, Mario. "El Salvador: crisis, dictadura, lucha, 1920-1980," in *América Latina: historia de medio siglo.* Mexico City: siglo XXI, 1981.
405. Salvatierra, Sofonías. *Sandino o la tragedia de un pueblo.* Madrid: Talleres Europa, 1934.
406. Samper Pizano, Ernesto, et al. *Legalización de la marihuana.* Bogotá: Tercer Mundo, 1980.
407. Sampson, Anthony. *The Sovereign State of ITT.* Greenwich, Conn., Fawcett, 1974.
408. Sánchez, Gonzalo, and Donny Meertens, *Bandoleros, gamonales y campesinos. El caso de la violencia en Colombia.* Bogotá: El Ancora, 1983.
409. Sante, Luc. "Relic," in *The New York Review of Books,* Vol. 28, No. 20, New York, December 17, 1981.
410. Saume Barrios, Jesús. *Silleta de cuero.* Caracas: n.p., 1985.
411. Schaden, Egon. "Curt Nimuendajú. Quarenta anos a servico do índio brasileiro e ao estudo de suas culturas," in *Problemas brasileiros,* Sao Paulo, December 1973.
412. Scalabrini Ortiz, Raúl. *El hombre que está solo y espera.* Buenos Aires: Plus Ultra, 1964.
413. Schinca, Milton. *Boulevard Sarandí. Anécdotas, gentes, sucesos, del pasado montevideano.* Montevideo: Banda Oriental, 1979.
414. Schifter, Jacobo, *La fase oculta de la guerra civil en Costa Rica.* San José de Costa Rica. EDUCA, 1981.
415. Schlesinger, Arthur M. *The Thousand Days: John F. Kennedy in the White House.* Boston: Houghton Mifflin, 1965.
416. Schlesinger, Stephen, and Stephen Kinzer. *Bitter Fruit: The Untold Story of the American Coup in Guatemala.* New York: Anchor, 1983.
417. Sebreli, Juan José. *Eva Perón: ¿aventurera o militante?.* Buenos Aires: Siglo Veinte, 1966.
418. Séjourné, Laurette. *Supervivencias de un mundo mágico.* Mexico: FCE, 1953.
419. Selser, Gregorio. *El pequeño ejército loco.* Managua: Nueva Nicaragua, 1983.
420. _____. *El guatemalazo.* Buenos Aires: Iguazú, 1961.
421. _____. *Aquí, Santo Domingo! La Tercera guerra sucia.* Buenos Aires: Palestra, 1966.
422. _____. "A veinte años del Moncada," in *Cuadernos de Marcha,* No. 72, Montevideo, July 1973.
423. _____. *El rapto de Panamá.* San José de Costa Rico: EDUCA, 1982.
424. Senna, Orlando. *Alberto Santos Dumont.* Sao Paulo: Brasiliense, 1984.
425. Serpa, Phoción. *Oswaldo Cruz. El Pasteur del Brasil, vencedor de la fiebre*

amarilla. Buenos Aires: Claridad, 1945.
426. Silva, Clara. *Genio y figura de Delmira Agustini.* Buenos Aires: EUDEBA; 1968.
427. Silva, José Dias de. *Brasil, país ocupado.* Rio de Janeiro: Record, 1963.
428. Silva, Marília T. Barboza da, and Arthur L. de Oliveira Filho. *Cartola. Os tempos idos.* Rio de Janeiro: Funarte, 1983.
429. Silveira, Cid. *Café: um drama na economia nacional.* Radio de Janeiro: Civilizaçao Brasileira, 1962.
430. Slosser, Bob. *Reagan Inside Out.* New York: World Books, 1984.
431. Smith, Earl E. T. *El cuarto piso. Relato sobre la revolución comunista de Castro.* Mexico City: Diana, 1963.
432. Sodré, Nelson Werneck. *Oscar Niemeyer.* Rio de Janeiro: Graal, 1978.
433. _____. *História militar do Brasil.* Rio de Janeiro: Civilizaçao Brasileira, 1965.
434. Somoza Debayle, Anastasio. *Filosofía social.* (Armando Luna Sulva, ed.) Managua: Presidencia de la República, 1976.
435. Sorensen, Theodore C. *Kennedy.* New York: Harper and Row, 1965.
436. Souza, Tárik de. *O som nosso de cada dia.* Porto Alegre: L y PM, 1983.
437. Stock, Noel. *Poet in Exile: Ezra Pound.* New York: Barnes and Noble, 1964.
438. Stone, Samuel. *La dinastía de los conquistadores. La crisis del poder en la Costa Rica contemporánea.* San José de Costa Rica. EDUCA, 1982.
439. Suárez, Roberto. Statements to *El Diario* and *Hoy.* La Paz, July 3, 1983.
440. Subercaseau, Bernardo (with Patricia Stambuk and Jaime Londoño). *Violeta Parra: Gracias a la vida. Testimonios.* Buenos Aires: Galerna, 1985.
441. Taibo, Paco Ignacio II, and Roberto Vizcaíno. *El socialismo en un solo puerto, Acapulco, 1919-1923.* Mexico City: Extemporáneos. 1983.
442. Teitelboim, Volodia. *Neruda.* Madrid: Michay, 1984.
443. Tello, Antonio, and Gonzalo Otero Pizarro. *Valentino, La seducción manipulada.* Barcelona: Bruguera, 1978.
444. Tibol, Raquel. *Frida Kahlo. Crónica, testimonio y aproximaciones.* Mexico City: Cultura Popular, 1977.
445. *Time Capsule, 1927: A History of the Year Condensed from the Pages of Time.* New York: Time-Life, 1928.
445a. *Time.* "High on Cocaine: A $30 Billion U.S. Habit," July 6, 1981.
446. Toqo. *Indiomanual.* Humahuaca. Instituto de Cultura Indígena, 1985.
447. Toriello, Guillermo. *La batalla de Guatemala.* Mexico City: Cuadernos Americanos, 1955.
448. Torres, Camilo. *Cristianismo y revolución.* Mexico City: Era, 1970.
449. Touraine, Alain. *Vida y muerte del Chile popular.* Mexico City: Siglo XXI, 1974.
450. Tribunal Permanente de los Pueblos. *El caso Guatemala.* Madrid: IEPALA, 1984.
451. Turner, John Kenneth, *Barbarous Mexico.* Austin: University of Texas Press, 1969.
452. Universidad Nacional de Río Cuarto, Córdoba, Argentina. Resolution No. 0092 of February 22, 1977, signed by rector Eduardo José Pesoa; in *Soco, Soco* No. 2. Río Cuarto, April 1986.
453. Valcárcel, Luis E. *Machu Picchu.* Buenos Aires: EUDEBA, 1964.
454. Valle-Castillo, Julio. Introduction to Rubén Darío, *Prosas políticas.* Mana-

gua: Ministerio de Cultura, 1983.
455. Vásquez Díaz, Rubén *Bolivia a la hora del Che.* Mexico City: Siglo XXI, 1968.
456. Vásquez Lucio, Oscar E. (Siulnas). *Historia del humor gráfico y escrito en la Argentina, 1801-1939.* Buenos Aires: EUDEBA, 1985.
457. Vélez, Julio, and A. Merino. *España en César Vallejo.* Madrid: Fundamentos, 1984.
458. Viezzer, Moema. Si me permiten hablar: testimonio de Domitila, una mujer de las minas de Bolivia. Mexico City: Siglo XXI, 1978.
459. Vignar, Maren. "Los ojes de los pájaros." In Maren and Marcelo Vignar, Exilio y tortura. (Unpublished.)
460. Waksman Schinca, Daniel, *et al. La batalla de Nicaragua.* Mexico City: Bruguera, 1980.
461. Walsh, Rodolfo. Letter to the Military Junta, in *Operación masacre.* Buenos Aires: De la Flor, 1984.
462. Weinstein, Barbara. *The Amazon Rubber Boom, 1850-1920.* Stanford: Stanford University Press, 1983.
463. Wettstein. Germán. "La tradición de la Paradura del Niño," in *Geomundo* (special edition on Venezuela), Panama City: 1983.
464. White, Judith. *Historia de una ignominia: La United Fruit Company en Colombia.* Bogotá: Presencia, 1978.
465. Wise, David, and Thomas B. Ross. *The Invisible Government.* New York: Random House, 1964.
466. Witker. Alejandro. *Salvador Allende, 1908-1973. Prócer de la liberación nacional.* Mexico City: UNAM, 1980.
467. Woll, Allen L. *The Latin Image in American Film.* Los Angeles: UCLA Press, 1977.
468. Womack, John, Jr. *Zapata and the Mexican Revolution.* New York: Knopf, 1968.
469. Wyden, Peter. *Bay of Pigs. The Untold Story.* New York: Simon and Schuster, 1980.
470. Ycaza, Patricio. *Historia del movimiento obrero ecuatoriano.* Quito: Cedime, 1984.
471. Ydígoras Fuentes, Miguel (with Mario Rosenthal). *My War with Communism.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1963.
472. Yupanqui, Atahualpa. *Aires indios.* Buenos Aires: Siglo Veinte, 1985.
473. Zavaleta Mercado, René. *El desarrollo de la conciencia nacional.* Montevideo: Diálogo, 1967.
474. _____. "Consideraciones generales sobre la historia de Bolivia, 1932–1971." In *América Latina: historia de medio siglo,* (various authors). Mexico City: Siglo XXI, 1982.
475. _____. "El estupor de los siglos," in *Quimera* No. 1, Cochabamba, September 1985.

Eduardo Galeano

RÜZGÂRIN YÜZYILI

ATEŞ ANILARI 3

Rüzgârın Yüzyılı (El Siglo del Viento), *Ateş Anıları* adlı dev üçlemenin üçüncü ve son kitabı. Uruguaylı ünlü yazar *Eduardo Galeano*, dizinin ilk kitabı olan *Yaratılış*'ta Latin Amerika'nın Kolomb öncesi söylencelerinden yola çıkıp Kolomb'la eyleme dönüşen 'Fetihler Dönemi'ni anlatıyor ve 1700'lere kadar geliyordu. Dizinin ikinci kitabı olan *Yüzler ve Maskeler*'de ise bundan sonrasını, 18 ve 19'uncu yüzyılları dile getiriyordu. Üçlemenin bu son kitabında ise, yirminci yüzyıl Latin Amerika'sını günümüze kadar getirip öykülüyor. 'Öykülüyor' diyoruz, çünkü *Ateş Anıları* üçlemesi, tarihsel, belgesel de olsa kuru bir betimleme değil, gerçeklere dayanan usta işi bir yazınsal öykülemedir. Büyüleyici yanı da buradan kaynaklanıyor.

CAN